

Revija SRP

februar 2011 shtevilka 101/102

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 19, februar 2011
shtevilka 101 - 102

Izdajatelj revije

Revija SRP /Svoboda, Resnica, Pogum/
zavod za založništvo na področju kulture
in umetnosti, Ljubljana
m.sh.1339427, d.sh.71461965, b.r. 10100-0038333910
e.m. urednistvo@revijasrp.si
i.a. <http://www.revijasrp.si>

Naslovnica

Jurij Kalan: *Doma*, 2007

Izbor likovnih del

Damir Globochnik

Tisk

VED d.o.o., Ljubljana

Uredništvo

Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana

Uredniški odbor

Rajko Shushtarshich – odg. urednik,
Ivo Antich – lektor in korektor,
Lev Detela (Dunaj) – neprevedene knjige,
Damir Globochnik – likovna priloga,
Jolka Milich – poezija,
Franko Bushich (Split), Matjazh Jarc,
Matej Krajnc, Bogdan Novak,
Just Rugel (Moskva), Iztok Vrhovec

Naročila, prodaja

Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska
knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana

Izposoja na dom

Slovanska knjizhnica, Einspielerjeva 1,
p.p. 2670, 1001 Ljubljana

Antikvarni izvodi

Antikvariat Cunjak, Gallusovo nabrežje 21,
1000 Ljubljana

Izdajo omogočajo

sodelavci v reviji

ISSN 1318–1912

Revija je dvomesečnik /izhaja trikrat letno na
shtiri mesece kot dvojna shtevilka/

Vsebina

<i>Srebko Kosovel</i>	Haiku, tanka	4
<i>Jozhek Shtucin</i>	Pokoshen s Kosovelom	6
<i>Ivo Antich</i>	Konk-kons	15
<i>Matej Krajnc</i>	Zeitgeist	16
<i>Franko Busbich</i>	Vrtne impresije (II)	22
<i>Hasan Mercan</i>	Srce v vetru stoletij	23
<i>Maddalena Capalbi</i>	Valovanja	25
<i>Giampaolo De Pietro</i>	Tri vrstice sonca	30
<i>Matej Krajnc</i>	Razkosana na zabavi/tri zgodbe/	36
<i>Iztok Vrhovec</i>	Rihard, III	41
<i>Lev Detela</i>	Propad, VI	63
<i>Lev Detela</i>	Literarna popotovanja, X /Malta/	77
<i>Lev Detela</i>	Pogled na slovensko literaturo v drzhavah Evropske unije	85
<i>Damir Globochnik</i>	Podobe slikarjeve resnichnosti	94
<i>Jurij Kalan</i>	Likovna dela /slike/	96
<i>Damir Globochnik</i>	Jurij s pusho (1884–1886)	105
<i>Ciril Gale</i>	Stripar in karikaturist v uniformi	109
<i>Leo Korelc</i>	Toni – Nova uniforma /iz stripa/	110
<i>Ivo Antich</i>	Janez & Jovan /strip – karikatura/	111
<i>Ivo Antich</i>	Honorar /humoreska/	112
<i>Ivo Antich</i>	Klanizmi	113
<i>Matej Krajnc</i>	Aforizmi	114
<i>Ivo Antich</i>	Epigramizmi: Anti(ch)kronika	115
<i>Ivo Antich</i>	Popare	118
<i>Ivo Antich</i>	Mnozrichnomedijske belezhke	120

Chlovekov razvoj

- Andrej Lenarčič* Ljubljansko barje
/Ekološka sanacija ter sonaravna estetska
in ekonomska eksploatacija/ 139

Za zgodovinski spomin

- Andrej Lenarčič* »Zapadni Balkan«
/Pismo avstrijskemu veleposlaniku v
Sloveniji Valentinu Inzku/ 144

- Andrej Lenarčič* Slovenska drzavnost ni shele od leta 1991
(Odprto pismo ob pogovoru premierja
Boruta Pahorja in metropolita Antona Stresa
na TVS v oddaji Sveto in svet dne 8. dec. 2010) 148

Iz zgodovinskega spomina

- Lucijan Vuga* Veneti v Troji, XII
/Dodatek/ 151

- Davorin Trstenjak* Raziskovanja na polju staroslovenske zgodovine
/O plemenski sorodnosti Venetov v Armeniji,
Paflagoniji, v Iliriku, ob Jadranu, ob Baltskem
morju in v Armoriki/ 173

Neprevedene knjige

- Lev Detela* Wiplingerjev kompendij o pisateljski sceni
zadnjih petdesetih let 184

Chitalnica

- Lev Detela* Eksperimentalno pesništvo Janija Oswalda 187

- Lev Detela* Slovenske chrtice iz argentinskega indijanskega
sveta /Brulc/ 189

Vprashalnica

- Jolka Milich* O prevajanju in poeziji, XVII 192

- Jolka Milich* (Im)pertinentno vprashanje ljubljanski
Filozofski fakulteti 201

Dokumenti

- Feliks J. Bister* Lavdacija za Leva Detelo 205

Srečko Kosovel

HAIKU, TANKA

JESEN

zholto listje nad tolmunom
in tishina
in sinjina

***

V svojem dnu
je vsakdo
sam

***

Koliko krvi, srchne krvi
je potrebno za eno pesem,
koliko trpljenja?

***

Komu naj rozhe
nosimo na grob,
koga naj ljubimo,
povejte, vi, ljudje,
hitechi v megli?

OPOMBA H KOSOVELU

Kot kazhe, sta publikaciji *Ikarjev sen* (2004, ur. Alesh Berger, Ludwig Hartinger) in *Iz zapušbine* (2009, ur. Marjan Dolgan) naposled »pospravili« rokopisno ostalino Srechka Kosovela, ki jo hrani Rokopisna zbirka NUK. Glede na obsežno *Zbrano delo I-III* (1946, 1964-1977, ur. Anton Ocvirk) in *Integrale* (1967, ur. Anton Ocvirk) ter druge pomembnejše izdaje sicer ne ponujata kakšne »senzacije«, je pa v njiju, zlasti v izchrpnejši drugi, saj je prva jubilejni izbor faksimilov, najti marsikakšno pesnishko besedilo, ki bi zlahka sodilo v ZD, chetudi je bilo po uredniku prezrto kot manjvredno. V smislu »inovativnosti« se zdijo zanimivi predvsem doslej neznani drobni, nekajrstichni lirsko-meditativni zapisi; v nekaterih se Kosovelov nasploh »krashko« lapidarni in »preprostobesedni« (po pesmi *Preproste besede*) idiom zgosti do »haikujevske« trivrstichnice, v enem primeru (Komu naj rozhe) pa se nakazuje tudi petvrstichna »tanka« ali »waka« (celo z znachilnim sintaktichnim obratom v chetrtrem verzu), cheprav v prosti obliki brez silabichne metrike. Vprashanje, koliko je bil Kosovel v resnici seznanjen z japonskima oblikama, ki sta se globalizirali v drugi polovici XX. stoletja kot normalna sestavina pesmotvorne prakse, seveda ostaja odprto. Glede na njegovo izjemno razgledanost mu morda nista bili povsem neznani; haiku je bil v zahodnem literarnem svetu dokaj poznan zhe v zacetku XX. stoletja (imazhisti, Pound), v manjši meri tudi tanka. Naj bo kakor koli, vsekakor so Kosovelova sugestivna tristishja presenetljivo »preroshko« dejstvo, ki ga zgodovini slovenskega (in tudi shirshe srednjeevropsko-balkanskega) haikuja ne kazhe spregledati. (Prva dva od tukaj »za pokushino« predstavljenih primerov sta, kot je razvidno iz faksimilov v *Ikarjevem snu*, tudi v izvirniku brez interpunkcije; izvorno naslovljena je le *Jesen*.) Sicer je nekaj podobnih »haikujevskih« zapisov zhe v Kosovelovih dnevnikih, npr. *Kostanji*, ZD, 3, str. 691.)

Izbor in opomba Ivo Antich

Jozhek Shtucin

POKOSHEN S KOSOVELOM

pazim na bitja

jutro brez vlage,
ko ne bom MORIL!

verjamem, DA SEM
zgolj DOTIKALEC pojavov.

slutim te,
voham te,
CHAKAM TE ...

in sem VMESNO BITJE ...

a stoji kot pribito.

sem:

- SRD, KI UBIJE MUHO,
- KORAK, KI REZHE POT,
- EDEN, KI SE RAZRASHCHA V STRAHU,
- MORILEC BREZ ZHRTVE, A KRIV ZA VSE SMRTI.

*

trajo

skrivali smo se:
nekdo je shtel.

napetost v grlu:
nekdo bo zadnji.

reshilna beseda:
trajo.

beseda otrochjih charovnikov
vzpostavi red:
nekdo je bil zadnji.

*

kakor da me ni,

se kamni kotalijo po hribu,
se narcise razcvetajo,
se dekleta shminkajo.

kakor da me ni,
se sonce igra slikarja,
se luna skriva v mraku
in se
megla vleče chez svet,
chez polje,
chez bichevje,
chez loko ...

spet in spet.

*

sem ter tja

v rokah macheta,
za regrat,
med zobmi viski,
za moch,
med prsti chrke,
za besedo,
v zhepu nova tishina,
za rezervo,
v zraku plaha sapa,
pomladna,
zvečer na nebu orion,
pasje lep.

*

zakaj mi ti ne napishesh pesmi

ko zhe mislim, da te slishim nekaj shepetati,
se izkazhe, da so to le
zhage, ki tulijo v gozdu,
avioni, ki drvijo po nebu, in
ljudje, ki klepetajo na ulici ...

sprashujem se,
kakshen je tvoj glas,
ki je tishji od tishine,
bolj nem od kamna in
bolj gluh od nicha.

*

meGLE

se vlechejo po cesti,
se valijo iz Soche,
kapljajo z dreves.

predejo prazne slike,
ki bodo lezhale na travi
cel dan.

meGLE bodo
pitale mraz v kroshnjah,
vlago v dushi ...

... in
zameglile
hojo skozi chas.

*

moj najstarejšhi obraz

nima gub,
nima utrujenih vek,
nima nikakrshne technobe.

moj najstarejšhi obraz
ima navihane oči,
rjave pege
in igriv nasmeshek.

moj najstarejšhi obraz
ni vech moj,
sploh ga ni vech,
je le she seme spomina
v sivi pegi.

*

artistične dileme

zakaj ti ta pesem ni vsbech?

ker je smrtno-nevarno-povprečna -----DA
ker je otročja -----DA
ker je zlagana -----DA
ker je pishkava -----DA
ker pove samo, da sem star -----DA
ker sem izgubil občutek za vragolije -----DA
ker ne pove nich -----DA
in je nichna -----DA
ker ti gre na zhivce moja siva pega -----DA
ker sem presuh za svoja leta -----DA
ker pesmi niso zame -----DA
jaz pa nisem zate -----DA
ker je art isto kot artritis -----DA

*

matejina pesem

soba, kamor vstopam ob posvečenih trenutkih,
je zaprta,
gluha kot Petkovshkova izba,
tishja od barv.

glasu ni od nikoder,
od nikoder tishine,
za platnom brbotajo le
neme chrke,
ki chakajo na
glas.

*

golobje zgodbe

pozimi so jata –
okrog sto osebkov
preletava nebo.

tishchijo skupaj kot eden.

spomladi so par –
okrog petdeset osebkov
ishche samotne napushche.

frchijo narazen kot ljudje.

*

surova dejanja

roka na ukaz zastavi
visoko pesem.

celice se delijo brez reda,
chrke se vrtinchijo,
strah se za hip umakne
tesarskim orodjem
in hisha biti raste,
raste,
raste,
raste.

a priche bodo izprichale:
klešal jih je moker od muke,
preziral je chas in si
utrgal hip le zase,
za svojo zmrzal
v tuji dezheli.

*

kako se ishchemo

to so
presmeshne zgodbe.

jaz tebi pishem pismo,
ti meni pishesh porochilo.

jaz ti pishem brezglavo,
ti odgovarjash z rebusom.

jaz ponavljam korake,
in vchasih zapishem: *pishmenh,*
ti pa hodish na vse strani istočasno
in govorish: *moj ogleduh.*

se ishchemo
na vrat na nos
in padamo na nos.

*

zapustim

kako kdaj zapustim
svoje pesmi ...

kar grem
in se ne
poznamo vech!

dolgo, dolgo.

*

dezh, mil,

neusmiljeno moker,
pada globoko,
globoko.

kot senca se vleche
z neba.

drzhi se telesa,
umiva mi roke,
mochi lase in
krchi misel na –

dezh,
mil,
neusmiljeno moker,
kot jata pinozh,
ki gnezdiyo v ustih,
kot kaplje, ki lijejo
iz tusha strasti ...

*

**trije zakoni poetike
(prosto po Asimovu)**

1. poet ne sme škodovati chloveku ali z neposredovanjem dopustiti, da se chlovek poshkoduje.
2. poet mora vedno slediti ukazom chloveka, razen ko so ti ukazi v nasprotju s prvim zakonom poetike.
3. poet mora varovati svoj obstoj, dokler varovanje obstoja ni v nasprotju s prvim ali drugim zakonom poetike.

*

dva koraka

prvi je, ko se premaknesh z mesta,
drugi je, ko nadaljujesh.

nato se vse ponovi.
obnavlja se dan za dnem.

in rechesh si:
jaz tudi hodim,
hodim,
hudimana,
prav res hodim.

*

kaj bi dal,

da bi se lahko izkljuchil,
da bi se na ekranu zapisalo:
fatal error.

kaj bi dal,
da me od zdaj naprej ne bi bilo vech,
jebenti,
vse bi dal,
she slovnico,
da bi kar poniknil
v barju,
ki ve:
tu si, dokler si, potem, ko te ne bo vech, te pach ne bo vech.

tezhko mi gre z ust,
ampak kriknil bom:
pizda materna!

pa she drugich:
pizda materna!

*

pismo

dobro jutro,
zame slabo,
chrke me stiskajo v zemljo kot kakšno crkovino,
kaj pa vem,
chutim pezo, golo, kot so gole rozhe spomladi.
pa she tebe vpletam.

se bojim.

sneg pada,
bel je in
chist.
bleshchecha popotnica za
temen dan.

kakšna kompresija stanja!
kakšna hecna mimikrija dushe ...

... ki se skriva za drugimi.

*

kako teche chas

odprejo se rumena sonca,
regratova,
Vincenc jih je spregledal,
rumena in zharecha
sonca med kravami in biki.

danes so sonca,
jutri bodo lunice,
nato padalci.

chas teche v brezchasju.

sekundni pospeshevalnik odshteva naprej in nazaj.
ure brnijo ...

rumena sonca
cvetijo zdaj,
prav zdaj,
in vedno zdaj,
chas je moj,
jutri in nekdej.

*

ti, a vesh,

da sam ti vesh,
da sem jaz malo prismuknjen.

ne me izdat golobom,
prosim,
ker oni letijo na vse strani.

*

chlovek z zemlje

zemlja ima kozho.
na nekaterih krajih se ziblje v valovih,
drugje je obla in porashchena.

zemlja = chlovek
chlovek = zlato
zlato = drek

dusha, pokoshena s Kosovelom,
pije iz chashe nesmrtnosti
in ishche smrt.

Ivo Antich

KONK-KONS

(Mistika stika)

*»Mi – stika isbchemo ...« Kosovel, MISTIK**»Tiger je skočil na krotilca**in ga raztrgal.« Kosovel, KONS**»Kras je velika vas. / Was?« Kosovel, LIRIKA*

I

kosovel

vesolko

vesolje

vse ol je

vosek ol

olov mol

ikaros

kairos

II

kos ovel

sove lok

kose lov

ose lovč

igra tigra

virga chigra

cirkus kludsky

cirus ljudski

III

rdechi atom

rdech duh

lev(o) fant(om)

sok muh

furije mas

kurja vas

burja chas

raz-burja (o)kras

(dec. 2010)

Matej Krajnc

ZEITGEIST

ZAGROBNI GLAS

Pride noch
in pride chas,
ko ustavi te
zagrobni glas.

Zagrobni glas
te ne sprashuje,
zagrobni glas
zgolj ukazuje.

Che imash v rokah
jabolko,
zagrobni glas
ti vzal jo bo.

Che reven si,
che si bogat,
zagrobni glas
ne da ti spat.

In ni kesanj,
molitev ni,
zagrobni glas
ti pride v kri.

Iz moke petja
ne bo nich kruha,
zagrobni glas
nima posluha.

In ni kesanj,
molitev ni,
zagrobni glas
ti pride v kri.

DILUVIJ

Ide marcheve so
nekako kar preshle,
pa ni mi prav nich zhal,
no, malo mi pa je.
Julij je she vedno
kar lepo plechat,
cheprav avgust razglasha,
da je psihopat.

Sledijo mi kovanci,
njim bankovci sledijo
in kamen, she ta kamen,
v vodo potopijo,
in kamen, she ta kamen
v vodi se obrne,
mladost pa mi drobizha
nikdar vech ne vrne.

Pot do trgovine
je she vedno zlozhna,
glede na situacijo
pa sploh edina mozhna,
v glavi ni shumenja,
v prsih me ne tishchi,
baje postajam prava
pasha za ochi ...

Premorem eno zheno
in dva akorda vishka,
pisava kitaristov
je vedno bolj zdravnishka,
Zjutraj mi pojesh albe,
zvecher pa serenade,
ko pridem na balkon,
ta pod menoj propade ...

Nezhen kot zlata ptica
in trije fantje mladi,
ishchejo me pastirji,
bogvedshi, kaj bi radi,
ide marcheve so
nekako kar preshle,
chakam, da Ali Baba
mi svoj brlog odpre ...

Ujel bi zlato ribo,
a je dovolj srebrna,
spodbijam teorijo,
da cveta ni brez trna,
ljubezen me krepcha,
spanje pa nasmeje,
odprte konce raje
prihranim za pozneje.

Pred sodnim stolom gnecha,
pred mojim zelenjava,
preshtevam zeljne vehe,
to delo me uspava,
zvečer sem rad raznezhen
in to ti kar ustreza;
ljubezen aksiom je,
zhivljenje hipoteza.

Sledijo mi kovanci
in bankovci sledijo
in kamen, she ta kamen,
v vodo potopijo,
in kamen, she ta kamen
v vodi se obrne,
mladost pa mi drobizha
nikdar vech ne vrne.

STALINGRAD

Sanjal sem, da Stalingrad
imel je vranichni prisad
muzhiki pa so mi priznali,
da so prevech Tolstoja brali.

Trimalhion se je zapil,
fant se premalo je postil,
ne vidish vsak dan v zraku pticha,
ki se Balzaca navelicha.

Vse, kar pochnem, nekje se shteje
in se prihrani za pozneje,
zdi se, da srecho sem imel -
star sem prevech, premalo zrel.

Kdo bi razúmel muchenike,
kdo shtel bi vejice in pike,
she univerzam dol visi,
kako dobrava se zmrachi.

Ko velik bom, bom manijak,
verjetno zhe rojen sem tak,
zhelezna srajca, baldahin
in zbrana dela za spomin.

Velika voda prihrumi
in vse, kar vidi, pomori,
in vse, kar vidi, potepta,
do konca in nato do dna.

PESEM O SHALCHKI KAMILICHNEGA CHAJA

Nekoch so zhiveli chudni obrisi
na starih preprogah.
Nihche jim ni vedel izvora.
Nihche jih ni klofotal.
Ko je prishla noch, so se
razporedili po hishnih prostorih.
Chuden suh kashelj
je v mraku za njimi ostal.

Skual sem si skodelico rumenkastega
kamilichnega chaja.
Upal sem, da mi bo shepnila
kakshno staro modrost.
A stare modrosti so zhdele
v domovih za onemogle.
Kar je od njih ostalo, je bila
sama kozha in kost.

O, chudni obrisi na starih
predmestnih preprogah!
Z avtomobili iz zhelejevih kroglic,
z obrazi iz starih kantin!
Mrak se je naphal s chudnimi
preddezhevnimi zhganci.
Tako je baje v svojih knjigah velel
Shel Silverstein.

PRED SMRTJO V NEBESA

Adam in Eva
sta se sparila,
nikoli vech minusa
nista pokrila,
shla sta na chudno
obrobje zhivet,
Kajn je ubil Abla -
pa ne, no! Zhe spet?

In temni oblaki
zhe spet so temnejshi,
Adam pa kakshno
leto starejshi,
preklet in izzhet
od samega stresa,
zheli si samo
she pred smrtjo v nebesa.

Jahve in Krishna,
Buda in Shiva,
sedejo k mizi
brez aperitiva.
Gledajo svet,
motrijo ljudi,
ni jim vseeno,
kje kdo sedi.

In temni oblaki
zhe spet so temnejshi,
ljudje pa za kakshno
leto starejshi,
ni jim vech mar
za bozhja ochesa,
zhelijo si le
she pred smrtjo v nebesa.

Krajsham si dneve,
daljsham si brado,
obchutim, da me
predmestje ima rado.
Dan gre, kot vedno,
na dializo,
jaz vrzhem si nove
karte na mizo.

In temni oblaki
zhe spet so temnejshi,
jaz pa za kakshno
leto starejshi
in rastejo mi
oslovska ushesa,
saj vem, rada bi
she pred smrtjo v nebesa.

DOVJI ZHENOF

Zhena je na verandi,
hishnik pa v karanteni,
sedim pod staro hrushko,
le kaj naj to pomeni,
poklicem policijo,
pa pridejo gasilci;
jaz sem eksekutor
in oni so storilci.

Strazhmojstri grejo v sluzhbo
in Edith Piaf jim poje,
kdor sanja o nadurah,
lahko odsanja moje,
zhena je na verandi,
adrenalin narashcha
in tashcho klichem mama
in mammo klichem tashcha.

Dan se pozna po nochi,
noch po holesterolu,
kdor nima vech denarja,
mora she enkrat v sholo;
pravica vedno zmaga,
chetudi brez potrebe:
zrcala obozhuje,
za drugo se ji jebe!

Franko Bushich

VRTNE IMPRESIJE (II)

(pet haikujev)

Dishi shipek,
dishijo rozmarini,
ona se slachi.

Veter v kroshnjah
debel iz sadovnjaka.
Prihaja jesen.

Pozhgana od sonca,
se vrtna trava ovija
vse blizhe k zemlji.

Nekoch zelen,
je postal vrt chez noch
okrast in bolj rjav.

ZEMLJA

Gleda v nebo
medtem ko vase sprejema
svetlobno seme.

Prevod iz hrvaščine Ivan Dobnik

SRCE V VETRU STOLETIJ

SRCE

Iz kamna so ga izklesali
bilo je
in je izginilo

Da bi nekoga zelo hladno ljubilo
so vanj spet postavili kamen.

VETER STOLETIJ

(4)

Na pesku lezhijo
prazne votline morske zvezde
Nagubanemu chelu je pretesen razgled dneva

(7)

Velika romanja
k Bibliji in h Koranu
so glas otroka ki je zaspal

Katera izsushena zemlja
bi prenesla igro njegovega odmeva

OPOMBA K MERCANU

Mikroantologija poezije balkanskih narodov se s Turki, ki so po abecednem redu na koncu, zaokrožuje na Kosovu, kjer se je tudi zachela (s kosovskim Albancem Ramadanijem – po kriteriju drzhavnosti bi morali biti Albanci in Romuni zastopani s po dvema drzhavama?). Turki so poseben primer balkanske identitete, ker so danes le deloma, z manjšim skrajno zahodnim delom svojega bioareala, na Balkanu; ta »turshki Balkan« pomeni tako uradni evropski del Republike Turchije kot turshke etnomanjshine v vech balkanskih drzhavah (exYU, Makedonija, Bolgarija, Grchija, Romunija, Gagauzi v Moldaviji). Turshchina je edini neindoevropski balkanski jezik, beseda *Balkan* menda turshkega izvora (tudi pokrajina v Turkmenistanu).

V turshkem primeru pojma *jezik* in *literatura* funkcionirata tako v edinski kot množinski obliki: gre za etnije z vrsto sorodnih jezikov skupnega porekla (oznaka turanski jeziki v 19. stol., danes bolj obichajno turshko-mongolski ali uraloaltajski), poleg turshkega v ozhjem smislu so znatnejši azerbajdzhanski, uzbeshki, kirgishki, turkmenski (tudi madzharshchina, finshchina, protobolgarshchina, delno japonshchina, korejshchina). Poglavitna znachilnost teh jezikov je t. i. aglutinacija, sistem besednih sufiksov, tako rekoč zrcalno nasproten indoevropskim jezikom, kot bi shlo za dve pobočji (zahodno in vzhodno) uraloaltajskega gorovja, ki je geoloshka lochnica med Evropo in Azijo. Turki so v siloviti migracijski ekspanziji iz izvornih turanskih step osvajali ozemlja proti zahodu in v kratkem času zgradili imperij »treh kontinentov«. Razpad te kaotichne raznolikosti je bil neizogiben, kljub turshki drzhavotvornosti se je konchal z dolgo dekadenco, s tehnoloshkim zaostankom in finančnim bankrotom, s Kemal-pashevo obrambno vojno za »ostanek ostankov«, ki pa je bil na koncu she vedno soliden, chetudi dalech od nacionalistichnih sanjarij (panturcizem, panturanizem shiril pesnik Mehmet Ziya Gökalp, 19/20. st.; vpliv celo na Madzhare, med drugo sv. v. njihova organizacija Turán vadászok, tj. Turanski lovci, udeležena v pokolih ob zasedbi romunske sev. Transilvanije).

Turshka knjizhevnost se deli v tri obdobja: predislamsko (nomadsko), v osmansko-otomansko (doba sultanata) in v moderno (republikansko); v prvem pisava podobna runam, v drugem arabska, v tretjem latinica (od 1. 11. 1928), turshkim narodom v SZ vsiljena cirilica. Opazna je »balkanska tipologija«: stoletjem vechjezichne eksotike (»materinski jezik« praktichno pojem brez pomena, mnogi pisali v dveh ali treh jezikih, tudi Slovani iz Bosne) sledita modernizacija od srede 19. stoletja z močnim zahodnim, zlasti francoskim vplivom (moderna – simbolizem) in markantna uveljavitev v 20. stoletju vse do Nobelove Orhanu Pamuku 2006 (zhe v otomanskem chasu nekaj vechjih imen, npr. Yunus Emre v 13. stol. ali modernist Tevfik Fikret na prelomu 19/20. st.; v Republiki vech avtorjev »nobelovskega ranga«, vsaj pesnika Hikmet in Daglarca ter prozaist kurdskega porekla Yaşar Kemal).

V exYU okoli 300.000 Turkov, v glavnem v Makedoniji in na Kosovu, po 1945 preporod manjshine s chasopisi, knjigami, gledalishchem (Skopje) v turshchini. Razmah manjshinske literature, predvsem poezije, pa tudi proze in dramatike. Vidna pesnishka imena: Necati Zekerija, Emin Ilhami, Arif Bozaci in zlasti **Hasan Mercan** (mercan – tur. koral); slednji objavil vech kot 50 knjig (pesmi, proza, drame, eseji). Rojen na Kosovu (Prizren, 1944), zhivel v Skopju kot novinar, nato v Prishtini kot tv komentator, med vojno (1999) zaradi prosrbskega angazhmaja prishel na »chrno listo« (alb.), skoz »uho shivanke« emigriral, umrl v Ankari 2006. Med drugim je zapustil gradivo za antologijo turshkih pesnikov iz petih balkanskih drzhav. Njegova poezija daje vtis hipnih, neposrednih chustvenih ekspresij, z znachilno turshko lapidarnostjo, tudi v obliki »haikuja« ali »tanke«. Tukaj je predstavljen na podlagi makedonskih, srbskih, turshkih, angleshkih virov.

Izbor, prevod in opomba Ivo Antich

Maddalena Capalbi

VALOVANJA

*Skrivnost globoke ljubezni
je v stisku rok,
ki se vsak večer poiščejo,
da bi pomirile dnevno tesnobo.*

*

Drobcena misel,
izgubljena v charu
naporne pridobitve.
V roko zajamem
ogenj, ki upepeljuje
sovrazhen pogled.
V krožniku kruhek,
ob nemem telefonu
dusha popusti.

*

Odtisi ljubezni
na magnetskih očeh
vijolichastih
ali
modrih
kot pogled
bodalo
ki se zasadi in izgrebe
speche molekule
shizofreno stapljanje
nenavadnih not ki zalebdijo
in nepazljivo zadrignejo
zanke ki brzdajo spomin
Blisk ki rezhe.

*

Nemir razjeda
krushi
in zadushi sproshchujochi krik
podlo
vstopi v mozhgane
in eksplozija povzrochi otekline
telesu razbolelemu od sprememb

brez prich hushkne chisti nasmeh
ki neshtetokrat ponovi
zadrzhano norost.
Nalishpana smrt.

*

Ukrasti vzburljenost
hitro in povrshinsko
Mala zhenska obleka
gibljesh se v svinjaku
kot prava kraljica
dama pohlepna charovnica
izvleche punchko-lutko
iz nesnazhnega dvorishcha
in jo polozhi na chrno posteljo
preplah v telesu iz
papirmasheja prekritem
s pisanimi ogrlicami
ohromelost v glasu ...
Beg uročenega tatu.

*

(Raztegljive) barve kot oljni madezhi
v nemirnem nochnem snu
mora lebdi nad podobo
ki bi hotela iztrgati
deklici skrivnost.
Frfota ponorela veshcha
v spechem vrtu
blodi
med iskanjem skritega zaklada
pod pisanimi stekelci
– ne izkopavajmo krst –
konchni krik bo orosil
chelo in ob prebujenju
bo globoka intuicija nashla zavetje
v izbrani barvi

*

Zhalostno zhensko
petje
zhrtev razglashenih klicev
izbrisano
od zapovedovalnega glasu

Kakšno pravico imash
da dushish pridobljeno
dostojanstvo?
Preobrazba prevare
poplitvenost lepote
prodane kot polzhi
odloženi v kosharo
okrasheni s cvetnimi vencii:
slina izbrishe barve
z eno samo kretnjo
popolna negibnost.

*

She koliko chasa me bo
tvoj glas oklepal?
Telo je spona
in se ga oklenem da bi
imela vedno v mislih ljubezensko
pesem ki bo spremljala
kot nesmrtna simfonija
tvoje govorjenje.

*

Govôri
skrivna ljubezen
Tvoj glas se bo dotaknil srca
in za hip
bo spet razvnel koprnjenje
ki me preveva.

*

Morska globina
je tvoj obupani pogled
ki mi bo dusho strl.
Ishchem te vsa obupana
in obupano
te prosim
da si ne sleci moje kozhe.

*

Preteklost se vedno vracha
se usede ponosno
na kraljevski stol
gleda dalech brez luchi

udobno sedi na rdechi blazini
in pripoveduje zamolchane tajnosti
drobce zgodb kot neshteto drugih
ki se skrivajo pod krpami
iluzij.
Napihne plehka upanja
z iskanjem ljubezenskih besed
da bi olajshala resnično usmiljenje
segreje razglednice iz davnih chasov.
Hipnotichen flesh
bo pobledil globino tvojih chrnih oči.

*

Za hip
dvignesh ciklame in
jih poduhash brez
vsake misli
ne dishijo
ne znajo presenetiti
so samo rdeche
kot kri
ki omadezhuje
belino ljubice.
Pokonchni cveti na peclju
nabreklem od solz
posesanih iz srca
preteklosti.

*

Kaplajochi sladoled na mezinchku
polizan od sladkosnednih ustnic
je ognjen pechat
ki s strelami obstreljuje
telo ki ga opica
poseduje.
Chutno drazhljive kaplje
neslishno poteshijo grlo.

Nevarne resničnosti v groteskni sli.

*

Skrivnostna Artemida tisocherih dojk
spremlja roko
na skritih prsnihih bradavicah

in prebudi specho slo.
Noch chasov
je sovrazhno ogledalo
ki nesramezhljivo
ovekovechi solze z lichilom.

Prazne posodice kologena.

*

Odpri oknice na stezhaj
onkraj njih je drugachno zhivljenje
v sobnem polmraku
prazna postelja
melanholicno
kuje drzne ljubezenske prizore
nepriustranskost spricho zhalostnih epilogov.
Dehtecha zora bo prehitela val
ki bo zalil sobo
nich ne bo odnesel
njegova naloga bo zgolj da ustvari
lahka sporočila.

Odpri oknice na stezhaj.

*

Prsti ki se rahlo dotikajo
med trepetavim plapolanjem
zublja
se zdijo sončne presojsnosti
radostni smehljaji
se komaj dotaknejo in tiho govorijo.
Ljubezenski prsti

O avtorici

Maddalena Capalbi, rojena v Rimu, poročena in mati dveh hčera, zhivi v Milanu od leta 1973. Zhe dolgo se ukvarja s poezijo, udeležila se je mnogih pesniskih natečajev in prejela vech priznanj. Pri znani založbi LietoColle iz Faloppia (Como) je izdala dve pesniski zbirki, in sicer leta 2005 *Fluttuazioni* (Valovanja) in dve leti kasneje *Olio* (Olje). Njene pesmi so tudi v zborniku erotične poezije *Ti bacio in bocca* (Poljubim te v usta), 2005. Sodelovala je pri antologiji *Confesso che amo – parole d'amore dal carcere* (Priznam, da ljubim – ljubezenske besede iz zapora), 2006. Prevedene pesmi so iz zbirke *Fluttuazioni* (Valovanja).

Prevod iz italijanshchine in belezhka Jolka Milich

Giampaolo De Pietro

TRI VRSTICE SONCA

*

besede imajo
tiho krivuljo
– besede ki
so ti vshech
in ki so vshech
moshkim in
zhenskam –

meni
na primer
je vshech
beseda
ponedeljek
– vendar se mi zdi
da sem ti to zhe povedal –

morda zato
ker si ga
izmislim po
perutnicah
nedelje

*

Mojim babicam matryoshkam

naj le povem
da je bil dan neokrnjen
jaz na trdnih nogah
vse moje ponedeljkove
zadevshchine sicer she
vedno na ramenih

naj le povem
da dobro uro kasneje
so sinovi sushili leta
in si na plecha nalagali
shtevilke in skrbi, zelo radi

so se malce zamujali po kosilu
popoldne pa marljivo parali obleke
in spet prishili chipke ob robovih na zračne tokove

naj le povem, da smo dočakali večere prezheti
z nekakšno otožnostjo, ki nas je trudno uspavala
in nas prepustila sanjam, ne da bi nas sploh posvarila

noch se opoteka
stopalo okleva
cesta
se vedno spushcha ali vzpenja
she kar vshech mi je ta palica, ki je ne bi
znal izbrati, vendar me spremlja, drzhi me za roko
in nosi ista moja revmatichna znamenja ali krive poglede
jaz vsekakor she vozim in dalech vidim
jutrishnji dan pa poljubljam malo počasneje ...

*

chuden razpon

imam oči,
ki so she vedno skrite
za nekaj, kar
se v razponu nochi
odpira spanju
in ni dovolj, niso dovolj
nashtete razlage
nesposhtovana navodila
predlagane reshitve
krogi dejstva pogledi
strjene oblike
samo voda pozdrava
voda pozabljenja
– kako sem zhejen
medtem, ko sanjam,
tako zelo, da spremenim
v pushchavo telo
daljave
v presoynost

*

rad bi povedal
nekaj
o ironiji sanj

– toda nekaj
razumljivega
je zhe odshlo –

ironija
ki nato postane
melanholija
sanj

ironija
okenskih polic
in njih
vrtoglavic

ironija
stolov
in njih
tesnob.

*

podajmo si oblake
in jih razcefrajmo

besede zberimo na trgu

prizhgimo *jim* luchke
(kot one bozhichne, ki se prizhigajo in ugashajo)
prisluhnimmo njihovim glasovom

povohajmo dobre dime
za kratkimi rekami pa pojdimmo

*

saj nebo niti ne zna
pasti na tla
z vsemi svojimi rokami
in z vsemi svojimi nogami!

*

ko rečem *nebo*
pomeni, da sem vzniknil,
iz raztresenosti
tu sem spet, saj sploh nisem
prichakoval vsega tega
ko sem rekel *nebo*
sem pach hotel
izstopiti prej in sem
zadihal chas – she bolje –
ko bom rekel *nebo*
me bosh zares slishala,
poslushala se bova
bolj ali manj kot takrat
ko sem bil rekel *nebo*
in sem bil prav majcen
in sem she vedno letel, govoril
sem *nebo*, bilo je zgodaj
in to sem pochenjal
prvich tako
jasno, kot da bi se skushal
prepoznati
rekoch *nebo*, z zgubljenim glasom ...

*

che tukaj ne najdete nichesar o,

odprtih ust
pojdite kar na
naslednjo stran

in che she vedno ishchete

ovijte se, prsti,
kot kodrchki na dlani, kot jaz
– *nich ne de*, drage,
radovedne bralke

*

tiho je prifrlel metuljcek
priklican od svetlobe
v nochno sobo
nisem mu rekel: *nich* takega,

prosim, izvolite sestil!
 niti prinashaj mi srecho,
 naj le zaveje rahla sapa
 komu naj izrechem svojo zadnjo besedo pred spanjem
 komu naj prepustim svoj konec, da se razkadi
 morda samo temu nekoliko jedkemu dimu
 nekoliko she bolj strupenemu in odvechnemu
 metuljchku bi verjetno koristla maskica proti smogu
 zobni shchetki zadnji pozdrav preden zaspim ogledalu
 in svezhim zobem, ki so pripravljene, da zhvechijo sanje ...

*

Listje se vracha
 domov, shelesti
 za vrati
 na pragu naredi
 majhno ubrano preprogo

ne pometi ga she stran
 vzemi ga kot zhelje, ki
 chakajo zunaj preden vstopijo
 ker ne znajo potrkati

zhlep prve sobe je
 natrpan z letnimi chasi
 kot s shumenjem:
 dobrodosla jesen,
 pozabljena zima,
 ponovno vzcvetela pomlad,
 zhilavo in razdrazhljivo poletje

dolgo zhivljenje list
 moja *edina* vera

*

O vcherajsnjem dnevu pushcham smeshno malo rechi,
 njegove nerodne in spotakljive chachke, zadnje male
 razdalje – nekaj korakov – od dezhja in ploh, ki
 pravim jih je bilo veliko, pogreznjenih v spominih: danes
 sem pojedel rdechino she zelenkastega paradizhnika
 s seboj sem prinesel curek na repu kopalnega plashcha
 in poslusham in sordina po shivu strgan korak rokavice

pustil sem jo tam, da chaka
bledo rumena in chaka brata sodruga ledu in odjuge
shal okoli vratu ohranja moje misli na toplem,
spomini pa krozhijo
tvoje ime ovito okoli sedanje zvezde repatice
mojega chutechega razuma
ki z bleshchecho vrvjo obesi srce
na tvoj rojstni dan, kje neki si
tule me ishchesh in me vzamesh, saj sem razdeljiv na dvoje

*

sobe, ki jih ponovno
odpiramo kot
prtljago
in okna

na nachin kot to pochne
oblak bi se rad
shtel za popotnika
dnevov in najbolj
oddaljene okolice.

O avtorju

Giampaolo De Pietro se je rodil v Cataniji na Siciliji leta 1978. Kot pravi, bi zhe davno diplomiral iz modernih knjizhevnosti in starih razglednic, che ga ne bi zanimalo toliko drugih stvari; veselilo bi ga tudi, che bi znal shivati, za vse veshchine pa je premalo chasa, a prej ko slej se bo zgodilo, da bo imel diplomo v zhepu in morda se bo spotoma tudi izmojstril v shiviljstvu. Pishe zhe od mladih nog in trdno verjame, da ima njegovo pisanje prihodnost, da ne gre za muho enodnevnico. Shele leta 2008 je izdal pri zalozhbi Archilibri Edizioni (Comiso) svojo prvo pesnishko zbirko *Tre righe di sole* (Tri vrstice sonca). Pripravlja nove zbirke, saj ima polne predale popisanih listov, ki nestrpno chakajo, da jih pesnik uredi in objavi.

Prevod iz italijanshchine in belezhka Jolka Milich

Matej Krajnc

RAZKOSANA NA ZABAVI

(tri zgodbe)

VOHUNSKI ROMAN

»Kakshna svinjarija je tamle v kotu, Franel!«
»Kar naj ostane tam! Jo mogoče zhelish spraviti sem, na sredo sobe?«
»Ti je chisto vseeno? Kaj pa, che pride kdo na obisk?«
»Bo sedel tako, da ne bo gledal v kot! Kdo pa naj bi prishel? Sotochan je zhe bil, Uchalohik je v bolnici, Tonchka je vchera j umrla ...«
»KAJ? Tonchka je umrla? Kako? Zakaj?«
»Kaj pa vem, nek Danielov sindrom ali pa infarkt, Danielov infarkt, ja, to je bilo!«
»Kdo ti je pa povedal?«
»Riki!«
»Kdaj je pa poklical, da nich ne vem?«
»Okrog petih, na vrtu si bila!«
»In meni nich, tebi nich, ti si tiho, jaz itak nichesar vech ne vem, Tonchka je bila she zadnja sestra, vseh petintrideset je zhe umrlo, edina sem ostala, mojbog, mojbog, in ti ne povesh nich, she tega ne vem, kdaj me pokliche sin!«
»Saj ni tebe poklical, mene je poklical nekaj v zvezi z avtom!«
»Ja in kaj potem! A sem jaz luft?«
»Na vrtu si bila!«
»Saj se znash dret, hudicha, bi me pa bil poklical!«
»Saj vesh, da ratash zhivchna, che te kdo moti, ko si v tulipanih!«
»Pa ne, che kliche Riki, da je umrla Tonchka!«
»Riki je klical, da je umrl avto, Tonchko je omenil na koncu. Tisti dzhip ga je stal celo bogastvo!«
»Kdaj bo pa pogreb?«
»Kaj to mene sprashujesh? Vprashaj Silvo!«
»Silva je umrla lani poleti!«
»Zhe? Hudicha!«
»A si ti sploh prisoten?«
»Vohunski roman berem!«
»Si si spet privlekel iz knjizhnice celega hudicha! Mar bi poflikal plafon v garazhi!«
»Tisto bo she zdrzhalo nekaj chasa!«
»Tonchka mrtva! Vsi smo shli! Sama sem ostala, ti pa beresh romane, kot da bi se te to nich ne tikal!«
»Saj se tikava zhe petdeset let!«

»Ti si kreten! Chisto nich nimam od tebe! Zdaj je pa she Tonchka mrtva, lasten sin mi sploh ne pove ...«
»Nehaj zhe! Tonchko bojo pokopali, pa bo!«
»Ja, ja, zate je vse 'pa bo!«
»Riki si bo moral kupit nov avto!«
»Kaj me briga!«
»Vsaj shtirideset jurjev bo moral izpljunit, ne more se vozit v kripil!«
»Kaj me briga!«
»Japonca pa noche!«
»Kaj me briga! Tonchka je umrla, zadnja od nashih, ne vem, ali naj jokam ali vpijem od zhalosti!«
»Che bosh vpila, pojdi v kuhinjo, jaz sploh ne vem, kaj se je zgodilo na zadnjih desetih straneh, tako nabijash o Tonchki! Hudicha, hin je, glavno, da ti nisi!«
»Si zhelim, da bi bila! Sin me ne shmirla, najin zakon je shel po gobe ...«
»Kam pa?«
»Kaj?«
»Kam je shel po gobe?«
»Kreten!«
»Che najin zakon nabira gobe, zhe ne more bit slab!«
»Kreten!«
»Riki bi si moral dobit land roverja!«
»Kretena sta oba! Boga Tonchka! Danielov infarkt, a si je to zasluzhila? Petinshtirideset let je garala pri Tinetu, da zdaj nima nich od tega!«
»Dobro penzijo je imela, kaj zdaj govorish!«
»Penzijo, penzijo ... Kot da ji zdaj kaj pomagala!«
»Domen bo pobral kar lep kesh!«
»Kaj zdaj pomaga kesh!«
»Rikija bom poklical, mu bom rekel, naj gre pogledat kake roverje!«
»Vprashaj ga, kako je s Tonchko!«
»Bo zhe poklicala, che bo prishla!«

OMARA

»A si ti ziher, da Hildebrant nima psihichnih tezhav?«
»Nisem ziher! Vchera so ga videli, kako je tekal po ulici z omaro!«
»Stara zgodba, vsakemu jo pripoveduje, che le ima osem minut chasa, kolikor traja, da pride do zapleta. Njegova prva zhena je bila gledalishka igralka ...«
»Jaaa?«
»No, to je zaplet!«
»Tole niti osem sekund ni trajalo!«

- »A vidish, kaj ti hochem dopovedat?«
- »Meni je Emori povedal, da si je gumbe s saksofona shival na reklce!«
- »Meni pa Odoaker, da je zgradil omaro iz modrostnih zob!«
- »To sem tudi jaz slishal!«
- »Pa si slishal, da je lestev kar vzel, jo pobral enemu lokalu, ko so ravno pleskali ...?«
- »Obnavljali so, ja!«
- »Potem je shel in posekal shtiri spodnje letvice na lestvi ...«
- »... chesh da bo tako lazhje, ja, sem slishal!«
- »Ne, chesh da bo tako Evald, njegov udomacheni jez, hitreje prishel do mleka na drugi strani sobe!«
- »Jezha ima?«
- »Zhe od srednje shole. Nosil ga je v razred! In potem v sluzhbo, dvainshtirideset let!«
- »Kako dolgo pa zhivijo jezhi?«
- »Ne vem ... sto dvajset, sto petdeset let mogoche, kaj takega. Vem, da so trdozhivi, pa da ima baje njihov oklep precej vloge pri tej zadevi!«
- »Ko bi midva imela oklep, kaj?«
- »Eh, kaj pa naj pochnem pri sto petdesetih! Vsi pomrejo, mladi pa nimajo občutka za sekanje letvic!«
- »Odoaker je rekel, da je tista omara prav imenitna!«
- »Ne vem, zhe petintrideset let nisem bil pri Hildebrantu, odkar je njegova prva zhen, filmska igralka ...«
- »Jaaa?«
- »Odkar je umrla, razkosana na eni zabavi, vrgli so jo v punch!«
- »Kdo ti je to povedal?«
- »Emori!«
- »Jaz sem slishal, da je pila punch in se potem shla kosat z zheno onega Stevenshka, tistega, ki je gradil Ropi plac, kdo bo prej precviknil kabel za ozvochenje!«
- »Nisva slishala iste zgodbe, jaz sem slishal, da naj bi jo razkosal nakljuchni vlomilec, potem pa vrgel v punch, ki ga je mislil spiti, a je vmes Hildo zhe prishel domov!«
- »Hitro se je spet porochil, govnezh!«
- »Ti bi se tudi, che bi ti nekdo razkosal prvo zhen!«
- »Verjetno bi se res, ja! Ti, a bo za petinsedemdesetletnico kaj povabil?«
- »Emori pravi, da bo tekal po ulici z omaro!«
- »Che shestdeset let zbirash modrostne zobe ...«
- »Prav po ambulantah je hodil. Enega je zhrtvoval ...«
- »Ja, vem, drugi zheni ga je dal vgradit v porochni prstan!«
- »Tisto je bila poroka, se spomnish!«
- »Ja! Maticharja je kap tik pred koncem obreda, kar zapiskal je in se zgrudil!«
- »Ileana je imela jeklena bolshchala na nosu, ti bi tudi bil presenechen!«

»Saj sem bil, saj sem jo videl! Namesto jezika je imela zhlichko za kavo. Ni chudno, da je podlegla zastrupitvi z emajlom takoj po poroki!«
»Hildebrant ni imel sreche s temi svojimi!«
»Naslednjih osemnajst je zadela previshna shchelba! Vseh osemnajst, Hildo je zhe pomislil, da je preklet!«
»Meni bi se tudi chudno zdelo!«
»Ampak Vida je pa zhilava!«
»Previshno shchelbo je baje prebolela zhe pri osmih letih. Zato ni nikoli shla na konchni izlet z gimnazijskimi sosholci, preslabi spomini!«
»Njen stari je imel najboljšho avtomehanichno delavnico v mestu!«
»Edini v mestu so imeli vedno svezhe motorno olje na solati. Ne pa tako, kot v teh restavracijah s hitro hrano, ko dobish tisti sirov hamburger s postanim kruhom ...«
»Si spet jedel chizburger z embalazho?«
»Drugache je prepust!«
»Hildebranta bojo pa baje zaprli, spet ne bo nich pripravil za ta okroglo!«
»Kam?«
»Menda v dom za mizarske mojstre, Vida ima tam delnice!«
»Vlozhila je v dom za mizarske mojstre?«
»Skrila jih je tja, ko je bilo enkrat neurje. Hildo bo shel tja popraviti nekaj zadev, omare jim baje zhe kar visijo!«
»Ampak baje ima psihichne tezhave, kako bo zbijal omare?«
»Pel si bo zraven, kot vsi! A si ti mogoche ne?«
»Zhe osemnajst let nisem odprl ust!«
»Potem pa pozdravi Vidol!«
»Bom! Ti pa Anico, pridita kaj, che se vama ne bo zdelo zhal chasal!«
»Prideva pogledat tvojo omaro!«

PLISH, SVECHNIKI ...

»In ti si potem privolila, da tvoje kroje odkupi podjetje?«
»Kaj pa bi naj? Takrat she nisem imela toliko denarja!«
Marta je pogledala svojo prijateljico.
»Dobivash kakshne odstotke?«
»Ne! Takrat so ponudili fiksno ceno za odkup krojev!«
»Ti si nora, Rezka! Lahko bi barantala z njimi!«
»A res? Bila sem drugich lochena, umrli sta mi obe hcherki, zhivotarila sem v najeti sobi, imela sem elektrichno pechko, vesh, ni bilo centralne!«
Marta je zakashljala. Slishalo se je nekako prisiljeno.
»Torej te je tisto postavilo na noge!«
»Ja, takoj zatem sem se porochila s Hinkom!«
»A ni Hinko zhe dvajset let mrtev?«

»No, potem vidish, da mi denar ni prinesel sreche!«

»Ampak vseeno si delala do upokojitve!«

»Sploh se nisem upokojila. Z denarjem od prodaje sem ustanovila podjetje za izdelovanje raznega kicha, takshnega, ki ga prodajajo po par evrov. Saj vesh, razni kipci, poceni roba v glavnem, plish, svechniki ...«

Marta je vstala z nizkega stolchka. Soba, v kateri je Rezka lezhala na postelji, ni imela nobenega okna. Bila je zeleno prebeljena. Pravzaprav prezelenjena. Marta je zachutila nekakshno tesnobo.

»Bolj skromno imash tul!«

»Chisto v redu je. Odkar je Oskar pustil svoje telo v plehu na Trojanah, mi je pravzaprav vseeno, kje sem!«

»Zakaj nista s Hinkom imela nobenega drugega otroka vech?«

»Bil je malce zhivchen, vesh! Bolj malo sva se pogovarjala. Saj sva bila samo dobrih shest let skupaj. V shestih letih si ne moresh povedati chesa bistvenega!«

Marta se je malce charovnishko nasmehnila.

»Pa she koliko si lahko povesh v shestih letih!« je zamrmrala, ampak Rezka je ni slishala. Buljila je v strop in nekaj shepetala.

»Potem pravish, da ti gre dobro?« je nato spregovorila Marta.

»Dobro!« je dejala Rezka malce odsotno. »Nich se ne pritozhujem, vesh, odkar je Oskar ostal na Trojanah!«

Marta je malce pomislila, potem pa rekla:

»Zdaj bom pochasi shla. Saj she pridem kaj naokrog!«

»Pridi!« je rekla Rezka. »Zadnje chase spet rishem kroje. Pa rada sem kupovala v tvoji trgovini!«

»Ja!« je sama vase zamrmrala Marta. »Rada si kupovala v moji trgovini!«

Potrkala je po tezhkih vratih Rezkinge sobe. Odprla so se zelo pochasi.

»Zhe greste, gospa?«

»Malo sva se pa le pogovorili!« je zamishljeno rekla Marta. »Zdaj bo verjetno spala!«

»Vse dneve prespi, ponochi pa vstaja in govori!« je dejal visok mozh v svetlo modri srajci. »Pridite, pospremil vas bom ven, chez kakshno uro bojo imeli zdravniki obhod!«

Marta je she enkrat pogledala nazaj v sobo.

»Rezka, she pridem!«

Rezka ji ni odgovorila.

»Napravi kak kraj!«

Rezka se je takrat obrnila na postelji.

»Che ga bosh odkupila. Tri nove imam. Mogoche bo kak ostal za Oskarja. Odkar je ostal na Trojanah, je menda bolj slabo oblechen!«

»Pridite, gospa!« je dejal visok mozh v svetlo modri srajci. »Vas pospremim, tukaj so hodniki precej zapleteni!«

»Oh, do izhoda bi zhe znala!« je rekla Marta in poslushala zven tezhkih vrat, ki so se zaprla za njo. Iz sobe ni slishala nichesar vech.

RIHARD

III

Omamen vonj cvetic je v prebujajočem se Rihardu predramil spomine na chudovite dni njegovega otroštva, ko je vsak konec tedna prezhivel pri starih starših. Babica in ded sta bila ponosna lastnika cvetličarne, ki sta jo poimenovala po dedovi prababici, ki je slovela po tem, da ni bila nikoli slabe volje: Vesela Cvetka. Rihardu je bilo ob nenadnih spominih tako prijetno pri srcu, da kar ni hotel odpreti oči. Njegova radostna pljuča so se ob vsakem vdihu dvigala vse višje in višje, dokler ni njegovega blazhenega nosu vzdrazilo nekaj nadležnega, da se je skremznil, si ga razdraženo popraskal, si nato pomel she oči in razprl veke. Na okenski polici in na nočni omarici ob postelji so se bohotile najrazličnejše orhideje: bela trizoba kukavica z rožnatimi pikami, shkrlatno-bela pikasta cvetna kukavica, pa nezahno vijolična zvezdnata kukavica in najvišja med vsemi – shkrlatnordeča kukavica, ki jo je videl le enkrat v življenju, ko se je z dedom kot šestletnik podil po Zaplani.

Rihard skoraj ni mogel verjeti svojim očem. Koliko let, koliko desetletij je minilo, je z grozo pomislil, ne da bi se spomnil svoje charobne mladosti. Kako je vendar lahko postal tako otopel? Znova je zaprl oči in prisluhnil dedovemu in babichinemu glasu, ki sta kot ubrani duet tako razločno privrshala do njegovih mozghanov, kot bi sedela na njegovi postelji:

»*Orchis Tridentata, Orchis Ustulata, Orchis Morio* ...« Vchasih je poznal prek sto latinskih imen najrazličnejših cvetic!

»Tudi v Evropi in Sloveniji imamo orhideje,« je odzvanjal dedov glas. »Niso tako chudovite in barvite kot njihove tropske sestrichne, a ko jih spoznash poblizhe, niso nich manj sijajne kot njihove sorodnice z drugega konca sveta. Pri nas jih poznamo kot kukavice in murke, ki so po botanichni klasifikaciji združene v družino kukavichk ...«

Spet ga je zdrazilo nekaj sterilnega, kar je dokončno prekinilo opojni tok spominov. Shele zdaj se je zavedel, da lezhi v beli sobi, na beli postelji, da je pokrit z belo odejo, oblechen v belo pizhama, da so cvetlicni lonchki, v katerih se bohotijo vse te prekrasne rozhe, prav tako beli in da z belega stropa visi majhen bel lesteneč.

Kje vendar je? Zagledal se je v vazo na nočni omarici, v kateri so bili trije prelepi tulipani: rumen, oranžhen in rdeč, katerega cvetovi so kot podivjana griva nagajivo shtrleli na vse strani neba. Kje je?!

Odprla so se bela vrata in v sobo je prikorakala zhenska oseba srednjih let, katere preobilna lica so se tresla kot priletni kuharici. Z ostrim pogledom je oshvrknila Riharda, ki je kot na ukaz potisnil glavo globoko pod odejo, da so izpod nje shtrlele le she njegove begajoče oči. Gospa je privzdignila kovinsko ploshčice,

na katero je bilo pripetih nekaj belih listov, iz desnega zhepa svoje bele uniforme izvlekla belo penkalo, z njim nekaj nachechkala na vrhnji list, vse skupaj znova obesila na belo posteljno prechko, se z desno dlanjo naslonila na bok in se zagledala v Riharda, katerega glava se je v zadnji minuti za nekaj centimetrov dvignila izpod odeje.

»Konchno, gospod Rihard,« je spregovorila, se prestopila na levo nogo, spustila desnico in se z drugo roko oprla ob levi bok. »Saj je bil zhe skrajni chas, mar ne?« je pokroviteljsko dodala, se rahlo namrshchila, si z desnico popravila belookvirjena ochala, ki so ji za milimeter zdrsnila po nosu navzdol, se zasukala na svojih shkripajochih belih ortopedskih chevlyh, naredila shtiri urne korake, pritisnila na belo kljuko in Rihard je znova ostal sam v neskonchni belini sten in stropa in vrat in belega linoleja in majhne bele mizice in belega stola v kotu sobe.

V spomin so mu privrshali shef in Fingusht in tisti podrepni Simon; ob tem je s tako ihto stisnil pesti, da so njegovi ubogi chlenki v hipu postali nerazlochljivi od neskonchne beline, ki jih je obdajala.

Kaj se je zgodilo potem, ko je tista Simonska gnida zapustila shefovo pisarno? Kaj je zhe rekel shef?

Vrata njegove bele sobe so se ponovno odprla in skozi je vstopil visok suhljat moshki, z rahlo ukrivljenim zgornjim delom hrbtenice in skoraj popolnoma sivimi lasmi. Kot stari prijatelj je sedel na rob Rihardove postelje in se s profesionalno skazhenim nasmeshkom zazrl vanj. Medicinska sestra, ki je stopala tesno za njegovim hrbtom, je vnovich obstala ob krajshi stranici postelje, z bele kovinske ploshchico izvlekla zgornji list in mu ga izrochila.

»Kar dolgo ste bili v svojem svetu,« je spregovoril sivolasec.

»Kdo ste?« je vprashal Rihard in se, ko se je spomnil, da se prishlek pravzaprav pogovarja s policistom, malce privzdignil. »In kje sem?« je dodal ostreje.

Mozh v beli halji se je zazrl v rdechelichno sestro, ki ni niti trenila z ochesom ali kakor koli drugache dala vedeti, da je zhiva, nato pa znova pogledal Riharda.

»Da,« je utrujeno zavzdihnil, »vsekakor nas zelo veseli, da ste po vsem tem chasu znova z nami.«

Rihard je postajal vse bolj nestrpen. Pa kaj ovinkari kot kriminallec! She za nekaj decimetrov se je privzdignil in se s svojo belo pizhamo naslonil na belo posteljno stranico.

»Vprashal sem vas, kdo ste!« je bevsknil. »In kdo je tale, tale ...?« je z odporom pogledal proti nepomichni debelushki.

»Ah, seveda,« je privrshalo skozi sivolashcheva tanka usta. »Moje ime je Lazar,« se je predstavil in iztegnil tanko belo desnico proti Rihardu. »Doktor Lazar.«

»Me veseli,« je Rihard nestrpen potresel usahlo dlan. »In – ona?« je z glavo pomignil proti *njej*.

»Ah, da, kot vidite,« je Lazar spet preslishal Rihardovo vprashanje in namesto odgovora z ochmi zaokrozhlil po belem prostoru, »se nahajate v tej prostorni, sonchni ...«

Sterilni! je zakrichalo v Rihardovi glavi.

»... sobi.« V svojih petintridesetih letih, odkar je bil zaposlen v psihiatrični bolnishnici, se je doktor Lazar njene beline zhe tako zelo navadil, da se mu je vsak drug prostor zdel – nenormalen. Kot tudi vsak, ki se z njim ni strinjal. Na primer njihov novi direktor, ki je zachel uvajati spremembe, ki naj bi »vnesle nekaj zhivljenja v nasho monotono vsakdanjost«, kot je pojasnil nepotrebne cvetlichne dodatke. O tem sta si bila s kolegom doktorjem Binkushtom, ki je bil v *Belem gaju* na profesionalni lestvici takoj za Lazarjem, popolnoma istih misli. Celo sestra Mihela, ki je stala ob robu postelje in mu je zadnjih shtiriindvajset let, sedem mesecev in shestnajst dni zvesto sluzhila, je nekoch, ko je prislushkovala njunemu pogovoru, energichno prikimala, chesar obichajno ni pochela. Torej je tudi ona zelo razburjena, sta sklepala kolega. In nihche, sta znova soglashala doktorja Lazar in Binkusht, nihche, ki je vsaj priblizhno priseben, ne more rechi, da sestra Mihela ni nadvse normalno bitje. Direktor pa si je za namechek omislil celo vrtnarja!

Doktor Lazar je krchevito stisnil cheljusti in nehote pogledal proti tulipanom. Kakshne nadlezhne barve, kakshni vsiljivi vonji!

S kolegom Binkushtom sta se seveda strinjala, da je mladi shef zagotovo neuravnoveshen. Najraje bi ga strpala v eno od premnogih praznih postelj in mu predpisala terapijo, s katero bi ga za shtiriindvajset ur na dan uspavala.

Lazarjeve ochi so zashvigale sem in tja po sobi kot razdrazhene frnikole po vreli vodi, nato pa znova obstale v otozhno poveshenem polozhaju; na obraz se mu je ponovno zarisala bolecha utrujenost in obichajna profesionalna trdost, katere glavne znachilnosti so bile nenaravno privzdignjeni kotichki ustnic in posiljeno napeti lichnici.

Rihardu je pojasnil, da so ga po zhivchnem zlomu prepeljali v bolnishnico, kjer je, ko je izvedel, da je gospod inshpektor Simon zhe skoraj razreshil primer in da je gospod kloshar Ferdo ves chas delal zanj in ne za Riharda.

Riharda je po celem telesu zaboletelo, kot bi mu razstrelili kosti in potrgali mishice. Stisnil je pesti, rameni sta se mu privzdignili, uslochil je hrbet, ochesi sta mu vsako posebej dvakrat pozhmrkali.

Zdaj se je spomnil tudi on.

Kako se je prebudil v tuji postelji, oblechen v pizhamo z ogabnimi chrnimi chrtami, ki so se vlekly vzdolzh trupa in nog in po rokavih kot impotentne kache, da se je sam sebi zdel kot tretjerazredni zapornik. Na levi sta stala mozha v belem in nekaj zhlobudrala, na desni se je na stolu pozibaval njegov shef, ki mu je, ko je opazil, da je prishel k sebi, povedal natanko to, kar je zdaj pripovedovala ta povoshchena lutka, ki je trdila, da slishi na ime Lazar. Najraje bi temu samovshechnezhu, ki ima namesto ust dve trzajochi posusheni glisti, zavil vrat. In potem she tistemu babjemu shkricu, ki kot robot spremlja vsak njegov gib.

Ko je od shefa izvedel, da ga je Simon prehitel, da je Ferdo navadna izprijena izdajalska svinja, se mu je vnovich stemnilo pred ochmi. Zachel se je dreti, kot bi ga dajali iz kozhe, zgrabil je stol in ga zabrisal v okno, da so kosi zhvenketajocheга stekla leteli na vse strani, mozha v belem sta se vrgla nanj, shef je medtem kot prenapeta kura kokodakal o tem, naj se vendar umiri, da ni konec sveta in

podobne neumnosti, a se ni prav nih pomiril, temveč je napadalca stresel s sebe, kot bi bila smeti. Ko ga je vechji znova zgrabil za roko, ga je s prosto levico z vso mochjo kresnil na gobec, da se je sesedel kot pokoshena trava, in nato she drugega. Zdaj se je nanj vrgel celo shef. Njega je ugriznil v uho, da je cvilil kot prashich, ki mu rezhejo vrat. V tisti ogabni zapornishki cunji je nato odfrchal na hodnik, skoraj mu je zhe uspelo zbezhati, ko je za sabo zaslislhal shum; za hip je zastal in se obrnil. Nad glavo je zagledal visoko dvignjen pendrek, ki je zhe v naslednjem trenutku kresnil po njegovi glavi, da se je sesedel kot minirana stolpnica. Z vso voljo, ki jo je premogel, je globoko vdihnil, pochasi izdihnil in popustil krcheviti pritisk svojih razburjenih pesti. S silo ne bo dosegel nichesar. Saj je zhe poskushal – nich kolikokrat. In kje je pristal? V norishnici! Che se bo she enkrat spozabil, ga bodo morda zabrisali celo na zaprti oddelek. Zatorej, dragi Rihard, si je rekel, se bosh zadržhal, nikomur ne smesh dati niti najmanjshega povoda, da ...

»... in tako ste se,« je do njegove zavesti znova prodril otozhno enolichni Lazarjev glas, »pred natanko enim mesecem znashli tukaj, pri nas. Kot vidite, smo za vas tako odlicno in strokovno poskrbeli, da ste tokrat, ko ste prishli k sebi, vsa dejstva sprejeli popolnoma mirno.« Na Lazarjevem obrazu se je zdajci zarisal tako ogaben nasmesh, da je Rihard moral odmakniti pogled. Pes chujaj ob vzhnozhju postelje se je ob tem celo prestopil in narahlo zavzdihnil.

Dobri doktor, popolnoma prevzet od navdushenja nad samim sabo, je privzdignil odejo, da je izpod nje pokukala Rihardova leva dlan in jo s svojo suho desnico nekajkrat potrepljal. Rihard se je s skrajnim naporom zadržhal, da ni zakrichal. Le komaj zaznavno je skremzhil obraz, saj je bilo, kot bi se ga dotaknil v kis namochen mocherad; zhe naslednji hip pa se je, prav tako kot *dobri* Lazar, smehljal tudi sam, s chimer je bil psihiater nadvse zadovoljen.

»Odlicno vam gre,« je razvlekel presusheni ustni glisti in vstal. »Tudi moj kolega, ki ga boste spoznali danes popoldne, doktor Binkusht, izjemen strokovnjak, eden najboljshih, kar jih je kdaj videl svet, se bo zagotovo strinjal z vsem, kar sem ravnokar povedal.« Visoko je privzdignil obrvi in brado, se odsotno zastrmel v Riharda, nato pa, kot da se je vanj zagnal ledeni veter, napravil shtiri urne korake proti vratom, izdaval »se vidimo« in izginil kot kafra. Tesno za petami mu je sledila sestra Mihela, ki jo je Rihard zdaj, ko je opazil njena ukrivljena mesarska mecha, krstil za Buldoga.

Da so ga cel mesec prisilno drzhali v nezavesti z bog ve kakshnimi farmacevtskimistrupi, mu ni bilo niti najmanj vshech, je bil pa nadvse zadovoljen s tem, kako se je pravkar odrezal z Lazarjem. Potem pa ga je zaskrbelo: postajam tak kot Simon?

Vrata so se odprla zhe petich v zadnje chetrt ure, v sobo je vnovich pristopical Buldog in mu poklonil sovrazhen pogled, s katerim mu je sporochal, da nje pach niti sluchajno ni pretental. Ker je s tolikshno pozornostjo buljila vanj, se je zaletela v lonchnico, ki je stala ob Rihardovi postelji in jo skoraj prevrnila. To jo je tako zmedlo, da ji je v predebela lica, ki so se ji ob tem ogorcheno zatresla, butnilo nekaj prevech krvi, da so postala rdechka kot tulipan na Rihardovi nochni omarici. Upornishko je stisnila cheljusti in stresla z glavo, kri ji je kot na ukaz zachela odtekati, a se je v nekaterih delih lic vendarle zadržhala dlje, kot bi si to zhelela

jeklena sestra, zato je njen obraz postal lisast kot plesnive fige. Rihard pa ob vsem tem ni niti trenil.

Kot da je pozabila, zakaj je sploh prishla, je zhe tretjih izginila iz sobe in tako glasno zaloputnila vrata, da so se tulipani nekajkrat zazibali na levo in desno, kot da bi nenadejani pish vetra izkoristili za kratek ples. Tak moram biti tudi jaz, je pomislil Rihard. Ne glede na to, kaj se zgodi, se ne smem razburjati, ampak vsako situacijo kar najbolje uporabiti v svojo korist. In se ob tem zabavati.

Dvignil se je s postelje, si nataknil bela copata, ki sta kot uveli devici nepomichno zhdela drug ob drugem na belih linolejastih ploshchicah, odhlachal do okenske police, se sklonil k vsaki od petih orhidej, ki so z nemim navdushenjem vpijale tople sonchne zharke, jih previdno povonjal, jim spregovoril nekaj prijaznih besed, kot nekoch njegova babica in ded, priprl oči in uzhival ob nenadnem osvobajajochem valu energije, ki se je razlil po njegovih prsih.

Kakshnih sto metrov od bolnishnice je zagledal mozha v visokih chrnih shkornjih in modri delovni obleki, ki se mu je v vsej neskonchni belini zazdel kot bozhji blagoslov. Sadil je rozhe. Najbrzh je to vrtnar, nad katerim se je zmrdoval Lazar, je pomislil.

Z nasmeshkom na obrazu je legel nazaj na posteljo. Je to sploh mogoche? Simon ga je vnovich osmeshil, njegova kariera je shla po gobe, dozhivel je zhivchni zlom – celo dva – strpali so ga v psihiatrichno bolnico, kjer nanj pazijo chisto pravi norci v belih haljah, on pa uzhiva ob pogledu na cvetlice in dozhivlja najleshe trenutke v svojem zhivljenju. Da se mu ni chisto zares sfrkalo? A tudi ta misel ni skalila njegovega notranjega miru, ki se je tako iznenada naselil vanj. In tudi popoldne in zvecher, ko je spoznal Buldoga shtevilka dve, ki je na vecherni viziti s steklenim pogledom spremljal Lazarjevo mlajsho kopijo, doktorja Binkushta, in naslednji dan, ko se je prebudil in mu je Lazar celo dejal, da gre lahko na sprehod, je ostal tako miren in neomajno zbran, da se je le chudil samemu sebi.

»Zunaj je sicer pravo razdejanje,« je zardel doktor Lazar, »saj vrtnar zhe tretji mesec preureja vrt, dovazha na tone zemlje in z umazanimi shkornji taca po belem pesku, da so uboge chistilke zhe vse unichene od prekomernega dela. Upam, da vas to ne bo prevech motilo,« je skrusheno sklonil glavo.

Rihard se je na svoje presenechenje popolnoma iskreno nasmehnil, kajti toplina v prsih ga she vedno ni zapustila in zato samovshechnega Lazarja sploh ni mogel obsojati ali se mu posmehovati. She vech. Do njega je – in to ga je vnovich pretreslo do samih temeljev njegove biti – zachutil pristno sochutje. In za namechek celo do Binkoshta in buldoga shtevilka dve. Le z buldogom shtevilka ena je she imel tezhave, saj bi mu she vedno najraje zavil vrat. Zaradi tega mu je kar odleglo. Morda pa se mi vsaj nekateri koleshchki she vrtijo v pravo smer, je upajoche pomislil.

V garderobi se je previdno stlachil v bele shkornje, si nadel topel bel plashch in se po snezhno beli poti podal do zelenega travnika, kjer bi se od navdushenja najraje sezul in z bosimi nogami zdirjal po goli zemlji. A se je zadržal, saj je vedel, da

vanj izza zamreženega okna budno strmita doktor Lazar in njegova zvesta pribochnica.

Kot nezadovoljna manekenka je previdno stopil na travo in se napotil do vrtnarja. »Franc Ciklama, III.,« je dejal mozh, ko je došel do njega. »Cvetličarstvo in vrtnarstvo Ciklama.«

Rihard je z zgroženim izrazom pogledal proti bolnishi in ko se je preprichal, da je doktor Lazar videl njegov osupli obraz ter ob tem odobravajoče zacmokal, mu je vnovich pokazal hrbet in se ves prevzet zatopil v pogovor z gospodom Ciklamo: o chashljasti smetliki, chopasti grebenushi, alpskem vimchku, bleđi kukavici, naglavku, chrni detelji, kranjskem grahovcu, srnodlakovi zlati, zhanjevcu, zhuki, chmeriki, volchjem jeziku, zlati pogachici, slokastoplodnjemu repnjaku, rimenkastemu luku, polzhku, poponu, mondronshchici in she o stotih ali pa morda tisochih prekrasnih cveticah, o katerih je gospod Franc Ciklama vedel toliko kot njegova babica in ded ali pa celo kakshno podrobnost vech.

Franc je Rihardu povedal, da je bil poleg njegovega ocheta in deda vrtnar zhe njegov praded, a ni bil, tako kot moshki potomci naslednjih treh generacij, poimenovan za Franca, temvech mu je bilo ime Polde. Zato bi bilo pravilneje, che bi bil on Ciklama, IV. in ne III., saj bi bilo tako zhe na prvi pogled jasno, da nosi shtafeto vrtnarsko-cvetlicharske tradicije svoje družine zhe chetrto generacijo zapored. Ob tem je na obrazu gospoda Ciklame zasijalo tako radostno in globoko sposhstovanje do svojih prednikov, da je Rihard za hip občutil kancek nevoshchljivosti, saj je bilo popolnoma nedvoumno, da je Francevo zhivljenje veliko zanimivejshe in lepshe od njegovega, ki so ga gnale nekakshne iztroshene otrochje ambicije po tekmovanju s takimi izmechki, kot je bil Simon in na desetine njemu podobnih spachkov.

Ko se je Franc ob koncu delovnega dne poslovil od Riharda, se je ta she vse do mraka ves prevzet sprehajal med cveticami in se z njimi pogovarjal, a ob tem skrbno pazil, da je bil s hrbtom ves chas obrnjen proti bolnishi, saj je vedel, da sta strazho na oknu nekaj po chetrsti, ko sta Beli gaj zapustila Lazar in njegova pribochnica, prevzela Binkosht in Buldog shtevilka dve.

Preden so se ob mraku njegovi shkornji znova dotaknili belega peska, jih je nekaj dolgih minut nadvse pedantno brisal ob travo, nato pa kot po jajcih odracal do bolnishnichne vezhe, se sezul in v svojih snezhno belih nogavicah oddrsel do umivalnice, kjer jih je spral pod ledeno mrzlo vodo.

Vrata umivalnice so se odprla in skozi sta pokukali glavi njegovih nadzornikov. Z obraza Buldoga shtevilka dve je sijala tako sochutna ganjenost, da se je Rihard v hipu odlochil, da jo mora prekrstiti v Mucico shtevilka ena.

»Gospod Rihard,« je zletelo iz ust doktorja Binkushta. »Dovolj bo chishchenja, dovolj; zdaj, ko po zaslugi cenjenega doktorja Lazarja in, che smem dodati, moje malenkosti, tako odlichno okrevate, si vendar ne smemo dovoliti, da staknete kak nepotreben prehlad.« Iz rok mu je iztrgal shkornje in jih pomolil pod nos Mucici, ki jih je urno obrisala s papirnato brisacho, nato pa she urneje odhitela iz umivalnice in jih na hodniku zloshchila s snezhno belo pasto za chevleje.

Binkusht je široko razpotegnil svoja suhljata usta. »Odličen chlovek ste,« je privrshalo iz njih. »Ne morem vam povedati, kako sva s cenjenim doktorjem Lazarjem navdushena nad vami.« Njegova tanka bela desnica se je iztegnila proti Rihardu, ki je segel vanjo, ne da bi ob tem občutil kakrshen koli odpor.

Stresala sta si roki, kot da sta najboljša prijatelja v galaksiji. Binkosht je brbljal, da so Riharda ves dan pozorno opazovali, kar mu morda ne bo ravno po volji, a mu mora povedati, da je njegovo obnashanje preseгло vsa prichakovanja. Celo do te mere, da ga niso hoteli vznemirjati s kosilom, chesar niso storili she nikoli, saj je, kot se ve, red za paciente Belega gaja izjemnega pomena. »In she to vam moram povedati, gospod Rihard,« je kimal Binkusht, »da z doktorjem Lazarjem ne vidiva nikakrshne prepreke, da v najkrajšem mozhnem chasu zapustite bolnishnico, seveda che se bo vashe stanje she naprej izboljševalo s tako vrtoglavo hitrostjo kot doslej.«

Rihard, ki je vedel, da Binkoshtovega samogovora ne sme prekinjati, se je v mislih prepustil spominom na minuli dan, na nasmejanega Franca Ciklamo, neskonchna polja cvetic, na pokojno babico in deda. In na svojo grozo in veselje obenem ugotovil, da je prezhivel najlepshi dan, odkar je bil otrok. Je bilo njegovo odraslo zhivljenje res taka zhalost?

»... najbrzh vas bova vkljuchila v najino raziskavo, ki teche zhe osemnajst let,« je she naprej zamaknjeno mlel Binkosht. »Osemnajst let, gospod Rihard!« je vzkliknil tako glasno, da se je Mucica, ki je Rihardove shkornje ravno polozhila na zgornjo polico sterilno chiste bele omarice, preplasheno ozrla prek rame.

»... kot vrhunski primer najine metode,« je pohitel Binkosht, ko je videl, da se jima bo Mucica vsak hip pridruzila. She dvakrat je stresel Rihardovo roko, nato pa jo vendarle izpustil, nervozno pogledal proti prihajajochi medicinski sestri in dodal: »Zdaj pa na vecherjo, dobri mozh.« Pokimal je Mucici, chesh, sposhtovana gospodichna, saj vem, da naju potrebujejo tudi drugod. Da se morava posvetiti vsem pacientom, ne le vrlemu Rihardu. Urno sta se zasukala na svojih belih chevljih in po treh korakih izginila skozi prva vrata na levi, v sobo shtevilka trinajst.

Riharda je v sobi zhe chakala vecherja. Slekkel si je belo haljo, jo obesil na belo kljuko na beli steni, sedel na beli stol, zgrabil bele plastichne vilice in bel plastichni nozh ter zarezal v bel kos mesa, ki je plaval v beli omaki na belem krozhniku. Bil je tako zelo lachen in zadovoljen, da mu tudi neznosna belina, ki je grozila, da ga bo utopila v svoji sterilni enolichnosti, ni mogla do zhivega.

* * *

Rihard je po zajtrku prichakoval jutranjo vizito in se sprasheval, ali bo do Lazarja znova sposoben občutiti vse tisto sochutje, ki se je v zadnjih dneh tako neprichakovano naselilo vanj. Odprla so se vrata, a vstopil ni ne Lazar ne Binkusht ne Buldog ne Mucica shtevilka ena, temvech njegov shef in za njim she Fingusht. Shef se je priblizhal postelji, iztegnil proti Rihardu svojo mesnato desnico in natresel nekaj fraz o tem, kako ga veseli, da konchno dobro okreva, da so zdravniki zadovoljni in da »imamo tako lepo vreme«.

»Lazar pravi,« ga je iznenada zabodeno pogledal, »da si zhe dovolj pri mocheh, da bosh prenesel, kar ti moram povedati.«

Rihard ga je she naprej mirno opazoval in shefu se je zazdelo, da je na njegovem obrazu opazil nekaj, kar je bilo she najbolj podobno zadovoljstvu in to mu ni bilo prav nich vshech. Se norci takole nasmihajo? Kje je tisti stari Rihard, ki so mu nenehno trzale roke, ki ni mogel biti niti sekunde pri miru, ki mu je kar naprej skakal v besedo? Riharda, ki mu je hodil po zhivcih, je razumel in ga je lahko obvladal, *ta* tukaj pa ... Morda pa se tako priskutno nasmiha samo zato, ker so ga nafilali s pomirjevali, ga je navdala odreshilna misel. A se je takoj zatem spomnil, da mu je Lazar povedal tudi to, da Rihardu zhe natanko deset dni niso dali nobene tablete, kar se mu je zdelo popolnoma trapasto, ampak, se je poskušal potolazhiti, morda pa ta psihicha, kljub temu, da sta psihiatra, vesta, kaj delata. Ko pa mu je tisti drugi trot »nadvse zaupno« napletel she to, da preizkushata novo metodo, ki bo, »che se bo izkazala za uspesno, zagotovo poimenovana po cenjenih priimkih cenjenih znanstvenikov, ki sta ocenila, da bi bila lahko neprecenljive vrednosti za cenjene paciente in se zato odlochila, da jo obelodanita cenjenemu svetu – torej Lazar-Binkushtova, na kratko,« je blebetal kot kak podrepni policijski kadet, »a naju do konchnega priznanja chaka she strma in tezhka pot, saj je, gledano z ozkega medicinskega stalishcha, najin tretma za premnoge strokovnjake, ki verjamejo, da brez tablet preprosto ne gre, naravnost krivoveren,« mu je postalo jasno, da bi bilo stokrat koristneje, che bi Riharda zaprli v ustanovo, kjer jim take neumnosti, da bi norce zdravili brez farmakoloshkih strupov, ne padejo niti na kraj pameti.

Vse to je vrshalo skozi shefovo glavo, ko je opazoval Rihardove blage oči, ne da bi uspel dognati, kaj natanko se skriva za njimi. Morda, je zlobno pomislil, in ob tem mu je obraz spreletel zlohoten nasmeshek, pa se bo znova spremenil v *starega, dobrege* Riharda potem, ko izve, kar mu bom povedal. In ko se bo, ga bosta tista dohtarska shalabajzerja z veseljem vnovich nafilala s tabletami in konchno bo spet vse tako, kot si je zamislil dobri bog.

»No,« je nadaljeval, opogumljen z navalom nesrecho znanechih misli, »prishel sem zato, *dragi* Rihard, da ti povem, kaj se je zgodilo s tvojim primerom ...«

Rihard ga je she naprej opazoval kot nedolzhen jagenjchek.

»... ki zdaj, to morash tudi vedeti, ni vech tvoj.«

Bolnik je dobrovoljno kimal in se she naprej nedoumljivo smehljaj.

»Zhe od vsega zachetka smo vama sledili,« je shef kot razjarjeni petelin iztegnil vrat dalech naprej, da je s chelom skoraj trchil v Rihardovo glavo.

Rihardov izraz se she vedno ni spremenil.

Shef se je she komaj zadrževal, da ni popenil kot razbesnelo morje. Z rokami je zgrabil beli kovinski rob postelje in ga stisnil s tako silo, da je Fingusht bojeche odskochil, ker se je zbal, da jo bo prelomil na dvoje in bo Rihard, kot je dolg in širok, telebnil na svezhe zloshchena bela tla.

»Ker sem torej she predobro vedel, kako nesposoben si, Rihard,« je shef ves zasopihan siknil skozi rumene zobe, ko je posteljo konchno spet izpustil iz svojega togotnega prijema, »ker si v svoji dolgi, razvlecheni karieri zavozil vsak

pomembnejši primer, ti seveda po službeni dolžnosti nisem smel dopustiti, da bi tudi tega. Tudi zato ne, ker me je klical moj dobri prijatelj Klavdij ...» je z roko razkatcheno zamahnil po zraku, kot da hoče pregnati roj nevidnih komarjev, ki so se iz svojega nevidnega sveta nenadoma pognali v njegov zaripli obraz, »primera nikakor nismo smeli zavoziti! Vaju dva,« je v upanju na dokončni triumf nemarno pomignil proti pobledelemu Fingushtu in zozhil zenici, da sta se spremenili v zlohotni shpranji, skozi katere sta imela dovoljenje brizgati le srepa jeza in sovrashstvo, »smo uporabili za topovsko hrano. Rigel in Konrad sta sledila vsakemu vajinemu koraku, vsako uro sta mi poročala, kaj pochneta. Kaj sta bila res lahko tako butasta,« je z gnevom skremznil obraz kot nilski konj, ki je pogoltnil pest zhebljev, »sta bila res lahko taka tepca, da sta mislila, da smo spregledali tisti faks iz Nemchije? Da sem vama dal nalog za preiskavo kar tako, na lepe oči, ne da bi vedel, kaj se dogaja?! Da nihče ni poznal tistega tvojega zgubljenega pijanchka?! Ojojoojojooj!« se je v vlogi samopashnega diktatorja zhe tolikanj sprostil, da mu je kri tudi po najtanjših kapilarah zabuchala s tako silo, da je bil preprichan, da na celem planetu ni pomembnejšega bitja od njega. »Vesta, koliko chasa je zhe na nashi plachilni listi?« se je zakrohotal. »Rigel ga je poznal, ko si bil ti, *Rihardek*, she pri prometni. Ti, bedak, pa si mislil, da dela zate! Za tistih nekaj ushivih fichnikov, ki si mu jih sem in tja stisnil v zhep ... Revchek!« Za hip je predahnil, da si je popravil shop zamashchenih las, ki mu je zdrknil na chelo. »Kdaj zhe smo vedeli, da je mali pobegnil v Mehiko! In za njim she njegov brat s tisto starko, ki vaju je v stanovanju tistega Shpanca – ki v resnici sploh ni noben Shpanec – pretentala, kot da sta popolna amaterja.« Z gnevom je privzdignil zgornjo ustnico in nagrbranchil nos kot nahodni bernardinec, glavo pomenljivo zasukal na levo in se zagledal v Fingushta, katerega ramena so se sesedla, da je zlezal sam vase kot predrta zhoga. »Kakshna bedaka!« je zmagoslavno zabliskal z ochmi in se znova nagnil proti Rihardu. »Kdaj zhe smo vedeli, kaj se dogaja! Kdaj nam je bilo zhe znano, kdo je v resnici Shpanec in kam so vsi pobegnili ... Seveda sem o tem nemudoma obvestil tudi Klavdija. Z zhenom sta se odlochila, da gresta za njima, za svojima otrokoma ... She srecha, da sta se ob pravem chasu znashla na pravem mestu,« je zaigrano zavzdihnil in se zabaljil v Riharda kot pavijan, ki je preprichan, da vse samice v tropu omedlevajo zhe samo ob pogledu na njegovo velichanstvo.

Rihardu se je zazdel kot kak rahlo prizadet vashki tepchek. In do pred nekaj dnevi je bil sam prav tak. Pravzaprav med njima ni bilo nobene razlike, mu je bilo naenkrat jasno.

»Skratka,« se je znova izprsil shef, »Shpanec je bil v resnici Tin, to smo ugotovili po prstnih odtisih, she preden sta vidva zatavala v njegovo stanovanje; Tim je prvi pobegnil v Mehiko, sledil mu je she brat, dechva je pregovorila ocheta, da sta prav tako odrchala, za Klavdija in gospo Cecilijo sem zhe povedal ... Sanja in oche sta se vrnila chez dva tedna, dvojchkova starsha konec poletja ...«

Premolknil je in se zravnal, nenadoma ga je popadla silna utrujenost. Odsotno se je zazrl v Riharda, ki ga očitno nich od tega, kar je povedal, ni vrglo s tira. Le lezhal je v svoji nagravzhno sterilni postelji in ga opazoval izpod svojega nagravzhno sterilnega kovra kot prismuknjena mish. Sicer pa, si je mislil, le kako bi lahko

prichakoval kaj drugega – tip je bil itak vedno za luno. Zdaj se mu je pach dokončno zmeshalo, tista prismojena dohtarja pa tega nista sposobna dojeti. Ne, s tem izmechkom nima smisla izgubljeni chasa. Ko bi bedak le lahko zashtekal, kako zelo ga prezira! Pa saj niti tega ni sposoben razumeti, kar mu je pravkar povedal. Zguba zahojena! Kakor koli, se je nestrpno prestopil, tukaj si lahko privoshchijo, da se igrajo norce, mene pa zunaj chaka resnichni svet in resnichni problemi!

»In kaj je zdaj z ... vsemi?« je vprashal Rihard.

Shefu je od presenečenja spodnja cheljst zdrknila skoraj do prsnega kosha. Torej je slisal in razumel vse, kar mu je povedal! A kako je vendar lahko tako prekleto miren?! Izenada se je zavedel, kako na shiroko zija, zmedeno je pozhmrkal in si z desnico potisnil spodnji del brade navzgor, da so mu zobje ob tem glasno zashklepetali.

»Primer she ni dokončno reshen,« je zamomljajal. »A o tem ti bo vech povedal Fingusht. Jaz moram ... delat!« je zaprhajal skozi pordele nosnice. »Ko se bosh vrnil, te bomo vtaknili nekam, kjer se ti ne bo treba pretirano naprezat. Placho bosh seveda imel tako kot zdaj. Kriminalist pa ne bosh vech!« je zavreshchal kot otrok, ki she poslednjih skusha znervirati svojega ocheta. In ko od Riharda tudi tokrat ni bilo zhelenega odziva, je she enkrat nemarno zamahnil z roko, nato pa zgrabil kljuko in izginil na beli hodnik.

Rihard je skozi okno opazoval Franca Ciklamo, kako se sklanja k rozhnatim potonikam in njegove prsi je znova napolnila zhlahtna milina, ki se je ob shefovem rohnenju za nekaj chasa zavlekla v malo bolj skrit kotichek njegovega srca.

Fingusht je she vedno bolshchal v tla in se z zgornjim delom telesa kot prestrashen otrok zibal naprej in nazaj.

»Fingusht,« je dejal Rihard tako ljubeznivo, da je ta v trenutku privzdignil glavo in ga upajoche pogledal.

Rihard je desnico izvlekel izpod odeje in z njo potapljal po postelji.

»Pridi sem,« je znova potolkel po robu postelje, ko je Fingusht she vedno stal sredi sobe.

Moj bog, je pomislil, ko je Fingusht končno nerodno prisedel in ga je zalila shkrlatna rdechica, kakshen otrok je she.

»No,« je dejal nezžno, »zdaj mi pa she ti povej, kar vesh.«

Fingusht je odprl usta, a ni mogel iz sebe spraviti nobenega glasu.

»No, le povej,« ga je Rihard opogumljajoche trepljal po roki.

Fingushtu se je prav tako podrl svet. She pred nekaj tedni sta bila z Rihardom partnerja, skupaj sta reshevala primer, potem pa je izvedel za kakshna norca so ju ves chas imeli in spet je postal tak, kot je bil vedno – bebavi Fingusht, ki z nikomer ne govori. Sicer pa bolshhega tudi ni bil vreden, si je mislil. Kakshen trot! Kako je bil lahko tako neumen, da je verjel, da sta z Rihardom tik pred tem, da razvozlata enega najvehjih primerov v zgodovini! Vnovich je zardel in osramocheno sklonil glavo.

»Vsi smo nepopravljivi bedaki,« je zavzdihnil Rihard.

Pa kaj se je zgodilo s tem chlovekom? Kot da zanj vse tisto, kar se mu je she vchera j zdelo najbolj pomembno na svetu, nima vech nobenega smisla. Gre le za kratko fazo, ki bo minila takoj, ko bo spet zunaj? Konec koncev je vendar v norishnici ...

»Fingusht, povej,« je znova zaslusal topel Rihardov glas, ki ga je spomnil na njegovo staro teto, s katero je kot prvosholec prezhivel shtiri srečne mesece. Bila je edini chlovek, ki je bil z njim kdaj koli prijazen. Ob njej se mu je zdelo, da je lahko tak, kakrshen pach je: z vsemi svojimi napakami in dobrimi lastnostmi. Nikoli ga ni obsojala. A je trajalo tako kratek chas; nenadoma je zbolela in nekega jutra se ni vech prebudila. In potem so ga znova dali k rejnikom ...

»Oh,« je zavzdihnil Fingusht. Po zacetnem jecljanju in sramu, ki ga je nosil v sebi, odkar je pomnil, mu je jezik vendarle stekel. Govoril je kot pravi, zhivi chlovek, vchasih je zastal in se pomenljivo zazrl v Riharda, glas se mu je dvigoval in spushchal, roke so ozhivale, celo telo, ki se je obichajno obnashalo kot shkripava stara omara, se je zachelo gibati v ritmu njegovega glasu, stavkov, misli, občutkov.

Rihard ga je z zanimanjem opazoval in postalo mu je jasno, da ta nesrečni fant ni prav nich drugachen od njega ali Franca ali od kogar koli drugega, ki hlacha po tem svetu. Prvih v zhivljenju se je zavedel nechesa, kar vse ljudi povezuje in ne tistega, chemur je doslej posvechal pozornost: drobnim razlikam, ki so se mu zdaj zazdele le neznatni odenki iste barve v pisani mavrici zhivljenja. Saj ni chudno, da se mu je utrgalo ... In zdaj? Si lahko zaupa? Koliko chasa bo trajala njegova mirnost? Tukaj je odrezan od zunanjega sveta, cele dneve polezhava kot princeska, drugi pa mu nosijo hrano ... Kaj bo z njim, ko bo znova moral gledati odurno faco svojega shefa in kolege, ki se mu bodo za hrbtom rogali in ga ogovarjali ...

Ko je Fingusht konchal s pripovedjo, je spregovoril she Rihard. Popolnoma iskreno in odkrito. Fingusht ni mogel verjeti svojim ushesom.

»In zdaj,« ga je vprashujoche pogledal Rihard, »she sam ne vem, kaj naj storim. Naj se vrnem na policijo? Kako naj po vsem, kar se je zgodilo, she delam tam?«

»Ampak kaj bosh pa pochel? Konec koncev nimash vech dvajset let ...«

»Za v grob pa tudi she nisem,« se je Rihard kislo nasmehnil. »Bomo videli,« je zavzdihnil. »Ampak daj mi raje she enkrat povej: si res rekel, da sta se fanta v Mehiki stepla? In da so se kot po nekem chudezhu tam znashli tudi njuni starshi?«

»Njuna starsha in Sanja s svojim ochetom, pa tista Ofelija in she neki Mehichani,« je kimal Fingusht. »Pravzaprav je fant uradno she vedno pogreshan. Za njim je izdana tiralica. Ker z Mehiko nimamo nobenega dvostranskega sporazuma, lahko samo chakamo. Che se bo prikazal v Evropi, ga bodo nemudoma zgrabili in izrochili slovenski policiji.«

»Torej primer she vedno ni reshen,« je zabrundal Rihard.

»V bistvu she ne, cheprav vemo zhe vse: da se je mali preoblekel v Shpanca, da je namestil vse tiste kamere zato, da bi sledil bratovi puncu, da je ukradel opremo v Avstriji. Zdaj ga je treba le she prijeti.«

»In kaj se je zgodilo z njegovim bratom?«

»Hm,« se je Fingusht popraskal po chelu, »shef pravi, da to za primer ni pomembno. Da je družhina zhe toliko pretrpela, da ne bo razpredal o stvarih, ki

se ne tichejo nikogar drugega kot njih. Povedal je le to, da sta bila starsha v Mehiki do konca poletja, potem pa sta se vrnila. Da je bil Tim resno poskodovan, o tem se strinjajo vsi na postaji. A v chasopise ni prishlo nich, zato ne vemo niti tega, ali je sploh prezhivel. Ker ni storil nich nezakonitega, ni, kar se policije tiche, nobene potrebe, da se z njim ukvarjamo. Lovimo le njegovega brata. Che shef ve she kaj, tega ni povedal nikomur. In kot kazhe imajo precej vpliva na medije, kajti po nekaj zacetnih chlankih je kar chez noch vse potihnilo. Pravzaprav se s primerom ne ukvarjamo vech. Obveshchen je Interpol, pa drzhave, s katerimi imamo sklenjen dogovor o medsebojnem izrochanju osumljencev. In to je bolj ali manj vse.«

»In kako si ti? Najbrzh so ti dodelili novega partnerja?«

»Starega Repca,« je skomignil z rameni Fingusht, »ki ima do upokojitve she leto in pol. Spet sem postal chisto pravi zelenec, ki je dober le za to, da prinasha chasopis in kavo, poseda v avtu in postori she kakshno neumnost ... Sicer pa, che me zhe sprashujesh, kako sem ... Saj ne vem, kaj naj rechem ... Danes si me zelo presenetil ... She celo meni si dal misliti ...«

Ko je bil Rihard spet sam, mu je postalo jasno, da se na policijo ne more vech vrniti. Ne zaradi strahu ali sramu, saj mu ni bilo mar, kaj si o njem mislijo kolegi, temvech zato, ker tja enostavno ne spada vech. Ravnokar se je prebudil iz dvajsetletne mōre. Naj se zdaj spet vrne vanjo, kot da se ni zgodilo nich? Ampak kaj naj pochne? Ob misli, da ima zhe petinshtirideset let, se je kar zgrozil. Zhe dolgo ni vech tisti nadobudni petindvajsetletnik, ki je poln optimizma prishel na policijo, da bi spremenil svet. Kakshen naivnezh. Bo tudi Fingusht potreboval dve desetletji, da se prebudi iz kome? Bi mu moral pomagati? Saj she zase ne ve, kaj naj stori.

Pretegnil se je in sedel. Ciklama je bil she vedno zatopljen v svoje delo, za hrbtom so se mu odprla vrata.

»Dober dan,« je zaslusal Lazarjev glas in zazdelo se mu je, da je celo prijazen. Ko je zdravnik prishel do njegove postelje, sta se rokovala kot stara prijatelja. »Zelo smo zadovoljni z vami, gospod Rihard,« je dejal. »Kaj bi zheleli pocheti danes?«

Rihardov pogled je vnovich splaval skozi okno.

»Che vas ne bi motilo, gospod Lazar ...« je zajecljajal kot otrok.

»Ne, ne bi me motilo,« je nenavadno hitro razumel zdravnik. »Pravzaprav sem domneval, da boste zheleli na vrt. Kot veste, sam tega ne odobravam, mislim, vse te zemlje in umazanije, a che vam koristi, zakaj pa ne. Delovno obleko imate zhe pripravljeno,« je dejal in Buldogu z glavo pomignil proti vratom. Medicinska sestra se je nemudoma vrnila z modro delovno obleko. Kot da je kos dinamita, ki lahko vsak hip eksplodira, jo je previdno polozhila na Rihardovo posteljo.

»Najlepsha hvala, gospod doktor,« je bil presrechen Rihard.

»Ni za kaj,« je odvrnil Lazar in se odpravil proti vratom, kjer se je obotavljajoche ustavil. »Ee ... mislim, da vam je zhe moj cenjeni kolega, doktor Binkusht, nekaj malega omenil ... O tem, da bi midva, mislim o najini raziskavi ... o tem, da ... saj veste, zhe sedemnajst let, pravzaprav osemnajst ... in zdaj, ko ste vi ...«

»Ja, ja, ni problema,« je pokimal Rihard. »Che potrebujeta moj uradni pristanek, podpis, kar koli ... bom pomagal, kolikor bo v moji mochi. Tudi potem, ko me bosta odpustila, che bosta seveda presodila, da sem sposoben ...«

»Ah, o tem ni nobenega dvoma,« je zadovoljno kimala Lazarjeva glava. »To je zdaj le she vprasanje chasa ... Hvala za razumevanje in she enkrat najlepsha hvala, gospod Rihard ...«

Ritensko je zapustil sobo in za njim she medicinska sestra. Za hip je prezirljivo pogledala v strop, chesh, kaj se je tukaj res vsem zmeshalo? Da Lazar, ki ga pozna zhe skoraj chetrto stoletja, nenadoma zachne jecljati kot kmechka nevesta in se klanjati pred ubogim pacientom, ki je bil she do pred nekaj dnevi v nezavesti, zdaj, ko je pristal na sodelovanje v neki bedasti raziskavi, pa ga imajo vsi za – kaj neki le?! No, jaz bi vam zhe pokazala, prevarantom, vsem po vrsti!

Rihard si je navlekel karirasto modro srajco, modre delovne hlache in moder povrshnik. Polotilo se ga je vznemirjenje, ki ga je komaj krotil. She malo, pa bo v svojih dlaneh zachutil nezhe koreninice rozh, ki jih bosta s Francem zasula z dishecho zemljo. Je na svetu she kaj lepshega?

Pri izhodu so ga chakali zeleni shkornji, ki so se mu prilegali kot uliti. Po belem pesku je odhitel proti Francu, ki je bil o njegovem prihodu zhe obveshchen. Prisrchno mu je stisnil roko in mu pojasnil, da se bosta danes ukvarjala z machicami. Molche sta delala vse do kosila. In po kratkem pochitku she naprej do mraka. Ko se je Rihard zvecher svezhe oprhan v beli pizhami in beli halji in belih nogavicah odpravil do svoje bele mize, na kateri so ga znova chakale bele vilice, bel plastichni nozh in bel krozhnik, je zhe zelo dobro vedel, kaj she lahko pochne v zhivljenju. Ob tem spoznanju mu je bilo tako prijetno pri srcu, da je za trenutek z zaprtimi ochmi obsedel na belem stolu, nato pa z desnico zgrabil vilice, z levico nozh in zachel jesti. Vse seveda ni odvisno samo od njega; jutri, se je odlochil, bo zastavil ključno vprasanje, potem pa – kar bo, bo.

* * *

Prishla je zima in pomlad in za njo novo poletje. V cvetlicharni, ki je zhe chetrto generacijo zapored slovela kot najboljsha v mestu, je vse teklo po ustaljenih tirih: delovno in veselo, z ogromno prekrasnih cvetlic.

Franc Ciklama, III., je kot vsako jutro tudi tokrat zhe navsezgodaj prishel preverit, ali je vse tako, kot naj bi bilo. So prispele vse cvetlice, ki jih je naročil? Seveda ne, saj je ura shele sedem. So zhe vsi zaposleni v sluzhbi? Seveda ne, saj je ura shele sedem in dve minuti. Je sploh zhe kdo v sluzhbi? Seveda je. Kot vsako jutro, odkar se je pred dvema letoma zaposlil pri njem, je prvi prispel – Rihard. Ko mu je v psihiatrichni bolnishnici dan za dnem pomagal in pri tem tako zelo uzhival, je bilo ob koncu poletja, ko je bilo delo opravljeno, obema tezhko. Stala sta pred nasadom rumenih tulipanov, ki so se razcveteli ravno tistega dne, in Franca je misel, da se naslednji dan ne bosta vech videla, neprijetno zhulila v trebuhu.

»Rihard, bi se zaposlil v moji cvetlicharni?« je usekal brez ovinkarjenj in ga pogledal naravnost v njegove kot leska rjave ochi. Natanko to bi storil tudi moj

oche, si je mislil. In pred njim moj ded, Franc Ciklama, I.. In she pred njim moj praded.

Rihardu so se zaiskrile utrujene oči, lichnici sta mu poskochili kot na trampolinu, z rokami je zakrilil kot otrok in skoraj zakrichal:

»Franc, kaj mislish zares? Chisto zares?«

Ob Rihardovem navdushenje je bil chisto iz sebe tudi Franc. Kot zhe marsikateri dan prej, je vnovich pomislil na to, kako je Rihard sploh lahko postal policist, potem pa mu je skozi glavo shvignila misel, ki mu jo je bila neshtetokrat povedala babica, in je popolnoma zadovoljila njegovo potrebo po odgovoru: *Franc, chudna so pota Gospodova!*

»Ja!« je dejal in odločno segel v Rihardovo desnico.

Rihard mu je zaupal, da si je zhe dolgo zhelel, da bi se lahko zaposlil v njegovi cvetlicharni, a si ga kar ni in ni upal vprashati. Konec koncev ni imel nikakrshne uradne izobrazbe za cvetlicharski poklic.

»Nisem she srechal chloveka, ki bi o rozhah vedel toliko kot ti,« je dejal Franc.

»Che seveda ne uposhtevam svoje družhine.«

In nato sta se dogovorila, kdaj bo zachel z delom. Doktorja Lazar in Binkusht sta ga zhe pred tremi tedni obvestila, da lahko zapusti bolnishnico, a ju je prosil, che lahko ostane she toliko chasa, da Franc koncha s svojim delom. Seveda sta se strinjala. In v svojo raziskavo *O inovativnih metodah zdravljenja zhivchnega zloma* zapisala: V najini bolnishnici sva po brezshtevilnih neprespanih noceh, po letih odrekanj in nechloveshkih naporov dosegla tako odlichne pogoje, da mnogi bolniki tudi po zakljuchku terapije ne zhelijo zapustiti najinega sanatoriuma.

V ponedeljek, ko je Rihard po treh mesecih zapustil *njun sanatorium*, se je pochutil kot preroben. Doma je napisal precej dolgo pismo, v katerem je shefu pojasnil, da se zahvaljuje za vse, kar je v dolgih letih sluzhbovanja storil zanj, da vse lepo pozdravlja in da z danashnjim dnev nepreklicno daje odpoved. *Ako je mogoche*, je napisal na koncu, *bi vas, cenjeni gospod shef, prosil, da v luchi vsega, kar se je zgodilo pred in v chasu moje hospitalizacije, prekinete pogodbo o delu takoj, ko prejmete to pismo. Brez trimesechnega odpovednega roka, ki ga zapoveduje pogodba. She enkrat hvala. Vash Rihard.*

Naslednji dan je zachel z delom v Francevi cvetlicharni. Poleg njega sta bila zaposlena she vajenec Peter, ki je bil suh kot pajek, velik kot smreka, pochasen kot polzh in vedno zaspan, sicer pa na moch simpatichen, in gospa Ciklama, Franceva zhena, ki je bila zadolzhena za uradnishko plat posla. Bila je prav tako prijetna in odlochna kot Franc in z obema se je v trenutku ujel.

Chez teden dni je prejel odgovor s policije. Njegov nekdanji predstojnik je bil nadvse uraden, a mu ni povzrochal tezhav. Pismu je prilozhil odlochbo o prekinitvi delovnega razmerja in Rihard se je lahko tudi uradno zaposlil v cvetlicharni.

Tedni in meseci so mu minevali v nenehnem navdushenju ob delu, ki ga je tako zelo osrechevalo. Potem pa se je nekega poznojesenskega dne v cvetlicharni pojavil Fingusht.

Zhe na prvi pogled je bil chisto spremenjen. Cheprav ga je ob prihodu zalila sramezhljiva rdechica, ta nikakor ni mogla skriti zrelosti, ki je vela iz njega kot prijeten vonj vrtnic, iz katerih je Rihard ravno izdeloval shopek za gospo Cipreso, ki je enkrat mesečno kupila pet rozh, od katerih so tri vedno morale biti vrtnice – drugi dve je lahko Rihard izbral po svojem okusu.

»Pozdravljen,« je dejal Rihard in mu prek pulta ponudil roko.

Nekaj minut sta kramljala takorekoch o nichemer, potem pa je Fingusht povedal, da so mu pred nekaj dnevi dodelili nekdanjo Rihardovo pisarno in z njo tudi njegovo bivshe delovno mesto. »V sluzhbi je chedalje bolj naporno, tudi jaz sem resno razmishljaj o tem, da bi zapustil policijo, ampak – kaj naj pa pochnem?« je shiroko pogledal svojega nekdanjega partnerja. »No, kljub vsemu moram priznati, da sem s svojim zhivljenjem kar zadovoljen. Saj sem vedno hotel biti policist, kajne?« Nekaj zelenca je pa vendarle she ostalo v njem, se je sam pri sebi nasmehnil Rihard, ko je opazoval njegove izbuljene oči in pretirano odprta usta, ki so zevala proti njemu, kot da se pripravljajo na to, da mu bodo odgriznila nos.

Fingusht je pripovedoval she o shefu, ki je bil vchasih tudi Rihardov shef, pa o Simonu, ki je bil po njegovih besedah she vedno enak hinavec kot vedno. In nato she o Timu in Tinu. O tem, da se je mali prevarant pred enim letom konchno vrnil iz Mehike in se celo sam javil na policijo. Da je dobil le pogojno kazen in da se je Tim konchno prebudil iz kome.

Rihard je ob zadnji novici vznemirjeno poskочil. »Res?« je vzkliknil. »Kdaj? No, povej zhe! No?!«

Fingusht je globoko vzdihnil in se zazrl v strop, kjer je bilo v najrazlichneshih glinastih lonchkih razobeshenih vse polno dishechih cvetlic.

»Dan ali dva preden se je njegov brat vrnil v Slovenijo ... Shef je povedal, da baje takrat, ko je v Mehiki umrla tista ... ee ... s katero je zbezhaj ... Kako ji je zhe bilo ime ...?« je spachil chelo in se s kazalcem podrgnil po brkih. Rihard je shele zdaj opazil, da ima brke. Vchasih jih ni imel.

»Ofelijaj« je vnovich vzkliknil Rihard.

»Ja,« je pokimal Fingusht in znova sprostil obrazne mishice. »Govorilo se je, da se je iz kome prebudil ravno takrat, ko je Ofelija izdihnila.«

Rihard je za nekaj centimetrov zasukaj glavo na levo in ga sumnichavo pogledal.

Fingusht je opravičujejoche privzdignil ramena. »Ne vem, che je res ... Tako se je govorilo ... Sicer pa,« je zamahnil z roko, »je to sploh pomembno?«

Rihardov she vedno vprashujoche izraz na obrazu ga je preprichaj, da se njemu to zdi pomembno, zato je nadaljeval:

»In potem se je govorilo she o neki nori zgodbi, ki je nekako prishla na ushesa Simonu ... Vsa rech je tako neverjetna, da ji sam ne morem verjeti, ampak ker vidim, da te vse skupaj zanima ...« In je povedal, kako naj bi po Simonovem pripovedovanju tistim, ki so bili v Mehiki, neka stara coprnica napletla neko neverjetno zgodbo o tem, zakaj se je vse skupaj zgodilo.

»Chakaj, chakaj,« se je namrshchil Rihard. »Lepo po vrsti, prosim ...«

In Fingusht je nadaljeval lepo po vrsti. O tem, da so Tina tlachile neke chudne more. Da so bili ljudje, o katerih je sanjal in so se mu pozneje prikazovali celo v budnosti, zelo tesno povezani z njim. In tako naprej, dokler ni lepo po vrsti prispel do konca.

»In kako je Simon vse to izvedel?« je ves osupel vprashal Rihard.

»Od dvojchkovih starshev zagotovo ne, ker sta o vsem molchala kot grob, od shefa, mislim, da tudi ne, tako da ostane le she gospod Lesar.«

»Aha,« je zavzdihnil Rihard. »In kaj se je potem zgodilo s fantoma?«

»Vem samo she to, da so tistega – kako mu je zhe ime? ... Matic! – da so Matica, potem ko so ga odpustili iz bolnishnice, vzeli k sebi Tinovi in Timovi starshi. In da so ga pozneje celo posvojili.«

»Res?« se je spet chudil Rihard. »No, to je pa lepo.«

»Tudi njuno sobo so popolnoma preuredili. Hisho so dvignili, iz sobe, kjer sta vchasih zhivela Tim in Tin naredili dve, zgoraj pa she eno ... Za Matica ...«

»In kaj pochne sedaj Tin?«

»Poleti, ko je chakal na obravnavo na sodishchu, se je baje ves chas pridno uчил in s tistimi, ki so imeli konec avgusta popravne izpite, naredil drugi letnik. Ofelija naj bi mu zapustila nekaj denarja in stanovanje in doma se je dogovoril, da lahko stanuje tam ... Vsaj dokler se stvari ne reshijo ... Mislim, z njegovim bratom.«

»In kaj je z njim?«

»V komi je bil skoraj celo leto. Imel je tako hude poshkodbe, da so ga zdravniki zhe odpisali. Ves chas je bil prikljuchen na naprave, ki so ga umetno ohranjale pri zhivljenju. Potem ko je izdihnila tista starka, pa ...« Fingusht je zastal in se zagledal v velike zelene liste srcholistnega filodendrona, ki se je pozibaval nedalech od Riharda.

»Che imash machko ali rozho, nisi nikoli sam,« je zamrmral Rihard.

»Prosim?«

»Ah, nich, nich,« je odmahnil z roko Rihard, »samo spomnil sem se stavka, ki ga je pogosto pripovedovala moja babica ... Ja, res chudno nakljuchje. Che je to, kar je rekel Simon, res ...«

»No,« ga je Fingusht znova pogledal, »saj bi se najbrzh dalo preveriti ... Kakor koli, junija se je prebudil iz kome in baje precej dobro okreva. Je pa she vedno v bolnishnici ...«

»Z bratom sta se zhe sreчала?« je vprashal Rihard.

»Kolikor vem, she ne.«

»Hm,« se je Rihard zamishljeno zagledal mimo Fingushta, »che je tisto, kar je govorila starka, res ... Pravish, da se znamenja popolnoma ujemajo?«

»Ja,« je pokimal Fingusht, »tako pravijo.«

In nato sta se pogovarjala o vremenu in o cveticah in Fingusht je dejal, da bi bilo nemara prav, che bi kupil shopek za svoje dekcle, saj se je s tem namenom tudi oglasil pri Rihardu, cheprav Mira v resnici she ni njegovo dekcle, saj jo je spoznal shele pred kratkim, ampak morda pa nekoch bo.

»Amarilis!« je poskочil Rihard in stekel do cvetlice z velikimi rdechimi listi. »Z njim ji bosh povedal, da jo sposhtujesh. Ciklama,« je pokazal na vrsto rozhnatih cvetic, »da jo cenish z najchistejšo naklonjenostjo; pa hijacinta, se je zasukal k vijolichnemu grozdastemu socvetu – da te tvoje sanje vedno vlechejo k njej ... In za konec she kraljica rozh, vrtnica ...«

»Kako se pa imenuje tistale,« je Fingusht s prstom pomeril proti rdechim listom svaljkastih oblik, katerih konice so bile videti, kot bi jim kdo navlekel bele nogavice.«

»Ah, seveda!« se je Rihard tlesknil po chelu. »Kako sem vendar lahko pozabil! Dalija! Simbol sonca in – Mehike!« je pomenljivo vzdignil kazalec. In po kratkem premolku zaljubljeno dodal: »Moje srce je vedno s teboj ...«

»Prosim?« ga je izpod obrvi pogledal Fingusht.

»Pomeni tudi: moje srce je vedno s teboj,« je ponovil Rihard.

»Aha, seveda. Mislim, da bo ta najbolj prava.«

»Tudi jaz,« se je strinjal Rihard. In ko je rekel she to, da mu ni treba plachati – »Le danes!« je pojasnil, ko je na Fingushtovem obrazu opazil senco nelagodja, »ker je pach tako zelo poseben dan,« – je bil njegov nekdanji partner zhe chisto ganjen.

»Pravzaprav si zelo dober chlovek,« je dejal.

»Hvala,« je zamrmral Rihard in narahlo sklonil glavo. »V preteklosti sem toliko stvari pochel proti sebi. Najhujše, kar lahko naredi chlovek,« je dejal, ko je bil Fingusht zhe pri vratih, »je to, da je nasilen do samega sebe. Potem se tako obnasha tudi do drugih. Najprej se je treba odvaditi prvega, da imash sploh možnost popraviti drugo ...«

»Zares si se spremenil,« je sposhtljivo odvrnil Fingusht. »Na bolje. No, pa she enkrat najlepsha hvala. Se vidimo ...«

Rihard je she nekaj trenutkov zamishljeno zrl za odhajajochim prijateljem. Morda pa se je res spremenil – na boljše. Tako mu vsaj dopovedujejo vsi, ki jih je poznal tudi v preteklosti. In njihove besede zvenijo na moch resnichno in mu chisto zares nekaj pomenijo. In za to, da je postal drugachen, se mu sploh ni bilo treba posebej naprezati. Vsaj ne tako kot takrat, ko je hotel na policiji cel svet impresionirati s svojimi bedastimi detektivskimi podvigi. Zdaj je bilo vse tako preprosto. Z ljudmi je le delil tisto, kar je imel najraje.

* * *

Jesen se je prevesila v zimo, ta spet v pomlad in ko so odcveteli zvonehki in trobentice in jelshe in topoli, bele breze, mogochni hrasti in belorozhnate cheshnje, je prishlo spet novo poletje. Rihard je v chasu, odkar je opravljal svoj novi poklic, spoznal zhe toliko zanimivih ljudi, da se kar ni in ni mogel nachuditi svoji srechi. A v Francevo cvetlicharno so prihajali tudi tisti, ki jih je poznal zhe prej, ko je bil she policist.

In tako ga je nekega dne s svojim prihodom presenetil njegov bivshi shef.

»Potrebujem shopek za svojo zheno,« je dejal. »Za rojstni dan. Pravijo, da delash najlepše shopke v mestu, zato sem se oglasil tudi jaz.« Rihard mu je zares naredil

tako lep shopek, da shef kar ni mogel skriti svojega veselja. »Zares impresivno!« je dejal navdusheno. »Zagotovo se she kdaj vidiva.«

In potem se je v cvetličarni prikazal celo Simon. Nekaj minut se ni mogel znebiti svojega hinavskega izraza, a ko Rihard temu ni posvechal nobene pozornosti in se je do njega vedel, kot da sta zhe od nekdanj najboljša prijatelja, so se mu obrazne mishice sprostile in od njega je zavelo nekaj chisto pravih chloveshkih chustev. Z zanimanjem je sledil Rihardovemu pripovedovanju o tem, da nikakor ne priporoča rumenih narcis, saj z njimi prejemniku sporočamo, da je tako nestalen kot te chudovite cvetlice, ki ponosno zacvetijo, nato pa v hrepenenju povesejo svoje glave; she manj bele, razen che zhelimo povedati: *Draga*, unichila me bosh! Da prijatelju lahko podarimo beli nagelj, saj je simbol najtesnejšega prijateljstva ... In ko sta se končno sporazumela, da Simon potrebuje shopek za svojo zarochenko, s katero se bosta chez dva tedna poročila, sta se odlochila za nekaj vrtnic razlicnih barv, dve od njih pa je Rihard povezal tako tesno, da sta bili videti, kot da poganjata iz istega stebela. »In za konec she nekaj upanja,« je dejal, ko je shopku dodal she nekaj vejic zelenja.

Kako nenavadno, je tuhtal Rihard, ko je bil spet sam. Chlovek, ki sem ga nekoch preziral in sovrazil, ki bi mu najraje zavil vrat, se je nenadoma spremenil v prijatelja; no, morda ne ravno prijatelja, vsaj v dobrega znanca, do katerega ne chutim nobene zamere vech, pa zagotovo. Pa naj she kdo reche, da chudezhi ne obstajajo.

Natanko chez teden dni sta na Rihardovo osuplost v cvetličarno pristopicala she doktorja Lazar in Binkusht.

Brez svojih poshtirkanih zdravnishkih halj sta se Rihardu zazdela she bolj smeshna kot v Belem gaju. Lazar je zhmrkal z ochmi in se plashno oziral sem ter tja, kot da se boji, da mu bo katera od neshtetih cvetic skochila za vrat, Binkusht ga je z napetim izrazom na obrazu drzhal pod roko in spodbujajoche trepljal po podlahtnici.

»Sposhtovanje,« je dejal Binkusht in privzdignil svoj sivi klobuk. Lazar je upognil vrat in zamrmral nekaj nerazlochnega.

»Tudi vama,« je odzdravil Rihard. »Kaj dobrega vaju je prineslo?«

»Kot veste, gospod Rihard,« je hlastno nadaljeval Binkusht, kot da se je dolgo in temeljito pripravljaj na svoj govor, »imamo pri nas v Belem gaju vso opremo, che se lahko tako izrazim, v enotnem, pomirljivo belem tonu. In kot vam je prav tako znano, so se malo pred vashim prihodom stvari zachele spreminjati.« Zastal je in poshkilil proti svojemu kolegu, kot da si od njega obeta vsaj kanchek pomochi, a Lazar se je she naprej le bojeche stiskal k njemu. »Schasoma sva tudi s cenjenim kolegom prishla do sklepa,« je nadaljeval, »da morda vse skupaj le ni tako zelo privlecheno za lase. Da morda cvetlice zares pomagajo pacientom. Vsaj nekaterim. Ko ste odshli, je kar naenkrat zhelel na vrtu delati tudi tisti iz trinajstice ...«

»Meglich!« je vzkliknil Lazar.

»Da, gospod Meglich,« je zadovoljno pokimal Binkusht in hvalezhno pogledal shefa, ki je stopil za korak vstran in prenehal s pogledom vznemirjeno shvigati po prostoru. »In potem ...«

»... so sledili she drugi,« je zadonelo iz Lazarjevega grla, ki se je očitno navelichal stranske vloge. »Gospoda Chrepinshek in Golavshek, pa gospe Smerdel in Koshuta, gospod Dekleva,« je nashteval, »ki so prav tako zheleli delati na vrtu, kar smo jim po zacetnem oklevanju dopustili. Vse skupaj pa sva seveda s cenjenim kolegom skrbno belezhila in po vech kot osemnajstih letih ...«

»Devetnajstih,« ga je popravil Binkusht.

»Odvisno od kdaj shtejemo,« je nagnil glavo za centimeter na desno in nato spet nazaj Lazar, potem pa se odlochil, da se o tem ni vredno prerekati. »Kakor koli, pred dobrimi shestimi meseci sva jo konchno poslala reviji *Nature*, in vcheraj,« je dejal s tako sijochim izrazom na obrazu, da je od njegovega ponosa in navdushenja zazharela cela cvetlicharna, »so nama odgovorili, da so nad najinim chlankom navdusheni in da ga bodo objavili v naslednji shtevilki!«

»In to je bil tudi eden od razlogov, da sva vas obiskala,« je nadaljeval Binkusht, ko je ugotovil, da njegov cenjeni predstojnik potrebuje nekaj chasa, da si opomore od vznemirjenja, ki so ga v njem vzburkale njegove lastne besede. »Odlochili smo se namrech, da bomo v vsaki sobi uredili majhen rastlinjak, da bodo nashi bolniki v nenehnem stiku s cveticami. Tudi che zaradi slabega vremena ne bodo mogli ven. In seveda bi radi, da za to poskrbite vi. In morda priredite she kakshno uchno delavnico, v kateri bi o tem izobrazhevali nashe paciente ...«

»Seveda,« je bil navdushen Rihard. »To je vendar chudovito. In chestitke za vajino raziskavo!« Stekel je izza pulta, jima stisnil roki in ju za namechek she objel. Binkushtu in Lazarju je bilo sprva nerodno, a ker sta se cvetlicharne zhe malce privadila, sta jima glavi ponovno delovali vsaj priblizhno tako, kot sta bili tega vajeni obichajno, zato sta v Rihardu znova videla pacienta, kar ju je dokonchno pomirilo. In ker sva zdravnika, sta si mislila, in to *prava* zdravnika, ki sva bolnikom na voljo tudi kadar nisva v sluzhbi – bova potrpele tudi to.

Rihard se je z navdushenjem lotil postavljanja rastlinjakov in ko so bile vse sobe polne dishechih cvetic, mu je ob pomochi mladega direktorja celo uspelo pregovoriti Lazarja in Binkushta, da so sobo gospoda Miklicha prebarvali z modro, zeleno in oranzhno barvo; nedolgo zatem so sledile she druge sobe in bolnishnica je kmalu postala pravcati zhivopisni raj. Tako jo je vsaj oznachil novinar, ki je o njej napisal obshiren chlanek za drugi najvechji slovenski tednik. Chez nekaj dni sta o njej porochala she radio in televizija. In potem je prispel novinar iz Avstrije in nekaj dni pozneje she iz Nemchije, Francije, Belgije in Luksemburga. Doktorja Lazar in Binkusht sta se znashla na straneh tolikih chasopisov in revij, da so ju poznali zhe skoraj v vsaki evropski vasi. Bila sta srechna kot otroka. Mediji so seveda pisali tudi o Francu in Rihardu, ki se kar ni mogel nachuditi svoji usodi. Ko je bil policist, je fantaziral o tem, da bo nekoch postal slavni detektiv, zdaj ko je vedel, da se za tako neumne misli ne splacha potroshiti niti najneznatnejshega trenutka, pa je kar naenkrat postal nekakshna vrtnarska zvezda. Kamor koli je shel, so ga prepoznali in mu chestitali. In nihche ni bil prav nich nadlezhen. In Rihard je

bil vsakih znova presrečen, che je lahko pripovedoval o svojih krasnih cveticah. Pacienti so bili v Belem gaju, ki se je zdaj preimenoval v Zhivopisni raj, tako zadovoljni, da so ga zapushchali le s tezhkim srcem, kar je direktorju povzročalo nemalo preglavic, saj je imel zhe toliko novih prijav, da bi lahko napolnil tri Zhivopisne gaje in pol.

In ko so se proti koncu poletja stvari vendarle toliko umirile, da je imel Rihard kakšno sekundo spet chisto zase, je prvega septembra v Francevo cvetlicharno vstopilo dekle s tako chudovitimi temnomodrimi ochmi, da so se Rihardu kljub temu, da je zhe odshteval dneve do Abrahama, tako zelo zashibila kolena, da se je moral zgrabiti za pult. V nosnicah je zachutil vonj po trobenticah, cheprav je bila pomlad zhe zdavnaj mimo. Dvakrat se je zasukal okoli svoje osi, kot da bo s tem odkril nenavadni vir opojnega vonja, nato pa se je zmedeno zagledal v prikupno damo s kratko pristrizhenimi chrnimi lasmi.

»Tri vrtnice in dve gerberi,« je spregovorila. »In nekaj zelenja, prosim.«

Rihard je, kot vedno, kadar je zaslutil, da lahko komu pove kaj novega o cveticah, nadvse vljudno vprashal, che mu sposhtovana gospa morda lahko zaupa, za kakšno prilozhnost potrebuje shopek.

»Gospodichna,« ga je popravila mlada dama.

»Gospodichna,« je ponovil Rihard in rahlo zardel.

»Za mamin rojstni dan,« je nadaljevala gospodichna.

»Vrtnice in gerbere so vsekakor odlicna izbira,« je dejal Rihard, »a che dovolite, bi vam predlagal nekaj malce manj klasichnega, che vam ne bo vshech, pa bova naredila, kot ste zheleli.«

»No, pa poskusiva,« se je nasmehnila chrolaska.

Rihard se je urno zasukal, iz ene od vaz izvlekel rumeno sonchnico, dodal krizantemo s tremi shkrlatnimi cvetovi, oranzhno gerbero, rumeno vrtnico in nekaj listov agave.

»Takole,« je dejal. »Nich ekstravagantnega, morda samo za odtenek drugachnega. Kot vidite sem delno uposhteval tudi vashi zheljo.«

»Chudovito,« se je znova nasmehnila gospodichna, se nagnila k shopku in povonjala veliko rumeno sonchnico. »Moja mama obozhuje sonchnice. Ne vem, kako da se nisem zhe sama spomnila. Morda zato, ker nikoli ne vidim shopka s sonchnico.«

V cvetlicharno je vstopil mlad moshki. Ko ga je Rihard prepoznal, so se mu znova zashibila kolena.

Mladenich s skoraj chrnimi ochmi in z otozhnim pogledom je pristopical do pulta in pozdravil. Obrazne mishice chrolase dame so ob pogledu nanj v razburjenju otrpnile, z dlanjo si je prekrila usta in shiroko razshirila ochi. In nekaj trenutkov pozneje je Rihard v njih zagledal solze.

»Tim,« je izdavila pretreseno, »si to res ti?«

»Ja, gospa Ana,« je pokimal Tim. »Dober dan.«

Rihard je stekel v pisarno, pograbil zavojchek papirnatih robchkov, ga med dirjanjem nazaj v cvetlicharno odprl, izvlekel dva in ju ponudil Ani.

Ana se mu je zahvalila, si z njima nekajkrat previdno popivnala oči in lica, nato pa zopet vsa ganjena pogledala Tima.

»Saj ne morem verjeti,« je dejala s tresochim glasom. »Ti! Zdaj, ko te ne uchim vech, zhe lahko povem na glas: vedno si bil moj najljubshi ucheneec! Potem pa izvem, kaj se ti je zgodilo! Saj sem bila chisto prech! Na sholi nisem vech mogla ostati. Vse se je kar naenkrat obrnilo na glavo. Nekaj chasa sem si dopovedovala, da ne smem reagirati tako chustveno, a ni prav nich zaleglo. Morala sem zamenjati sluzhbo.« She enkrat si ga je ogledala od nog do glave, nato pa previdno nadaljevala: »In ko si se po vsem tistem chasu prebudil iz kome ... Kaj se je zgodilo potem, Tim?« Shele zdaj jo je spreletelo, da s Timom nista sama. »Joj, oprostite,« je opravičujeche pogledala Riharda. »Veste, vchasih sem pouchevala angleshchino. Bila sem Timova razrednicharka ... Potem pa se je zgodilo nekaj strashnega ... Zdaj ne uchim vech ... Nashla sem neko pisarnishko delo na Ministrstvu za obrambo. Z njim sicer nisem najbolj zadovoljna, ampak po tistem, kar se je pripetilo Timu, preprosto ne morem vech delati z otroki.«

»Nekaj vem o tem tudi jaz,« je zamrmral Rihard.

Tim in Ana sta se zachudeno zagledala vanj.

Rihard jima je povedal, kaj je v svoji she ne tako davni preteklosti pochel on in Tim se je spomnil dneva, ko je pobegnil v Mehiko in je Rihard v Tivoliju lovil Jana in njegovo bando. In potem so se zapletli v pogovor, kot da so najboljshi prijatelji. Ano je seveda zanimalo, kaj Tim dela sedaj, kako je okreval, kakshne so posledice ... in kaj se je zgodilo z njegovim bratom.

»Ko sem se prebudil iz kome, sem potreboval dva meseca, da sem lahko znova vstal s postelje,« je pripovedoval Tim. »Starsha sta najela inshtruktorje in v enem letu sem naredil izpite za drugi in tretji letnik. Danes grem prvich po dveh letih znova v sholo. Na Poljansko gimnazijo ... Na stari sholi bi bilo prevech spominov ... Tin se je baje vpisal na Bezhigrajsko. Od takrat se she nisva videla ... Danes sem se odlochil,« je izdaval z drhtechim glasom, »da se prvich po dveh letih oglasim ... Sanji. Zato sem prishel kupit shopek ...«

Ko je Ana zaslishala, s kakshno ljubeznijo je izgovoril Sanjino ime, je znova zahlipala. A zdaj je zaradi tega ni bilo vech sram.

»O, Tim!« je vzkliknila in ga objela. »Se opravičujehem,« je dejala Rihardu, ko se je odmaknila od fanta in smrknila v robček.

»Kot da me ni,« je zamrmral Rihard.

»O, pa she kako ste,« je rekla Ana in ga pogledala s tako prodornim pogledom, da je nehote zardel. »Upam, da se vama bo izshlo,« je rekla Timu.

»Kaj pa vem ... Preselili so se nekam na morje. Morda ima zhe drugega fanta. Od Tanje sem dobil njen novi naslov in zdaj bi ji rad poslal nekaj ... posebnega.«

»Predlagam nekaj preprostega, chudovitega, neobichajnega, originalnega, kar najbolj primernegega situaciji,« je poskochil Rihard, se sklonil pod pult in izpod njega izvlekel oranzhno lonchnico s prelepimi, nazaj zavihanimi kimastimi listi.

»Kranjska lilija oziroma zlato jabolko!«

»Ja,« je zadržhano pokimal Tim. »Zdi se mi, da bo kar prava.«

Rihard je cvetlico postavil v papirnato shkatlo nezhne pastelne barve, to pa v she eno iz navadnega rjavega kartona, na katero je moral Tim le she napisati naslov.

»Dostavimo jo lahko mi,« je dejal Rihard. »Dobila jo bo she danes! Brez dodatnega plachila!«

Seveda se je Tim strinjal.

Ko sta Rihard in Ana znova ostala sama, se je Rihard pomenljivo odhrkal. Zhelel jo je vprashati, che bi se she kdaj videla, pa se nikakor ni mogel odločiti, kako naj zachne, kaj shele nadaljuje in koncha.

»Oprostite,« ga je zmotila sredi zvijanja prstov in si s tako ljubko kretnjo popravila pramen las, ki ji je bil zdrknil na chelo, da bi Rihard najraje skochil prek pulta in jo objel, »morda se vam bo zdelo, da sem prevech vsiljiva ... saj o vas nichesar ne vem ... a kljub vsemu ... bi shli morda zvecher z mano k moji mami?«

Rihard se je zbal, da mu bo razgnalo prsi. Z dlanema se je oprl na pult, da se je nekako zadržal na nogah, usta so se mu razpotegnila v pretiran nasmeh.

»Res?« je izdaval.

Ana je pokimala in nato she dvakrat.

In ko sta se dogovorila, kdaj in kje se dobita in se je nekdanja uchteljica angleshchine poslovila, se med vrati she enkrat zasukala in dejala: »Zares sem vesela, da sem vas ... da sem *te* spoznala, Rihard,« in je Rihard odvrnil: »Mene tudi,« je kot urochen odcapljal do svoje pisarne in se sesedel na stol. »Kaj je res mogoche, ljubi bog?« je mrmral sam zase. »Da si se usmilil mene, bednega, zavozhenega policaja ... Pri teh letih ...«

Skozi vrata je pokukal Franc.

»Kaj se je zgodilo?« ga je zaskrbljeno vprashal, saj ga ni she nikoli videl *takega*.

Rihard mu je kot kaka branjevka povedal vse podrobnosti o srechanju z Ano in s Timom.

»To je pa res chudovita novica,« je bil navdushen Franc. »Nadvse chudovita!« je kimal in se zadovoljno smehljaj. »Zelo sem vesel zate, Rihard. Zelo.«

In Rihard je vedel, da je Franc zares chisto zares vesel.

»Komaj chakam, da povem zheni. In seveda bosh shel danes dve uri prej iz sluzhbe!«

Rihard je ugovarjal, a Franc se ni dal. »Samo danes. Jutri in naslednje dni pa si bosh lahko spet po mili volji pretegoval hrbet ob kateri koli uri dneva se ti bo zahotelo!«

Anina mama je bila prijazna stara gospa, z neshteto gubami in majhnimi bleshchechimi ochmi, ki so radovedno opazovale Riharda. In bile s tem, kar so videle, nadvse zadovoljne.

Ko sta se poslovila in zakorakala v toplo noch, je Rihardova dlan kar sama od sebe poiskala Anino. Sam sebi se je chudil zaradi svojega poguma, a se mu je obenem zdelo, da je to, kar je storil, nekaj chisto normalnega. In Ani se je zdelo takisto.

Lev Detela

PROPAD (VI)

V *Napoleonu*, znani pariski pivnici za višje sloje, je zelo veselo. Glavni urednik uglednega ruskega chasnika *Prosvetiteljstvo* Igor Kirilenko pravkar hudomushno komentira zadnjo izjavo ameriškega predsednika Bena Singerja, da bi bilo potrebno Slovenijo trikrat bolj razkosati kot predvideva mednarodni nachrt, saj je znano, da tamkajšnji ljudje ljubijo manjše krajevne enote in neznatne avtonomne lokalne skupnosti.

»Zakaj pa ne?« se zasmeye prostodushni moskovski novinar. »Nash generalni nachelnik vseljudskega dobrodelnega komiteja Popkin je zhe pred tremi meseci predlagal, da bi slovensko glavno mesto Ljubljano razdelili v štiri samostojne cone pod upravo velesil. Rusija si zelo zheli, da bi Vzhodno cono z dodatnim delom ljubljanskega juga prevzela pod svojo kontrolo. Konchno smo prav mi kot največji slovanski narod vech kot zadolzheni, da najmanjšemu slovanskemu narodu ponudimo kulturo in prosveto.«

»Zhe, zhe, Kirilenko,« reche italijanski pariski dopisnik Fruttolini. »Italija nima nich proti Rusiji. Zheli ji vse dobro. Tudi povechanje narodnega ozemlja. Ampak che se ozremo nekoliko nazaj in preuchimo zgodovinska dejstva, bi morala pravzaprav celotna *Ljubljanska provinca* pripasti Italiji. V drugi svetovni vojni smo tam za omiko in prosveto naredili zelo veliko dobrega. Zhal ima Italija vedno smolo. Poglejte. Najprej ti Avstrijci, ki so nam svoje dni odshchipnili polovico ozemlja, zdaj pa francoski kralj, ki bi rad kar sam s svojim nediscipliniranim vojashtvom zasedel Ljubljano.«

Kirilenko dvigne chasho, golta vino in se buchno smeje, vendar ne reche nich.

K besedi se oglasi nestrpni francoski velenovinar Francois Orang-Luigutan.

Prevzetno dvigne glavo in zagrchi: »Draga kolega, se mi zdi, da delata rachun brez krchmarja. Nash Ludvik zhe ve, kaj je potrebno narediti. Konferenca o miru med Slovenijo, Hrvashko in Avstrijo se bo zakljuchila v nash prid. Francija je vedno chutila za svojo moralno dolzhnost, da pomaga Sloveniji, ki pa sploh ni najmanjša slovanska dezhela, kot nepravilno trdi gospod Rus.«

Z rdechim obrazom se zadihano skloni k novinarskima tovarishema.

»Veste, lahko vama zaupam posebno novico. Je absolutna tajnost, ki je ne bi smel she nihche poznati!«

Rus in Italijan zatrzata po vsem telesu, razburjeno dvigneta glavo.

»Kaj?« se dvoglasno zdruzheni zadereta.

Orang-Luigutan ju prezirljivo pogleda. Zanalashch nekaj chasa molchi. Odlasha z odgovorom. Nato zmagoslavno uperi pogled v oba novinarska kolega, ki se nervozno presedata ob mizi.

»Ludvik XXVII. ima tozadevno daljnosezhne nachrte,« poudari z vzvishenim glasom. »K Ljubljanski provinci zheli v poznejshi fazi, ko bodo dogodki dozoreli,

priključiti Istro in Dalmacijo do Boke Kotorske, pa tudi Chrno goro in Srbijo. Zakaj pa ne? S tem ni nič narobe. Bo zelo koristilo Franciji pa tudi francoski coni v Sloveniji. Ta lahko najprej posredno, potem pa kar direktno uredi razmere na južnem prostoru. Ob primernem trenutku lahko tam uvede svoj jezik in pravopis. V Franciji nas to ne bo motilo. Grozne cirilice pri nas itak nihče ne obvlada.«

Kirilenko, od besa rdech v obraz kot kuhan rak, treshchi z roko po mizi. Kozarec z rdechim vinom se prevrne chez prt, pijacha se razliva chez Fruttolinijeve fine hlache. »Prekletol« krichi urednik *Prosvetiteljstva*. »Rusija ne bo nikoli dovolila take zlochinske politichne mahinacije. Poleg tega je edino cirilica idealen chrkopolis, ki bi ga moralo prevzeti celotno civilizirano chloveshtvo. Tudi Kitajska. Potem bi bilo manj nevednosti po svetu. Ampak v Rusiji vemo, da je Francija zelo pozhreshna.« Divje zavija z ochmi in maha z roko po zraku.

»Toda povem ti, ti francoska opica,« krichi proti parishkemu novinarju. »Dalmacije in Srbije vam nikoli ne damo. Mi shchitimo vse nashe slovanske brate. Che ne boste popustili, naredimo novo svetovno vojno.«

Orang-Luigutan razburjeno vstane.

»Gospod, od zdaj naprej vas vech ne poznam!« zavpije. »Kar ste si dovolili, presega vse meje. Razzhalili ste chast velike Francije. Pozivam vas na dvoboj!«

Kirilenko se zamaje na stolu. Se hrupno dvigne, se po vojashko zravnava.

»Kot shtirikrat odlikovani borec treh domovinskih vojn sprejemam ponudbo!«

Se obrne k Italijanu:

»Gospod Fruttolini, prosim vas za pomoch. Mi boste, prosim, asistirali pri dvoboju?«

»Z veseljem, gospod Kirilenko,« se Italijan prikloni. »Saj mi je prekleti Francoz onesnazhil hlache.«

Estradni orkester in plesalka striptiza na z rumenimi, zelenimi, rdechimi in modrimi zharometi obsijanem odru zaradi hrupa pri novinarski mizi za trenutek pozabita na pravilni tempo igre in plesa. Orkester za trenutek popusti, izgubi ritem, iztiri, plesalka na odru se zamaje proti levemu rumenemu zharometu. Zdi se, da se bo zgodila nesrecha. Shkandal se neusmiljeno priblizhuje. Vendar je v naslednjem trenutku vse drugache. Zasluzhni glasbeni mojstri, sami stari machki, zaigrajo she bolj zhivo in privlachno, plesalka se zravnava, odvrzhe zadnji kos obleke s svojega zapeljivega telesa, prelestne dojke se zalesketajo v vechbarvni svetlobi, zardijo pod nesramno ostrimi rdechimi zharometi.

o o o

Pet preizkushenih kriminalistov generalove tajne policije in ducat drugih pripadnikov narodnozashchitnih organov z vishjim sekretarjem Franchkom Boshtjanchichem na chelu vdere v Oliviino ljubljansko stanovanje in si ogledujejo v kopalni kadi lezheche truplo Antonia Bombarottija.

Na kavchu v dnevni sobi sedita na smrt blede prijateljici Olivia Flop in Aida Dolezhal v dolgih temnih oblekah. Shele v zadnjem trenutku, tik pred prihodom

razburjenih kriminalistov, se jima je posrečilo odstraniti sledove ljubezenske orgije s sedaj očitno mrtvim avstrijskim agentom.

»Kaj je umrl kar v kopalnici?« se zadere preiskovalec Franchek in zapichi pogled v kot noč temne Olivijine oči.

»Ne veva natanchno, kje,« zmedeno reče novinarka.

»Kako, da ne vesta?«

»No, nekoliko smo se zabavali v dnevni sobi, nekaj malega popili, se veselili ...«

»Ja, veselili,« rentachi preiskovalec. »Poznam to. Kako je umrl? Sta ga zadavili?«

»Opravili sva samo najino domovinsko dolžnost. V pogovoru s sedaj mrtvim se je izkazalo, da je avstrijski tajni agent,« razburjeno razlaga Olivia Flopp. »Poslali so ga v Slovenijo z nalogo, da umori nam vsem tako dragega predsednika. V nadaljnjem postopku s sedaj mrtvim, ki sva ga povezali z nekaterimi telesnimi triki, sva razkrinkali celotno perverzno zaroto avstrijske vohunske službe.«

»Ja, ja. Dobro. To je vech kot zaslužno. Ali vesta, kako je mrtvemu ime?«

»Rekel je, da se pishe Antonio Bombarotti ...«

»Ja, ja, Bombarotti, točno, sem zhe slisal,« reče preiskovalec Franchek. Se obrne k svojemu pomočniku:

»Matjazh, kako mu je zares ime? Bombarotti, mogoče Bombaritti ali Bombanitti. Od nekod se spominjam na to nesrečno gofljo. Saj ga imamo v kartoteki. Preklete. Ja, ja. Pa ga je le vzelo.«

»Franchek, saj vesh. Za to se imamo zahvaliti obema lepima damama. Z zhensko silo sta ga spravili pod rusho.«

»Saj sta odlični. Ampak kako mu je zares ime?«

»Avstrijci ga vodijo v seznamu pod imenom Jack Stolberg.«

»Ja, ampak to ni njegovo pravo ime.«

»Seveda. Se spomnim. Mihael, poglej v spletni register. Zaradi njega smo imeli zhe pred tremi leti tezhave.«

Matjazh in Franchek zijata v asistenta, ki pritiska na tipke na mobilnem identifikacijskem aparatu.

»Göring, Göring Alfred!« vzklikne asistent.

»Ja, ja!«

Debeli Franchek od veselja glasno poskочи.

»Debeluhovo pravo ime je Alfred Göring. Iz znane nemshke nacistichne družine je. Njegov prapraded ali kaj je bil glavni sodelavec Adolfa Hitlerja. Vsi iz te družine so debeli. Genetichno pogojeno.«

»Me pa vseeno zanima, kako se je obema gospema posrečilo razkrinkati starega lisjaka,« se zasmee agent Matjazh. »Nashi agenti in tajna služba ga niso mogli streti.«

»Kaj res ne vesh?« se zahihita agent Franchek. »Dami sta zares nenasitni. Veliko zahtevata. Revezh je moral prevech seksati. Pa ga je vzelo.«

»Med pogovorom nama je vse izblebetal,« reče Olivia in nekoliko zardi. »Ko sva ugotovili, da hoče v naslednjih dneh likvidirati predsednika, sva zacheli takoj ostro ukrepati.«

»Ha, ha. Dobro sta ukrepali. Vsekakor mu je zaradi napora odpovedalo srce.«

»Uporabili sva zhenko orožje in ga s potencirano akcijo, povezano s telesnimi naboji, privedli do totalnega kolapsa. V dnevni sobi ga je očitno zadela kap, zrušil se je pod stol. Ne vem, ali je bil takoj mrtev. Zavlekli sva ga v kopalnico, da morda v vodi she pride k sebi. A ni vech dihal. Mislim, da sva kot sodelavki slovenskih organov storili najino drzhavljansko dolzhnost in z omenjeno narodnoobrambno akcijo preprečili za drzhavo najhujshche.«

Franchek Boshtjanchich in njegov ozhji sodelavec pritrjevalno kimata z glavo.

»Ja, ja, revchek se je prevech namuchil. Vidish, Matjash, kam vodi pretiravanje s spolnim obchevanjem,« reche debeli Franchek.

»Ja, naravnost v smrt,« mu potrdi pomochnik.

o o o

Aida Dolezhal presenecheno odlozhi telefonsko slushalko. Pravkar jo je osebno poklical sam direktor ljubljanske operne hishe. Z laskavimi besedami je pohvalil njen charobno zvenechi sopran, ki da je nekaj posebnega tudi v svetovnem merilu. Kot da je pozabil, da jo je pred dvema mesecema brez kakrshnega koli razloga ali pojasnila odstavil s programa in na grob nachin izgnal iz gledalishcha.

»Dovolite mi, da vam naznanim veselo novico,« je direktor zablebetal v telefon.

»Sam gospod predsednik me je poklical. Kakshna chast! Omenil mi je, da vas neznansko obozhuje. Nadvse ceni svetlozvenecho barvo vashega glasu. Kljub vojni si izredno zheli, da ga obishchete v njegovem narodnoobrambnem bunkerju, ker ta trenutek zaradi nujnih drzhavnishkih poslov ne more priti v Ljubljano. Vem, da ga ne boste razocharali.«

Aidi je zaradi direktorjevega sporochila za trenutek zastal dih. Generalova ponudba jo je zelo presenetila. Zagotovo ji bo pomagala pri poklicnem vzponu k mednarodni uveljavitvi in slavi.

»V najvehcho chast bi mi bilo nastopiti pred velikim generalom,« je zazhvrгоlela s svojim bleshchechim glasom.

Vendar je hotela zlobnemu opernemu direktorju ponagajati.

»Vseeno predsednikove proshnje ne morem izpolniti,« je rekla. »Saj ste, gospod direktor, nedavno ugotovili, da sem popolnoma nesposobna za petje in ste me chez noch odstranili iz opernega gledalishcha.«

»Ah, sposhtovana gospa Aida,« je zajecljjal direktor s tresochim se glasom. »Saj ni bilo mishljeno zares. Shlo je samo za zachasni premor zaradi nashega tezhkega financhnega stanja, ker vam za vashe sijajne nastope ne bi mogli izplachati honorarja, kot ga zasluzhite.«

»Vem, da imate boljshe pevke, kot sem jaz,« ga je jezno prekinila.

»Ne, ne, gospa Aida, sploh ne,« je v telefonskem aparatu zastokal direktorjev glas.

»To je samo nesporazum. Vse se bo uredilo. Takoj vas spet angazhiramo, s trikrat vishjo gazho, kot ste jo imeli prej.«

»Ne vem, che bo gospod generalni predsednik zadovoljen z mano,« se je zlagala.

»Izberite drugo pevko.«

»Gospa Aida, na kolenih vas prosim, da sprejmete predsednikovo proshnjo,« je direktor zajokal z milim glasom. »Che odklonite, ne boste samo vi ob kariero,

temveč bo tudi meni odletela glava. In naše dragoceno gledalishče nam bodo zaprli.«

Zanalashch ga je hotela pustiti v negotovosti. Ni mu hotela takoj odgovoriti. Njen molk ga je vrgel v paniko. Jokajoči direktorjev glas je obupano cvilil iz telefona.

»Hude stvari mi pravite,« je končno spregovorila. »Samo zaradi izrednega sposhovanja do gospoda predsednika bom sprejela ponudbo. Vi ste mi popolnoma nepomembni.«

Na drugi strani zveze je veselo zashkrtalo. Pevko je preplaval plaz zahvalnih vzklikov in besed.

Samozadovoljno je dvignila glavo.

o o o

Pri čajanki v spomin na izid prve slovenske knjige je v vsedrzhavnem pisateljskem drushtvu zelo vroče. Predsednik, zaslužni akademik Miha Kegel, je pravkar odklonil resolucijo treh kolegov, ki zahtevajo takojšnji odstop generala predsednika zaradi nesposobnega vodenja države in neuspele vojne s sosednjimi državami.

»Tako ne gre. To, kar počenjate, je veleizdaja!« se razburja Kegel. »Državni predsednik se zelo trudi. Mochno se trudi, da bi nam bilo dobro. Poleg tega je pisatelj. Nash kolega je. Saj veste, da je pred tremi leti izdal svoje vojashke spomine. Zelo zanimivo, prodorno napisano, kot je ugotovila kritika.«

»Kegel, ti si bedak!« zavpije nekdo iz ozadja.

Shtirje starejši državni pisatelji se vidno vznemirijo. Od groze prebledijo.

»Takih stvari pa ne smemo počenjati,« reče eden od teh za državo zelo zaslužnih piscev. »Oprostite, da se tako nevljudno izrazim. Ampak, kar je res, je res. Bodimo vendar pametni. Proti vetru se ne da scati. Ukinili nam bodo vse subvencije. Brez vsega bomo ostali na cesti.«

»To so modre besede. Prosim, poslušajte vendar izkushenega kolega,« prestrasheno zapiska Kegel.

V predsednika pisateljskega drushtva prileti zhenski chevelj. Mlada pesnica Suzana Makalavich razjarjeno bliska z ochmi. Krichi. Mu vrzhe v obraz kos jagodne torte.

Nesrečni Kegel se zamaje pred pisateljskim zborom. V obraz mu prileti nov kos torte. Z robcem si nervozno brishe chokoladni tortni preliv z obraza in obleke.

»Izgini z odra!« se zadere kolega Janez.

Od vsepovsod se oglashajo nejevoljni vzkliki in zhvizhgi.

»Dol s Keglom!« tuli vechina zbranih pisateljev.

V zadnjem delu sobe se zachne neprijetno prerivanje. Pesnica Olga oklofuta starejšega za domovino zaslužnega pisatelja. Dva pesnika se besno prepirata, suvata pod rebra, padeta na tla. Med pisateljskimi vrstami se shiri ogorčenje in nemir. Chez razdrazhene obraze sikata jeza in zmeda.

»Kegel naj odstopi!«

»Pojdimo raje pit!« zavpije neki priznani pesnik.

o o o

Aida in Olivia v veselem razpoloženju. Chutita, da je v njunih rokah usoda sveta. Nadležnega avstrijskega agenta sta pravilno likvidirali, to pa jima zagotavlja neskončno naklonjenost državnih oblasti. Zdaj pa je potrebno zavihati rokave in narediti še nekaj velikega za Avstrijo, kot se spodobi za dvojni agentki, v službi dveh držav. V vroči igri je zdaj na vrsti slovenski general predsednik, ki ga je treba odstraniti z odra zhivljenja. Voda na mlin njunih nachrtov je prek državnega radia kljub stalnim bombnim napadom sovražnih sil napovedani veliki Aidin koncert v vladnem bunkerju, povezan z mednarodno pomembnim Oliviinim pogovorom z državnim predsednikom.

Se radozhivo zahihitata. Ker se po uspehu zaradi Bombarottijeve smrti nichesar vech ne bojita. Aida se ponosno izprsi. Pevkino nezhno srce pod svetlordecho bluzo zadrgeta v sladki bolechini. V mislih je sredi najpomembnejshe arije v operni zgodovini, napisane v chast slavnostnega odprtja sueshkega kanala. Zapela jo bo krutemu generalu v slovo, ob njegovi zadnji uri.

Primakne se k Olivii, ki z razgaljenimi prsmi leno polezhava na postelji. Chrnolaska vzburjeno zavzdihne. Shiroki valoviti vzboklini njenih polnih dojk se sproshcheno prevesita proti Aidini predrzni roki. Oliviina mochna napeta seska se izzivalno zatreseta med Aidinimi pozheljivimi prsti. Pevka podrsa z razpeto srjaco, iz katere predrzno zabingljajo njene ljubke shpichaste dojke, chez novinarkino toplo telo.

Olivia se vrochekrvno zasmeje. Pograbi lichila in shminke, ki lezhe na toaletni mizici.

»Pochakaj. Tvoje prsi bodo she bolj privlachne, che ti kolobarja obkrozhim z rdecho barvo,« zastoka.

Poriva rdechilo pod vrshichka Aidinih nezhnih dojk. Jih vrochekrvno prebarva. Se nato skloni k lastnim prsim. Si temnordeche premazhe kolobarja in obe bradavici na oster, izzivalen nachin. Spolzi z obema rokama pod Aidino krilo. Ji med stalnim bozhanjem zadnjice sleche spodnji del obleke. Obchuduje Aidino zagorelo kozho. Drsi chez pevkinu stegna, sili s prsti med vabljiivo razpirajoche se nabrekline prijateljichinih ustnic.

»Vidim, da si zhe lepo rjava,« se zasmeje. »Razen belega trikotnika ob tvoji lepi mucu, ki pa jo bova zdaj naredili she lepsho. Obsevanje v drzhavnem inshtitutu za nego kozhe te je zelo pomladilo. Zdaj si zhe skoraj prava chrnka, kot se za vlogo Aide tudi spodobi.«

»Ah, kaj pravish,« sope pevka. »Moji svetli lasje zelo motijo. Pa kaj. Saj lahko nastopim z lasuljo. Kot chrnolaska in zaradi polne postave bi bila ti bolj primerna za tako vlogo.«

Novinarka spet pograbi rdechilo na toaletni mizici. Se skloni nad prijateljichino obrito mednozhe, drsi s shminko chez zhe mochno vzburjene prijateljichine ustnice, ki pod potiski z lichilom postajajo ognjeno prikupne.

»Taka Aida lahko s svojo nesramnostjo premaga vse nevarnosti in postane kljub smrti v operi nesmrtna,« sope chrnolasa novinarka nad prijateljichino rdeche obarvano rezho, iz katere vedno bolj vlazhno zhari temno zhensko jedro.

Se ne more vech premagati. Izpodreca krilo. Si sleche spodnje hlachke.

»Tako. Zdaj she jaz!«

Razpre noge. Si zachne z rdechilom barvati svoj s chrnim puhom obrasli sram.

o o o

V generalovem bunkerju je kljub stalnim sovrazhnikovim bombnim napadom zelo svechano. Tudi v chasu najhujshie nevarnosti je treba zdrzhati do konca! Nekateri predsedniku in domovini najbolj zvesti so se zhe zbrali v dostojnih temnih oblekah na hodniku za stranishchi in kopalnicami.

V telovadnici pod kuhinjo se je strumno razpostavil ansambel narodnozabavne glasbe. Sami imenitni gospodje v temnomodrih telovnikih in rdechih kravatah, z velikimi rjavimi pastirskimi klobuki na pleshastih glavah. Tam je tudi znani pop pevec Bimbo Star – Prestin. Zaveda se, da je junak, ki opravlja v chasu najhujshie vojne nevarnosti pomembno kulturnishko drzhavljsko dolzhnost. Budno se ozira po navzochih in skusha ugotoviti, ali ga opazujejo z dovolj veliko mero potrebne pozornosti in sposhtovanja. Na zheljo predsednikovega tajnika je pripravil zhivahen dopolnilni spored ob spremljavi treh havajskih kitar. Besedila popevk, ki jih bo zapel pred velikim generalom in sposhtovanim drzhavnim voditeljem, je napisala znana pesnica Ivana Pestichar, s katero je imel pred tremi leti kratko ljubezensko afero.

Bimbo Star – Prestin samozadovoljno dvigne glavo, ko opazi, da se mu je pravkar sposhtljivo priklonil vodja narodnozabavne skupine. Se vzvisheno nasmehne. S pretirano vazhnostjo pograbi kos papirja, na katerem je besedilo, ki ga je napisala njegova bivsha ljubica. Premika ustnica, potihlo poje:

Oj bozhime bozhime mile su staze

Oj bozhime staze baby su mile

Hey sjaj

Baby la la

Blista tvoj sjaj

Hey baby hey

Moga srca raj

Hey tralalala

O hey la la

Baby ga ga

Veliki sjaj

Ga ga

o o o

V predsobi pod telovadnico je neprijetno napeto. Generalov osebni tajnik Petelinchek s pomochniki in pomochnicami in z moshtvom na vse hudo pripravljene obrambne strazhe nestrpno prichakuje prihod operne pevke Aide Dolezhah in njene prijateljice, mednarodno uveljavljene dopisnice dunajskega

STANDARDA Olivie Flopp. Novinarčin ugled pri generalnem predsedniku je namrech izredno narastel, ko so mu povedali, da se ji je skupaj s pevko Aido posrečilo likvidirati avstrijskega atentatorja.

Veliki general je zelo nemiren. Stoji v stranski sobi za hodnikom. Se skriva za rdečo zaveso. Kaj gospe she nista prishli?

Ali Avstrijci spet preveč bombardirajo in je porushen most na cesti, ki vodi do bunkerja?

Za danashnji slavnostni koncert ob prvi obletnici prevzema oblasti se je primerno oblekel po najnovejši modi v imeniten rdech frak in dolge rumene hlace. V atomskem bunkerju namrech vladajo moderni in liberalni nazori. Generalov nachin oblachenja je lahko za vzgled celotnemu narodu. Potrebna je samozavestna narodna modna kultura. Prav zato se zanalashch ni hotel pojaviti v uniformi. Naj svet ve, da se stalno trudi za mir!

Noge mu tiche v zelenih copatah z dvema ljubkima belima chopkoma, »mojima mucama«, kot rad ljubeznivo pove. Za hlad v bunkerju so, kot mu je razlozhil njegov telesni zdravnik doktor Norel, namrech najprimernejshe copate. Odbijajo vlago in mraz, ki sta se vgnezdila v betonsko zidovje in tla. Preprečujejo izbruh revmatizma. V obdobju vojne za generala in dom se je potrebno primerno oblechl! General nestrpno dvigne glavo. Se zamaje na hodnik. Dva chlana chastne strazhe v zelenih uniformah z zlatimi obshitki na rokavih in hlachnicah strumno salutirata. Oba visokorasla mlada chloveka sta znana ekstremista, ki vedno in povsod zahtevata zaradi globalne civilizacijske krize vojashki prevzem uprave celotnega sveta. Mala Slovenija je pri tem lahko za vzgled celotnemu chloveshtvu, ki ga more na pravo pot pripeljati le trda roka.

»Je gospa pevka Aida zhe tu?« vprasha general.

»Ekscelenca predsednik, ni je she tu,« rechetra strazharja in she enkrat salutirata.

»Ni treba zaradi moje malenkosti tolikokrat salutirati,« reche general. »Kaj gospa Olivia Flopp tudi she ni prishla?«

»Ekscelenca general, obzhalujemo. Tudi gospa Flopp she ni prishla.«

»Ja, ti Avstrijci. Predvcherajshnjim so razstrelili elektrarno v Krshkem, zdaj pa so verjetno porushili she most, ki vodi v mojo rezidenco v bunkerju. Chloveshtvu se slaba pishe, ker voditelji narodov ne uvidijo mojega velikega truda za mir in spravo med ljudmi.«

General povesi pogled. Zhalostno bulji v tla. Nato se zamaje nazaj v stransko sobo. Se usede na stol za rdečo zaveso. Samotno premishljuje.

o o o

Francoski kralj se skloni k amerishkemu predsedniku in k zhe nekoliko opitemu generalnemu nachelniku ruskega vseljidskega dobrodelnega komiteja in zaupno reche: »Torej smo dogovorjeni. Slovenijo, Hrvashko, Avstrijo in Italijo razdelimo na deset dovolj enakih delov. Rusija dobi v zachasno upravo del Ljubljane, Francija juzhni del nekdanjih Ilirskih provinc do Boke Kotorske, Veleshkotski kot

legitimni naslednici Velike Britanije pa damo v zahasno upravljanje Medzhimurje in del Zagorja z glavnim mestom Varazhdin.«

Ruski dobrodelni nachelnik se hudomushno zasmeje.

»Zelo v redu,« reche. »Ludvik, ti si res nash chlovek. Glede tebe se nismo zmotili. Vchasih naredijo monarhi vech dobrega kot pa izvoljeni ljudski predsedniki.«

Amerishki predsednik se nezadovoljno skremzhi in vznemirjeno dvigne glavo. Se dela, kot da je preslshal Rusove nedemokracichne besede.

»Moram pa opozoriti, da je vedno in povsod potrebna stroga kontrola,« reche.

»Amerika bo budno pazila, da uprava novih drzhavnih enot poteka v skladu z mednarodnimi dolochili in z mednarodnim pravom. Poleg tega je nujno, da slovenskega predsednika, ki je zanetil to nespodobno vojno, takoj aretiramo in postavimo pred mednarodno sodishche za vojne zlochine.«

Francoski kralj dvigne chasho, v kateri se peni najboljshi shampanjec.

»Na zdravje, sposhstovana gospoda prijatelja!« vzklikne. »Konchno se nam je posrechila genialna razdelitev sveta, ki bo chloveshtvo pripeljala k vechnemu miru v blagostanju in vzajemni povezanosti.«

»Zhivio, zhivio!« navdusheno zavpijejo vodilni drzhavniki in she enkrat trchijo na zdravje.

o o o

»Smeshno,« reche priznani reporter chetrte drzhavne televizije. »Koncert bi se lahko zhe zachel. Zdaj pa to dolgochasno chakanje. Vse skupaj je pravo sranje. Takrat v Ugandi je bilo popolnoma drugache. Pri generalu Okandi so takoj zacheli igrati in plesati. Motili so edino afrishki komarji. Ti so res strashni. Orjashki. Pa kaj. Tisto prebivalstvo je navajeno na take rechi.«

»Ja, seveda. Afrika,« reche snemalec Matija. »Tam je vse drugache. Tu v Sloveniji pa to chakanje. Zaradi tiste neumne koze, pevke Aide, ki ne more biti nikoli tochna. Med mrzlim betonom se bomo she prehladili.«

»Ja, ampak, saj spet bombardirajo!«

»Seveda. To povzrocha zastoje in zamude. Presneta vojna. Toda gospod general bo zmagal. Tudi che je proti nam ves svet!«

»Ja, zhe spet bombardirajo!«

Zunaj pred bunkerjem se oglasijo trije ostri zhvzhgi nadebudnih varstvenikov. S pokom se odpro tezhka varovalna vrata. V bunker privihrata Aida in Olivia v sharmantnih vechernih oblekah. Za njima zadihano sopiha pet ali shest zvestih spremljevalcev, znanih kulturnih delavcev, zadolzhениh za izvajanje zabavnih programov na najvishjem nivoju.

Chastna strazha pred vrati v predsednikove zasebne prostore pogumno salutira. Po hodniku hiti predsednikov tajnik Petelinček. Dviga roke. Ljubeznivo ihti.

»Me veseli, dragi dami, lepo, da sta zhe tu!« vzklika. »Malo zamude. A nich ne de. Takoj sporoavimo veselo novico gospodu predsedniku velikemu generalu!«

Iz predsobe zadoni trobenta. General predsednik si pokrtachi rumene hlache. Dvigne glavo. Se zamaje izza rdeche zavese. Stopica proti vratom na sprejemni hodnik. Koraca k zbranemu obchinstvu. Chastna strazha ponovno salutira.

»Dovolite, eksclenca gospod predsednik, da vam predstavim obe zaslužni soborki za domovino in dom. Preprechili sta najhujšhe,« razburjeno zakikirika Petelinček.

Obe ocharljivi gospe, operna pevka Aida in mednarodno uveljavljena novinarka Olivia, se z lahno rdechico na obrazu vljudno priklonita. Aida se pozheljivo pomakne k generalu. Zachuti njegov mokri poljub na svoji roki.

Predsednik oshine s pogledom Oliviine mochno napete prsi pod nagubano svileno bluzo. Se nekoliko zamaje na levo stran. Spolzi s pogledom med Aidine noge. Zacmoka poljub na Oliviino proti njegovemu trebuhu izprozheno roko. Za trenutek zamizhi, ker se hoche ubraniti zhenske nevarnosti. Na vsak nachin se mora premagati! Saj ni bil nikoli erotichen! Drzhavo mora voditi brez nepotrebnih ljubezenskih zapletov!

»Dobrodoshli v nashi skromni drzhavni pisarni,« zachivka. »Vojna je pach. Ni kaj. Naj povem, da vama je domovina za vajino zvestobo in junashtvo vechno hvalezhna.«

Zhenski veselo poskochita.

»Hvala, eksclenca. Hvala za veliko chast, da ste naju pochastili s sprejemom.«

Tajnik Petelinček nervozno pomezhične z ochmi. Pristopi k generalu. Mu nekaj shepeta v uho.

General pomigne proti v kotu na levi zbranim kulturnim delavcem. Se zdolgochaseno namuzne.

»Lahko zachnete z jubilejnim programom ob prvi obletnici moje oblasti,« reche in odhiti na chastni stol, ki zhe chaka nanj v bunkerski telovadnici.

o o o

Predsednik Evropske unije, francoski kralj Ludvik XXVII., se zamaje pod belo zastavo z modrimi lilijami. Dvigne rdecho telefonsko slushalko. Pochaka, da se oglasi generalni nachelnik sicer nekoliko sprtih Zdruzenih bojnih sil Evropske unije veliki marshal Marcel Buffon.

»Operacija *Triglavska petelinje pero* se lahko zachne!« zavpije v slushalko.

»Razumem, velichanstvo!« zakrichi marshal in pritisne na rdechi gumb na digitalni aparaturi na desni strani pisalne mize.

Nachelnik rushilne raketne baze v Los Alamosu, New Mexico, general John Edward dvigne modro telefonsko slushalko in v treh kratkih stavkih sporoči svojemu moskovskemu tovarishu marshalu Timushenku, da je Amerika v najvishji bojni pripravljenosti.

Marshal Timushenko dvigne rdecho telefonsko slushalko. Strumno sporoči trenutni vojnopolitichni razvoj vrhovnemu komandantu ruskih oborozhenih sil, generalnemu nachelniku vseljidskega dobrodelnega komiteja Vladimirju Vladimirjevichu Popkinu.

Popkin pritisne na rdechi gumb. General Maksimirovich pritisne na rdechi gumb v Vladivostoku. Japonski cesar dvigne rdecho telefonsko slushalko, pokliche sluzhbujochega vrhovnega poveljnika japonskih sil v protektoratu Novi Hebridi.

General Mishiko dvigne telefonsko slushalko, pokliche francoskega kralja.

Ludvik XXVII. ponovno dvigne rdecho telefonsko slushalko. Sporochi generalnemu nachelniku zdruzhenih bojnih sil velikemu maršalu Buffonu, da je svet v bojni pripravljenosti. Zgodovinsko pomembna operacija se lahko prichne.

Buffon si vznemirjeno pogladi brado. Pohiti v sosednji prostor. Odpre tajni tresor. Zagradi odločilni rdechi kljuch. Dvigne zeleno telefonsko slushalko.

Iz stranske sobe pristopi general Tomasselli. V rokah drzhi drugi tajni rdechi kljuch. Oba visoka oficirja se z dvigalom spustita v komandni bunker, ki se nahaja dvesto metrov pod zemljo.

K maršalu prihiti dvajset vishjih oficirjev sicer precej neslozhne in delno zhe razpadle Evropske unije. Sklanjajo se nad zemljevid Slovenije. S prsti nervozno kazhejo na z ostrim rumenim krogom oznaceno točko v Kochevskem gozdu.

»Tu se nahaja bunker slovenskega diktatorja,« reche Buffon.

»In kaj zdaj?« vprasha general Tomasselli.

»Desantski napad,« reche maršal Buffon. »Toda ne ubijati. Cilj je aretacija samozvanega slovenskega generala. Postavili ga bomo pred sodishche za vojne zlochine.«

Buffon in Tomasselli pohitita v operativni center na levi strani. Vtipkata tajno kodo v varovalni sprejemnik ob vratih. Vtakneta oba rdecha kljucha v rumeno nadzorno omarico. Odkleneta jekleni pokrov. Združeno pritisneta na beli in rumeni gumb.

V letalski bazi Juzhni Jadran zatuli sirena. Srbski general Radovan Kolovich pritisne na rdechi gumb na sedezhu poveljnishke centrale. Iz baze pri Banji Luki poleti dvajset novodobnih zravnih plovil proti Kochevskemu gozdu. Veleoperacija *Triglavska petelinje pero* se zachenja.

o o o

V bunkerski telovadnici je medtem priznani pevec Bimbo Star – Prestin ob spremljavi narodnozabavnega ansambla pravkar z zanosom odpel svojo klasično uspešnico *ga - ka - ka - ka - ga - ga*.

Po bunkerju zavalovi buchno ploskanje.

Zdaj je na vrsti operna pevka Aida z vrsto slavnih arij iz opere Aida. V valujochi dolgi obleki iz prozornih svilenih tanchic se priklanja pred generalom in zbranim obchinstvom. Prsi ji zhivahno utripajo. S svojimi bohrimi temnomohrimi ochmi zhari proti na svechanem stolu pred bradljami, konji, kozami, lestvami, krogi in drugimi telovadnimi pripomochki sedechemu drzhavniku. Hoche biti nadzemeljsko lepa. Vredna Verdijivih nesmrtnih melodij v chast pushchavi, Afriki in Sueshkemu prekopu, cheprav morata v operi dva ljubecha se sovrazhnika zhalostno umreti.

Pod obleko skriva majhno ostro bodalce, s katerim namerava ubiti generala predsednika. Drugo bodalce je v temni Olivii torbici, ki si jo novinarka razburjeno pritiska k telesu. Če ne uspe Aida s prvim bodalom, bo zagotovo uspešen njen novinarski smrtonosni podvig. Med intervjuvanjem bo zabodla generala naravnost v srce.

Aida se skloni nekoliko naprej. Proti generalu. Njen zvočni glas doni do srede njegovega bista. General se zadovoljno smehlja. Za trenutek je zaprl oči. Arije hrumijo do zadnjega kota telovadnice.

Aida poje z velikim zanosom, od trenutka do trenutka se stopnjuje v nadzemeljsko močni chustvenosti. Dozdevati se ji začne, da je zasuzhnjena princesa, ki se v vroči ljubezni predaja sovražnemu vojskovodji Radamesu. Sredi sladostrastnega petja se ji nenadoma v kratki izgubi razsodnosti zazdi, da je general na stolu pred njo pravzaprav nesrečni vojskovodja iz opere. Vzburjeno ga pogleda, ker zachuti, da se mora z njim združiti do zhalostnega konca.

Dvigne roko. Tanchice okrog njenega oprsja radodarno zavalovijo. Verdijeve zanosne pushchavske melodije pleshejo po zbranem občinstvu, se prekopicujejo proti generalu, ki je od poslušanja onemel na chastnem stolu.

Aida zvisha glas, zapleshe po telovadnici. Med sunkovitimi pregibi tik pred generalovim stolom se ji razpre obleka. Shpichasti, od izdatnega sončenja zamorsko zagoreli dojki se pozheneta proti osuplemu diktatorju.

General plane s stola. Dvigne roko. Zavreshchi nekakšno arijo. To pa ne! To pa ne! Krichi kot blazna opica. Se skloni proti Aidi. Jo poljubi na levo razgaljeno dojko.

Ljudje odpro usta, a ostanejo brez glasu. Od vzburjenja in groze stoje kot okameneli.

General se pozhene naprej. Pleshe.

Veliki pevec Bimbo Star – Prestin zachuti moch trenutka. Se izprsi. Zagaga velevazhno melodijo.

Narodnozabavni ansambel dvigne noge. Se zamaje prek telovadnice. Obkrozhi z ljudskimi vizhami po telovadnici rezgetajochega generala.

Olivii se zazdi, da je prishla ura svetovno pomembnega intervjuja. Potipa bodalce v torbici. Se z lesketajochimi ochmi pozhene k generalu. Zapleshe pred generalom razposajeni striptiz norosti. Potiska iz razprte bluže svoje razkoshno velike dojke generalnemu predsedniku v pozdrav. Chuti, kako jo nori drzhavnik vidno pozhira z ochmi. V grozi blaznega plesa je pozabil, da ne sme biti erotichen.

Tajnik Petelinchek se razburjeno zdrzne. Pomigne z roko proti glasbenemu ansamblu. Eden od izvajalcev dvigne trobento. Na vojashki nachin zatrobi svarilno korachnico. Od leve in desne prihiti bunkerska strazha. Paradno zakoraka proti levemu betonskemu zidu.

General bezhi iz telovadnice na stranski hodnik. Za njim techeta razgaljeni furiji Olivia in Aida. Ljudi se polasti panika. Butajo na levo in desno, se prekopicujejo po telovadnici.

General skusha pobegniti v stransko sobo, vendar sta zhenski hitrejši. Pritisneta ga ob zid, potisneta v kopalnico za stranishchem. Zakleneta vrata.

»Najin bosh, zlati mozh, najin bosh!« vreshchita v razburjeni strasti.

»To pa ne! Ne, tega pa ne!« krichi general. »Jaz ne spim z nobeno zhensko. Jaz spim samo z domovino za domovino!«

Se krchevito oprijema rumenih hlach, ki mu jih zhenski hocheta potegniti s telesa.

She preden se lahko dogodi najstrashnejshe, silovito zagrmí. Atomski bunker se zamaje v svojih temeljih. Od vseh strani se oglashajo manjshe in vechje eksplozije, drdranje mitraljezov, poki bomb in granat.

Med preplasheno slavnostno obchinstvo, ki ne ve, kaj se dogaja, vdere srbski desantski odred za hitre postopke v chastni sluzhbi Evropske unije in Zdruzenih drzhav Amerike. Sami visoki mochni mozhje s sajasto premazanimi chrnimi obrazi in z amerishkimi laserskimi bojnimi strojnicami v rokah. Preizkusheni bojevniki za grobo delo. V nekaj minutah se jim posrechi nevtalizirati generalove obrambne sile.

V kopalnici osvobodijo na smrt prestrashenega generala iz objema obeh pohlepni zhensk. Zapovejo jima, naj si na dostojen nachin popravita razpete dele obleke, generalu pa preberejo odlok o aretaciji z zahtevo Zdruzenih drzhav Amerike in Evropske unije, da ga zaradi vojnih zlochinov odvedejo pred mednarodno sodishche.

o o o

Prevech nemirno stanje. Prevech nemirno spanje? Nadvse zoprne sanje.

Povsod tezhko dihanje. Smrchanje. Vlazhen, onesnazhen zrak. Zadah po fosforju, amoniaku in drugih kemikalijah. Ropot na prometni cesti. Tezhka oklopna vozila. Tanki. Pijana muzika. V ozadju bombe in granate. Rafali iz strojnic. Nato oster vznemirljiv zhvizhg. Ubijanje sochloveka.

Ponovno oster zhvizhg. Pet strelav, ki zadenejo v srce.

Postrojitev bledih izmozganih kaznjencev v koncentracijskem taborishchu. Med temi nekaj bivshih generalov, ministrov, shkofov, znanih umetnikov, nobelovcev. Na konju visoka prsata chnolasa zhenska v shkornjih in z bichem iz sedmih kit. Z revolverjem v desnici. Kdo od nobelovcev je danes dolochen za odstrel?

Premikanje na pol zaprtih ust. Rezgetanje. Prepir. Udarci s sekiro po omari in stolu. Kriki na pomoch. Potem hud onostranski zvok. Neangelsko petje. Rahlo potresanje Zemlje. Udar treh ali shtirih nadnaravno velikih meteoritov na podrochje Severne Amerike in Male Azije. Trideset milijonov mrtvih za zacetek. Tsunami na Atlantskem oceanu. London pod vodo. Svetovni razkroj elektrichnega omrezhja. Unichenje kontrolnih in informativnih rachunalniskih sistemov. Razpad trgovine in industrije.

Poboj petdeset tiso ch uporniskih kmetov v Indiji in v Vietnamu. Porushenje gotskih katedral v Franciji in Nemchiji iz okoljevarstvenih razlogov. Zazhiganje srednjeveskih rokopisov v starih samostanskih knjizhnicah. Preventivno zbombardiranje Bele hishe in Kremlja. Potop Krete in Rodosa.

Nerazumljiv izbruh velikanskega ognjenika trideset kilometrov za Dunajem. V nenavadnih potresnih sunkih povzročena preusmeritev toka Donave v nasprotno smer. Izginotje Avstralije z zemeljske površine. Otoplitev ozrachja do nevzdržnosti. Spet težko dihanje. Odpiranje stranskih vrat v hotelu nizhje kategorije. Nemogocha vročina. Popolnoma zastrupljen zrak. Okuzhena voda. Kolera in tifus. Umiranje na obroke.

Chudno telesno stanje. Ponovni zhvizghi in poki, ki preprečujejo normalno spanje. Prostashko stokanje za steno v hotelski sobi. Rezki vzdihji dveh ali treh spolnih nenasitnezhev. V spodnjem nadstropju tehno glasba, ki rezhe do kosti.

Propad vrednot. Ugashanje sončne svetlobe. Papezhev samomor. Konec sveta.

Tezhki koraki po stopnicah. Hreshchanje lesa. Shkripanje parketa. Sekanje s sekiro po vratih in po pohishtvu. Pohod stoshestdesetih peklenshchkov po razdrtih ljubljanskih ulicah. Pol Slovenije in trichert Avstrije pod vodo. Hrvashka v plamenih. Francija na koncu svojih zmozhnosti. Dokonchen razpad Evropske unije in drugih drzhavnih tvorb. Smrtna ura civilizacije.

Razstrelitev severnih moskovskih predelov. Raketni dvoboj med Francijo in Venezuelo. Vislice na ljubljanskem Tromostovju.

Ponovno sopenje. Premikanje ustnic. Kozje molitvice. Peklenski smeh. Vmes kratek premor in mrtvashka tishina. Potem vsestransko poguben pok. Unichevanje sveta in chloveka.

Zares chudne sanje. Mora, ki te pripelje na rob prepada.

Kaj se je zgodilo?

o o o

Zvecher smo zagotovo prevech popivali. Zato imam zdaj te chudne, grozne sanje, hujshe od resnichnosti. Ali se bom sploh she lahko zbudil?

Ob pol shtirih zjutraj zabrni hishni telefon in me vrzhe iz spanja.

Zmedeno dvignem slushalko. Iz neoprijemljive daljave zatrepeta glas mojega dobrega pisateljskega tovarisha.

»Ja, ali vesh, koliko je ura?« neprijazno zamrmram.

»Zelo pozno je zhe, prepozno je,« reche.

V telefonu zashkrta in pochi. Zveza je v trenutku prekinjena.

Skusham odpreti oči. Ali sanjam ali bedim?

Kje sem?

Ali sem se sploh zbudil?

Konec

Glej tudi predhodne objave *PROPAD (I)*, *PROPAD (II)*, *PROPAD (III)*, *PROPAD (IV)*, *PROPAD (V)* v *Reviji SRP* sht. 91-92, junij 2009; sht. 93-94, oktober 2009; sht. 95-96, februar 2010; sht. 97-98, junij 2010; sht. 99-100, oktober 2010.

LITERARNA POPOTOVANJA (X)

Starodavna Malta med zgodovino in sodobnostjo

Debeli Anglezh v baru hotela Phoenicia v Valletti ima posebno mnenje o prebivalstvu malteshkih otokov. »Veste,« izjavi takoj na zacetku romana *Kaplan z Malte* (The Kappillan of Malta), ki ga je napisal na Malti dolgo chasa zhivechi angleshki pisatelj Nicholas Monsarrat, »rad imam Maltezhane! Imajo pa veliko napako: niso organizirani. Niti spodobnega mixed grilla ne znajo pripraviti. Smeshno, kaj?«

Malta. Skoraj pol milijona ljudi na treh skalnatih, pustih, predvsem z golichavo poraslih manjsih otokih sredi kristalno chistega morja, sto kilometrov juzhno od Sicilije in 290 kilometrov jugozahodno od Tunizije. Mirni, uvidevni, dokaj nejuzhnjashko vase zaprti ljudje z zasebnim, tujcem nedostopnim zhivljenjem v svojih domovih in druzhinskih krogih. Njihova glavna in neprijetna nacionalna strast je poleg lova na divjega kunca, ki mu pravijo fenek in ponavadi koncha kot dobra narodna jed v loncu, lov na ptice pevke in ptice selivke, ki jim ga niti Evropska unija ni uspela prepovedati. Sicer pa so nekdanji ribichi, kmetje in pastirji ovchjih chred postali – che niso duhovniki – ladjedelnishki delavci, usluzhbenci, uradniki, trgovci, gostilniharji in hotelirji, ki skrbijo za armado turistov, valecho se zlasti v poletnih mesecih chez otochje. Pastirja z rdecho chepico na glavi in z belimi tesnimi hlachami, ki pochiva ob chredi ovc in uzhiva ob chutarici z rdechim vinom nekdej tradicionalno domacho malteshko hrano – kruh, ovchji sir, paradizhnik, olive, kapro in med, dandanes skorajda ne bomo vech srechali.

Ti otoki so nekakshna zadnja evropska izpostava oziroma strateshko pomembno mostishche sredi Sredozemskega morja pred bregovi Afrike in Azije. Dolga stoletja slavna krshchanska trdnjava iz Jeruzalema in z Rodosa* pregnanih redovnishkih vitezov »sv. Janeza Krstnika bolnishnice v Jeruzalemu« v bojih proti Turkom, Arabcem in muslimanom, v drugi svetovni vojni neosvojljivo oporishche britanske vojne mornarice in sedezh britanskega pomorskega poveljstva za juzhno in jugovzhodno Evropo. Tudi »srce Sredozemlja«, kot otoke radi z zanosom imenujejo njihovi prebivalci. Poleg glavnega kamnitega otoka Malta, kjer so Fenichani zhe v davnih chasih posekali drevje, ki so ga potrebovali za svoje ladje, Anglezhi pa pozneje she vechino oljk, ker so namesto njih hoteli gojiti bombazh, sta zanimiva tudi oba druga otoka: mnogo bolj zeleni manjsi otok Gozo (Maltezhani mu pravijo Ghawdez) in najmanjsi otok Comino (v malteshchini se imenuje Kemmuna), ki je bil v nekdanjih chasih, kot pove ime, porasel z dishecho divjo kumino, danes pa na njem dehtita timijan in rozhmarin.

Malokdo ve, da Maltezhani govore samostojen semitski jezik, nastal iz fenichansko-punskih prakorenin in arabshchine, v katerega se je v stoletjih menjavajočih se tujih oblastnikov zameshalo zelo veliko predvsem italijanskih pa tudi francoskih in angleških primesi. Dolgo chasa so vodilni sloji pa tudi vsepovsod navzoča duhovshchina govorili italijanshchino, ki je bila uradni jezik otochja do leta 1934, ko jo je zamenjala angleshchina. Danes je angleshchina poleg malteshchine (malti) eden od obeh uradnih jezikov otoshke drzhave.

Knjizhevnost v malteshkem jeziku je v svetu skoraj popolnoma neznana in se je zaradi tujih vplivov na otoshko zhivljenje razvila razmeroma pozno. Starejsa literatura v malteshkem jeziku je velikokrat nastala iz preprostih domasih ljudskih pesmi in pripovedk. Profesor italijanshchine na malteshki univerzi G. A. Vassallo je sredi 19. stoletja na primer napisal kratek ep *Il-gifjen-tork* (Turshka galeja). She danes zelo priljubljen pesnik iz starejshega obdobja malteshke knjizhevnosti je duhovnik Dun Karm, nekakshen malteshki France Presheren, ki je sprva pesnil v italijanshchini, pozneje pa se je popolnoma zatopil v ustvarjanje v malteshchini in napisal imenitne, zelo ritmichne sonete. Glavne teme njegove lirike so ljubezen, vera in domovina. Po njegovih stopinjah stopa v nekem smislu tudi novejsa malteshka knjizhevnost. Njen v svetu najbolj znani danashnji predstavnik je profesor za literarno teorijo na malteshki univerzi Oliver Friggieri. Napisal je okrog shestdeset knjig, predvsem pesniskih in novelistichnih zbirk ter znanstvenih del. Znan je tudi kot prevajalec iz latinshchine, italijanshchine in angleshchine. Leta 2006 je v Münchnu v angleshchini izdal zbirko *A Poet's Creed*. Vech pesmi in daljshe prozo je objavil v nemshkih prevodih v dunajski literarni reviji LOG. Tudi v njegovi poeziji prevladuje senzibilno predstavljena duhovna in miselna tematika. V romanu *Gizimin li quattma jiftab*, ki je izshel leta 1998 pri malteshki zalozhbi Mireva Publications, med drugim opisuje pobožno otoshko družino in spremembe, ki jih v zhivljenje ljudi vnashajo moderni družbeni pojavi. V zbirki v nemshchino prevedenih kratkih novel *Ognjemet* (Das Feuerwerk, Mainz, 2004) opisuje malteshki vsakdan.

Seveda se s »skrivnostno« Malto ukvarjajo najrazlichnejshi nemalteshki – predvsem angleški – pisatelji. Erne Bradford v shtudiji *Krizh in meh* opisuje delovanje malteshkih vitezov do njihovega odhoda z otoka. David Ball v romanu *Asha – Sin Malte* napeto poroča o legendarnih malteshkih bojih s Turki. Z isto tematiko se ukvarja roman Tima Willocksa *Zakrament*. Danski avtor kriminalnih romanov Dan Turell v romanu *Umor na Malti* predstavlja tamkajshnji znani hotel Mellicha Holiday Centre kot kraj zlochina. Malteshko tematiko ponuja tudi znameniti »noir« kriminalni roman amerishkega pisatelja Dashiella Hammetta *Malteshki sokol*, po katerem so posneli imeniten film.

Na obalah, po starih ulicah, predvsem pa ob chereh in nedostopnih pechinah juzhnih predelov Malte so do zdaj zlasti Americhani posneli okoli osemdeset filmov, h katerim sodita uspeshnici *Gladiator* in *Troja* ter scena iz filma *Grof Monte*

Cristo, v kateri glavnega junaka znanega Dumasovega romana vrzhejo iz otoshke jeche v razpenjeno morje.

Podrobnejshi vpogled v malteshko zhivljenje in razgibano zgodovino pa verjetno najbolje ponuja Nicholas Monsarrat v zhe omenjenem in leta 1973 prvich objavljenem romanu o nekonvencionalnem malteshkem kaplanu v tezhkem obdobju druge svetovne vojne. V obsezhnem, nad petsto strani drobnega tiska obsegajochem delu, ki je prevedeno v razlichne jezike, angleshki avtor poroča o vztrajnem kljubovanju otoshkega prebivalstva neprestanim napadom italijanskih in nemshkih letalskih in pomorskih sil. Te so otok od leta 1940 tako rekoch noch in dan sistematically bombardirale in ga za daljsi chas z vojnimi ladjami in podmornicami do leta 1943 odrezale od sveta. Vendar italijansko-nemshka blokada ototchja ni uspela, ker se prebivalci, ki jih je Mussolini kljub njihovemu drugachnemu jeziku razglasil za Italijane, kratko in malo niso hoteli vdati. Ko je italijanski diktator napovedal vojno Veliki Britaniji in Franciji, je najprej z letali napadel malteshko ototchje. Gabriele D'Annunzio je tedaj izjavil: »Malta ni vech otok, temvech nalezljiva bolezen, ki jo je treba premagati!«

Cheprav je bilo v bombnih napadih ubitih 1500 Maltezhanov in Britancev ter porushenih 35.000 stavb v glavnem mestu Valletta in v sosednjih gosto naseljenih krajih severovzhodnih predelov glavnega otoka, so Maltezhani kljub lakoti vztrajali do preobrata, ko se je vojna srecha leta 1943 pri El Alameinu obrnila proti Nemcem in so zahodni zavezniki lahko zacheli z Malte invazijo na Sicilijo in proti Italiji. V bojih pri Malti so Nemci in Italijani izgubili 1250 letal, Anglezhi, ki so bili dolgo chasa v izredno kochljivem polozhaju, pa 500.

»Il-kappillan tal-katakombi«, kar v malteshchini, v tem semitskem jeziku z arabskim jedrom in s starimi fenichanskimi primesmi, pomeshanem z italijanskimi besedami, pomeni »kaplan iz katakomb«, je bil resnichna oseba. Dun Salv (don Salvatore) velja namrech she danes na Malti za junaka druge svetovne vojne, ki je v chasu, ko se je prebivalstva polastilo malodushje, vlival v ljudi zhivljenjski pogum in zanje vzorno skrbel v starokrshchanskih katakombah, kamor so se zatekli iz porushenih domov, da bi bili varni pred neprestanimi bombnimi napadi. Rodil se je v eni najodlichnejshih malteshkih družhin, vendar si zaradi liberalnega in nekonvencionalnega pogleda na dogodke in ljudi ni pridobil naklonjenosti pri konservativnih cerkvenih predstojnikih. Ti so ga po raznih intrigah in po oceni, da premalo kritizira »pregreshno zhivljenje ljudi«, pregnali v samostan na sosednjem, odmaknjenem otoku Gozo (»Che tam odpechatish steklenico shampanjca, mislijo ljudje, da je izbruhnula revolucija« – lahko preberemo o Gozu v Monsarratovem romanu). V zavesti ljudi je ta nenavadni kaplan ostal dobrotnik in zashchitnik, nekakshna malteshka legenda, kot je ob njegovi smrti dokazal velikanski pogreb, ki se ga je udelezhilo ogromno shtevilo otochanov.

Leta 1908 v Liverpoolu rojeni Nicholas Monsarrat, ki se je kot kapitan korvete udelezhil bojov v drugi svetovni vojni in o tem napisal roman *Veliki Atlantik*, po katerem so posneli uspesen film, je v *Kaplanu z Malte* izoblikoval epopejo o

malteshkem otočju sredi druge svetovne vojne. Spretno ga je povezal z ljubezensko zgodbo dveh mladih ljudi, Maltežhanke iz bogate družine in Angležha, vključil pa je tudi poročila o glavnih dogodkih malteshke zgodovine.

Ime otoka Malta je nedvomno fenichanskega izvora. *Mlt* (malet) namreč v tem starem jeziku pomeni zatočishče pa tudi kraj, kjer zasidraš ladjo. Zhe med leti 1000 in 800 pred našim shtetjem so Fenichani Malto uporabljali kot zashchitno oporishče in prezimovalishče ladij pri svojih plovbah po Sredozemskem morju. Zaradi fenichanske nadoblasti grshka kultura na blizhnji Siciliji ni mogla prodreti na otok. Kartagina je pri danashnjem naselju Marsaxlokk zgradila veliko svetishche boginje plodnosti in vojne Astarte, ki je privlachevalo mornarje in prebivalce celotnega Sredozemlja.

Razvijajochemu se Rimu so bili Fenichani in njihovo glavno sredishche Kartagina vedno bolj trn v peti. V treh punskih vojnah je Rim med letoma 264 in 146 pred našim shtetjem (kljub Hanibalovemu nasprotnemu napadu v drugi vojni) dokončno premagal Kartazhane in unichil njihovo glavno mesto. Malta je v drugi punski vojni prishla pod rimsko nadoblast. Rimljani so otok, slovech po odličnem medu, poimenovali Melita. Med gradnjo novih svetishch v chast rimskim bogovom pa so vedno znova naleteli na ostanke skrivnostnih, she danes obstojechih velikih megalitskih svetishch iz kamene dobe, ki so jih neznani davni prebivalci otokov zgradili med drugim v Mnajdri, Hagar Qimu, Tarxienu na Malti in v Ggantiji na Gozu v obdobju matriarhata med letoma 4000 in 2500 pred našim shtetjem, po vsem sodech, v chast Velike Pramatere sveta in zhivljenja.

Vera je od nekdej v ospredju malteshkega zhivljenja. Ko je sveti Pavel potoval na ladji iz Grchije proti Rimu, je nastal, kot je zapisano v *Svetem pismu*, silovit vihar. Ladja je nasedla na chereh pred Malto. V *Apostolskih delih novega zakona* lahko o tem med drugim preberemo tudi tole: »Ko smo se reshili, smo zvedeli, da se otok imenuje Melita. Tujci so nam skazovali nenavadno chlovekoljubnost. Zakurili so ogenj zaradi nastalega dezhja in zaradi mraza in nas vse sprejeli.«

Krshchanstvo se je na Malti uveljavilo zhe zgodaj. Sveti Pavel je baje v treh mesecih leta 59 po Kristusu, ko se je mudil na otoku, pokristjanil celotno prebivalstvo. Izredno katolishki Maltežhani (mozhne so le cerkvene poroke, lochitev je prepovedana prav tako kot splav; teden za tednom se vrstijo cerkveni prazniki; nad 90 odstotkov otochanov veruje v Boga pa tudi v hudicha; 82 odstotkov shtudentov verjame v obstoj angelov; statistichno stoji na vsakem kvadratnem kilometru otoka cerkev; v razdrapanih rumenih avtobusih stare angleshke izdelave, ki jih je mlada otoshka republika podedovala iz obdobja britanske uprave, vise slike Jezusa, Marije in svetnikov skupaj z izreki v njihovo chast in slavo; mnogo cerkva ima dva zvonika z velikima urama, toda ena od ur kazhe napachni chas, da na ta nachin zmede hudicha) so na otochku pred Pavlovim zalivom (San Pawl-il – Bahar / St. Paul's Bay) na Malti, kjer je ladja baje nasedla na cheri, postavili kip apostola Pavla in vsakomur, ki meni, da ni

popolnoma jasno, ali se je brodolom dogodil prav tu, ostro ugovarjajo. Njihova pobožnost ne pozna meja. Malteshka ljubezen do vere je nekaj posebnega in deluje v danšnjem laicističnem vseevropskem kontekstu v smislu latinskega gesla *Stabilitas Contra Mundum* ene izmed njihovih vodilnih družin kot trden odpor samosvojega prebivalstva proti tujemu svetu, od katerega pa vendarle imajo veliko korist, saj je poleg vedno bolj nazadujočega ladjedelništva glavni vir otoskih dohodkov prav turizem. Vsako leto namreč obišče Malto nad milijon tujih gostov, med katerimi prihaja polovica iz Velike Britanije.

Ob delitvi rimskega cesarstva je Malta prishla pod bizantinsko oblast. Leta 870 so otoke osvojili Arabci, ki so pobili prejšnje krščansko prebivalstvo. Toda zhe leta 1091 je Malto s Sicilije zasedel normanski vojvoda Roger I.

Po kratki nadvladi cesarskih Stauferjev (ti so leta 1249 izgnali z Malte vse muslimanske prebivalce, ki se niso hoteli pokristjaniti), Francozov in za njimi španske vladarske hiše iz rodu Aragón pa se je leta 1530 dogodil velik zgodovinski preobrat. Skrajno pobožni habsburški cesar Karel V., ki je bil tudi španski kralj, je namreč malteshko otočje skupaj z afriskim Tripolisom podelil v »večno posest« v bojih proti muslimanom trdno preizkushenim vitezom sv. Janeza. Turki so jih leta 1522 po težkih bojih pregnali z Rodosa, toda sultan Sulejman Velichastni, osvajalec Beograda, Ogrske, Rodosa, Alzhirije, Bagdada in Adena, ki je obhudoval njihov pogum, jim je dovolil umik z vsem ladjevjem, orožjem in svetimi predmeti. Med temi je bila roka svetega Janeza Krstnika in kos krizha, na katerem je v Jeruzalemu umrl Jezus Kristus.

Vitezi so sprva sicer neradi zasedli majhno in dokaj kamnito Malto. Vendar so jo v nekaj desetletjih spremenili v neosvojljivo utrdbo. Zhe takoj na zachetku jih je chakala težka preizkushnja. Isti osmanski sultan, ki jih je v mladih letih pregnal z Rodosa, jih je na stara leta ob koncu zhivljenja sklenil pregnati tudi z Malte, saj so s svojimi ladjami vedno bolj ogrozhali novo turshko posest v vzhodnem Sredozemlju in napadali turshke ladje.

Leta 1565 so se Turki pojavili pred Malto s 180 bojnimi ladjami, na katerih se je nahajalo 32.000 mozh, med temi je bilo 6000 elitnih janicharjev. Na okopih Malte se jim je postavilo v bran 641 vitezov skupaj s pomocnimi chetami, ki so shtele okoli 8500 vojakov z vseh vetrov, predvsem s Sicilije in iz Italije, toda med njimi so bili tudi arabski suzhnji in nekaj Maltezhanov, ki so prostovoljno zheleli sodelovati pri obrambi. Razvili so se siloviti in kruti vechmesechni boji, med katerimi je padlo vech kot 24.000 Turkov, ki kljub najvehjim naporom niso mogli zavzeti otoka.

Sprva se jim je sicer posrechilo zasesti trdnjavo St. Elmo, kjer je poleg 8000 Turkov in pashe iz Tripolisa padlo tudi vseh 1300 pomocnih malteshkih vojakov in 106 tam bojujochih se vitezov – potem ko so, kot porocha kronika, pred zadnjim bojem sprejeli vse svete zakramente. Napadalci pa kljub temu uspehu niso mogli zavzeti druge in najvehje trdnjave St. Angelo, kjer je vodil obrambo veliki

mojster Jean Parisot de la Valette. Dvainsedemdesetletni Francoz, plemich kot vsi ostali vitezi, je kljub visoki starosti z geslom »Zmagati ali umreti« vztrajal do konca. Ko je grozila največja nevarnost in so se vitezi zhe začeli umikati, je z dvignjeno sabljo stopil pred moshtvo in ga pognal v boj. Turki so s sosednjega brega poslali chez Veliki zaliv na goreche krizhe pribite umorjene viteze, v odgovor pa je de la Valette zapovedal v topove vstaviti odsekane glave turških poveljnikov in jih izstreliti proti napadalcem na drugi strani zaliva. Zmaga nad Turki je odmevala po vsej Evropi, ki je slavila pogumne viteze in jim poshiljala darila v blagu in denarju.

Takoj ko so se Turki umaknili z otoka, je de la Valette s pomočjo enega najpomembnejših stavbenikov tedanjega chasa, Francesca Laparellija de Cortone, ki ga je papezh Pij IV. poslal na Malto, zgradil obrambno trdnjavsko mesto Valletta, ki ga she danes obdaja najmogochnejše obzidje na svetu in ga je UNESCO zashchitil kot svetovni zgodovinski spomenik. V pichlih petih letih je nastalo dva tisoč hish in vechje shtevilo imenitnih stavb. She tudi po skoraj petsto letih uchinkuje mesto svezhe – kljub za strateshke namene prilagojenemu nachrtu, ki pa vendarle ni bil vojashko suhoparen, temvech je bil napolnjen z barvitostjo palach, velike bolnishnice, spomenikov in shtevilnih cerkva. V katedrali sv. Janeza Krstnika, ki je bila nekdej glavna cerkev viteshekega reda, je skupaj z drugimi velikimi mojstri in mnogimi vitezi pokopan tudi ustanovitelj mesta – de la Valette. Na njegovi nagrobni ploshchi je v latinshchini zapisano: »Tu pochiva Valette, vreden vechne slave. On, nekoch shiba Afrike in Azije in obrambni shchit Evrope, iz katere je pregnal barbare s svojim svetim orozhjem, je prvi, ki je pokopan v tem mestu, ki ga je ustanovil.« Ogleda vredna je tudi palacha velikega mojstra (v njenem levem krilu je sedež predsednika malteshke republike) z obseznhim polozhnim stopnishchem, da so se po njem lahko povzpeli vitezi v svojih nad sedemdeset kilogramov tezhkih posrebrenih in pozlachenih oklepah v slavnostno dvorano.

Vitezi so v naslednjih stoletjih vse svoje otoke obdali s trdnjavami in strazhnimi stolpi, vendar so se v dolgem bogatem obdobju barochnega miru pomehkuzhili, cheprav so sprva she sodelovali s svojimi shtevilnimi ladjami v bojih proti Turkom in bistveno pripomogli k zmagi nad njimi v pomorski bitki pri Lepantu. Zaradi uvedbe novih visokih davkov so izzvali v 18. stoletju celo kratkotrajni upor ljudske duhovshchine in kmechkega prebivalstva. Poleg obrambnih dolzhnosti pa so v smislu dolochil svojega reda vsi brez izjeme ves chas vzorno skrbeli za bolnike. Velika bolnishnica v Valletti je zaradi svojega najvishjega standarda in za tedanji chas nenavadno popolne higiene slovela po vsem svetu in so jo obiskovali shtevilni odlicniki. Ves chas so vitezi vzorno podpirali tudi razrast umetnosti in kulture. Barochno gledalishche Teatro Manuel v Valletti je eno najstarejsih she obstojechih gledalishch na svetu ter je zelo ugajalo tudi britanski kraljici Elizabeti II., ko ga je s svojim soprogom obiskala 15. novembra 1967.

V tamkajšnji katedrali Svetega Janeza Krstnika se nahajata dve sloviti sliki pomembnega baročnega slikarja Caravaggia, ki je nekaj časa zhivel in ustvarjal na Malti, kamor se je bil leta 1607 zatekel iz Italije, kjer so ga preganjali, ker je v neki beznici v prepiru ubil svojega pivskega tovarisha. Malteshki veliki mojster Alof de Wignacourt je bil velik obchudovalec Caravaggiovega slikarstva. Za viteze je divji umetnik naslikal eno svojih najbolj znamenitih del, *Obglavljenje Janeza Krstnika*, ki se danes nahaja v muzeju katedrale. Vitezi so ga za nagrado sprejeli v svoj red, a jih je razočaral, ko jih je v pijanosti napadel. Zbezhati je moral nazaj v Italijo, kjer je umrl v nepojasnjenih okolishchinah.

Na Malti se je med letoma 1521 in 1798 zvrstilo osemindvajset velikih mojstrov viteskega reda, po vechini Francozov, Shpancev, Portugalcev in Italijanov. Edino zadnji veliki mojster na Malti je bil Nemeec: Ferdinanda von Hompescha je doletela zhalostna naloga, da je moral leta 1798 kapitulirati pred Napoleonom, ki se je 9. junija pojavil pred Malto na poti v Egipt s 40.000 vojaki na 472 ladjah, med katerimi je bilo tudi šestnajst fregat in Napoleonova poveljnishka ladja L'Orient. Francozi so zaprosili za pitno vodo in dostop v pristanishche, vendar je veliki mojster odgovoril, da je bila Malta v utrechtskem miru razglashena za nevtralno obmochje in ne more sprejeti tuje vojske. »To je vojna napoved mojim vojakom,« se je baje razbesnel Napoleon. »Nochejo nam dati vode!«

Vitezi, po vechini Francozi, ki so v francoski revoluciji izgubili vse premozhenje pa tudi svojece, so bili demoralizirani. Mnogi so celo simpatizirali z idejami revolucije pa tudi z Napoleonovim pohodom v Egipt, kjer so zhiveli njihovi sovrazhniki, proti katerim so se bojevali stoletja. Na okopih in v trdnjavah ni bilo vojakov in nobene prave obrambe. Pochilo je samo nekaj pushk. Po 24 urah raznih prask in napetosti je Napoleonov generalni adjutant general Junot prijezdil v Valletto in diktiral velikemu mojstru brezpogojno kapitulacijo. Vitezi so se morali odpovedati oblasti nad otoki, Francozi pa so jim zaplenili tudi vse premozhenje. V nekaj dneh so morali vitezi zapustiti otok, edino njihov veliki mojster Hompesch je dobil nekakshno odpravnino in se je umaknil v Trst.

Napoleon je Malto kratko in malo kot samostojen département takoj prikljuchil Franciji. Njegovi vojaki in uradniki so plenili cerkveno in privatno premozhenje ter odnashali dragocenosti iz cerkva in palach. Cerkevne poroke so bile takoj prepovedane. V Mdini, pred prihodom vitezov glavnem otoshkem mestu s sedezhem shkofije in s staro samoupravljaljsko *università*, sestavljeno iz odlicnih otoshkih družin, je zavrela kri. Razburjena mnozhica je obkolila francosko posadko v mestu, ubila poveljnika in za njim celotno moshtvo. Upor se je razshiril po vseh otokih.

Medtem so Anglezhi zadali Napoleonovi ekspediciji v Egiptu unichujoch udarec. Admiral Nelson je v blizhini Aleksandrije najprej napadel Napoleonovo poveljnishko ladjo L'Orient, ki se je potopila s celotnim na Malti naropanim blagom, nato so Anglezhi unichili she trinajst francoskih fregat, preostale shtiri pa so pobegnile z bojishcha. Samo tri ladje so dosegle Malto. Ko so malteshke obalne

strazhe (v francoski službi) zagledale borni preostanek francoske ekspedicije, so uporniki dali signal za generalni napad na Francoze, ki so se zatekli za zidove Vallette. Za pomoč so Maltezhani zaprosili Anglezhe, ki so z veseljem zasedli otočje. Čeprav je mirovna konferenca v Amiensu leta 1802 v restitucijski pogodbi dolochila, da prevzamejo upravo otoka ponovno malteshki vitezi, Anglezhi niso pomislili na umik. Kljub temu se malteshki red ni vdal v usodo. Danes skoraj po vsem svetu skrbi za bolnike in revne. Sedežh je prenesel v Rim v ulico dei Condotti 68. Imenuje se »Suvereni viteski in bolnishki red svetega Janeza iz Jeruzalema, imenovan Rodoshki, imenovan Malteshki«. Čeprav nima vech lastne drzhave, je po mednarodnih dolochilih suveren subjekt mednarodnega drzhavnega prava. V Rimu na svojem eksteritorialnem sedežu kuje simbolichen lasten denar (1 scudo = 12 tari = 240 grani) in izdaja lastne poshtne znamke. Diplomatske odnose goji s približno 90 drzhavami. Poshtne pogodbe je podpisal z 52 drzhavami.

Leta 1814 je Malta postala britanska kolonija. Shele v letu 1974 pa je pod vodstvom legendarnega socialistichnega politika Dom Mintoffa konchno dosegla popolno samostojnost in postala parlamentarna republika z dvema lokalnima upravama (v glavnem kraju Goza Rabat / Victoria, kjer je tudi sedežh samostojne shkofije, deluje avtonomna pokrajinska vlada). Leta 1994 je Malta pristopila tudi k Evropski uniji.

Zhe apostol Pavel je pohvalil gostoljubnost malteshkega ljudstva. To pa je zhe davno pred njim baje izkusil tudi glavni junak Homerjeve *Odiseje*, ko je, kot pravijo starinoslovci, na otoku Gozo kar sedem let uzhival erotichno gostoljubnost prelepe nimfe Kalipso. Danes lahko dozhivijo posebni char Malte vsi tisti, ki imajo nekaj denarja, da si z njim kupijo hotelsko gostoljubje. Za begunce iz blizhnje Afrike pa mala Republika Malta nima veliko prostora. Zanjso so precejshen problem, cheprav se vechina ubezhnikov raje izogne Malti in ubere nevarno pot proti italijanskim otokom in italijanski obali.

Glej tudi: LITERARNA POPOTOVANJA I – LIZBONA (SRP 83-84/2008); II – MALLORCA (SRP 85-86/2008); III – FIRENCE (SRP 87-88/2008); IV – PRAGA (SRP 89-90/2009); V – RIM (SRP 91-92 / 2009); VI – BENETKE (SRP 93-94 / 2009); VII – BARCELONA (SRP 95-96 / 2010); VIII – RODOS (SRP 97-98 / 2010); IX – PARIZ (SRP 99-100 / 2010).

POGLED NA SLOVENSKO LITERATURO V DRZHAVAH EVROPSKE UNIJE

(Predzgodovina, sedanji položaj in perspektive slovenske knjizhevnosti v državah EU)

Kratek zgodovinski zaris

Položaj slovenskih pisateljic in pisateljev v globalnem evropskem prostoru oziroma v danasnji EU se po svojih strukturalnih pogojenostih razlikuje od položaja, v katerem se nahajajo slovenski avtorji v Argentini pa tudi v ZDA, Kanadi ali Avstraliji. Za slovenske pisce na izvenevropskih chezoceanskih področjih je bila in je značilna močnejša vključenost v širši kontekst tamkajšnjih slovenskih skupnosti, v izseljenska oziroma emigrantska drushtva s številnimi lastnimi kulturnimi iniciativami, literarnimi in drugimi prireditvami in marsikdaj tudi z lastnimi glasili. Posebno v Argentini je slovenska literarna in duhovna misel dobila pred šestinpetdesetimi leti poseben zagon z ustanovitvijo Slovenske kulturne akcije in kulturne revije *Meddobje*, ki je povezovala številne v Argentino po drugi svetovni vojni priseljene zdomske (pretežno katoliško usmerjene) avtorje v skupnem hotenju za kvalitetno oblikovanje slovenske kulture in literature. V she izhajajoči reviji *Meddobje* so poleg tega sodelovali oziroma v posameznih primerih she sodelujejo (cheprav je energija literarnega poslanstva zaradi odmiranja v prvih desetletjih po drugi svetovni vojni zelo aktivne prve generacije povsod po svetu bistveno oslabela) izseljenski avtorji iz drugih držav obeh Amerik, iz Avstralije in Azije in v posameznih primerih tudi iz Evrope – in Slovenije.

Vendar so bili slovenski izseljenski oziroma emigrantski avtorji v Evropi v mnogih karakteristichnih primerih nekakshni osamelci, saj se je njihov položaj po odhodu glavnine slovenskih protikomunistichnih kulturnikov chez oceane – in s tem po prenehanju razgibanih kulturnih in literarnih dejavnosti v begunskih taborishchih v Avstriji in Italiji – velikokrat ločil od bolj med seboj povezanih in številčno močnejshih zamejskih avtoric in avtorjev na Koroshkem, Trzhashkem in Gorishkem.

Osamelci v Evropi so bili na primer:

v Belgiji po drugi svetovni vojni zhivechi in v Bruslju leta 1989 v osamljenosti umrli pesnik Dimitrij Oton Jeruc, leta 1973 v Londonu umrli prozaist Sasha Jerman, ki je pisal tudi v angleshchini, ter v rimskem eksilu delujochi teolog, publicist, esejist in urednik France Dolinar (1915 – 1983).

Poleg omenjenih so se publicistichno, delno pa tudi literarno vechjezichno (v slovenshchini, angleshchini in nemshchini) udejstvovali ekonomist Ljubo Sirc v Veliki Britaniji, nekdanji kraljevi jugoslovanski vojashki atashe v Berlinu Vladimir Vauhnik v Shvici, dramatik, ljudski pisatelj in etnograf Metod Turnshek na avstrijskem Koroshkem in drugi.

Dimitrij Oton Jeruc, rojen leta 1916 slovenskim starshem na Cheshkem (njegov oche je pozneje postal tajnik Mestne hranilnice v Ljubljani), je osnovno sholo in realko dokonchal v Ljubljani, a je po materini smrti zhe zelo zgodaj zapustil

domache okolje in odshel v Srbijo. Po koncu druge svetovne vojne se je kot domobranec umaknil na Koroshko, kjer je zhivel po raznih taborishchih v Avstriji in Italiji. Prehodil je tezhko in osamljeno zhivljenjsko pot. Med drugim je bil rudar v Nemchiji in Belgiji, kjer je zachel na univerzi v Louvainu shtudirati umetnostno zgodovino. Zbolel je za pljuchno tuberkulozo in se le s tezhavo prebijal skozi zhivljenje. Umril je julija 1989 v domu za ostarele v Bruslju.

Le poredko se je oglasal v slovenskem zamejskem in zdomskem tisku. Občasno je v trzhashkih revijah *Stvarnost* (1951 – 1952) in *Stvarnost in svoboda* (1952 – 1953) objavil nekaj posameznih razpolozhenjskih pesmi, sodeloval pa je tudi v koledarjih Druzbe sv. Mohorja v Celovcu in v argentinskem *Koledarju – Zborniku Svobodne Slovenije*. Njegovi sestavki, v katerih je vechkrat kritiziral politiko slovenske emigracije, so izhajali v srbskem emigrantskem chasopisju.

Jeruc je zhe v italijanskem taborishchu v Eboliju objavil dve pesnishi zbirki, *Pritaval sem* (1946) in *Samotne poti* (1947), slednja je prva v pravi tiskarni natisnjena slovenska taborishchna zbirka. Leta 1952 je v Louvainu izshla njegova pesnisha zbirka *Veчерne pesmi*, leta 1977 v zalozhnishtvu münchenskega srbskega chasopisa *Iskra* she zbirka *Razgovor s srcem*. Leta 1982 je objavil zbirko francoskih prevodov svojih pesmi.

Jeruc je avtor razlicnih razpolozhenjskih, velikokrat domotozhnih in pesimistichnih pesmi v neposrednem, preprostem stilu, med katerimi imajo nekateri teksti vendarle tudi presezhno vrednost. So projekcije pesnikovega chustvenega in miselnega sveta v obdajajochi ga kontekst, krajino, stvarstvo, v poznejshih letih velikokrat tudi seizmogram bolnega, ostarelega in zapushčenega chloveka, za katerega v bruseljskem domu za onemogle skrbe tujci. Kot Cvetko Golar tudi Jeruc she enkrat razprede sledove Murnove refleksivne pesmi v zdaj impresionistichno svetle, potem pa tudi boleche temne slike.

Dimitrij Jeruc

PASTIR

*Legel bom v travo zeleno,
med pastirje gorskih chred,
nashel srecho zazheleno,
ki jo ishchem dolgo let.*

*Pasel z njimi bom ovchice,
trobil v rog kot pogonjich
in poslushal bozhje ptice,
smeh odmeval bo chez grich.*

Sasha Jerman se je rodil leta 1927 v Kochevju, kjer je njegov oche sluzhboval kot sodnik. V Ljubljani je obiskoval 3. realno gimnazijo za Bezhigradom. Njegov razrednik in profesor francoskega jezika je bil pisatelj in pesnik Edvard Kocbek. Med vojno se je prikljuchil chetnikom v Sloveniji, ki so se imenovali Jugoslovanska vojska v domovini. Podobno kot Jeruc je tudi Jerman prishel po koncu 2. svetovne vojne v begunsko taborishche Eboli blizu Neaplja. Pozneje je zhivel v

taborishchih v Zahodni Nemčiji, dokler se ni leta 1948 dokončno preselil v Veliko Britanijo. Sprva je delal v rudniku, pozneje pa se je zaposlil kot sodni prevajalec. Poročil se je z Anglezhinjo Anthonio Forrestal, ki je bila novinarka in napovedovalka pri BBC, kjer je tudi Jerman občasno sodeloval. Sam se je zaposlil pri potovalni agenciji Wings in sluzhbeno veliko potoval po svetu. Sodeloval je pri slovenski liberalni londonski emigrantski reviji *Klic Triglava*, ki se je po idejni usmerjenosti ločila od nekaterih stalishch, ki jih je zagovarjala argentinska slovenska emigracija. Zbolel je za levkemijo in umrl leta 1973 v Londonu.

Literarno je s chrticami in pesmimi sodeloval v razlicnih begunskih razmnozheninah, veliko tekstov pa je do danes ostalo neobjavljenih oziroma celo nedokonchanih. Odsev tezhkega fizichnega dela v angleškem rudniku s shtevilnimi depresivnimi stanji je na primer chrtica *V rovu* iz leta 1949. Pisal je tudi v angleshchini. Jermanove neobjavljene tekste bi bilo potrebno zbrati, primerno urediti in izdati.

France Dolinar, rojen leta 1916 v Ljubljani, je vse povojno obdobje do svoje smrti v letu 1983 zhivel in deloval kot teolog, publicist, urednik, strokovnjak v historiografiji in arhivar v vatikanskem skrivnem arhivu v Rimu.

Zhe leta 1948 so mu v Spittalu v Avstriji razmnozhilli njegovo zgodovinsko politoloshko delo *Slovenska drzhavna misel*. Leta 1951 je v Dolinarjevem sourednistvu zachela v Buenos Airesu izhajati znanstveno-kulturna revija *Vrednote*, ki je sprva, dokler se ni pojavila nova osrednja revija *Medddobje*, objavljala tudi leposlovne prispevke. V publicistiki se je Dolinar uveljavil s pozitivistichno natanchnimi, a pozitivizem idejno presegajochimi katolishkimi pogledi na znanstveno in kulturoloshko dejavnost chasa. V svojih kritikah razlicnih znanstvenih in literarnih publikacij, ki jih je objavljil v *Medddobju*, je velikokrat jedek in oster. Glede izbora osebnih gesel iz slovenske literature v nemshkem *Herderjevem Lexikon der Weltliteratur*, ki so jih dobili Bevk, Bor, Ivan Cankar, Finzhgar, Gradnik in Zhupanchich, je na primer upravicaheno nezadovoljen. Med drugim zapishe v zvezi s tem leta 1961 v *Medddobju*: »...moralo bi biti jasno, da tak izbor predstavnikov sodobnega slovenskega slovstva ne zrcali njegovega resnichnega vrednostnega stanja. Gotovo je Edvard Kocbek [ki v leksikonu sploh ni omenjen; op. L. D.] tudi umetnishko pomembnejsha osebnost kot Bor. *Strah in pogum* bi evropsko razgledanemu bravcu neprimerno vech povedal kot vladno subvencionirani prevodi Mishka Kranjca in Antona Ingolicha s svojim zapoznelim socialistichnim realizmom ...«

Ob razcepu in lochitvi duhov leta 1969 pri Slovenski kulturni akciji je France Dolinar postal eden glavnih zagovornikov ortodoksne protikomunistichne smeri. Zato je na veliko podpiral Rudo Jurcheca pri izdajanju novega glasila *Sij slovenske svobode*, v katerem sta se oba dalech pred slovensko osamosvojitvijo zavzemala za samostojno slovensko drzhavo. Iz Rima si je Dolinar dolgo vrsto let dopisoval z Jurhecem v Buenos Airesu. Pod naslovom *Bojevnika za svobodo in slovenstvo France Dolinar – Ruda Jurbec* je Andrej Rot v zbirki VIRI Arhivskega drushtva Slovenije leta 2009 v Ljubljani izdal obshirno korespondenco obeh samosvojih protagonistov za urednichitev slovenske svobode. Pri Slovenski kulturni akciji v Buenos Airesu je leta 1990 poleg tega pod naslovom *Slovenska katolishka obzorja* izshel obshiren izbor Dolinarjevih esejev, razprav in chlankov s tega podrochja.

Mnogi emigrantski avtorji (ki se niso izselili v Ameriko ali Avstralijo) so zhiveli med zamejskimi Slovenci v Trstu, Gorici in v Celovcu oziroma na Koroshkem, vendar so iz razlicnih, velikokrat tudi ideoloskih in mentalnih razlogov ostali dokaj distancirani do tamkajšnjih slovenskih organizacij in skupin. Povezovali so se lahko samo s katolishkimi zamejskimi ustanovami in pobudami. Predstavljali so nekakshen samosvoj kozmos, vech ali manj so ostali poseben »corpus separatum« s samosvojimi literarnimi znachilnostmi (npr. Vinko Belichich in Franc Jeza v Trstu, Metod Turnshak na Koroshkem). Nekateri emigrantski avtorji – duhovniki so se vrnili v Slovenijo (npr. v Rimu dolgo chasa delujochi pokojni pesnik Rafko Vodeb in pri Trstu dalj chasa zhivechi pesnik Stanko Janezhich, ki je septembra 2010 umrl v Mariboru). Tudi znani pesnik in teolog Vladimir Truhlar, ki je deloval v Rimu, je leta 1974 ponovno prishel v Slovenijo, a jo je zaradi raznih tezhav zapustil in umrl leta 1977 na Juzhnem Tirolskem v Italiji.

Leta 1996 v Nemchiji umrli prozaist **Igor Shentjurc**, ki je zapustil urednistvo nekdanjega ljubljanskega chasopisa *Polet* po protikomunistichni vstaji leta 1952 v Vzhodnem Berlinu, se je v Zvezni republici Nemchiji uveljavil kot pisec shtevilnih zgodovinskih, kriminalnih in ljubezenskih romanov v nemshkem jeziku. Poskus vseevropskega zgodovinsko-druzhbenega prikaza odlochilnih kriz 20. stoletja je njegova trilogija v treh samostojnih romanih – tudi s posegi v slovenski svet: *Feuer und Schwert*, 1988; *Im Sturm*, 1991; *Vaters Land*, 1997 (vsi deli so izshli pri zalozhbi Langen Müller v Münchnu).

Med omenjenimi avtorji je vech literarno zanimivih osebnosti.

Pokojna duhovnika **Karel Vladimir Truhlar** in **Rafko Vodeb** sta vech svojih poglavitnih del ustvarila v Rimu, cheprav sta v zadnjih obdobjih svojega zhivljenja stalno ali vsaj obchasno spet zhivela v Sloveniji.

Karel Vladimir Truhlar, teolog in kritik konservativnega katolicizma, ki je z razlicnimi posegi razvnel lochevanje duhov v slovenski emigraciji z leta 1969 nastalim razcepom v Slovenski kulturni akciji, se v svoji liriki, objavljeni v vech zbirkah (npr. *Rdeche bivanje*, 1961), subtilno priblizhuje religiozno in ontolosko občuteni skrivnosti zhivljenja in stvarnosti.

Rafko Vodeb, avtor impresivnih pesniskih miniatur, skusha tudi v drugi pesniskih zbirki *Chlovek sem*, 1958, poudariti krhko, ogrozheno usodo pesnika v tujini. Eden njegovih kljuchnih tekstov je daljsa pesem *Sibila iz Kume*. Vodebu uspe v sedmih krajshih delih ob spoju antichne dedishchine in sodobnega rimskega civilizacijskega utripa oblikovati vechpomensko pesem tujine, chasa in narave.

Karel Vladimir Truhlar

MORJE V DECEMBRU

Besed,

ki jih je izreklo poletje,
ni vech.

Morje je samo.

Sivo in tezhko

*poslušba
z zaprtimi očmi
svoj shumechi
žhivi
advent.*

Rafko Vodeb

TUJINA

*Tibera v morju luchi
in sloki mostovi –
kako ta domachnost boli!*

8. septembra 2010 je v Mariboru v visoki starosti devetdesetih let umrl pesnik, pisatelj, urednik in teolog **Stanko Janezhich**, ki je prav tako pripadal rimsko-trzhashkemu krogu prvega emigrantskega vala iz leta 1945. Rodil se je 4. avgusta 1920 pri Sv. Miklavzhu pri Ormozhu. Leta 1945 se je umaknil v Trst in v Rim. Na Trzhashkem je deloval kot dushni pastir. Sodeloval je v shtevilnih zamejskih in zdomskih revijah, pozneje pa je objavljaj predvsem v Sloveniji. V chasu prve slovenske liberalizacije se je namrech leta 1969 vrnil v Maribor, kjer je bil med drugim profesor na mariborskem oddelku ljubljanske Teoloshke fakultete.

Janezhichu so najprej v Trstu, Gorici in v Celovcu, pozneje pa v osrednji Sloveniji natisnili nad dvajset leposlovnih knjig pesmi in proze s folklorno in narodnoozaveshevalno obarvanimi motivi. Tok svojih literarnih pristopov Janezhich vedno znova podkrepi z lirichnim zanosom, saj je očitno, da mu je krajshi, reflektivni pristop blizhji kot razvejani in obshirni opisi.

Stanko Janezhich

RIMSKI VECHER

*Strah me je vzgibov teme
in blodenj
in samosti.*

...

*Poljubljaj kresnice,
na krilih blestechih
vzletaj
do mej onostranosti.*

*Srce,
ljubi,
umri!*

(Odlomek)

Danashnje stanje

Slovenskih pisateljev iz vrst emigrantskih generacij, ki so se iz Slovenije izselile ob koncu druge svetovne vojne, na področju Evropske unije skoraj ni vech. Pravzaprav stojimo na grobovih tega svojevrstnega literarnega pojava, ki je bil she močno zhiv v shestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. V zahodno Evropo se je tedaj naselilo tudi precej ekonomskih emigrantov, med katerimi so se nekateri posvečali literarnim in kulturnim dejavnostim.

Na Dunaju zhivechi dvojezichni pisatelj **Lev Detela** (roj. 1939 v Mariboru), ki pa je zapustil Slovenijo shele leta 1960, je eden zadnjih predstavnikov iz vrst tako imenovanega drugega vala slovenskih emigrantskih pisateljev, ki pred demokratizacijo in osamosvojitvijo Slovenije v svoji rodni domovini niso bili priznani. Njegova žena, pesnica Milena Merlak Detela, je umrla leta 2006 na Dunaju.

O poeziji dolga desetletja na Dunaju zhiveche pesnice, publicistke in prevajalke **Milene Merlak** (1935 – 2006), avtorice vech pesniskih in proznih knjig v slovenskem in delno tudi v nemškem jeziku, je literarni kritik, esejist in publicist Denis Ponizh v spremni besedi k njeni pesniski zbirki *Svet svitanja* (Celovec 1997) med drugim zapisal, da deluje izjemno razgibano, »povedni element se prepleta z izrazitim in globokim chustvovanjem, njena senzibilnost je orkestrirana tako, da pridejo do izraza tudi najtishji in najbolj pomenljivi toni«.

Milena Merlak Detela

POGOJI PISANJA

*Che pishem na papirnat list,
v njem odmeva shum mrtvega drevesa.*

*Che rezljam besedo v lubje,
zarezujem v zhivo telo debela.*

*Che pobožham shtor,
zaslišim tih izdih.*

*Che vzamem v roko leseno tablico,
na njej ni prostora niti za verz.*

Na Dunaju zhivi v visoki starosti pesnica **Tea Rovshek – Witzemann**, rojena leta 1921 v Zagrebu, med drugim avtorica slovenske pesniskhe zbirke *Moje steze* (Preshernova družba, Ljubljana, 1987) in nemshke pesniskhe zbirke *Zwischen Licht und Schatten*, Bregenz, 1982.

V Nemchiji se je leta 1962 naselil arhitekt Vencheslav Shprager, ki je napisal vech pesniskih zbirk v nemškem jeziku in v slovenshchini (npr. *Na robu senc*, Ljubljana, 1995, in dvojezichna zbirka *Augenblicke – Trenutki*, Laafeld / Potrna, 2007), objavil pa je tudi nemshke pripovedne knjige z družbenokritichno tematiko.

Na področju zahodne EU prebiva tudi nekaj izseljenskih piscev, ki ljubiteljsko sodelujejo v razlichnih izseljenskih chasopisih v Zvezni Republikli Nemchiji, na Shvedskem in drugod. Mednje sodi Avgushtina Budja, ki zhivi na Shvedskem. V

Stockholmu je leta 1979 izšla antologija štirih slovenskih pesnikov na Shvedskem *Shtiri pota in razpotja*.

Vencheslav Shprager, rojen leta 1932 v Pêtochi (pri Murski Soboti), je arhitekt, slikar in knjizhevnik. V šestdesetih letih prejšnjega stoletja se je preselil v Zvezno republiko Nemčijo. Ima razgibano poklicno zhiavljenje kot znanstveni sodelavec na tehnični univerzi in gostujoči profesor na akademiji v Braunschweigu, kot samostojni arhitekt v Frankfurtu ob Maini in v Münchnu, kot učitelj na strokovni visoki sholi v Freisingu in kot mestni arhitekt v Moosburgu. Pishe pesmi in prozo v slovenskem in nemshkem jeziku. Je avtor petih, pretezhno v nemshchini napisanih pesniskih zbirk, zbirke kratke proze in nemshkega romana z aktualno politichno tematiko o diskriminaciji imigrantov v Nemchiji in Evropski uniji *Fuge für das Nirgendwo (Fuga za nikjer)*, ki je izshel leta 2000. Njegova zadnja dvojezichna nemshko-slovenska pesniska zbirka je izshla pod naslovom *Augenblicke – Trenutki* leta 2006 v založnistvu Pavlove hishe v Potrni pri Radgoni na avstrijskem Shtajerskem.

Vencheslav Shprager vnasha v svoj pesniski svet občutja modernega chloveka, ki zhivi in chustvuje v disharmonichnem globalnem okolju. Njegovi lirichni teksti so fragmentarni, spretno oblikovani utrinki, za katere je znachilna slikarsko barvita izraznost in oblikovna spretnost, saj je Shprager tudi slikar in arhitekt.

Vencheslav Shprager

*vecherná zárja
na obzoru
jutri
nas bo grelo sonce
. .
ne
. .
goreche vasi
. .
zbe danes zgori
nasha
bodochnost*

Dvojezichnost izpod peres slovenskih avtorjev v EU

V zadnjih desetletjih je prishlo zlasti pri novejsih slovenskih avtorjih, zhivechih v zahodni Evropi, do bistvenih strukturalnih sprememb (podobne spremembe opazhamo pri avtorjih iz novih generacij na primer tudi v Argentini in she kje). Medtem ko je vechina piscev iz vrst starejshe generacije ustvarjala pretezhno v slovenshchini, so se zacheli novejsi avtorji slovenskega rodu vkljuhevati tudi v tujejezichne pisateljske in kulturne organizacije in drusstva. Lev Detela, Milena Merlak Detela, Vencheslav Shprager ali Tea Rovshek – Witzemann so objavili knjizhevna dela v slovenshchini in v nemshchini.

Lev Detela

DOMOVINA

(He patris)

*Vsi ti z izmuchenimi pogledi
v zaprashednem pristanishchu
ki v lesenih kovchkih prenashajo
na tuja tla svojo milo domovino
in spomin na vonj timijana in rozhmarina*

Zaman

*vrata so zaprta
toda srce si zhelel domov
cheprav se potovanje shele zachenja*

Posebnost sedanjega trenutka je duhovna privlačnost nekaterih velikih evropskih sredishch, na primer Pariza, Londona in Berlina. V njihov sodobni kulturni utrip se vključujejo vedno znova slovenski avtorji, ki so integrirani tudi v slovensko matichno zhivljenje.

Na zahodu EU zhivita slovenski avtorici, ki sta se vidno uveljavili v tujih kulturnih krogih: V Parizu (kjer je stike med slovensko in francosko kulturo pionirsko utrdil slepi filozof, publicist in fotograf **Evgen Bavchar**) literarno deluje **Brina Svit** (Brina Shvigelj Merat), avtorica v francoskem jeziku napisanih romanov, a tudi slovenskih knjig (npr. *April*, 1985, *Con brio*, 1998). Slovensko in mednarodno javnost je vidno razgibala družbeno kritichna pesnica in prozaistka **Marusha Krese**, avtorica vech knjig v slovenshchini in v nemshchini, bivanjsko razpeta v globalni svet in zhivecha med Berlinom, Gradcem v Avstriji in Slovenijo.

Polozhaj sedanjih slovenskih besednih ustvarjalcev v drzhavah Evropske unije se bistveno lochi od polozhaja slovenskih emigrantskih pisateljev v prvih desetletjih po drugi svetovni vojni. Slednji so se po sili razmer leta 1945 znashli v samotni odcepljenosti od slovenske besede v matichni domovini, ki je z njimi vsaj uradno prekinila vse stike. Na tuja tla so pribezhali, da bi se reshili preganjanja ali celo smrti, velikokrat popolnoma nepripravljeni na tvorno ustvarjalno komunikacijo z novim okoljem in jezikom. Pochutili so se kot zhrtve, kot izgubljeni. V njihovih srcih je tlel idealistichni patriotichni zhar, s katerim so skushali v svoji dushi zase in za druge obuditi spomin na domovino. V takem mentalnem polozhaju so nastajale v domachem, realistichnem, velikokrat kultiviranem, vchasih tudi sentimentalno zanosnem jeziku idealizirane zgodbe s podobami domovine, s katerimi so pisatelji skushali obuditi in obnoviti svojo notranjo predstavo o izgubljenem domachem svetu. Ta v resnici ni vech obstajal, a so ga zheleli imeti nazaj in ga mochno dozhiveti, da bi se lahko po tezhkih preizkushnjah srečno vrnili v domovino in v njej za vedno ostali. Shele skozi premene chasa se je nekaterim zdomskim pisateljem novi svet, v katerem so se znashli, vidneje razprl. V njihovo literaturo so zacheli prodirati pejsazhi nove dezhele in njenih ljudi. (Za njihove otroke, ki so rodili zhe v »tuji« dezheli, je ta nova dezhela domovina. Toda v njih je hkrati nekakshna

dvojnost, ambivalenca, dvom. Sporochilo starshev in prednikov o njihovi prvotni domovini je bilo tako močno, da so v potomcih še vedno prisotne korenine, ki jih vezhejo s starim svetom očetov in mater. Zato ni čudno, da se je zlasti v intenzivnejših slovenskih zdomskih literarnih okoljih – predvsem v Argentini – začela razvijati literatura, napisana v jeziku nove dežele, a mentalno povezana s pridihom nečesa »drugega«, namreč domovine starshev oziroma prednikov. Ta literatura v najboljših primerih ni le plaz besed spominjanja, temveč tudi kazhipot v nov vechsmere svet.)

Vedenjski nachini v eksilu zhivechih besednih ustvarjalcev iz nekaterih tujih literatur so podobni slovenskim, a so včasih zaradi shtevilnosti primerov bistveno bolj razvejani. Nekateri od teh (Nelly Sachs na Shvedskem, Paul Celan v Franciji, Witold Gombrowicz v Argentinini, Elias Canetti v Veliki Britaniji, Josif Brodski v ZDA) so v samoti eksila oziroma tujine dogradili svoj v materinshchini izoblikovani literarni stil do kristalne chistosti. Drugi so se predali intenzivnemu ustvarjanju v novopridobljenem jeziku (Poljak Joseph Conrad v angleshchini, Slovenec Igor Shentjurs v nemshchini). Tretja možnost pa je izrazito medkulturna. Jezik postane pri nekaterih pisateljih predvsem sredstvo oziroma orodje za univerzalno izražanje eksistencialnih občutkov, misli in razpolozhenj. Gre za transkulturalno povezovalno ustvarjanje v dveh ali vech jezikih (npr. avstrijsko-zhidovski pisatelj Manes Sperber z nemshkimi romani in francoskimi eseji, alzashki pisatelj Joseph Breitenbach z romani v dveh jezikovnih variantah, v nemshchini in francoshchini). Nekateri najnovejši slovenski pisatelji, ki zhive v slovenskih zamejstvih pa tudi drugod na zahodu Evropske unije, se velikokrat priblizhujejo tipu transkulturalno ustvarjajočega avtorja.

Danashnji slovenski pisatelj zhivi in ustvarja – v nasprotju z leti po drugi svetovni vojni – v popolnoma spremenjenem ozrachju sredi multikulturalnega pretoka velikih metropol Evrope. Ni travmatically odmaknjen v svet spominov in samoobrambe, kot so bili slovenski emigrantski avtorji po letu 1945, temveč je radovedno pripravljen na preizkushnje, ki ga chakajo v tujejezichnem svetu. Velikokrat je napolnjen z ustvarjalno energijo, ki se upa spustiti tudi v samosvojo pustolovshchino vechjezichnosti oziroma v novo, dodatno možnost ustvarjanja v neslovenskem jeziku njegove nove okolice.

Dvojezichnost slovenskih avtoric in avtorjev v zahodni EU je znamenje evropske vechkulturalnosti. Slovenske avtorice in avtorji vnashajo s teksti, ki so jih napisali v tujih jezikih, v druge literature del melosa in mentalitete, kot je znachilna za slovenski jezik in literaturo. Ti pisatelji so literarne dvozhivke sodobnega chasa in kulturni most, ki prenasha izkushnje materinskega jezika in naroda tudi na podrochje druge literature in kulture. V tem kontekstu literarna dvojezichnost premaguje stereotipni pogled na nacionalno literaturo in gradi most k drugi. Relativizira mishljenje o absolutni monolitnosti posameznih literatur. Odpira pomembna vprashanja o dialektichni povezanosti pa tudi razlichnosti med jeziki, kulturami in literaturami ter vzpodbuja oblikovanje novih pogledov o knjizhevni in jezikovni pojavih.

Avtor je o polozhaju slovenskega pisatelja v Evropi oziroma Evropski uniji govoril v okviru prireditvev 25. mednarodnega festivala Vilenica 4. septembra 2010 na literarni matineji na gradu Shtanjel in 5. septembra 2010 ob okrogli mizi v kavarni Slovenskega etnografskega muzeja (SEM) v Ljubljani. (Op. ur.)

Damir Globočnik

PODOBE SLIKARJEVE RESNICHNOSTI

Jurij Kalan se je po zaslugi samosvojega motivnega sveta uvrstil med redke predstavnike sodobnega slovenskega slikarstva, ki so za svoj osrednji ustvarjalni izziv izbrali slikarsko interpretacijo chloveshke figure. Kalanova ustvarjalna pozicija je posebna tudi zaradi različnih izhodishch, ki jih lahko zaslutimo v zanimivih kompozicijah, na katerih je sorodnike, prijatelje, sosede in znance ter njihove družine in druge osebe povezoval v groteskno-prijazno omrežje medchloveshkih odnosov. Duhoviti slikarjevi pogledi, ki bi jim zaradi pogostega upodabljanja družinskih in prijateljskih praznovanj ter družabnih srečanj lahko pripisali zhanrski znachaj, se uvrshchajo med redke primere humorja v domachem slikarstvu. A pri tem velja poudariti, da ustvarjanje humornih ali komičnih uchinov ni bil osrednji slikarjev namen. Kljub sorodnosti npr. z nekaterimi angleshkimi in francoskimi karikaturisti 18. stoletja ali z nemshkimi slikarji *nove stvarnosti* se je Kalan na principe karikiranja chloveshkega obraza in telesa navezal le posredno; enako bi lahko dejali tudi za vplive karikaturi sorodnega stripa, s katerim se je sicer ukvarjal v mladih letih. Nekatere Kalanove kompozicije spominjajo na fotografije iz družinskega albuma, ki so bile posnete s t. i. širokokotnim objektivom. Čeprav je s pomochoj fotoaparata zajel hipnost prizora, je slikar tudi fotografski percepciji sveta namenil zgolj obrobno vlogo. Do posebnega slikarskega izraza oziroma motivnega sveta se je namrech dokopal med nekajletnim shtudijem zvrsti in predstavnikov figuralnega slikarstva (mdr. Rembrandt, Soutine, nemshki ekspresionisti, angleshki ekscentriki). Toda tudi v tem primeru o neposrednih vzornikih ne moremo govoriti.

Kalanove figuralne podobe imajo torej vechplastno zasnovu. Podobno pester je tudi razpon občutij, ki prevevajo upodobljene osebe: srecha, radost, veselje, igriva hudomushnost, zaskrbljenost, le redko je prisotna odmaknjenost od upodobljenega dogajanja ... Lahko rechemo, da je po zaslugi iskrene percepcije ozhjega okolja ter podajanja njegove chustvene in duhovne podobe slikarjeva osebna zgodba pridobila univerzalen pomen. Na slikah pogosto nastopata tudi domacha psa, ki ju je slikar upodobil enako pazljivo kot osebe.

Vsebinski nagovor slikarskih kompozicij temelji na psiholoshki in znachajski predstavitvi vseh upodobljenecv, do katerih je Jurij Kalan lahko deloma hudomushen in celo ironichen, a vselej tudi toplo naklonjen. Ne nazadnje na slikah dosledno predstavlja lastno zhivljenjsko izkushnjo. Na novejsih platnih prevladujejo motivi iz slikarjevega ozhjega družinskega kroga. Mochni emocionalni naboj figuralnih kompozicij krepijo omenjeni principi ekspresivnega

preoblikovanja oziroma distorzije anatomske (ne)pravilno oblikovanih chloveshkih figur. Njihove mere in proporci, postavitve v prostor in medsebojni odnosi so delno prilagojeni slikarjevi viziji. Pri nekaterih slikah lahko slutimo nadrealen podton, ki ga krepi tudi uporaba intenzivirane barvne lestvice. Obenem pa resničnost naslikanega dogodka ni zanikana. Skrbno pretehtani liki se povezujejo v trdno zgrajeno in zgoshčeno celoto. Vse je na svojem mestu, domiselno združeno, pomensko medsebojno usklajeno ter podkrepljeno z navidezno lahkotno in igrivo, a v resnici nadpovprečno in osupljivo slikarsko veshchino.

Pri novejših družinskih podobah pomembnejšo vlogo dobiva krajinsko okolje, v katerem se nahajajo protagonisti. Kompozicija z osrednjim motivom urbanega pejzazha morda napoveduje bodočo smer slikarjevega razvoja.

Jurij Kalan je slikarske podobe na platnih različnih velikosti dopolnil tudi s plastikami, ki jih je izrezljal iz lesa ter jih skrbno pobarval. Osredotočil se je na obraze, ki pripadajo istim osebam, kot jih srečamo na slikah. Kalan je obraze razvrstil v nize in krepko preoblikoval njihov fizični videz, vendar mu je tudi pri kiparskih interpretacijah uspelo ohraniti vtis zhivljenjske resničnosti.

Jurij Kalan

LIKOVNA DELA /SLIKE/

- 1 Ladek, 2007, olje, platno, 180 x 140 cm
- 2 Večer, 2009, olje, platno, 140 x 180 cm
- 3 Drevo, 2007, olje, platno, 120 x 150 cm
- 4 Ajda, 2009, olje, platno, 30 x 40 cm
- 5 Sobota, 2010, olje, platno, 200 x 70 cm
- 6 Sedem, 2009, olje, platno, 80 x 120 cm
- 7 Glave, 2008, les, 36 x 50 cm
- 8 Most, 2010, olje, platno, 140 x 200 cm

Naslovnica

- 9 Doma, 2007, olje, platno, 180 x 140 cm

Fotografije del: avtor

JURIJ KALAN je bil rojen 28. marca 1961 v Kranju. Leta 1990 je diplomiral na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani na oddelku za slikarstvo pri prof. Metki Krashovec. Zhivi in dela kot samostojni umetnik v Ljubljani.

Na skupinskih razstavah sodeluje od leta 1984. Med drugim se je udeležil razstav: *Pozicija telesa*, Kunstforum v Bonnu, 2000; *Intart* v Udinah, 2000; *Oko in njegova resnica: Spektakel in resničnost v slovenski umetnosti 1984-2001*, Moderna galerija v Ljubljani, 2001; 1. mednarodni bienale *Multimeridian*, Pula, 2001; *Podoba kot presežek vidnega*, Dom hrvashkih likovnih umetnikov v Zagrebu, 2003; *Figura na zacetku stoletja*, Galerija Velenje, 2006; *Slovensko slikarstvo po letu 1945 – iz umetniške zbirke NLB*, Mestna hisha, Bruselj, 2008; *Divji v srcu*, Mestna galerija v Novi Gorici, 2009; *Portret v novejsbi umetnosti*, Galerija Velenje, 2010.

Samostojne razstave: Galerija Shkuc v Ljubljani (1992), Galerija Equrna v Ljubljani (1997), Galerija Ivana Groharja v Shkofji Loki (2002), Galerija Isis v Ljubljani (2006), Galerija Magistrat na Ptuju (2007), Galerija cerkve sv. Duha v Chrnomlju (2009), Sokolski dom v Shkofji Loki (2010) in Galerija Equrna (2010).

Leta 1998 je prejel nagrado mesta Kranj na bienalni likovni prireditvi v Kranju in nagrado na Majskem salonu ZDSLJU v Ljubljani, leta 2001 pa Bronasti Aritas na Slovenskem trienalu satire in humorja v Shmarju pri Jelshah.

Damir Globočnik

JURIJ S PUSHO (1884 – 1886)

»Chasopis za shalo in satiro« *Jurij s pusho* je začel izhajati 10. aprila 1884 v Trstu. Lastnik, izdajatelj in odgovorni urednik satirichnega polmesečnika je bil Eduard pl. Braunitzer, prvi dve shtevilki je uredil Miroslav Malovrh, od 3. shtevilke dalje ga je urejal Ivan Dolinar. Celoletna narochnina je bila tri goldinarje. Tiskala ga je tiskarna Carla Amatija v Trstu. 11. shtevilka iz leta 1886 je po Dolinarjevi smrti izšla v Gorici.

»Evo prve shtevilke novega, slovenskega, humoristichnega chasopisa Jurija s pusho,« je v »Vabilu na narochno« poudarilo uredništvo in upravnishstvo *Jurija s pusho*, ki se je nastanilo v ulici Solitario sht. 17 (oziroma Via Ferriera 323) v Trstu. »Kdor primerja Jurija s pusho z družimi humoristichnimi slovenskimi chasopisi, se prepriča na prvi pogled, da je Jurij s pusho najvechji, najelegantnejshi in ob jednem najcenejshi slovenski list te vrste. Vsebinska mu bode kolikor mogoče zanimiva in urednishstvo si bode i nadalje prizadevalo, da bodo vsi spisi vseskozi zabavni, ter prijali ravno tako slovenski inteligenciji kakor priprostemu narodu. Posebno skrb obrachala se bode na listek, v katerem se bodo priobchevale humoristichne chrtice; za ta oddelek objubili so nam nekateri odlični slovenski pisatelji svojo pomoch.

Jurij s pusho zastopa v prvi vrsti narodne interese primorskih Slovanov, ali tudi iz družih slovenskih pokrajin prinashal bode izvirne dopise in telegrame. Tudi s shalo vzbujja se narodna zavest in sodech s tega stalishcha, priznal bode vsakdo, da je chasopis potreben in vreden vsestranske podpore.« (»Vabilo na narochno«, *Jurij s pusho*, 1884, sht. 1)

Prvi urednik, chasnikar Miroslav Malovrh (1861–1922) v *Juriju s pusho* ni videl samo zabavnega, kratkochasnega, shaljivega, satirichnega lista, temvech mu je bil tudi pripomoček za diskreditiranje nasprotnikov in tekmecev. Zato je na prvi strani 1. shtevilke v članku *Lekcija Ivanu Zheleznikarju in njegovim tovarishem* napadel oziroma morda samo vrnil udarec uredniku ljubljanskega liberalnega chasnika *Slovenski narod* in satirichnega lista *Shkrat* (1883–1885) Ivanu Zheleznikarju (1839–1892), ki naj bi bil soudelezhen pri razshirjanju vesti, da se je Malovrh samovoljno razglasil za doktorja filozofije. Po Malovrhovem mnenju pa naj bi bil Zheleznikar povezan z izginotjem denarja za spomenik prvemu uredniku *Slovenskega naroda* Antonu Tomshichu. Podoben sramotilni chlanek je sledil na drugi strani. Spremlja ga podoba, ki bi jo lahko razumeli kot karikaturu v članku napadenega »Komarjevega Janeza«. »Komarjev Janez je mozgh, vreden Zheleznikarjevega Ivana. Komarjev Janez je spisal debelo knjigo o chasnikarstvu in nashih chasnikih. Knjiga je dobra; podobna je berashkemu plashchu, ki je narejen iz samih krp. – Tudi broshura Komarjevega Janeza sestavljena je iz samih krp a vsaka krpa ukradena je iz druge literature. Toda – Kaj zató? Komarjev Janez je do dobrega dokazal, da je podlistkarju dovoljeno krasti, samo zgodovinarji ne smejo tega storiti. Komarjev Janez zaslužbi torej po pravici lepi priimek: slovenski Plaht [najbrzh po dunajskem bankirju Plahtu; op. D. G.]. Tudi njegovemu delovanju je nachelo: höchste Fruchtfizjierung literarnih produktov. To je modro. Ni le to odlochen mozgh? Shkoda bi bila, ko bo ga Slovenci pozabili kadar umrje. To nesrecho, ki mu

preti, zapazil je Komarjev Janez, prerobski dub in zato se bo Komarjev Janez zdaj na stare dni ozhenil! Zbivio!» («Komarjev Janez», *Jurij s pusbo*, 1884, sht. 1)

Malovrh je najbrz namigoval na podlistek *Chasnikarstvo in nasbi chasniki*, ki je konec leta 1883 in na zacetku 1884 izhajal v *Slovenskem narodu*. Avtor podlistka je bil trzhashki profesor Janez Jesenko, politichni chasnikar, pisec zemljepisnih in zgodovinskih uchbenikov, toda tisti del, ki se je nanashal na domache chasnike, so morda napisali drugi, predvsem Ivan Zheleznikar. V podlistku so se skrivali napadi na predsednika dezhele Kranjske Andreja Winklerja, na Frana Shukljeta, urednika vecerne priloge *Ljubljanski list* v dezhelnem uradnem listu *Laibacher Zeitung*, in na druge »elastikarje»; te napade so spodbudili takratni spori med »elastiki« in »radikali« v liberalnem taboru.

Prichakovati je bilo, da bo Zheleznikar v *Slovenskem narodu* odgovoril na Malovrhov pamflet, vendar se chasopisna afera ni utegnila razplamteti, saj v 2. shtevilki *Jurija s pusbo*, ki je izshla chez mesec dni, naletimo na zamenjavo v urednishtvu. Namesto Malovrha je kot urednik napisan Eduard pl. Braunitzer, ki se je v »Izjavi« v *Slovenskem narodu* (sht. 104) distanciral od spornega Malovrhovega chlanka: »Jaz podpisani kot lastnik, izdajatelj in odgovorni urednik v Trstu izhajajočega shaljivega lista 'Jurij s pusbo', naznanjam, da zaradi zaprek v upravishtvu, provzročenih po Miroslavu Maloverhu, ki se za doktorja izdaja, druga shtevilka v 25. dan m. m. ni mogla iziti, in sem neprijetno primoran premeniti dneve izhajanja tako, da bode 'Jurij s pusbo' 2. in 4. soboto vsacega meseca izhajal. Pri tej priliki preklicem v 1. shtevilki *Jurija s pusbo* dne 10. aprila 1884 priobčeni po prejšnjem upravniku Miroslavu Maloverhu pisani **lazhnjivi in obrekovalni chlanek** 'Lekcija Ivanu Zheleznikarju' ter imenujem g. Miroslava Maloverha nezanesljivega chloveka, ki si vech upa, kakor kateri **'Schwindler'**. V Trstu v 5. maja 1884.«

Urednishtvo *Jurija s pusbo* je obvestilo narochnike, da bo satirichni list dobil drugega urednika. Omenjeni so bili nadaljnji Malovrhovi grehi, med drugim naj bi zapravil denar, ki ga je za satirichni list prejel od narochnikov.

Novi urednik in lastnik *Jurija s pusbo* Ivan Dolinar se je priporochil bralcem z uvodnikom na naslovnici 3. shtevilke. Pozval je nekdanje dopisnike, naj nadaljujejo s poshiljanjem dopisov, narochniki, ki niso prejeli svojega izvoda, pa naj to sporochijo. *Jurij s pusbo* bo strogo nadstrankarski, objavljaj bo lepe slike in bo vseboval samo zdravo in lepo gradivo, je poudaril Ivan Dolinar. »Opozarjamo slavno obchinstvo, da nemata ne Maloverh, ne Braunitzer vech posla pri listu, da se jima ne poshilja narochnina in nichesa.« ... »Da pa list she danes nema nachelne podobe, uzrok je ker se podpisani ni mogel kar na vrat na nos odlochiti, da prevzame zanemarjeni list brez vse denarne odshkodnine. Porok pa je s svojim imenom, da bode zadovoljil po svojih slabih mocheb obchinstvo z dobrim in zdravim gradivom.«

»Chasopis za sbalo in satiro« *Jurij s pusbo* (od 5. sht. podnaslov »Zabavni shaljivi list«) je sledil stopinjam soimenjaka in predhodnika satirichnega lista *Juri s pusbo* (1869/1870). V 5. shtevilki je Ivan Dolinar objavil uvodnik »Hej rojaci!!!«, pri katerem se je skorajda dobesedno naslonil na uvodnik *Jurija s pusbo* iz 1869, ki pa ga je za leto 1884 nekoliko posodobil.

V novem *Juriju s pusbo* poleg karikatur neznanih, morda slovenskih ali italijanskih avtorjev, srečamo tudi vech karikatur iz prvega trzhashkega *Jurija s pusbo*. Posebej

za *Jurija s pusho* pa so morale nastati karikature, ki se nanashajo na aktualne trzhashke razmere. Te karikature so delo avtorja, ki je naslikal obe naslovni zaglavji. Imena karikaturistov so danes neznana. Omeniti velja, da je imel likovno izobrazbo tudi urednik Ivan Dolinar.

S 5. shtevilko je *Jurij s pusho* dobil lastno naslovno zaglavje, na katerem je upodobljena figura Jurija s pusho nad Trzhashkim zalivom. Pred njim in psom bezhita dve osebi, ena ima marelo in zmechkan cilinder, druga moshnjichek z denarjem. »*Strela udri iz visbine, izdajalca domovine!*« lahko preberemo pod naslovnim zaglavjem. Tudi to geslo je bilo prevzeto od *Jurija s pusho* iz let 1869/1870. Naslovnica drugega letnika, ki ima podoben podnaslov »*dolgochasen list za labone, nemshkutarje, magiarone i druge nerodne ljudi*«, v sorodni kompozicijski razporeditvi prikazuje Jurija s pusho pred panoramo Bleda, njegovi trije (narodni) sovrazhniki pa so predstavljeni kot zmaji. »*Za blagor ochetnjave naj pushka govori!*« se glasi v ilustracijo vključen napis. »*'Juri' bori se – in to ni igracha – / proti trem zmajem, ki nosi jih v glavi, / Da pokoncha jih in vse tri zadavi, 'Juri' zaupno do vas se obracha ...*«

Med redne podlistke so sodili *Jurjegrani, Juri pisbe politiko, Juri na potovanji, Miche Godrnjal, Jezdurjev Jozhe, Smeshnice* idr.

Poleg *Jurija s pusho* je Dolinar izdal tudi *Jurijev koledar* za leti 1885 in 1886. *Jurijev koledar za navadno leto 1885*, ki ga je natisnila Amatijeva tiskarna v Trstu, je izshel na 109 straneh. *Jurijev koledar za navadno leto 1886* je imel 24 strani. Njegova cena je bila 50 kron.

Osrednji urednik *Jurija s pusho* Ivan Dolinar je bil rojen 26. avgusta 1840 v Shkofji Loki ochetu Gashperju Dolinarju, po poklicu chevlarju, in materi Mariji, rojeni Wilfan. Osnovno sholo je obiskoval v Shkofji Loki in Ljubljani. Nato je stopil kot uchenec v slikarsko in podobarsko delavnico Shtefana Shubica (1820–1884) v Poljanah nad Shkofjo Loko. She preden je konchal vajenishko dobo, se je vrnil domov in zachel slikati.

Z devetnajstim leti je prostovoljno odshel k vojakom. Kot desetnik lovskega bataljona se je pogumno bojeval v Italiji in prejel odlikovanje. Bil je tudi ranjen in ujet. Med ujetnishtvom so ga odpeljali v Pariz. Kot vojak je nekaj chasa zhivel v juzhni Dalmaciji, hodil je v Chrno goro in se ukvarjal s cerkvenim slikarstvom.

Leta 1865 se je Dolinar naselil v Trstu. Naslednje leto so ga zopet poklicali k vojakom. Do leta 1879 je bil zaposlen pri carinarnici na zheleznishki postaji.

K politichnemu delovanju so ga vzpodbudili narodni boji v Trstu leta 1868. Dolinar je sprva deloval v rojanski chitalnici kot odbornik, rezhiser in nekaj chasa tudi predsednik. Prizadeval si je za ustanavljanje chitalnic v blizhini.

Z dezhelnim in drzhavnim poslancem Ivanom Nabergojem, kamnosekom in narodnoprosvetnim organizatorjem Antonom Trobcem in drugimi je 1. novembra 1874 ustanovil politichno drushtvo trzhashkih Slovencev *Edinost*. Prva leta je bil drushtveni tajnik in kasneje odbornik. Dolinar je bil izdajatelj in odgovorni urednik polmesechnika *Edinost* od 8. januarja 1876 do 3. marca 1880. Urejal ga je s pomochjo pesnika, prevajalca in politika Franca Cegnarja (1826–1892). Od konca leta 1879 je *Edinost* izhajala kot tednik. Zalozhil je Krizhmanova *Krajna imena v trzhashki okolici* (ponatis iz *Edinosti* 1876) in Zakrajshkove pesmi *Lira in cvetje*. Pod psevdonimom Samovich je v letih 1881 in 1882 v *Edinosti* objavil spomine na vojashka leta pod

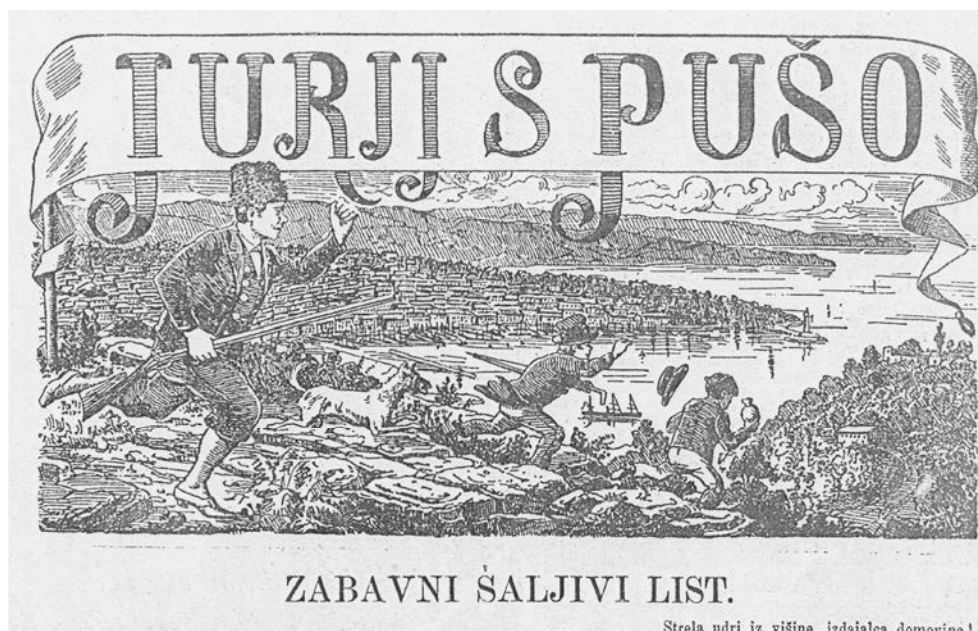
naslovom *Chrtice iz mojega dnevnika*. Kot dopisnik je sodeloval s *Socho*, *Novicami*, *Slovenskim narodom* in drugimi slovenskimi listi (pseudonim Podlipchan, Frickov Janez).

»S slovnico se je Dolinar sicer vedno prepiral in v obče ni bil korenito naobražen, kar je sam najbolj čutil in često tožbil prijateljem svojim: 'oh, zakaj se nisem vech učil!'; a vrhu tega nedostatka so bili nekateri njegovi članki s tolikim mladostnim odusbevljenjem napisani, da jih je 'Slov. Narod' večkrat ponatisnil iz 'Edinosti',« je poudarjal *Ljubljanski zvon* (»Zh.«, »Ivan Dolinar +«, *Ljubljanski zvon*, 1886, str. 442; avtor Dolinarjevega nekrologa bi bil lahko Ivan Zheleznikar).

»Dolinarjev šaljivi 'Jurij s pusbo', katerega je bil preuzel 1883. leta, ni bil posebno šaljiv in tudi jezik mu je bil zelo nedostaten, vendar so njegove sbale in zabavljice večkrat v živo zadele dotične gresbnike na Primorskem,« lahko leta 1886 preberemo v *Slovanu* (»F-i.«, »Ivan Dolinar«, *Slovan*, 1886, str. 267).

Ivan Dolinar je sodeloval pri organizaciji slovenskega drushtvenega zhivljenja v Trstu. Bil je soustanovitelj Delavskega podpornega in bralnega drushtva, njegov prvi predsednik, pozneje tajnik in končno uradnik. Z Delavskim podpornim in bralnim drushtvom je 31. januarja 1880 priredil veliko veselico v trzhashkem gledalishchu Fenice. To je bila prva velika slovenska javna slavnost v Trstu in tudi prva slovenska predstava v trzhashkem gledalishchu.

Dolinar je bil soustanovitelj Trzhashkega podpornega drushtva, Trzhashkega Sokola (1882), Pevskega drushtva, Trzhashke chitalnice in rojanske chitalnice. Prirejal je gledalishke igre, v katerih je kot igralka nastopala njegova soproga Katarina, rojena Jereb. Ivan Dolinar je bil vnet in uspešen aktivist in agitator na volitvah. Umrl je 6. junija 1886 v Trstu (Po: »F-i.«, »Ivan Dolinar«, *Slovan*, 1886, str. 266).

STRIPAR IN KARIKATURIST V UNIFORMI

Leo Korelc je (podobno kot Jelko Peternelj, gl. *Revija SRP* 53-54 / 2003) slovenski avtor stripov, ki je večino svojih del objavil na srbohrvashkem področju, zato so njegovi stripi v Sloveniji znani le redkim. Od konca 60-ih do zacetka 90-ih (XX) je bil na področju Jugoslavije v glavnem poznan kot ploden vojashki publicist, ilustrator in karikaturist.

Rojen v Dolenji vasi pri Chatezhu, občina Trebnje 15. 11. 1936, konchal vojashko akademijo, delal kot urednik glasil JLA (*Narodna armija* v slov.) in razlicnih vojashkostrokovnih publikacij. Objavil shtevilne knjige s področja vojashkih strok in zgodovine slovenskega partizanstva. Je chlan Drushtva novinarjev Slovenije in sekcije piscev zgodovine NOB. Zhivi v Ljubljani.

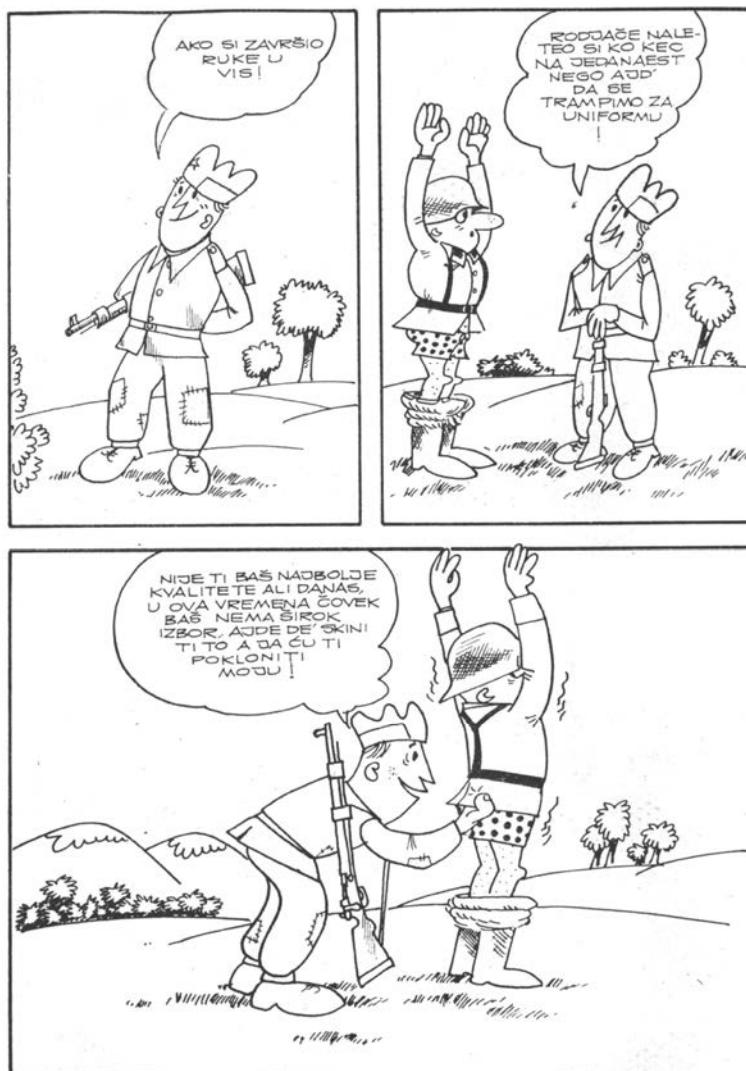
Karikature je objavljaj od leta 1958, zanje je prejel vech nagrad. Njegova tematska stalnica so bile karikature iz vojashkega zhivljenja, ki jih je zbral v knjigi *Vojak in njegov svet*. Imel je vech samostojnih razstav karikatur, sodeloval je na shtevilnih mednarodnih razstavah. Leta 1975 je skupaj z znanim fotografom Tihomirjem Pinterjem, prav tako vishjim oficirjem JLA, razstavljaj v galeriji Doma JLA v Pulju in na Reki.

Njegova stripografija je razmeroma obsezna. V revijalnih publikacijah v Srbiji (najvech *Nikad robom* zalozhbe Dechje novine v Gornjem Milanovcu) je objavil priblizhno dva ducata stripov, risanih v realistichnem slogu, s temo iz slovenske srednjeveshke zgodovine (Gospodar Predjamskega gradu, Celjska grofica) in iz partizanstva. Kot scenarist je sodeloval tudi z drugimi risarji (npr. serija o medvojnih ilegalcih v Ljubljani, risal Radomir Petrovich). Krajshe stripe v karikaturistichnem slogu je objavljaj v mnogih listih. Njegova realistichna stripska risba je nekoliko trda in v glavnem v okvirih solidnega povprechja, tudi kot scenarist je zmeraj solidno obdelal izbrano temo. Kot karikaturist je izoblikoval prepoznaven slog s preprosto funkcionalno »golo linijo«, s katero je bil vech desetletij pravi pojem »vojashke karikature« v Jugoslaviji. Od zacetka 90-ih se je posvechal predvsem mladinski ilustraciji, pa tudi zalozhnishtvu; napisal in narisal je npr. knjigo *Moj prijatelj pes* (2001) in izdajaj dobro urejano zbirko populistichne literature *Revija 14*. Tukaj je predstavljen z odlomkom iz znachilnega karikaturistichnega stripa.

Leo Korelc

TONI – NOVA UNIFORMA

/iz stripa/

Kuriri, sht.. 53, Gornji Milanovac, 27. 2. 1972

JANEZ & JOVAN

/strip – karikatura/

Ivo Antich

HONORAR

- Zdravo, stari! Kako si?
- Odlično. Dobil sem honorar za roman.
- Pha! Kaj pa bosh z njim? Saj to je miloshchina.
- Kupil bom hisho.
- Kaaj?
- In avto tudi.
- Nemogoche!
- Okrog hishe je lep vrt, poln drevja ...
- Ne razmem. Od kdaj pa so nashi pisatelji tako dobro plachani?
- Hja, cene rastejo, honorarji pa tudi.
- Che je tako, bom tudi sam zachel pisati. Ni hudich, da ne bi znal kaj napraskati. Saj se gre danes zhe vsak smrkavec nekakshnega pisatelja. Jaz imam vsaj bogato preteklost. Vsako zhivljenje je roman.
- Seveda, seveda ... Srchkane stvari si bom kupil ... Pa she nekaj denarja mi bo najbrzh ostalo ...
- Neverjetno! Chutim, da me je zachel grabiti pisateljski navdih. Dal si mi idejo. To morava zaliti!
- Oprosti. Zdajle nimam chasa. Kupiti moram hisho in avto. Pozno je zhe, vsak chas bodo zaprli trgovino...
- Kako pravish?!!
- Videl sem pecivo zanimivih oblik. Enkrat si pa lahko privoshchim, ne?

(iz rokopisne zbirke humoresk *Dvogovori*; op. avt.)

KLANIZMI

Klani so kalni – kot kloake podtalni.

Le klanov chlani so lahko »izbrani«.

Kdor ni klana chlan, je tako rekoch zaklan.

Klani so kloni klik, klike so kloni kloak.

Klan ali klika – kakshna je razlika?

Klan je na lestvici klin, che hochesh do druzhbenih vishin.

Resnica klana: rakasta rana.

Le s pomocujo velikega klana se pride do malega ekrana.

Chetudi je klan kriminalen, je kot dejstvo – normalen.

Bitke zoper klane so donkihotsko zaznamovane.

Matej Krajnc

AFORIZMI

Ne ubijaj, ker te bojo dobili, ti skoz telo spustili 240,5 volta in te pustili vzdanege v stene starega vzgojnega zavoda pod Nanosom. Che zhe ubijash, zahtevaj vzgojni zavod pod Mangartom.

Pijacha shkodi. Che pa ne pijesh nichesar, zdehidrirash in imash konchno mir.

Che te kdo z buzdovanom, ne odlashaj in mu vrni s satiro.

Kaktusi ne bodejo, ampak so domishljavi. Ko zrastejo, postanejo vsi magistri, nakar iz njih izsesajo vodo in poteptajo jih kamele.

Kdor te spotakne prvich, je zmeshan. Kdor te spotakne drugich, je nor. Kdor te spotakne tretjich, je mrtev.

Chlovek se ne rodish, chlovek postanesh shele z digitalnim fotoaparatom.

Dokler bo obstajal dvojni viski, se lahko zgodi, da bo she kdo poleg mene napisal komad s tem imenom. Tisti bo zhiv pokopan in mravlje si bodo skoz njega ochi izjedle pot do prvega hipermarketa.

Sovrashtvo je, che komu rechemo: dingo te poberi! Ljubezen je, che dingo pokliche na pomoch baskervillskega psa.

Prezhivel sem. Vse sem pobil.

Zavest je zato, da tezhi, zavese pa zato, da te kak psihopat ne zija s ceste!

Ne zheli samo svojega blizhnjega zhene! Zheli tudi njegovo sestrol!

Zgodaj vstajam. Rekel sem si: jebi ga, zbudim se, kaj chem polezhavat.

Apeliram na vas: jebite ga tudi vi, a ne, ko jaz vstanem!

Chloveshtvo dirja v prepad. Upam, da imajo tam Zalo v platenkah.

Bil sem paranoichen parazit. Potem sem zachel tezhiti k vishji stopnji zavesti.

She vedno sem paranoichen parazit, le da mi zdaj zato plachajo, in to ne malo, ker drugache popizdim.

Srecha je od tistega, ki jo zna zagrabiti. Samo ne v javnosti, prosim.

Ne zheli svojega blizhnjega blaga! Naj ti ga prej seshije, kaj chesh hodit naokrog s kupom materiala pod pazduho! Che ti ga noche seshiti, mu vzemi obe ledvici in gramofon z narodnozabavnimi ploshchami. Ni jih vreden, baraba!

Che zhe morate na tiskovno konferenco, potem pojdite tja s prhljajem!

Za shtudij sem zapravil dvanajst let zhivljenja. She dobro, da sem vmes vechinoma delal druge stvari.

V javnih stranishchih nikoli ne prijemajte za kljuko. Razbijte vrata s sekiro in preizkusite stopnjo tetanusa in sifilisa v njem s prsti tistega, ki streljaj od vas cilja v pisoar. She prej ga prijazno vprashajte, ali ima druzhino.

EPIGRAMIZMI

SLOVENIZMI

AFORIZEM ZA TURIZEM

Bolj izvorno svojska
turistichna reklama:
ne preslavna Postojnska,
ampak – Huda jama.

PODALPSKA RUPA

V Hudi rupi
kostni kupi:
krashka jama –
huda drama.

GLOBYAMA

(yama – jap. gora; ind. bog smrti,
podzemlja)

Triglavska gora,
Postojnska jama –
japonska yama,
hindujska mora.

LUKNJA PRI LUKNJI

Podalpska luknja
v balkanski suknji,
kjer sosednji luknji
sledi druga luknja.

KRUHOBOR

Recheno po Milchinskem
v chasu novolastninskem:
ne vech le muhoborci,
zdaj predvsem – kruhoborci.

MUHOBOR

Ali Muha vas
ali Muhabran:
kdo s teh rovtnih laz
je bolj svetovljan?

BUTNKAPITALIZEM

V besedi: globalni
kapitalski stiki.
A v bedi: lokalni
butalski b(ut)iki.

KOZJI ROG

V kozjem rogu
zvito tatinskem
vse gre v krogu
skrito družinskem.

USPESHNICE

Vse te sodobne
zgodbe o uspehu
so vse bolj podobne
chrnemu smehu.

DOBA KONDOMA

Za povechanje
narodne trume
zapovedan je
naskok brez gume ...

REVOLUCIJA

Je revolucija
le polucija?
Je »zatajeni«
obrez prepucija?

PAST KAPITAL
(tajkunska zanka)

– Joj, kam bi dal
svoj kapital?
– V tujo banko,
v lastno zanko.

PIRAN-PIRANO-PIRANĚ
(PiranĚ, kraj na Kosovu)

Rana Pirana:
v senci Balkana
skrita piranha,
ribja prehrana.

MB-KANDIDATI
(10. 10. 2010)

Eden je Kangler,
drugi je Kancler,
pa tudi Auer
je zraven »laufer«.

(SAMO)ZASTRUPljanJE EMONE

Z vseh vetrov pritepene ptice
cmarijo kebab, burek, pice;
skupaj z globalburgerskim »fast food«
se »uzhitek« zлива v masten stud.

DEPESHNI HAMLET

Kdo je peshka putka tutka,
kdo pa turbotutor nad njo?
Biti ali ne biti lutka –
se sploh she kdo sprashuje tako?

TRANZICIZMI

PRIZMA REALIZMA

Od realsocializma
do realkapitalizma
je realna le prizma
pankrižnega cinizma.

JEDRO

Chim bolj se forsira
Evropa kot eno,
tem bolj se odstira
jedro razdeljeno.

KORAK NAPREJ, DVA NAZAJ

Cheprav v jugovzhodni shtali
so ves chas napredovali,
so si nazadnje priznali,
da so v dirki zaostali.

REJ(LI) V RISU

Ob dvajseti obletnici
jugovzhodne tranzicije
jugovzhod tichi v greznici
izhodishchne pozicije.

TAJKUN

Ko se je zachel anti-
komunistichni tajfun,
je s svojimi trabanti
naredil dober rachun.

TAJKO

Kariera patriota
kot »hvataj guzhvu« zarota:
od partijske jugomajke
do tajkunske evrobajke.

YACHTING

Na Jadranu sicer ni
oceanskih tajfunov,
dovolj pa se dobi
balkanskih tajkunov.

TRANS

Narod je stanje,
dano po naravi,
nacija so sanje
na poti k Slavi.

GLOBALIZMI

INFODRISKA

Kot muha ujet v mrežo,
chlovek na tipke pritiska
in v vsako mozhgansko rezho
mu brizga spletna driska.

WIKILEAKS

Iz depeshne blamazhe
se poanta kazhe:
svet vse bolj postaja
balkanskih li(n)kov staja.

BICIKLIZEM

Demokracija
je dimokracija:
dimna zavesa
v sistemu kolesa.

KRIZ(M)A

Kriza je krizma,
strojno mazilo
kot zagotovilo
za tek taylorizma.

GLOBAL ANT-HILL

Globalno demomravljišche
demonški problem zastavlja:
naj lastno drzhavnost ishche
zhe vsaka navadna mravlja?

GLOBALON

Globalni balon,
globalni Balkan:
v smeri grških ikon
je ves svet naravnan ...

SANJE RDECHE SOBE
(kitajski roman)

Socializem, hitech pomladno,
se ni obnesel,
le v kitajski sobi se uradno
(she) ni spodnesel.

NORCHIJE UTOPIJE

Nekoch je bilo recheno:
»Nazaj v planinski raj!«
Zhe se kazhe prenovljeno:
»Nazaj v leninski raj!«

(sept. – dec. 2010)

POPARE

(Posthistorichne parabole)

VREDNOTE

Individualist:

»Vsaka družbena
vrednota
je okuzhbena
sramota.«

Kolektivist:

»Vsaka individualna
vrednota
je družbeno razdiralna
grehota.«

Nihilist:

»Vrednote kolektivne
so vsenichno fiktivne
in vrednote osebne
vsenichno nepotrebne.«

Realist:

»Vprashanje vrednot
je skromen ropot,
che ne uposhteva strahot,
storjenih v imenu vrednot.«

WERTPHILOSOPHIE

Ali je vrednota
tudi vrednost,
ki ni le praznota
in omlednost?

Je vrednota
zgolj obrednost,
izpolnjena kvota
in chredna obveznost?

Je etika
patetika,
ki se ji spodmika,
ko se zla dotika?

Je etika
kozmetika,
estetika nuje,
ki kich potrebuje?

Je poetika
zhe s tem etika,
ker ima v besedi
etiko po-vedi?

Ivo Antich

MNOZHICHNOMEDIJSKE BELEZHKE: MITOLOGIJA IDENTITETE (XX)

(prvo shtirimesechje 2010: januar – april)

IVO JOSIPOVICH (11. 01. 2010). Zmaga v drugem krogu za tretjega hrvaškega predsednika. Josipovich, rojeni Zagrebčan (1957), »aristokratski purger« in član nekdanje KP-ZK, »tripotnik« (pravnik – skladatelj – politik), nasprotnik razpada YU, je še drugih povozil hercegovaškega »naturshchika« Milana Bandicha (Grude, BiH, 1955), tudi nekdanjega partijca z diplomom »politichne fakultete«, sedaj zagrebskega župana, ločenega in z isto žensko znova poročenega katolichana s podporo Cerkve, čigar zmago je v »preroshkem« navdihu napovedal njegov ljubljanski kolega Jankovich. O Josipovichevi »(ne)prepoznavnosti« na Hrvashkem krozi shala, da niti sam sebe ne prepozna povsem zanesljivo v ogledalu, a njegova poglobljena značilnost je prav ta »dolgočasna sivina«, s katero je nadvse razvidno profiliran glede na oba predhodnika, ki sta vsak svoje desetletje (po dva mandata) predsedovala Hrvashki. V primeri s koleričnim Tudjmanom in »rustikalnim« Mesichem (zanj značilne »prostodushno udarne« izjave, npr. da je Hrvashka dvakrat zmagala – leta 1941 in 1945 – ter da NDH ni bila »ne hrvaška ne država«; prvo je izrekel pred emigranti v Avstraliji, drugo med obiskom v Izraelu) je namreč Josipovich akademsko-skandinavski tip politika, zato se zdi sorodnejši slovenskemu Türku. Očitno se tudi tak fenomen lahko pojavi na Balkanu, ki sicer pretežno proizvaja politike v mediteransko-balkanski (italsko-levantinski) tipološki meshanici »temperamenta«, populizma, macho-kazanovstva, in mafijsko-klanovske »karizme«. »Skandinavski ideal« je sicer del (nacionalistične) tradicije v JV Evropi: npr. Hrvati naj bi bili genetsko bližji Fincem kot Slovanom; »gotško bistvo« pri ukrajinskih nacionalistih, »vikinški Rusi«, teza Franca Jeze o »skandinavskem izvoru Slovencev« ipd. Pojem »akademsko« na splošno nakazuje trezno, umirjeno, do vsakogar obzirno in strokovno trdno racionalnost; nekaj tega »uvoza« iz Skandinavije (tudi tam je kopica manjših držav, ki so v preteklosti segale druga po drugi, s sorodnimi jeziki, pravzaprav »vikinškimi narečji«) na Balkan, se pravi s severnega na jugovzhodni evropski polotok, je vsekakor dobrodošlo. Toda v teh spodnjih prostorih Evrope tudi »akademizem« mimogrede lahko preide v kakšno svojo ne ravno vzor(ch)no akademsko varianto (prim. memorandum SANU; nekateri srbski akademiki so v bosanskih pokolih presli »sa rechi na dela«). Enigma Sanader: chlovek z vzornimi akademskimi referencami, toda o njem krozhijo vsakršne »resnice« in »zgodbe« (cheprav klerikalnega porekla, naj bi bil brezobziren tajkun, pedofil, gej z aidsom,

za njegov »fenomenalni« izskok iz politike so vsakršne »razlage«, npr. da je odstopil zato, ker je sprevidel trenutno nemožnost uresničenja svoje napovedi, da s Slovenijo ne bo trgoval s hrvashkim ozemljem in »da se bomo odslej drugache pogovarjali«, v chemer naj bi bila prikrita grozinja z uporabo vojashke sile). Hrvati so od Pahorja z levice prichakovali, da bo »z njim lazhe«, a je v določenem trenutku izrazil zaostri do Hrvashke; prav tako s socialnodemokratke levice izvirajochi Josipovich, univerzitetni profesor mednarodnega prava, poudarja dobre odnose s Slovenijo, a she po izvolitvi izrecno negativno ocenjuje sporazum o arbitrazhi (kot slab za Hrvashko), ki ga je hrvashki sabor sicer zhe odobril. Slovenski vrh se je od »domachijskega« Mesicha skushal svetovljansko distancirati ter je na premierskem nivoju izvajal »domachijstvo Pahor-Kosorjeva« na robu dobrega okusa, možno pa je, da bo Josipovich trshi oreh prav zato, ker je »türkovski«.

GOSPODICHNA JULIJA (Slovenija, 2009; TVS 2 – 13. 1. 2009). TV priredba predstave Preshernovega gledalishcha Kranj, katere premiera je bila 10. junija 2008 v režiji Mateje Kolezhnik. Strindbergova »naturalistichna zhaloigra« (avtorjeva oznaka) iz leta 1888, kot enodejanka minimalistichen tekst, je eno temeljnih del svetovne literature, danes »kultna klasika«. Njeno univerzalno pomenljivost, iz »naturalistichnega« konteksta z določenimi elementi razvidno prehajajochi v simbolichnost in ekspresivno alegorichnost (she mochneje v to smer je avtor razvil svojo poznejsho dramatiko), je zadevna predstava poudarila tudi s scenografijo, ki z abstrahirano skladovnico pohishtva asociira labirintno brezizhodnost seksualnokastnih razmerij. Pri tej tezhnji za (deloma balkansko?) aktualizacijo se zdi opazno zlasti brisanje ozadja kresne nochi, ki je v izvorniku nakazana tudi z nastopom praznichno oblechene skupine kmetov z goslachem na chelu (kresna noh na shentjanzhevo je kot »izbruh poletja« na visokem severu izjemno pomemben praznik v shvedski ljudski tradiciji: v tekstu je omenjena pridiga o obglavljenju Janeza Krstnika, glavni junak Jean obglavi pticha iz kletke – simbolichna kastracija?). Rezhijski koncept je v glavnem funkcionalen, trije igralci (Vesna Jevnikar kot plemkinja Julija, Peter Musevski kot njen sluzhabnik in ljubimec, Vesna Slapar kot kuharica) so ustvarili razmeroma zanimive variacije medijsko zhe velikokrat predstavljenih oseb (trikrat na filmu; prvich Alf Sjoeberg 1951), cheprav zlasti prva dva s svojo konkretno psihofizichno konstitucijo krepko presegata starost, ki jo je glede teh junakov izrecno določil dramatik. (Deloma podoben problem starosti igralcev se pojavlja pri Shakespearovi tragediji o neuresnichljivi najstnishki ljubezni *Romeo in Julija*, katere chasovno in prostorsko modificirani »povzetek« je *G. Julija*, asociirajoch celo z imenom glavne junakinje; nekaj referenc je najti tudi v Shakespearovem *Snu kresne nochi*, npr. prepovedana ljubezen med Hermio in Lysandrom, Hermia kakor Julija zavracha predvidenega zarochenca.)

»PASJI FEBRUAR«. Drugi mesec leta 2010 je bil res »pasji«: obilen sneg (kljub »segrevanju ozrachja«) in bulmastifovski pokol sta tako rekoch – vsaj medijsko

zlasti slednji – blokirala »podalpsko dolino«. Statusno izrazito prestizhnega zdravnika slovenske elite so raztrgali njegovi ljubljene psi iz pasme, ki je »umetno« nastala z najbolj problematičnim krizhanjem (določena genetsko simptomalna bipolarnost je opazna tudi v zdravnikovi osebni biografiji: menjava spola). Ker je spolnostjo tako rekoč neizogibno povezana kakšna perverzija kot z ekonomsko-političnim elitizmom korupcija, se pri vsem skupaj zdi »najbolj zanimivo« tisto vprašanje, ki ob odmevnosti te afere vendarle ostaja v ozadju. Naj je zares shlo zgolj za »privatno obliko sodomije« ali pa za (»v stilu Mosada«) dobro insceniran umor, se namreč kljub vsemu vedno znova zastavlja vprašanje temeljne humanistične »zdravnishke etike« profesionalno zglednega zdravnika, ki do poprejšnje žrtve svojih monstrumskih psov (naključno mimoidochega moshkega so skoraj raztrgali) ni pokazal niti minimalne pozornosti, vsaj toliko, kot jo na primer zmore najbolj »navaden drzhavljan«, ko nehote zagreši prometno nesrečo s hujšimi posledicami. Kolikor je znano, je pri tem napadu zdravnika (panično) zanimalo le to, ali bodo njegovi psi preživeli odredbo evtanazije in ali bodo spet lahko živele pri njem.

KONFERENCA O ZAHODNEM BALKANU (20. 3. 2010). Ob zacetku pomladi je »Pahorjeva« konferenca (zanjo si je najbolj prizadeval slovenski premier) na Brdu pri Kranju (»simbolichno«: posestvo Karadjordjevichev) praktichno rezultirala kot »fiasko«, seveda predvsem za tistega, ki je od nje prichakoval kar koli »zgodovinskega«. Poenostavljeno: Jansha je praktichno brezhibno izpeljal vstop Slovenije v Zahodno Evropo, Pahor jo je vrnil v shlamastiko »Zahodnega« Balkana (pridevnik je tu problematichen celo glede zacetnice, *Dnevnik* pishe z malo, *Delo* z veliko; ni chisto jasno, kaj vse zdaj sodi pod pojem »Zahodni Balkan«; po povabljenih na to konferenco sodech, gre za naslednice nekdanje YU plus Albanija, Srbija se ni udeležhila iz protesta zoper neustrezno navzochnost Kosova, tako se je sama »manifestirala« na Vzhod; na splošno je namreč doslej veljalo, da je Drina meja med balkanskim Zahodom in Vzhodom, med pretezhno katolishkim in pretezhno pravoslavnim prostorom, Drina je meja tudi za Huntigtona). Se pravi: Slovenija kljub Janshevemu triumfu in kljub Pahorjevemu flopu ni ne bolj zahodnoevropska ne bolj balkanska, kot je bila, kajti dejansko je zmeraj tam, kjer pach je. Pomenljivo: konference se ni udeležhnil predsednik EU Herman Van Rompuy, ker je svojo udeležhbo pogojil z udeležhbo Srbije; s tem je po nekaterih komentatorjih dal »pretirano« tezhno Srbiji kot najvechji in najpomembnejshi v zadevni regiji (poteza seveda ni bila posledica »nevednosti«, ampak je bila dobro pretehtana in »kruto« osveshchujocha opozorilna gesta: brez Srbije so pogovori o Zahodnem Balkanu brezpredmetni).

MEDNARODNA OBZORJA – UKRAJINA (*Vilice Ane Jaroslavne*; Slovenija, 2010; TVS 1 – 23. 3. 2010). Tokratna dokumentarna oddaja, posvechena Ukrajini (avtor Andrej Stopar, dopisnik TVS v Rusiji), je v svojem dokaj omejenem chasu podala izchrpno, plastichno, z razlicnih družhbenih vidikov osvetljeno,

informativno funkcionalno podobo etnopolitične tvorbe, ki je dejansko, čeprav se Evropejci tega v glavnem niti ne zavedajo, največja evropska država. Vsak temeljitejši razmislek o Ukrajini neizogibno izziva radikalno vprašanje ne le o identiteti Ukrajincev in z njimi »sprijetih« Rusov, temveč o plemenski identiteti sploh Slovanov, če ne tudi Evropejcev. Po socialnem statusu raznoliki Stoparjevi ukrajinski sogovorniki so bili bolj ali manj enotni v zanikovanju in »preseganju« pomena ukrajinske razklanosti na »oranzhni« (zahodni, lvovski, nacionalistični) in »modri« (vzhodni, dnepropetrovski, velikoruski) del. Ta poudarjeni drzhavotvorni voluntarizem je glede na tradicionalno povsod prisotno velikorusko ozadje s »tipično« slovanskim paradoksom jezikovno posebej formuliran kot dialektoloshka groteska. Zacetek velikoruske drzhavnosti je v danes ukrajinskem Kijevu, v vmesnih stoletjih se je dogajala (pod vplivom fevdalne partikulacije, tatarskih in litvansko-poljskih vdorov) »deviacija identitete« od Mazepa do Bandera (prvi je s pomočjo Shvedov, drugi s pomočjo Nemcev poskušal samostojno Ukrajino), okronana z dejstvom, da je »največji ukrajinski pisatelj« Gogolj svoj opus napisal v rushchini in postal eden od univerzalnih literarnih pojmov, opus »bolj lokalnega« Shevchenka, ki velja za največjega ukrajinskega pesnika in utemeljitelja literarne ukrajinschchine, pa je dvojezichen (več romanov in dnevnik napisal v rushchini). Nenavadni naslov oddaje se nanasha na kijevsko princeso Ano Jaroslavno (1024-1076), ki naj bi z jedilnim priborom prinesla civilizacijski napredek na francoski dvor; poročila se je namrech s francoskim kraljem Henrikom I.; bila je zelo izobrazhena hchi kneza Jaroslava Modrega, kot doto je v Francijo prinesla tudi dragocene staroslovanske knjige in rokopise. Kako je z zanesljivostjo tovrstnih patriotsko kompenzacijskih legend, je videti po tem, da tudi v srbski tradiciji obstaja poročilo, da so na dvoru Dushana Silnega jedli z vilicami prej kot v zahodni Evropi in da je francoski dvor zadevno obedno omiko prevzel od tedaj naprednejših Srbov. Srbska asociacija tukaj ponuja še eno »tipično« slovansko analogijo: kljub danes »dokončno« locheni drzhavnosti se ima (več kot) polovica Ukrajincev za Ruse, kakor se ima (več kot) polovica Chrnogorcev za Srbe; Chrna gora naj bi bila namrech eden od izvirov srbske drzhavnosti; »chnogorski lonchek« imajo pristavljen tudi hrvashki in albanski »velikodrzhavni« nacionalisti (slednji z ilirsko kraljico Tevto in njeno »drzhavo« med Dubrovnikom in Drimom). Kakshno je razmerje med tistimi Avstrijci, ki se imajo za Nemce, in tistimi, ki se imajo za Slovence, je pa tako ali tako dovolj znano, vsekakor bolj kot dejstvo, da avstrijska drzhavnost temelji na določenih slo/venetsko-karantanskih »kriptoargumentih« ...

GOSPODICHNA MARY (Slovenija, 1991; TVS 2 – 24. 3. 2010). TV-drama v režiji Matjazha Klopchicha (1934-2007), po mnenju nekaterih največjega slovenskega filmskega režiserja. Ta nekoliko bizarna aktualizacija istoimenske novele Filipa Kumbatovicha Kalana iz leta 1960 (drama se dogaja v neposredni sedanosti v chasu nastanka, to je med osamosvajanjem Slovenije, ki je nakazano z nekaj ironično-skeptičnimi opombami) je eno od potrdil, da je Klopchichev

filmski opus pretežno (kljub populistichnim »deviacijam«) v znamenju dveh »simbolichnih gesel«, povzetih po naslovih prvih dveh celovečercev iz leta 1967: *Na papirnatih avionih* in *Zgodba, ki je ni* (seveda ob znachilnem razpolozhenjskem lirizmu »ljubljen Ljubljane«). Se pravi: papirnato estetizirani, afektirani, »med oblaki« plavajochi in zastajajochi (fotografsko poudarjeni) fragmenti bolj ali manj »odsotne« zgodbe, ki ji je v glavnem neznana avtentichno filmska dramaticna intenzivnost. Na taki podlagi je Klopchicheva *Gospodichna Mary* brez posebne potrpezhljivosti, podprte z nekaj prizanesljive lokalisticne afinitete, praktichno negledljiva.

SPOSOBNOST ODPUSHCHANJA (*The Power of Forgiveness*; ZDA, 2007; TVS 1 – 25. 3. 2010). Tudi za ta dokumentarec velja, da Americhani znajo delati tovrstne filme in da so njihovi izdelki tako rekoeh aksiomatichno gledljivi in zanimivi ne glede na temo, celo che je »banalna«. Skozi niz intervjujev so predstavljeni znani pa tudi povsem navadni ljudje, ki so dozhiveli najkrutejshe morilsko-teroristiche (npr. newyorshki 11. sept.) udarce in se vsak po svoje odzvali na izziv odpushchanja namesto mashchevanja. Pri tem je opazno, da gre pretežno za ljudi, ki po svojem druzhbeno-poklicnem statusu nimajo nobene praktichne možnosti, da bi lahko izvedli kakshen udarcu res ekvivalenten povrachilni udarec, chetudi bi to morda hoteli. V tem smislu bi bilo zanimivo slishati, kaj bi imel o odpushchanju povedati na primer poudarjeno deklarirani kristjan Bush, ki je svojemu celotnemu predsedovanju ZDA (dvojni mandat) dal pechat »krizharskega mashchevanja« nad islamskim terorizmom. Islam velja na Zahodu za »religijo mashchevanja« (glede na krshchanstvo kot »religijo odpushchanja«, v katere kontekstu je bilo po dolochenih razlagah izvedeno edinstveno mashchevanje v zgodovini: holokavst kot povrachilo za judovski umor Jezusa), a v tem filmu je najbolj izrazit primer odpushchanja amerishki musliman, ki je nachelno odpustil morilcu svojega sina in postal prijatelj z morilchevim sorodnikom. Vsekakor je odpushchanje plemenita gesta, toda ob njej zmeraj ostaja dolochen »grenek priokus«; zmeraj se namrech zgodi »post factum« in nedvomno omogocha izstop iz talionskega vrtinca dejanj in protidejanj, vendar nikoli ne izbrishe temeljnega dejstva, da je bil z izvirnim dejanjem, lahko v afektu (nenamerno) ali »po nakljuchju«, dosezen dolochen cilj, npr. homicid posameznika ali genocid kolektiva. (Hitler se je imel za posvechenca, izbranca, ki se je zhrtvoval za »veliko nalogo«, za zgodovinsko dejanje »ochishchenja Evrope«; v ta namen je aktiviral nemshko »kolektivno blaznost« in glede na rezultat sta tako judovsko odpushchanje kot nemshko obzhalovanje, radikalno vzeto, zgolj brepredmetna kurtoazna formalnost.)

KATIN (*Katyn*; Poljska, 2007; TVS 1 – 7. 4. 2010). Zadnji film poljskega velikana Andrzeja Wajde, v dolochem smislu sklepna krona impozantnega rehzhiserskega opusa, nekak »kontrapunkt« (K-1 in K-2) glede na legendarni *Kanal* (1956), v katerem je obdelal varshavsko vstajo proti Nemcem; s *Katinom* je, kot je sam

povedal, zaokrožen njegov avtorski pogled na poljsko zgodovino od druge svetovne vojne do konca socializma. V *Katinu* gre za ruski (»bratsko slovanski«) prispevek k temu, kar se v taki ali drugachni obliki vedno znova ponavlja v smislu naslova znane pesnitve poljskega pesnika Stanislaw Grochowiaka: *Totentanz in Polen* (1969). Poljaki so bili razočarani, ker *Katin* ni bil nagrajen z oskarjem za tuji film; razočaranje je sicer razumljivo, vendar gre za tako močno delo, ki je tudi posneto v razmeroma velikem nacionalnem kontekstu, da mu brez oskarja prav nič ne manjka. Američani ga verjetno niso nagradili zato, ker je ob nedvomno siloviti naslovni temi, ki pa jo v glavnem pushcha v ozadju (z izjemo sklepnih sekvenc, ki kazhejo rusko pobijanje poljskih oficirjev – med 14.000 in 22.000), dokaj konvencionalen, čeprav profesionalno zanesljiv prikaz chloveshkih usod v družinah oficirjev, ki so jih zajeli Sovjeti. (Med *Katinom* 1940 in *Srebrenico* 1995 se nakazuje »simbolichna vzporednica med Dvino in Drino«, ki zajema vse novejshe evropske pokole vojnih ujetnikov kot – v končni praktični konsekvenci – kolateralnih zhrtev plemensko-kastnih bojev »za zemljo in kri«; Rusi upravičujejo katinski pokol z nujo likvidacije poljske katolishko-nacionalistichne elite, naravnane zoper pruski protestantizem in rusko pravoslavje v njuni nacistichni in komunistichni »metonimiji«, ker bi kot hrbtenica vmesne etnoidentitete utegnili meshati sovjetsko-nemshke razmejitveno-obrambne rachune; Srbi pravijo, da so tako s topovsko blokado Sarajeva kot s srebrenishkim pokolom onemogochili protisrbske genocidne operacije Boshnjakov med vojno v BiH ipd.). Nekaj dni (sobota, 10. aprila) po predvajanju *Katina* na TVS se je zgodila letalska nesreča pri ruskem Smolensku (res simptomalni topos aksiomske poljske »smole«?), v kateri je pomrl poljski drzhavno-politichni vrh s predsednikom in njegovo zheno na chelu; namenjeni so bili na komemoracijo ob 70-letnici *Katina*, ki je v neposredni blizhini. Seveda nova možnost za »teoretike zarot« kot naj bi islamski terorizem v ZDA organizirala CIA, v Rusiji FSB (KGB), Anglezhi leta 1943 smrt W. Sikorskega, predsednika poljske vlade v izgnanstvu, v letalski nesreči v Gibraltarju (1941 je sklenil sporazum s Sovjeti, 1943 je od zaveznikov zahteval preiskavo o *Katinu*), tako naj bi zdaj Rusi »pospravili« prevech proamerishko (pronatovsko) usmerjeno poljsko vodstvo, ki naj bi v *Katinu* nachrtovalo svetovno odmevno protirusko manifestacijo ... (Naslednji zapis v prichujochem sklopu se povsem nakljuchno nanasha na dokumentarec *Zarota*, ki govori o nemshki »končni reshitvi« judovskega vprashanja; *Katin* je bil ruska »končna reshitev« poljskega vprashanja.)

ZAROTA (*Conspiracy*; ZDA in BBC, 2001; TVS 1 – 26. 4. 2010). V osnovi gre za eksemplarno tv dokudramo v režiji hollywoodskega veterana Franka Piersona (scenarij Loring Mandel): skupina protagonistov v zaprtem prostoru na sestanku, ki naj odlochi »končno reshitev« (t.i. Endlösung) judovskega vprashanja v Nemchiji in v njeni zasedeni Evropi. Zbrali so se januarja v dvorcu Wannsee v okolici Berlina, dvorec zasezhen Judom, ime pa »simptomalno« evocira nemshko besedo »Wahnsinn« (blaznost, norost). Sestanek je sklical nachelnik varnosti

Reicha general SS Reinhard Heydrich (tudi sam po ochetu deloma judovske krvi), igralec Kenneth Branagh ga je predstavil v njegovi »elegantni aroganci«. Sicer je zhe vse odločeno, on potrebuje le nekakšno formalnopravno soglasje ostalih odločilnih v Reichu. Sestanek je trajal približno toliko kot film: nekako dve uri, s prekinitvami za relaksacijo in uzhivanje izbranih jedi. Vse skupaj poteka navidezno lezherno, tudi s prizvoki črnega humorja, v celoti pa je brezprimerna zločinska odločitev, podložena z banalnim okoljem »visoke družbe«. Vsi udeleženci so za likvidacijo, »dramatične napetosti« nastajajo le glede načina izvedbe, glede javnopravnih formalnosti (katere shteti med Jude za likvidacijo, s koliko meshane krvi). Film je narejen po edinem ohranjenem zapisniku (ostalo konspirativno uničeno), ki je pripadal udeležencu s »simptomalnim« imenom Martin Luther (podsekretar). Opazna je intervencija dr. Wilhelma Stuckarta, pravnika, sotvorca nurnberskih zakonov, ki mu je shlo za pravnishki perfekcionizem, pri chemer je poudaril, da se ne strinja z uradno definicijo Judov kot »manjvredne rase«, kajti oni so visoko inteligentni, sposobni, prav zato so nevarni. Različna mnenja o praktični logistiki: naloga pobiti ok. 11.000 milijonov Judov, kolikor jih prishlo pod Nemce na vseh zasedenih ozemljih, vključno z Rusijo (tam ok. 5 mil.). Sestanek končan v dveh urah, navzochi izrazijo priznanje organizatorju polkovniku Adolfu Eichmannu (Stanley Tucci), brezrezervno radikalnemu izpolnjevalcu »velike naloge« (od katere naj bi se Hitler »formalno distanciral«). Mudilo se je za reshitev vprasanja Judov, kajti fronta na vzhodu je obtichala v snegu in mrazu, v vojno so vstopile ZDA, realna ocena položaja je kazala, da se Reichu slabo pishe, zato je bilo treba pohiteti z »veliko nalogo« chishčenja Evrope. Chetudi je film televizijski, profesionalno briljantna rezhija in sijajni igralci vzdrhujejo tekoče dogajanje v glavnem z dialogi. (Etnično chishčenje seveda ni nemshki izum: tega je v raznih manjših variacijah dosti tudi drugod; za Kraljevino Jugoslavije nachrtovano chishčenje Albancev, med nachrtovalci je najti tudi ime pisatelja Iva Andricha).

Velikoekranski dodatek

(filmi, predvajani v Ljubljani, jul. – dec. 2007)

PREDMESTJE (Slovenija, 2004; Kinodvor 23. 7. 2007). Filmski prvenec režiserja Vinka Möderndorferja, ki je scenarij priredil po lastnem istonaslovnem romanu iz leta 2002. Roman je kot literarno delo gladko berljiv, profesionalno neoporečen, prenos v filmsko dramo pa nakazuje nekaj problemov, čeprav gre tudi tu v glavnem za korektno realiziran (debitantski) projekt v zanesljivem filmskem jeziku brez »zatezhen po etičnih« afekcij, ki so sicer nekakšen, zhe skoraj tipičen slovenski filmski manirizem. »Zhanrska« opredelitev bi bila: psihosocialni triler z elementi satirichne groteske. Trdna umeshchenost v prostor in chas: postsocialistichna, tranzicijska, samostojna Slovenija (»severna Jugoslavija«), predmestje njene »evropske« prestolnice Ljubljane; v osnovi naturalistichen pogled v zelo zozhenem izseku iz »zhabje perspektive« shtirih moshkih srednjih let, znachilnih bifejskih tipov, nakazujochih »metaforo« za neizzhiveto, frustrirano agresivnost »male nacije«, ki niti s sicer dokaj uspesno samostojno drzhavo ne more iz lastne temeljne eksistencialne blokade in njene »predmestno« zadushljive determiniranosti. Iskanje »sprostitve« v alhoholu, seksualnih fantazijah, nasilju nad psi, naposled pa posebno voyeursko prilozhnost ponuja par etichno drugachnih »juzhnjakov« v soseschini (mladoporochenca sta tudi etichno drugachna, sta naravnost provokativno pozitivna opozicija domorodcem). Chetverica »zavozhenih tipov« (apatichni nochni chuvaj, kronichni alkoholik, psihopatski invalidski upokojenec, »pederski intelektualec« s krizhcem okoli vratu), ki obilno uporabljajo fraze in kletvice »manjvrednih juzhnjakov«, skoraj govorech »jugoslovanshchino«, je dobro zastavljena v smislu filmskih (igralsko izvrstnih) likov, bolj problematichna je funkcionalnost z zaostrenega vidika »dramatis personae«. *Predmestje* namrech od zachetka ne potegne povsem gladko v osnovno dramatichno intrigo, ki je nekoliko trda konstrukcija; slovenski filmi sploh obichajno prevech rachunajo na samoumevnost gledalchevega dojemanja konteksta (problematichno zlasti za tujce), vechkrat bi bila dobrodoshla preprosta dialoshka in scenografaska »pomagala«, ki bi razvidneje nakazovala prostorsko-chasovna razmerja. Osebe v tem filmu delujejo nekoliko »leseno« kot dolocheni tipi, manj izrazito zazhivijo v medsebojnem brushenju. Omembe vreden se zdi mojstrski montazherski prispevek Andrija Zafranovicha; konec uchinkovito iz naturalizma »prestopi« v možnost zloveshche simbolichne poante: nochni chuvaj, nekdanji »udbash«, propadli poklicni gleduh, pozhene balinkroglo, ki se hrupno vali proti kameri in konchno zatemni sliko. Gledano v celoti, je *Predmestje* vsekakor eden najboljših filmov samostojne Slovenije, nedvomen filmski obet sicer literarno in gledalishko izjemno plodnega avtorja, ki glede filma gotovo she ni rekel »zadnje besede«.

CESTA BRATSTVA IN ENOTNOSTI (Slovenija, 1999; Kinodvor 25. 7. 2007). Tudi ta film je bil predvajan v okviru »Poletja slovenskega filma« (pregled od 50-ih do danes), ki ga je za julij in avgust 2007 priredil Kinodvor. Che se *Predmestje*

ukvarja s »slovenskim balkanskim kontekstom« od znotraj, se ga *Cesta* loteva »od zunaj«. Gre za celovečerni dokumentarec v režiji Maje Weiss, ki je s prijateljico v avtu obšla prostor nekdanje Jugoslavije po sledi t. i. Ceste bratstva in enotnosti, zgrajene z rokami brigadirjev iz vseh narodov federacije. »Road movie« je običajno zvrst grozljivke in tudi tu je grozljivost ves čas prisotna, vsaj v podtonu. Cesta, ki naj bi po socialistični ideološki paroli povezovala jugoetnije, je v času rezhiserkinega potovanja, novembra 1998, odprto razstavishche posledic vojne katastrofe. Popotniki sta naredili krog iz Slovenije prek Zagreba, Beograda, Chrne gore, Makedonije, Kosova, Sarajeva do Knina ... Skozi shtevilne »mitnice« sta obšli »državice ptichjestrashilne« (recheno po Mileni Kosec), ki so nadomestile nekdanjo skupno državo, ponosno na »eno najmochnejshih vojsk na svetu«, državo, ki naj bi po besedah srbskega pesnika Branka Miljkovicha »porochila Shumadijo in Zagorje« ter uposhtevala njegov nasvet »ljubezni in razuma« (pesem *Jugoslavija*); nekdanja JLA je namrech v filmu vechkrat omenjena, nekoch znana populistichna himna z vokativnim refrenom »Jugoslavijo, Jugoslavijo« pa se tudi oglasha v ozadju ... Vsekakor solidna dokumentaristichna »epopeja«; s pogovori so predstavljeni znachilni prizadeti posamezniki, mnogi sorodstveno povezani z nekdanjimi sosedi, chez noch sprevrzhenimi v najokrutnejshie sovrazhnikie. Na Kosovu je dana filmska beseda predvsem Albancem; eden od njih omeni, da so bili v exYU Albanci po velikosti tretja narodnost, a kljub temu v nepravichnem polozhaju ... Morda bi nekoliko vech vizualne invencije omililo mestoma enolichno ponavljanje in utrujajochi občutek »vrtenja v krogu«. Med predstavo, ki ji je prisostvoval pisec teh vrstic, je bilo pol ducata gledalcev (vsak gledalec, ki se v lepem poletnem dnevu odpravi v »art« Kinodvor, bi najbrzh »zasluzhik« poseben intervju); angleshko govorechi dekletie sta nekje na sredini odshli iz dvorane, italijanski par (priletnejsha zhenska in moshki, ochitno intelektualca) pa je vztrajal do zadnje besede v odjavni shpici (in she chez). Ta filmski razgled po jugorazsulu ni idejno forsiran, noche biti niti slovensko enostranski, ne pouchuje, ne senzacionalizira, ne sentimentalizira (niti v smislu jugonostalgije), vchasih skusha biti celo malce avtoironichen; na koncu se zdi, da se izoblikuje predvsem v nekakshno »naivno zgrozhenoe« vprashanje. Jugorazsulo je mogoche razlagati na najrazlichnejshie nachine, tako z levih kot z desnih vidikov, a prav nobena razlaga ne more zadeve povsem izchrpati do enoznachnega odgovora. Je bila kljuchna slovenska »sebichnost«, ki se je skushala distancirati od Jugoslavije kot predvsem srbsko-hrvashkega razmerja? Velikoalbanski nacionalizem? Zaslupljenost intelektualcev? Zavozhena politekonomija? Rustikalna dedna obremenjenost z etnichno-religiozno dedishchino? Geopsiholoshko pogojena neresnost, nezrelost? Povampirjeno neokapitalistichno (vojno) dobichkarstvo? Perfidno, dolgorochno tempirano nemshko-rimsko neokolonialistichno kartelsko zarotnishtvo? Tudi triumfalistichno samozadovoljstvo zaradi tega, da se je Slovenija izmaknila vechjemu vojnemu pustoshenju, je ob pozornejšem razmisleku bolj kratke sape: sedem desetletij tako ali drugache graditi skupno domovino, spletati v njej vsakrshne vezi, jo slaviti z

uradno-pedagoshkimi obredi, zhrtvovati zanjo stotisoče zhivljenj, samo s pomočjo te skupnosti priti do morja, nato pa se »zahodnoevropsko« delati, kot da s tem slavobalkanskim blatom nikoli nisi imel nič ... Kljub najshirshemu uposhtevanju razmer se zdi, da onkraj vseh razglabljanj chisto prvinsko in neizogibno naposled preostaja le ena »skupna jugopoanta«, zlasti ob navzočnosti tujcev: nekakshen grenkoben priokus kot meshanica nemochi in sramu.

RATATOUILLE (ZDA, 2007; Komuna 25. 8. 2007). Animirani film (prod. Walt Disney-Pixar) v režiji Brada Birda (zhe prejel oskarja za animacijo *Neverjetni*), s profesionalno zgledno sinhronizacijo slovenskih igralcev. Tukaj kritika v glavnem »ostaja brez besed«; ob vrhunski animaciji je vse na svojem mestu: inventivna zgodba o »kuharski podgani«, profilirani liki v »realistichnem« (parishkem) kontekstu, funkcionalni dialogi, nabiti z duhovitostjo, trilersko-akcijski ritem. Ostaja le delna asociacija na prav tako duhovito animirane glodalce v *The American Tail* (1986), kjer iz Rusije emigrirana mish blodi po newyorshkem socialnem podzemlju, ter *Ratatouillejeva* možnost celovite metafore v smislu aktualne globalizacije, ki svet deli na bogato, uzhivashko, (zahodno)belsko manjshino in drugorasni, »glodalsko« mnozhechi se tretji svet kot neizogibni, soodvisni del bivanjske resnice. Poanta bi bila potemtakem v tem, da film o naslovni pikantni provansalski omaki, ki v svojem imenu vsebuje tako francosko kot angleshko besedo »rat« (podgana), ne ponuja le možnosti vzbujanja teka, temvech ob nenehni skrajno problematichni kombinaciji gastronomije in podganje navzočnosti provokativno izpostavlja temeljno dejstvo: pripravljanje, uzhivanje in konchno izlochanje (v podganjo kanalizacijo) tudi najbolj slastne hrane je zmeraj »podlozheno« z vsakrshno, psihosocialno pogojeno ambivalenco in ogabnostjo (okus je tudi gnus: chacun à son dé/goût). Sarkastichna provokativnost animirane podgane kot vrhunskega kuharja s »francosko« rafiniranim okusom in hkrati bratsko povezanega s svojim rodom, se she posebno kazhe ob dejstvu, da podgane v resnici zhrejo ne le zhive primerke, temvech celo kadavre lastne »rase«. Kaj imajo od te v bistvu shokantno satirichne, tudi precej degutantne, grobe in hrupne »animirane druzhinske komedije« (s kvazifrancosko intoniranimi dialogi) otroci, katerim naj bi bila menda namenjena, je pa seveda chisto posebno vprashanje.

MOLK (*Tystnaden*; Shvedska, 1963; Kinoteka 6. 9. 2007). Film pred kratkim umrlega velikana Ingmarja Bergmana (1918-2007), ob nastanku precej razvpit, tedaj je naredil mochnejshi vtis (drzni erotichni prizori so v tokratni verziji obrezani), a je vsekakor she danes zanimiv, tehten in za rezhiserja znachilen, chetudi mestoma z nekaterimi bergmanovskimi, nekoliko gledalishkimi »shablonami« v tipichnem psiholoshko komornem sizheju (Bergman je zhe po priimku »rudar«, ki koplje v chloveshko psiho); »reshujejo« ga zlasti izvrstni igralci. Shvedski sestri Ester (hebr. pomen: »eterichna« zvezda) in Anna (hebr. pomen: ljubka zhenska), prva samska intelektualka (prevajalka), bolna, masturbirajocha, umirajocha alkoholicharka, bolešno navezana na ochetov spomin (sperma ji smrdi po gnilih ribah), druga narurna »porivachka«, pokajocha od zdravja, z Johanom,

Anninim sinom (7-8 let), na dopustu v neimenovani južnoevropski državi (Annin mozg, dechkov oče, je odsoten, kot je razvidno iz dialoga, »zaradi velike zaposlenosti« – se pravi možnost »izmika« v zaposlenost). Ta dopustniški, iz naturalizma v (kafkovsko) fantastiko segajoči kontekst daje filmu z danšnjega »balkanskega« vidika celo svojevrstno »preroshko razsežnost«. V prvem planu se namreč prikazuje steklenica, iz katere se naceja Ester, na nalepki je viden »provokativen« napis »Uzhichka shljivovica«; v enem od dialogov je omenjeno, da se mesto dopustovanja imenuje »Timoka« (prim. reka Timok v Srbiji); med vožnjo z vlakom se mimo oken v nasprotni smeri vrstijo na vagone nalozhene tanki, groteskno osamljen, grozljiv in potresno ropotajoch tank sredi filma zapelje tudi v opustelo ulico, v kateri je ogromni, skoraj prazni starosvetni hotel, ki v njem biva shvedska trojica (edini gostje so she varietejski pritlikavci). Torej socialno in rasno elitni skandinavski severnjaki v bezhno distanciranem turistichnem srehanju z »neko« balkansko državo, v kateri je »vojno stanje«; v tem morechem, z vrochino in »dihanjem smrti« nabitem ozrachju se tudi dotlej tlecha napetost med sestrama razdivja do vrelishcha (Ester je na sestro posesivno, latentno lezbijsko priseseana, Anna se temu upira z divje izzivalnim seksom z molchechim natakarnjem, domorodcem, sezonskim »balkanskim fukachem«). Celota je v glavnem posneta iz perspektive dechka Johana, zanj je molk »globalna metafora« kot prvinska otroshka izkushnja chudenja, nerazumevanja in tujosti tako v razmerju do matere in tete kot v okolju zanj povsem neznanee dezhele z nerazumljivim (slovanskim?) jezikom, s katerim ga ogovarja ostareli hotelski skrbnik (dechek ima knjigo, pri kateri je viden priimek avtorja na naslovnici: Lermontov). Na koncu Anna s sinom abruptno (izdajalsko?) odpotuje, Ester ostane sama »v svoji tujini« (iz katere prevaja), chakajoch smrt; bistveno (njena premaknjena ljubezen do sestree kakor tudi rahlo incestuoorna ljubosumnost dechka do matere) ostane neizrecheno kot nemozhnost »izpovedi« v radikalno uzrti, nepresegljivi samoti individua, chetudi sredi najblizhjih. Vsak poskus dialoga med vsemi nastopajochimi se koncha v »brezveznem« blebetanju in naposled v molku; gre za neizogibno in dokonchno odtujenost v srehanjih chlovekove intime z intimo drugega chloveka in z nerazumljivim, tako ali drugache tujim zunanjim svetom, okoljem, družbo, vojno, zgodovino. Vsebinski premiki v teh medchloveshkih zgodbah se ne zgodijo v chvekanju, ampak jih – vsaj do neke mere – lahko udejanjijo le dejanja. Fenomen molka je v tem (skandinavskem) filmu zastavljen izrazito evropsko, se pravi v asociiranem kontekstu judovsko-grshko-krshchanske (»bergmanovski protestantizem«) civilizacije, temeljeche na svetosti besede in opojnemu zanosu retorike; tu molk pomeni nemoch, dvom, ogrozhenost, grozhnjo, sovrashstvo, izdajstvo, upor, medtem ko je npr. v daljnovzhodnem zenu molk prvi pogoj bivanja v modrosti, resnici in srechi. Za astenichnega, zhalobno senzibilnega, nordijsko meshchanskega dechka v odhajajochem vlaku so »pomembne besede« iz jezika tuje dezhele, ki mu jih je Ester tako rekoch testamentarno napisala na listek, le nedoumljiva znamenja vsesploshnega,

gospodujočega, brezodzivnega hladu in molka, ki mu odhod domov odpira zgolj perspektivo variacij »z drugimi besedami« (bistvo »izgubljeno s prevodom«?).

TELESNA STRAZHA (*Yojimbo*; Japonska, 1961; Kinoteka 19. 9. 2007). Kurosawova absolutna klasika, po svetu v glavnem znana kar po izvirnem naslovu, tako da prevod deluje »potujeno«. Kvintesenca režiserja Kurosawe kot »film-makerja«. Črno-bela skromnost prorachuna v prvem, pretežno komornem delu njegovega opusa (v drugem delu z barvami nastopi spektakularno »slikarsko« razkoshje): revno japonsko podezhelje v drugi polovici 19. stoletja, vzporednica z Divjim zahodom klasičnega vesterna, znachilna zlasti za japonsko zvrst stripa in filma z zgodovinsko temo (jindai-mono, jindai-geki). Navidezno preprosta »realistično zgodovinska« zgodba, povzeta in modificirana po Hammettu, a v vsakem detajlu skrajno studiozno pretehtana, odmerjena do pomenljivosti vsakega giba nastopajočih, takšno pomenljivost pozna praksa japonskega gledalishcha. »Vesternovska« fabula, nabita s skrajno zaostrenim problemom odnosov med posameznikom in socialnim okoljem, s problemom posameznikove socializacije in hkratne individualizacije rodovnega kolektiva. Z nastajanjem moderne japonske nacije so postali klasični vojskchaki samuraji odvech, nekateri so postali navadni civilni ljudje, kmetovalci, nekateri se niso temu prilagodili, postali so popotniki in prodajali svoje prezhivelo mechevalsko znanje kot najemniki podezhelskim vplivnezhem, bogatashem, fevdalcem. Izpostavitev glavnega lika samuraja Sanjura v epohalni upodobitvi Toshira Mifuneja na prvi pogled lahko uchinkuje kot »kult osebnosti«, kot ga na splošno prakticira filmski medij (iz kulta osebnosti so se radi norchevali ravno tisti, ki so svojo etnično identiteto utemeljili na kultu osebnosti, npr. Presherna). Toda gre vech kot le za to; gre za pomensko-vizualno radikalno zastavitev vprashanja o vlogi nedvomno izrazitega posameznika v kontekstu kolektivne zgodovine: kako se v dramatičnem medsebojnem prepletu oba realizirata. Pokazhe se, da je tudi odvechni potepuh, ki ga je povozil chas (simbolichno: nasprotnik ima zhe pishtolo, proti kateri je operativnost mecha omejena, Sanjura za las reshi veshchina metanja nozha, ki ga zazhene v roko nosilca pishtole), lahko izjemno družhbeno koristen, che svoje znanje namení v shirshe dobro kolektiva. Sanjuro tudi ni polbozhansko neranljiv kot kakshni klasično idealni filmski heroji, velikanski pretepach ga prebuta kot vrecho kosti. V družhbi, ki je imanentno razdeljena na dve stranki, na dve sili ali historichni ideologiji, tukaj na dve mafijski bandi, eno vodi trgovec s svilo, drugo trgovec z zhganjem, se izvzrzeni izredni posameznik (»nevklyucheni«, sistemsko problematični intelektualec, specifichni strokovnjak, umetnik, boem z dolocheno veshchino) udinja kot »telesna strazha« obema in tudi obe izdaja vse do tochke, ko se obe strani v medsebojnem obrachunu iznichita, to pa omogochi nastop miroljubnega chasa (meddobja?) za navadne, preproste, poshtene delovne ljudi, kmetovalce, pravzaprav hlapce fevdalcev, sploh oblastnikov. V tem smislu se pokazhe družhbeni trikotnik, ki ga po Heglovi »zgodbi« o gospodarju in hlapcu povzema ruski eksistencialistichni filozof Berdjajev: so tri kategorije chloveka –

gospodar, hlapec in svobodnjak (slednji je svobodno delujoča Heglova »Selbstheit«, v Kurosawovi »metafori« socialno lebdechi, izločeni, samohodni, potepushki samuraj brez gospodarja, ronin). Najemnik, ki se oblastnikom pravzaprav le »navidezno« prodaja za denar, od revnih delavcev in kmetov pa si dovoli strechi s hrano in streho, lahko po »opravljeni nalogi« odide drugam, naprej po poti svojega poslanstva kot elitnega »izmechka« (v dialogu se Sanjuro sam izrecno oznachi kot »nishtàrija«; shr. podnapisi).

ONI (*Il*; Francija, 2006; Kinodvor 25. 9. 2007). »Catch« tega primerka novega francoskega filma (režija in scenarij: David Moreau, Xavier Palud) je njegova zavajajoča nenavadna navadnost. Ves chas se dogaja kot zgleden povzetek klasičnega horrorja s parom zhenska-moshki, ujetim v strahljivo razsezhnem in zapushčenem bivalishchu, v katero sta se pred kratkim vselila in v katerem ju zachnejo preganjati »neznane sile«. Tukaj gre za francoski par, ona je profesorica francoshchine, on pisatelj (pravzaprav edini osebi in edina igralca v filmu, njo je brezhibno odigrala Olivia Bonamy z izjemno fotogeničnim obrazom); sta edina prebivalca velikega starega poslopja v gozdovih v okolici »posttranzicijske« Bukareshte. Gledalec se ves chas sprashuje, kako se bo »razkrila skrivnost«, v kakšno razreshitev se bodo poantirali bolj ali manj filmsko stereotipni »napadi neznanega« (prisluihi, prividi, butanje po vratih, beganje po hodnikih, panichno zaklepanje v zakotja in shrambe itd.); vse je profesionalno korektno koreografrano, vendar pomalem postaja tudi vse bolj entropichno in vse blizhe dolgochasju, ko filma tako rekoč nenadoma »zmanjka« in na platnu obstane sklepno tekstovno pojasnilo kot »udarec v pleksus«. Ne gre namrech za she eno fantazijsko varianto na zahodnoevropsko obsesijo z vampirsko vzhodnoevropsko (romunsko) »tranzicijsko« grozhnjo, temvech gre pravzaprav za t. i. igrani dokumentarec, saj je film posnet po resnichnem dogodku; samotna tujca so v stilu filmskega horrorja umorili (2002) mladoletni domachini in eden od te peterice morilcev, vsi so bil stari 10-15 let, je na zaslishanju »pojasnil« to poshastno torturo z besedami: »Nista se hotela igrati z nami ...« Preostane razmislek o tezhi naslova, zaimka iz treh chrk, ki deluje kot »shifra« za grozljivo asociativno uganko: kdo so ti »oni« (nezreli, »sproshcheno-igrivo« poshastni enfants terribles) v kontekstu »nove« JV Evrope? Film namrech ves chas prikazuje le francoski par »kulturonoscev« (po Ch. de Gaullu je kultura »francoska nafta«) v panichnem beganju pred zlochinskimi domorodci, ki ostajajo v glavnem »nevidni«, le hipne sence, kamera jih ne priblizha, jih ne uchlovechi, kaj shele, da bi se film skushal ukvarjati z njimi »kot takimi« ...

EROTIKON (CHSR, 1929; Kinoteka 2. 10. 2007). Film (nemi), v katerem je s svojo prvo glavno vlogo zaslovela edina slovenska igralka, ki je postala mednarodna filmska zvezda. Gre za »troimeno« igralko, Primorko, rojeno v Divachi (retrospektiva ob 100-letnici rojstva, ki je bilo v znamenju »srečne sedmice«: 7. 7. 1907): Ida Kravanja je njeno izvirno ime, Ita Rina mednarodno zvezdnishko in Tamara Djordjevich po prestopu v pravoslavje in poroki s srbskim

zheninom, ki ji je onemogochil odhod v Hollywood, kjer naj bi kronala svojo kariero (za to je imela nedvomne predispozicije). Po naravnost pravljično sijajnem zacetku kariere v Evropi je slovensko vzhajajočo filmsko zvezdo, po vsem sodech, »ugrabil Balkan« in jo odpeljal tja, »kjer v Donavo Sava se bistra izlije«; tako recheno po Preshernu, po ljudski pesmi pa: primorska lepa (V)ida je s »chrnim zamorcem«, tj. juzhnjakom, odshla na jug ... Film *Erotikon* (naslov po parfumu, s katerim se dishavi donjuanski glavni junak) mladega cheshkega rezhiserja Gustava Machatyja v okviru tedanjih možnosti maksimalno, deloma celo »provokativno« izkoristi dokaj skromno ljubezensko zgodbo ter Iti Rini omogochi uchinkovito predstavitev njene izjemne fotogenichnosti (z zelo redkim klasicno grshkim profilom) in njenega avtenticnega igralskega talenta. Enkratnost njene »pojavnosti« pravzaprav niti ni toliko v obichajni zhenski lepoti, kolikor v izjemno zanimivi izraznosti obraza; njene oči z zadržhano izzivalnim, »magichno« poglobljenim pogledom tako rekoč vlechejo kamero vase. Vabilo v Hollywood ni bilo le prazna »finta«: verjetno bi tam zmogla realizirati kakshno desetletje uspehov nekje v »prvi liniji«. Seveda ugibanja v smislu »kaj bi, che bi, ko bi« z vidika konkretnih dejstev ostajajo brezpredmetna ob »radikalni poanti«: kar se ni zgodilo, se ni moglo zgoditi (ali po domache: njen »beg« v beograjski zapechek pomeni, da vendarle ni bila iz pravega testa za »big star« ...).

RITEM ZLOCHINA (*Ritam zlochina*; Jugoslavija, 1981; Kinoteka 6. 10. 2007). Predvajano v spomin pred kratkim umrlega hrvashkega rezhiserja Zorana Tadicha (1941-2007). Hrvashki film je v okviru Jugoslavije ustvaril marsikaj zanimivega in vrednega, mogoche je Papicheva *Predstava Hamleta v Spodnji Mrdushi* (1973) celo najboljši, v smislu pomenljivosti (tema: Hamlet na Balkanu) »najbolj tipichen« jugoslovanski film, vendar na splošno po svetu v glavnem poznajo in omenjajo predvsem srbske rezhiserje (zlasti Makavejev, Petrovich, Paskaljevich, Kusturica). Scenarij za *Ritem zlochina* je po svoji kratki zgodbi *Dobri dub Zagreba* (iz istonaslovne zbirke s podnaslovom *Kriminalistichke priche*, 1976) napisal izjemno plodoviti hrvashki pisatelj kriminalk Pavao Pavlichich (tudi profesor za starejšo hrvashko literaturo na zagrebshki FF). Izvirna zgodba je komaj kriminalistichna, blizhja se zdi fantastichno groteskni grozljivki; je pravzaprav brez fabule, z enim samim nastopajochim, ki je samotarski chudak, obseden s statistiko zlochinov in s svojim poslanstvom »reshitelja«. Tako skromno »zgodbo«, ki v knjigi manjšhega formata obsega deset strani, predelati v celovecherni film, je samo po sebi dovolj problematichen projekt, zahtevajoch posebno modifikacijo. Osnovni sizhe je sicer inventiven in dovolj zanimiv, film je obveljal kot uspeshen (v tematskem smislu – zloslutnost »odreshiteljstva« – sorodnost Papichevi grozljivki *Reshitelj*, 1976, pa tudi filmu *Zajtrk s hudichem*, 1971, vojvodinsko-srbskega rezhiserja Miroslava Anticha). Kakor je zacetek v svoji zasnovi in z odličnimi igralci obetajoch, pozneje vse skupaj »izgublja ritem«, prevladujejo »filozofski dialogi« med glavnima likoma, tj. med profesorjem in amaterskim statistikom, dodatno obremenjeni s profesorjevimi »literarno« refleksivnimi monologi v offu. Samski profesor zgodovine namrech

vzame na stanovanje prav tako samskega kvazifilozofa, ki s statistiko ugotavlja »ritem zločinov« (naslovna sintagma v izvirniku lahko pomeni tudi množino), skrito mrežno vsega povezanega dogajanja, v katerem razpoznava za zhivljenje nujno uravnotezhenje dobrega in zla. Razreshitev (»katarza«) drame je nakazana okorno, nedorečeno, dvoumno (je profesor res ubil podnajemnika ali le v »blodnji«?). Tako film v glavnem obvladuje t. i. avtentični lokalni kolorit (a brez zagrebshke kajkavshchine): kampanilistično nostalgichen sentiment v razmeroma počasnem, ljubiteljsko nadrobem, skoraj etnološko dokumentarističnem prikazovanju polproletarskega zagrebshkega predmestja (Trnje) z ulico v njem in s hisho profesorjevega otroštva, ki jo porushijo, v tem jasno določenem socialnem kontekstu pa temeljna drama kot intelektualno-eksperimentalna konstrukcija njegove nadgradnje izzveni v prazno. Bolj obveshčenemu gledalcu preostane le možnost asociacije »za nazaj«: scenarist je iz Vukovarja, režiser iz BiH, morda gre za »nezavedno preroshko napoved« prihajajoče katastrofe z neizbežno intenzifikacijo ali zgostitvijo zločinov, metaforično »zasluteno« deset let pred tistim, kar je pozneje zares zajelo tako Hrvashko kot BiH. V tem smislu naslovna sintagma tako rekoč nenamerno, a po svoje neizogibno dobiva razsežnost pojmovnega simptoma kot nadčasovna balkanska »endemična formula«, podobno kot npr. naslova Pavlovičevih filmov *Prebujanje podgan* (1967) in *Nasvidenje v naslednji vojni* (1980).

NEPRIJETNA RESNICA (*The Inconvenient Truth*; Komuna, 20. 10. 2007). Znameniti dokumentarec s Clintonovim podpredsednikom Alom Gorom »v glavni vlogi« in z njegovo ekološko osveshchevalno (za nekatere reklamersko panichno afektirano) poslanico chloveshtvu (znova na sporedu ob Nobelovi za mir Alu Goru, da bi se peshchica zamudnikov vendarle potrudila na ogled). Brilljantno rezhiran (Davis Guggenheim) film »o nichemer«, tudi z mojstrsko popevko opremljen paket shokantnih dejstev o unichevanju atmosfere, o samomorilskem drvenju chloveshtva v tehnološko in demografsko katastrofo; Gore namrech navede tudi dejstvo, da je prebivalstvo Zemlje sredi 20. stoletja znashalo dve milijardi, v naslednjih 50 letih, se pravi v chasu njegove »baby-boom« generacije (rojen 1948) pa se je povechalo na ok. sedem milijard. (Po logiki takega narashchanja bodo chez 50 let Zemljani dobesedno viseli s svojega planeta kot kakshna hipertrofirana golazen iz gnezda; torej bo vsaka globalna – tudi atomska – katastrofa le dobrodosla, pach v smislu Maove »neomaltuzijanske« izjave, da bo vojna, ki bo pobrala polovico Kitajcev, reshila Kitajsko, ker bodo preostali lahko zadihali ...). Nekaj res enkratnih prizorov in posnetkov, npr. kako bo morje zaradi topljenja arktičnega ledu zalilo Manhattan s spomenikom katastrofi 11-9-01; najbolj chudovita se zdi vesoljska fotografija Zemlje kot svetlo modre pikice v galaktičnem oceanu z retorichno virtuožno balansiranim Gorovim komentarjem (»Ta pika z vsemi tragedijami in katastrofami, ki so se zgodile na njej, je nash skupni, edini dom ...«).

PETELINJI ZAJTRK (*Rooster's Breakfast*; Slovenija, 2007; Kinoklub Vich, 22. 10 2007). Nedvomno slovenski filmski zadetek v polno, čeprav gre za režiserjev prvenec. V vsakem pogledu profesionalno soliden, tako rekoč »naravno« perfekcionističen film: scenarij in režija Marko Nabershnik, za vsebino je pomembna uchinovita glasbena spremljava Sasha Loshicha s kratkim prispevkom Severine, ki »maksimalno« zapoje pesem *Gardelin* (hrv. spachenka iz ital. cardellino – lishček; tukaj morda finejši metaforični nadomestek za »falichnega« petelina, prim. angl. cock). Posneto po istonaslovnem romanu (1999) Ferija Lainshchka, uveljavljenega pisatelja s prekmurskim kontekstom. Sodobna, očitno amerikanizirana varianta »klasichnega« vzhodnoslovenskega rustiklanega naturalizma s Pavlovichevim *Rdechim klasjem* (1970; po romanu *Na kmetih* Ivana Potrcha) na chelu; sodobnost je poleg chasovne aktualnosti tudi v kombinaciji elementov kriminalke, melodrame in glasbene popkulture z njeno mitologijo. Osnovni sizhe je arhetipsko razmerje med mojstrom in uchencem (»metafora« razmerja oche-sin) ter njuni vzporedni fascinaciji s »femme fatale« – mojster z zvezdo jugomelosa, učenec z »nedolzhno« kriminalchevo zheno, za oba je ta fascinacija usodna. Izvrsten igralski kvartet glavnih likov. Vlado Novak je ustvaril svojo zhivljenjsko filmsko vlogo z upodobitvijo provincialnega avtomehanichnega mojstra Gajasha kot tragikomichnega uteleshenja jugonostalgije in titolatrije, ki se »nezavedno« kompenzirata z obozhevanjem hrvashke popevkarice Severine; lokalni mafijec, ki ga prepričljivo igra Dario Varga, mu podtakne dvojnico zvezdnice, da mu z njo celo uspe »uresnichiti« zhivljenjski sen – t. i. »petelinji zajtrk« (rustikalna metafora za »seks na teshche«; seks »petelina s kuro« se dogaja v glavi Matkurje; delna asociacija z Antichevim *Zajtrkom s budichem*, 1971, o Vojvodini kot ruralni provinci v »glavi Srbije«). Pia Zemljich je psihofizichno magistrhalno osvojila platno kot sodobna podezhelska fatalka Bronja, mafijecheva »nesrečno« zdolgochasena zheni, ki zapelje prishleka v majhnem kraju (Gornja Radgona; mozhne »korespondence« z Majdo Potokar v *Rdechem klasju* in Mileno Zupanchich v Partljich-Klopchichevem *Vdovstvu Karoline Zhashler*), mladega mehanika Djura (Primozh Bezzak; »tranzicijski ekvivalent« Radetu Sherbedzhiji kot »sorealisticnemu« Juzheku v *Rdechem klasju*). Posttranzicijska podoba (vzhodne) Slovenije v tem filmu je psihichno travmatizirana, eksistencialno-ekonomsko zmedena, »kapitalizirana« (lumpenizirana), iz identitetnih okleshchkov skrpana lokalna varianta »Jugoslavije v malem« (Djuro npr. omeni, da je njegov oche Chrnogorec), kjer nastopajochi ne govorijo, temvech güchijo »eksotichno« (»gibsonovsko«) meshanico narechja (»prekmurska shtokavshchina«), hrvashchine in jugoslovanshchine z obilno rabo identifikacijsko znamenite »pichke materine« (podnapisi v knjizhni slovenshchini niti ne bi bili odvech). Tako rekoč v povzetku je tu, v nagonško kaotichnem presechishchu med delavnico in gostilno, vsa shtajerska masmedijska in literarno-filmska »folklorna« mitologija: alkohol, petje, seks, zlochin. Film se ne pogloblja posebej v psiho svojih likov, v glavnem le funkcionalno razvija in dramatichno prepričljivo sklene linearno fabulo, tako da deluje skoraj prevech preprosto v primeri z vechino sodobnih slovenskih filmov,

ki so pretežno usmerjeni v hermetično kompleksnost. Vsekakor pa tako v tradicionalističnih (npr. *Kajmak in marmelada*, 2002) kot v modernističnih (npr. *Rushevina*, 2004) variacijah postjugoslovanskega slovenskega filma Jugoslavija »zhivi naprej« (če je bilo *Rdeče klasje* v času Juge napol srbsko, je *Petelinji zajtrk* praktično napol hrvaški, kot je slovenska estrada sploh napol hrvaška; v »chisto slovenskem« filmu bi namesto Severine najbrž morala nastopiti npr. Natalija Verboten, ki pa tudi prepeva vse bolj »balkanske« ritme in melodije, da bi se obdržala na balkanizirani sceni) v različnih oblikah mafijske turbofolklore, kot da so meddržavne meje le administrativne formalnosti, ki omogočajo še bolj intenzivno zgoščeni »shverckomerc«. Film (kot tudi literatura in sploh umetnost) pach hochesh nochesh, »zavedno« ali »nezavedno«, tako ali drugače simbolčno odrazha dejanski kronotopos (Zeit/w/ort) svojega nastanka.

INSTALACIJA LJUBEZNI (Slovenija, 2007; Kinoklub Vich 24. 11. 2007). Scenarij Zoran Hočevar in Maja Weis, režija Maja Weis (po *Varuhu meje* njen drugi celovečerec). She en primerek skoraj zhe tipične (?) slovenske »larpurlartistične« filmske entropije, pa tudi rezhiserskega padca z drugim filmom (*Varuh meje*, čeprav okornejši, je vsekakor zanimivejši). V zacetku se nakazuje razmeroma kredibilna psihodrama, omejena sicer na ozki, elitni poslovno-umetniški družbeni krog, potem se razširja in končno povsem razsuje v »lahkotno farso«, ki skusha »filozofsko« reflektirati vsesplošno manipulativno »instaliranost« in identitetno izpraznjenost sodobnega tehnološkega sveta; tako izzveni, afektirano preklicujoch samo sebe, v zhe precej izrabljeno »poanto« o igri slepil v smislu filma o filmu. Prehajanje resnobe znotraj enega umetniškega projekta v komičnost je pach zmeraj še bolj problematično kot pa komičnost s prehajanjem v tragiko. Če za filmom ne stoji trdna ustvarjalna identiteta, ki ima širši publiki kaj tehtnega povedati, ga ne more rešiti ne ekshibicija nedvomne režijsko-montazne obrtne veshchine ne parada sijajnih igralcev.

M – MORILEC (*Eine Stadt sucht einen Mörder*, Nemčija, 1931; Kinoteka 26. 11. 2007). Absolutna klasika, najbolj znani, najboljši in prvi zvočni film rezhiserja Fritza Langa, v naslovni vlogi patološke morilske poshasti (po resnični osebi, t. i. »düsseldorfski vampir« Peter Kurten, ki je povzročal paniko v tem mestu v 20. letih XX, giljotiniran 1931), ki ubija deklice, legendarni Peter Lorre. Fenomenalna, epohalna izraba možnosti filmskega zvoka: morilec se oglasha z zhvizhganjem iz offa (t. i. akuzmatični glas). Morilca lovijo tako gangsterji kot policisti, vse pa se dogaja v grozljivem kontekstu prednacistične Nemčije z razvidnimi subverzivnimi aluzijami – ozrachje nastopajočega nacizma kot apokaliptično narashchajoče kolektivne paranoje, ishchoche »zhrtvenega kozla« (Prügeljude). V prvi polovici včasih nekoliko »zastane« v daljših dialoških sekvencah, proti koncu pa se razraste v pravi triumf klasičnega nemškega filmskega ekspresionizma z vrsto edinstvenih prizorov, npr. beg morilca po praznih ulicah pred gangsterji ipd.; patološki morilec se spreminja v zhrtve chloveshke drhali kot tisti, ki je »drugachen«, ker javno prizna in izpove svojo

strahno duševno obolenje, ki za hip dozhivi zadoshčenje le v aktu pedofilskega detomora (opomba na koncu kinotehne verzije: film ni bil predvajan v Nemčiji do 1960; malo ohranjenega traku, v slabem stanju, za novo uporabo so ga morali restavrirati v specialnih laboratorijih).

VSE, KAR STE VEDNO ZHELELI VEDETI O SEKSU (*Everything You Always Wanted to Know About Sex, But Were Afraid to Ask*; ZDA, 1972; Kinoteka, 1. 12. 2007). Kinoteka v okviru decembrske retrospektive Woodyja Allena na svetovni dan aidsa predstavi ta zgodnejši film ameriško-judovskega komika. Film je nastal (po istonaslovni knjigi – sekspriročniku) v kontekstu tedanje »seksualne revolucije«, se pravi tedaj, ko je beseda sex she premogla nekaj »izzivalnosti«. Od te revolucije je po 35 letih tako kakor od »komichnosti« tega omnibusa s klobasastim naslovom in sedmimi »zgodbami« ostal le nistrc. (Edina zanimiva točka bi bil le klasik horrorja John Carradine v drobni, a markantno izvedeni »gotški« vlogi.)

MOKUSH (Slovenija, 2006: Kinodvor, 24. 12. 2007). »Novi« ali »reanimirani« (posnet 2000; zaradi tehničnih, finančnih in pravnih problemov premiera shele dec. 2007) film režiserja Andreja Mlakarja, ki je tudi scenarist, skupaj s pisateljem Ferijem Lainshchkom po romanu slednjega (Ki jo je megla prinesla, 1993). Nedvomno tehtno zasnovan film kompetentnega režiserja (r. 1952; dva uspela filma: *Christophoros*, 1985; *Halgato*, 1994; slednji tudi z Lainshchkom) s sijajnim, shokantno ekspresivnim uvodom: Dario Varga kot briljantno odigran, v vsakem trenutku prepričljiv katoliški duhovnik z nenavadnim imenom Jon Urski (ruski Jona? – Jonas, hebr. golob; Jonatan, božji dar) je za kazen poslan v zamochvirjeno zakotje, kjer ga nori kovach »usodno zaznamuje« s podkovanjem leve noge (vsi igralci so ustvarili izvrstne like, npr. Ludvik Bagari v drobni, a zahtevni vlogi slepca). Potem pa film – recheno po domache – nikakor »ne zagrabí« in ne »zalaufa« z razvijanjem fabule, ki je »literarno« preoblozhena do tezhje razvidnosti osnovnih medosebnih in chasovnih razmerij, z okornimi dialogi, ki se neredko izgublajo v nerazumljivost. Uveljavljena specifichnost Lainshchkove literature je zemljepisno utemeljena v vzhodni Sloveniji, v prekmurskih mochvirjih, film se odmika v »krajevno nedolochenost« (z ozadjem Cerknishkega jezera) in v mestoma gledalishko kompleksen knjizhni jezik, cheprav so navzoča nekatera splošno znana vzhodoslovenska folklorna znamenja. Tudi na nivoju ambiciozne metaforichne simbolike (»skriti stari grehi«, spopad katolishtva in poganstva, morda tudi revolucije – prim. kratek prizor medvojnega lova na partizana z rdečo zvezdo na kapi ali na koncu iz poplave spet vstala belo sijocha cerkev) film kot celota razpada na trdo sestavljene fragmente hudega nesporazuma z »magichnim realizmom« na meji resnichnosti in psihotichne fantazme (Mokush je v filmu ime mi/s/tichnega kraja, kjer skusha zhupnik Urski obnoviti cerkev; sicer gre pri naslovu za vsebinsko ustrezne, cheprav razvidneje nepojasnjene asociacije s praslovanskim zhenskimi bozhanstvom, bivajochim v mok-rini, v mochvirjih, odnasha zapushchene otroke, tj. Mokosh; v slovenshchini je *mokožh* mochvirska ptica; zhupnik Urski po mochvirju zaman lovi ptico ...). Skratka, she

en slovenski film, ki se ne sprashuje dovolj, kako bo gledalec sledil ponujenemu labirintu zhivih slik; »koordinacija« z gledalcem, ki je v posebnem polozhaju sprejemanja, je pach za film tako ali drugache neizogibna.

4 MESECI, 3 TEDNI IN 2 DNEVA (*4 luni, 3 saptamani si 2 zile*; Romunija, 2007; Kino Vich, 29. 12. 2007). Romunsko »odkritje« leta 2007, z nerodno afektiranim naslovom, zlata palma v Cannesu. Rezhija Cristian Mungiu, ki je filmar postal pri shtiridesetih, shtudiral je literaturo in pravi, da je hotel postati pisatelj, da ga je zmeraj pritegovalo pripovedovanje zgodb, da je film le ena od oblik tega pripovedovanja, zgodba je celo vechji problem kot denar (»Najvechji problem je najti pravo zgodbo, ker je to tisto, kar je zame najbolj pomembno.«; int. *Delo Vikend*, 15. 6. 2007; zgodba ni le »novi trend«, poudarjal jo je marsikateri od klasicnih velikanov: Hitchcock, Ford, Kurosawa itd.). Zgodba za ta film naj bi bila resnichna, rezhiser jo je zvedel, kot sam pravi, »iz prve roke«. Nedvomno mojstrsko izveden naturalisticni minimalizem – brez glasbene spremljave, z brezizhodno klavstrofobichnimi uchinki (v glavnem hotelski interier, le redki prizori s »sorealisticno« pushchobnih blokovskih dvorishch ali z zloveshchih nochnih ulic; dogajanje v letu 1987, vendar gre za del socialistichne elite, intelektualsko-shtudentski sloj, ne za najnizhjo bedo). Dialogi, ki niso dialogi, ampak najbolj nujna, nich retorichna, vsakdanje pritlehna komunikacija. Zgodba, ki ni zgodba, vendar z navidezno preprosto, pregledno linearnostjo od zacetka do konca vzdrzhuje napetost trilerja. Junaki, ki niso junaki, ampak neoporechno, skoraj dokumentaristicno »resnichne osebe«, ki v primezhu institucionalnega sistema skushajo ilegalno preprečiti prihod »novega drzhavljana« (v Ceausescujevi varianti stalinisticnega ateizma je bil splav strozhje prepovedan »kot v Vatikanu«, po padcu komunizma je legalizirani splav shel v milijone). Vse nagrade in pohvalne kritike so gotovo upravichene, a vprashanje, ali tak »art« minimalizem (z enkratno »mochno temo« in s sicer psiholoshko briljantno utemeljenimi dolgimi staticnimi kadri) resnichno omogocha shirshi »nacionalni prerod« romunskega filma, se zdi odprto. Kakor z vidika radikalnega naturalizma, kot ga nacheloma ponuja ta film, »ostaja odprto« vprashanje, kaj se je zgodilo v hotelski sobi, ko se kamera izjemoma odmakne od dogajanja z vidika Otilie, dekleta, ki spremlja splav prijateljice. Tu v zadevnem rezhijskem perfekcionizmu zazija »dramaturshka luknja« neprikazanega posilstva: izsiljeni seks ali posilstvo dveh zhensk v stresnih okolishchinah mazashkega splava in grozechega vechletnega zapora z možnostjo obtozhbe za umor se zdi shibko preprihljiv »projekt«. Možnost ugibanja: je izvajalec splava in posiljevalec, t. i. »gospod Bebe«, v resnici agent povsod prisotne Securitate, zato si lahko dovoli vech kot drugi; v kontekstu sploshne revshchine mu ni do denarja, namesto honorarja prilozhnostno posiljuje, celo pozablja svojo »osebno izkaznico«?

Chlovekov razvoj

Andrej Lenarčič

LJUBLJANSKO BARJE

EKOLOSHKA SANACIJA TER SONARAVNA ESTETSKA IN
EKONOMICHNA EKSPLOATACIJA (10. 07. 1997)

Danes je v zvezi z Ljubljanskim barjem¹ mogoče ugotoviti zlasti dvoje:

1. Ljubljansko barje kot biotop, oziroma svojevrstni ekosistem, izgublja svoje značilnosti, in
2. Po naravni poti ga ni več mogoče niti ohraniti in še manj vrniti v prejšnje stanje.

Ob tem ni dvoma, da je Barje s svojimi, v zmanjšani meri ohranjenimi značilnostmi neponovljiv in nadvse dragocen rezervat v luchi danšnjega, ekološko osveščena razumevanja naravnega okolja, njegovih danosti in pomena.² Prav tako ni mogoče mimo krute resnice, da to značilno barjansko okolje nezadržno propada, da ni mogoče zaustaviti nasilnih, nekontroliranih posegov, pa naj gre za stihijsko pozidavo, ceste in druge komunikacije ali za navadno, primitivno onesnaževanje z odplakami in odpadki. Vse to pa ima neogibno posledico, da izginja tipično rastlinstvo in živalstvo, da številne ptice selivke ne najdejo več svojih običajnih pochtalishch, ter ne nazadnje, da izginjajo enkratne vedute, razgledi.

Za razumevanje problematike Ljubljanskega barja je treba najprej vedeti, da je poleg osuševalnih ukrepov v davni³ na njegovo stanje najbolj usodno vplivalo poglobljanje struge Ljubljanice skozi Ljubljano in hkratno intenzivno izkorishchanje shote, pa tudi splošno unichevanje shotishch z zazhiganjem. Eden od učinkov tega je bil, da se je občutno znižal nivo podtalnice, pa tudi same površine Barja. Danashnje dogajanje le še dodatno obremenjuje in unichuje ta usodno nachei biotop.

Na kratko je mogoče reči, da smo priche dehidraciji Barja, pri tem pa degradirano zemljishche ne pridobiva trdnosti, da bi bilo primerno za gradnje,⁴ in tudi kemichna sestava prsti se ne spremeni tako, da bi jo bilo mogoče izkorishchati za poljedelstvo. Konec koncev ostaja degradirano okolje, pri katerem je negativni estetski uchinec še najmanjša škoda.

Ukrepi, ki se jih kaže lotiti čimprej, naj bi torej vrnili Barju potrebno vodnatost, nujni minimum zamochvirjenih predelov ter dovolj barjanske površine za tipični rastlinski in živalski svet.

Najhitrejša pot do tega cilja je naslednja: Določeni (večinski) del barjanske površine, ki ni obremenjena z zgradbami in napravami, se preprede s sistemom kanalov, povezanih jezer in večjih ali manjših vodnih površin, in to vzdolž Ljubljane, njenih pritokov in zhe obstoječih kanalov. Z izkopano zemljinjo se dvigne nivo trdine, obenem pa se doseže potrebna globina vode. Vse sistem bi predstavljal nekaj kvadratnih kilometrov veliko vodno površino in prav tako nekaj kvadratnih kilometrov obsegajočo trdino.⁵ Pri določanju oblike tega tkiva bi, poleg rečnih strug in obstoječih kanalov, sledili tudi reliefnim značilnostim zemljišč v skladu s strokovno ugotovljenimi potrebami po zamohvirjenih površinah in trdini za rastline in živali, ki sodijo v barjansko okolje. Vse ostale vodne in suhe površine, to je nekaj deset kvadratnih kilometrov kanalov, jezer in zemljišč s sto in več kilometri obalne črte, je mogoče komercialno izkoristiti v rekreacijske, turistične, športne in kulturne namene, upoštevaje vse kriterije sonaravne eksploatacije brez obremenjevanja okolja. Trgu je mogoče ponuditi nekaj tisoč parcel za vikende, več tisoč privezov za jahte in druga plovila, prostor za gostinstvo, hotele in druge turistične dejavnosti, kot so kopalnišča, športne naprave, pristajališča za hidroplane, proge za regate in druga tekmovanja.

Ob upoštevaniu dejstva, da bi ta hidrosistem s povprečno globino tri metre in več vseboval nekaj deset milijonov kubičnih metrov vode, je na dlani njegov pomen za potrebe savskih elektrarn, še posebej nuklearke v Krškem.⁶ Pri tem je potrebno poudariti, da določeno nihanje nivoja vode ne bi imelo negativnega učinka. Jezera te vrste imajo namreč travnate brezhine, dostop do vode je praviloma prek mostovzhev in splavov, kopalnišča imajo posebej urejene plavajoče bazene.

Da je mogoče ta projekt, ob skrbnem upoštevaniu naravovarstvenih kriterijev, uresničiti v dobro Ljubljanskega barja kot tipičnega ekosistema, ni dvoma. Utegnejo se pokazati celo ugodne klimatske spremembe zaradi temperaturnih razlik in, posledično, vetrov v sicer brezvetrni ljubljanski kotlini. Prav tako pa tudi ni dvoma, da je ta projekt uresničljiv ob hkratnih/sprotnih pozitivnih ekonomskih učinkih. Vnaprejšnja prodaja parcel za vikende, zemljišč za turistične in druge dejavnosti, in seveda množice privezov za plovila, še zlasti tujim interesantom,⁷ ki bi svoje jahte z veseljem privezovali tu, namesto da jih z Jadrana, kjer zanje ni prostora, vozijo daleč v severne države, bi prinesla dovolj sredstev za sukcesivno izvrševanje del. Značilnost tega projekta je tudi, da ga je mogoče brez škode za celoto uresničevati postopoma, kakor pritekajo sredstva ali kot se izpopolnjujejo načrti. Pri tem nadaljevanje zemeljskih del v nichemer ne moti uporabnikov zhe urejenih predelov, nivo vodne površine ostaja nespremenjen.

POVZETEK PRIDOBITEV:

- Vech kot deset kvadratnih kilometrov svojevrstnega jezera ali »morja« v sredishchu Slovenije;
- sto in vech kilometrov obale s »plazho«, kopalishchi, turistichnimi in shportnimi kapacitetami;
- turistichno-kopalna sezona vech kot dva meseca, shportna vse leto;
- nekaj tisoč individualnih parcel za vikende;
- nekaj tisoč privezov za jahte;
- milijoni kubichnih metrov vode za uravnavanje pretoka reke Save (hidrocentrale, nuklearka);
- dovolj zamochvirjenih povrshin in trdine, vse rezervirano za rastlinski in zhivalski barjanski svet;
- nich vech nevarnosti poplav (razprostranjena vodna povrshina⁸ sprejme tudi stoletne vode brez pretiranega dviga nivoja), zhe obstajajochi objekti ostanejo, piloti so celo obstojnejshi, ker je nivo talne vode vishji in stalen; nivo Ljublanice v mestu, v njenem neuglednem, zabetoniranem kanalu (kloaki), je mogoche dvigniti za dober meter, to pa ne bi bil le estetski dosezhek,⁹ marvech tudi dobrodosla možnost zgraditi vodno elektrarno nekje na Fuzhinah;¹⁰
- sukcesivno, sonaravno in ekonomsko uchkovito (»samofinanciranje«) uresnicjevanje celotnega projekta (malo delovne sile, okolje neobremenjujochi mehanizacija, brez vnashanja tujih materialov);¹¹
- raj za ekologe, arheologe, krajinarje in hortikulturene strokovnjake (skrbno in dosledno urejena infrastruktura, komunikacije, dvizhni mostovi, sistem zaprtih greznic s stalnim chishchenjem).

Ljubljana, 27. 11. 1995

OPOMBE

¹ Barje je novejshe poimenovanje, ki se je uveljavilo z ilirizmom; izvorno ime je *mab*.

² Velike jate ptic selivk so nekdej pestrile zhe tako bogat ptichji svet. V mochno omejenem shtevilu selivke she danes uporabljajo to, dokaj osiromasheno etapno pochivalishche. A je vse manj gnezdishch zlasti stalnih naseljenk.

³ Osushevanju in gradnji cest v rimski dobi so temeljitejshe ukrepi sledili shele v terezijanski dobi, ko so sanjali o zhitnici na osushenem mochvirju. Grubarjev prekop in druga obsezhna dela so bila neuskklajena, »pozabili« so na zapornico pred odcepom Grubarjevega kanala pred mestom, ki bi vzdrzhevala standardni nivo vode na Barju med poglabljanjem struge in she pozneje. Tako pa so postavili zapornice shele po dolgem chasu, ko je Ljublanica odtekala po poglabljeni strugi skozi mesto. Barje se je tako osushilo in sesedlo. Mahovito zemljishche je trdno in stabilno le, dokler je dovolj namocheno in polno rastlinja. Osusheno sprhni v prah.

⁴ Znižani nivo talnice in tudi siceršnje sušenje barjanskih tal unichujeta pilote pod stavbami.

⁵ Dovolj namočena prst, bogata korenichja ter nizkega in visokega rastlinja, bi bila dovolj chvrsta podlaga za poti in stavbe.

⁶ Kako nujno je dopolniti pretok Save v sušnih mesecih, kazhejo nachrti, da bi si pomagali z akumulacijo na Planinskem polju. Tu obravnavana ureditev Ljubljanskega barja je mnogo ugodnejša in ekoloshko sprejemljivejša reshitev.

⁷ Investitor bi na ta nachin zbral precej milijonov sredstev.

⁸ Nekaj deset kvadratnih kilometrov.

⁹ Plechnikova sanacija »mojstrovine« dunajskega inzhenerija Grubarja zahteva nivo reke v mestu do stopnic Plechnikovega pristana.

¹⁰ Projekt elektrarne pri Plechnikovih zapornicah je zhe star. Danes jo je mogoche locirati vzhodnejše, mogoche pri Toplarni. Bila bi precej mochnejša, saj bi bil vodni padec vech kot meter vishji.

¹¹ Mogoche je rachunati z zanimanjem UNESCO. Izginjajocha mochvirja niso le nash problem. Ljubljansko barje je eno najpomembnejših mochvirij v Evropi, to pa brez korenitega posega zagotovo kmalu ne bo vech.

ZA SKLEP

Zhe od nekdanj, posebej intenzivno pa od tedaj, ko mi je mandat poslanca drzhavnega zbora odprl nekaj vech mozhnosti, sem se ukvarjal s problematiko Ljubljanskega barja, Morosta, kakor smo ga znali prijazno poklicati tisti, ki smo ugledali luch sveta v njegovem meglenem, mokrotnem narochnju. Sedaj, ko so leta mladosti potonila v vechno minulost drugega tisochnletja, kot sivolasi zaljubljeni zaman ishchemo ostanke nekdanje prelesti. Trepetljave jelshe zgrozhene medlijo ob bregovih blatnih jarkov, greznic, ki polzijo iz razmetane goshchave chrnih gradenj. V jenjav spomin so zbledele kodrolase breze s travnikov Rakove jelshe. In kot v upanju, da si utegnemo priklicati nazaj razkoshje minulih chasov, se Morostarji vse bolj zagnano ukvarjamo z nesrecho, ki razzhira kraje nashe mladosti.

Dovolj in prevech je razlogov, prav nich romantichnih ali umishljenih, za to. Brez shtevila pisem in prispevkov sem napisal na vse mogoche naslove, technaril po ministrstvih in pri drzhavnih sekretarjih, ki jim je nalozhena skrb za okolje. Nisem se ustavil niti pred vrati zhupanstva in ministrstev. Odgovorov je bilo malo, skoraj nich. Bolj slutil kot vedel sem lahko, da je kdo vrgel pogled na poslanske papirje in priloge takrat, ko sem slisal, da »je pa najbolj neumna ideja tista, da je treba Barje spremeniti spet v jezero«. To je, zhal, dokaz, kako povrshno ljudje obravnavajo resne zadeve. Ali pa jih pri odlochnanju vodijo kakshni prav posebni interesi, zaradi katerih se bo Barju she naprej slabo godilo.

Izkushnje drugod po Evropi zgovorno povedo, kako narobe je bilo vse, kar se je doslej ukrenilo v zvezi z mochvirji. Narava kruto opominja. Trajne izgube flore in favne prvi hip niti niso tako boleche. Neposredno in takoj pa udarijo silovite poplave, ki so posledica samopashnosti nekakshnih strokovnjakov. Lanska katastrofa v dolnjem toku reke Odre in poplave v okolici Ingolstadta kazhejo, da je edina reshitev v dovolj zmogljivih zadrzhevalnikih visokih vod, ki morejo biti suhi ali mokri. Njihovo velikost in znachilnosti – ali naj bodo vodnati ali pa bolj ali manj mochvirne povrshine – morejo z veliko natanchnostjo dolochiti za to usposobljeni strokovnjaki. Vsaka poplava, pa tudi vsaka degradacija ekosistema, je izkljuchno krivda strokovnjakov. Prav nich v tem obsegu ni nepredvidljivo. Statistichni podatki zanesljivo dolochajo nivoje stoletnih vod in razliko med dotokom hudournih vod in najvechjo zmogljivostjo odtokov je mogoche z lahkoto izrachunati. Vsekakor pa bi bilo treba ukrepati hitro. Stanje na Barju je tako, da bi imela poplava in potres na obmochju Barja katastrofalne posledice.

Ljubljana, 3. 7. 1999

Za zgodovinski spomin

Andrej Lenarčič

»ZAPADNI BALKAN«

(Pismo Avstrijskemu veleposlaniku v Sloveniji Valentinu Inzku)*

Sposhtovani gospod veleposlanik!

Ker je veleposlanik Avstrije vech kot pravi naslov v teh zadevah, si dovolim Nj. eksc. nadlegovati s temle pismom.

Omenil sem pred kratkim, da bi Juga she vedno obstajala, che bi ne vključevala Slovenije. Pravzaprav bi bilo bolje postaviti obratno: Ker je bila Slovenija sestavni del Juge, je Jugo razgnalo. Popolni tujek v balkanskem kotlu, kar so Slovenci in Slovenija per definitionem, je deloval kot generator in encim procesa razgradnje. In kakor se ponavadi dogaja, je bila zunanja manifestacija »slovenske« udeležbe komaj opazna, vsekakor pa dalech manj na ocheh kot njeni uchini. A tudi dejansko so bili apetiti preostalih udeležencev jugoprojekta, ki so se mnozhili v humusu slovenske samobitnosti, posebnosti, tujosti, in so na ta rachun poskušali uveljaviti svoje partikularne koristi znotraj sebi podobnih, dalech intenzivnejshi, surovi in mnogo bolj rushilni od slovenskega »inicialnega« delezha. Slovenci s(m)o preprosto hoteli proch iz zablode stoletja, nazaj, odkoder so nas izgnali zblojeni projekti. Preostali, med seboj bolj soroden – che zhe ne povsem enak – vechji del Juge pa je dobesedno ejakuliral v svojem stilu in kulminiral v genocidnem medsebojnem obrachunavanju, v boju za chimvechji izplen. Ochitno stvar zoologov, raziskovalcev obnashanja primatov. (Prim.: Pobijanje po zmagi Titove JLA leta 1945; ponovitev zgodbe v zadnji vojni – incl. Srebrenica, ki je do podrobnosti kopija divjanja po drugi vojni na slovenskem ozemlju.)

Kdor se je pripravljen pouchiti, na kakshen nachin se je na pobudo Britancev posrečilo Titu dogovoriti s srbskimi chetniki za sodelovanje in podporo, naj prebere knjigo Philip J. Cohen in David Riesman, *Serbia's Secret War, Propaganda and the Deceit of History* (Texas A&M University Press, 1996), kjer bo izvedel, kako so dovcherajshnji chetniki »obrnili kape«, izvrshili povojni sploshni pokol protikomunistov drugih nacionalnosti v Jugi, si s tem kupili zhivljenje, a se hkrati s krvavim zlochinom na zhivljenje in smrt zavezali Titu, ki so ga zato do konca absolutno zvesto varovali. S Titovo smrtjo je »charni ris« minil, (pre)minila je tudi Titova Jugoslavija.

Shtevilna dela, shtudije in disertacije, ki se lotevajo problema jugoprojekta, imajo bistveno napako v samem startu, to jih naredi v celoti neverodostojne in neuporabne. Nekritichno prevzemajo izhodishchno stalishche, ki je notorichno zmotno, neresnichno: mednarodno-zgodovinsko pravno povezujejo Slovence in Hrvate in brez rezerve povzemajo floskulo o »hrvashkem drzhavnem pravu«. Od vse velike mnozhice ostane le malo uporaben seznam nekaterih faktov in dogodkov, ki jih je tezhko razvrstiti v uporabno izhodishche, saj so zlozheni v sfizhen konstrukt, slonech na fikciji – kolikor znanstveni pristop, ki v nachelu

obdeluje le posamezne vidike fenomenov, zhe zaradi tega ni sposoben predstaviti zgodovinske resničnosti, ki je dinamičen splet mnogoterih dejavnikov v času in prostoru. Kakor pri anatomiji predmet raziskave zhe zaradi samega postopka izgubi svoje chloveshko bistvo in stroka preiskuje le she kadaver, tudi zgodovinar, bolj ko je »znanstven«, manj resnice pove.

Kdor ima namen kritično analizirati razvoj položaja Slovencev nasproti Hrvatom skozi chas, v nobenem primeru ne sme prezreti nekaterih bistvenih osnovnih dejstev.

Drzhavnopravna, kulturna in gospodarska navzočnost ljudstva, ki se danes imenuje Slovenci, je evidentirana in z artefakti izprichana od najzgodnejših chasov kontinuirane evropske zgodovine. Zapis slovenskega jezika je sploh prvi zapis kakega danes zhivega evropskega jezika. Zapisanim in mnogim drugachnim prichevanjem o drzhavnopravnih dejanjih, ustolicevanjih in vojashkih dejavnostih ni mogoche ugovarjati. Ves zgodovinski razvoj obmochja, kjer od nekdanj zhivijo Slovenci, to izprichuje. Od samih zachetkov, zgodovinsko dokumentiranih »za nazaj«, ko so se zapisovanja zgodovinskih dogodkov v Evropi sploh shele pojavila, je vse do kolapsa leta 1918 trajala ista oblast, obstajale so iste dezhele. Ime vladarja ne spremeni nichesar. Niti jezik. Vse do poznega novega veka je bil itak samo latinski, nemshchino pa je prinesla shele industrijska revolucija ter nacionalizmi in ekspanzionizmi, ki so se bohotili na krilih zakonitosti ekonomskega razvoja. Kakor je bil ta ali oni karantanski knez Slovenec, je bil oni drugi Babenberzhan, pa potem Habsburzhan – a vedno in znova legitimni knez suverene drzhavne tvorbe, izbran oz. potrjen od ljudstva in v njegovem jeziku, pa naj se je dezhela imenovala Karantanija ali Dedne dezhele. Vzpon dezhelne organiziranosti v nichemer ni odvzel nichesar drzhavnopravnega, le nekatere ingerence so shle z vojvodo na kraljev/cesarski tron. Nemogoche je torej imeti objektivno sliko stanja, che se ignorira dejstvo, da je bil vsakokratni avstrijski nadvojvoda ali kralj ali cesar predvsem legitimni vladar Dednih dezhel in vsake s Slovenci poseljene dezhle posebej. Je in ostane bistveno dejstvo, da so si oblastnike Slovenci postavljali sami, da Dunaj Slovincem nikoli ni bil okupator, saj so bili prav oni njegov zgodovinsko-drzhavno-pravni temelj. To je bilo dokončno potrjeno tisti hip, ko je dinastija svoj imperij sesula, ker je na to dejstvo pozabila.

Kaj pa ostane od opevanega hrvashkega »drzhavnega prava« razen nabreklih fantazijskih slikarij, postane očitno, ko odpremo oči. Prav nichesar, niti od dalech vsaj podobnega dejstvom, navedenih zgoraj pri Slovencih, ne opazimo. O literaturi dosti pove Trubarjevo naprežanje, da jim nekaj ustvari. A je npr. biblija morala she stoletja dolgo pochakati ... Drzhavnopravna upravichenja iz zgodnejših chasov so bolj ali manj pravljicharstvo ali ugibanja na osnovi nekaj vklesanih fragmentov, kakshno »bashchansko plocho« pa jim je itak moral odkriti in pokazati slovenski shkof. Trdno stoje le izprichana in dokazljiva dejstva, da so vechino dezhel, ki danes sodijo pod Hrvashko, na zachetku »pisane zgodovine« okupirali in si jih podredili Madzhari. Vse odtlej pa do konca prve svetovne vojne je ostalo tako. Madzhari so si uzurpirali vso oblast. Kot podlozhnikom so Hrvatom ustanovili madzharsko shkofijo v Zagrebu, kar pove svetnik, ki mu je

stolnica posvečena: madzharski kralj Shtefan. Niti domachega imena za guvernerja jim niso dovolili (verjetno si ga niso znali izbrati), zato so jim do konca zapovedovali bani (!). »Sabor« pa je itak najbolj obichajna stvar – pri nas ga je imela vedno vsaka vas ... »Hrvashko« ime je bilo omejeno na eno samo majhno pokrajino. Vechina dezhel pa je imela drugo ime in svojo upravo. Dalmacija ves chas sploh neko chisto posebno, kolikor ni bila podrejena slovenskim dezhelam. Kolikor bolj se sprehajamo skozi zgodovinsko dogajanje na tem obmochju, bolj tonemo v vsakovrstne igre Madzharov, Srbov, Hrvatov in manipulacije Habsburzhanov, da bi iz vsega tega prek personalne unije potegnili zase najvechjo korist. Izprichane grdobije, ki so se s strani ondotnih domorodcev dogajale nashim kranjskim in shtajerskim vojshchakom, vitezom in poveljnikom, ki so morali v okviru »vojnih krajin« varovati jugovzhodno mejo na Sotli in Kolpi, pa tudi same dovolj glasno vpijejo o »drzhavnopravni« integriteti tamkajshnjega okolja. Che na osnovi razvidnega dejstva, da je bil Habsburzhan legitimni (domachi) vladar Slovencev, kot madzharski okupator pa tudi vladar Hrvatov, potegnemo kak sklep, je edini mogoch ta, da smo bili Slovenci vladarji Hrvatom – in je to tudi vse, kar ostane od glorificiranega hrvashkega »drzhavnega prava«, ko z optiko objektivnih dejstev osvetlimo razkoshne privide, naslikane z oljem na cunje. A na to fantazijsko zadevo so si slovenski politichni ignoranti upali postavljali usodo slovenske pradavne subjektivitete in drzhavotvornosti – ki so ju hkrati perfidno shenkavali »Nemcem« in »Avstrijcem«, zlasti z vcepljanjem priselitvenih izmishlij, s chimer so svoje rojake delali tujce v lastni domovini in drzhavi, iz suverena hlapca. Ko chlovek prebira literaturo, ki opisuje dogajanje na za nas relevantnih obmochjih proti koncu habsburshke dobe, se sooča s frapantno pojmovno in miselno zmedo takrat odlochujochih ljudi. Dejansko chloveka shokira totalna ignoranca in hkratna zaslepljenost z nekimi vizijami, ki so bile totalno v opreki z zdravo pametjo in seveda tudi z resničnim stanjem stvari. Je sicer res, da je po bitki vsak lahko general, a v tem konkretnem primeru gre za to, da so ljudje mirne dushe briskirali tudi njim zhe tedaj jasno razvidna dejstva. Hlapchevanje vabljivim, a she bolj varljivim jugoslovanarskim sirenam, izdatno podprto s strani visokega klera, je zalotilo Slovence ob kolapsu imperija, kljub popolnoma potolchenim italijanskim napadalcem, nemochne in brez vsakega drzhavotvornega koncepta. Kaj so si mislili Wilson in njegovi po pogovoru s »knezoshkofom«, si je komaj mogoche predstavljati. Bilo bi pa vsekakor pouchno prebrati ... Ostane, da so si Chehi z Masarykom, ki je zhe dolga leta prej intenzivno deloval med zavezniki, pridobili podse tudi podobno »zaspane« Slovake, Slovenci pa smo po zaslugi domasih ignorantov in prodancev chez noch izgubili vsaj polovico nacionalnega ozemlja, prav toliko ljudi in vsaj dve tretjini nacionalnega bogastva. A ko bi si navlekli za vrat le to strahotno izgubo! Hkrati so nas ti nashi kalini porinili pod knuto okolja, ki nas je stoletja dolgo neusmiljeno tolklo pod firmo »turshki vpadi«. Na milost in nemilost so nas prepustili okolju, ki so mu »Srebrenice« obichajen postopek. Nobenega dvoma ni, da gre tudi krivdo za razmah revolucionarnega divjanja in poshastne morije med drugo svetovno vojno in po njej prav tako pripisati nashi »jugoslovanski opciji« leta 1918. Nikoli poprej se namrech kaj takega

v našem okolju ni dogajalo – jasno, saj nikoli dotlej nismo odprli svoje jugovzhodne meje ondod uveljavljenim maniram.

Bo držhalo, da je po katastrofalnem bolechem izkupichku »projekta« za vse udeležene in po njegovem totalnem sesutju prishel chas, da se vzame »pamet v roke« in se neha tlachiti skupaj nezdruzhljivo.

Kar se tiche nas, Slovencev, glavnih »krivcev« za slavno habsburshko imperialno epopejo, pa bi bil chas, da premislimo, kaj nam pove za ravnanje v prihodnje preteklost, ki naj jo konchno pogledamo skozi prizmo objektivnosti. Slika skozi to prizmo namrech pripoveduje, da slovenska drzhavnost ni fantazma oz. neupravicheni dobitek od vchera, marvech da je vsaj toliko stara in utemeljena, kot je avstrijska – s tem, da je nasha v kamen zapisana od pradavnine, ko nikjer ni bilo she nobenega Avstrijca, kaj shele Nemca, avstrijsko so pa Avstriji dodelili moderni paragrafi – ter da ene ni brez druge, kakor je tudi knezhji kamen last nas vseh, in bi ga razumna oblast na Dunaju nemudoma zahtevala, in ga postavila v svojo chast in ponos v prestolnici, ki je tako slovenska kot avstrijska.

Ker pa je she vedno – in, kot kazhe, vedno bolj – v zraku smer Balkan, ni odvech spomniti, da se ni modro ozirati na muhe enodnevnice, kar floskule o slovenski izvedenosti glede Balkana pach so. So to in nich drugega. Kar pa je tu tisoche let, in nas je skozi zgodovino dolochalo, je meja na Kolpi in Sotli. Te meje si nihche ni izmislil. Tu je od zacetkov. So jo pa nashi predniki mnogokrat morali braniti v krvavih bojih, che so hoteli prezhiveti. Vsakokrat, kadar je Balkan pljusnil prek te meje, je na Slovenskem kri tekla v potokih.

Da se je habsburshka dinastija vedno zavedala, odkod njena legitimiteta, po svoje pove tudi ta segment dekoracije poglavja o Koroshki v katalogu dunajske svetovne razstave ob 50-letnici vladanja cesarja Franca Jozhefa I.

(Ni brez pomena, da je tudi she zhivi prestolonaslednik to potrdil v osebnem pogovoru, ko je na vprasanje, kako to, da tega niso razglashali, pojasnil, da se druzbinsko najbolj uchinovito varuje, che se je ne razkazuje in se z njo ne postavlja ... Neke svoje pripombe k tej izjavi tukaj ne bom citiral...)

26. 2. 2006

*marca 2009 je V. Inzko prevzel naloge visokega predstavnika mednarodne skupnosti v BiH; op. avt.)

Andrej Lenarčič

SLOVENSKA DRZHAVNOST NI SHELE OD LETA 1991

(Odprto pismo ob pogovoru premierja Boruta Pahorja in metropolita Antona Stresa na TVS v oddaji *Sveto in svet* dne 8. decembra 2010)

V pogovoru, ki je bil javnosti posredovan na veliki krshchanski praznik Marijinega brezmadeznega spočetja (zakaj tega nadshkof in metropolit ni posebej omenil – vsaj takrat, ko je govoril o družini?), je bil poseben poudarek namenjen odnosu Slovencev do svoje države. Sogovornika sta veliko povedala o pomanjkanju enotnosti, kadar gre za državne zadeve, metropolit je izpostavil razliko med politikom, chigar prioriteta so kratkorochni interesi, in drzhavnikom, ki vidi dlje in je pripravljen zhrtvovati tudi trenutni lastni politichni uspeh, kadar to zahtevajo dolgorochni drzhavni interesi. O razdvojenosti, neenotnosti slovenskih ljudi govorijo tudi izsledki raziskav v tujini (metropolit je omenil Madzharsko in Avstrijo), ki umeshchajo Slovenijo med najbolj polarizirane drzhave. Seveda je tekla beseda tudi o mochno izrazheni slovenski posebnosti, da se probleme najraje prevracha na drzhavo, chesh naj drzhava uredi, kot da bi manjkala zavest, da drzhava ni nekaj tam zunaj, zgoraj, marvech da smo drzhava vsi in smo zanjo tudi odgovorni. Premier je opozoril na pomanjkanje smisla za drzhavne praznike in zlasti na pomen drzhavnih simbolov ter hkrati povedal, da smo samostojno drzhavo dobili shele pred dvema desetletjema in da Slovenci nimamo drzhavne tradicije kot npr. Chehi ali Poljaki in celo Estonci (pri tem se je skliceval na svoj nedavni obisk v Estoniji).

Vse povedano kliche po komentarju.

O zapazhanjih obeh sogovornikov ni spora. Odsotnost drzhavotvornega premisleka ni le problem shiroke javnosti, marvech – in to je tragichno – samega vrha politike, ki odlocha. Aktualna tukajshnja drzhavotvorna misel namrech izhaja iz predpostavk, ki so ali napachne ali izkrivljene. Vzorc, znotraj katerih se giblje slovenska drzhavotvorna misel, so pach umetni in vechinoma nimajo nobene zveze z dejanskim stanjem. Na kratko bi bilo mogoche rechi, da slovenska politika zhivi v utvari, da se je slovenska drzhavnost prichela leta 1991. To se razkriva v razpolozhenju in ravnanju ljudi.

Ljudstvo, ki nima lastne drzhavnosti, torej je berach in siromak na tem podrochju, z veseljem sprejme, kar koli se mu ponudi – celo okupatorja, che se le najde kdo, ki premore strukturo, zmoznho reshevanja problemov, ki jih na zasebni in skupinski ravni ni mogoche reshiti. Kdor pa ima lastno drzhavo zhe stoletja in je v ljudstvu ta (samo)zavest trdno zasidrana, sprejme vsako drugo drzhavnost kot macheho – kaj shele okupatorjevo. Slovencem, ki s(m)o vso znano zgodovino zhiveli v svojih lastnih dezhelah/drzhavah, so bile te drzhavne/upravne strukture

domache in so pomenile temeljno identiteto, ki še danes obstaja, chetudi proces pozabljanja in odtujevanja traja zhe stoletje. She vedno s(m)o v dokajshnji meri najprej Primorci, Kranjci, Koroshci, Shtajerci itd.

Obdobje nacionalizmov in imperializmov devetnajstega stoletja, ki so odmevali she vse dvajseto, je bilo do Slovencev kruto. Slovenske pradavne dezhele/drzhave so postale predmet shovinistichnega prevzema s strani nemshtva, na kar Slovenci nis(m)o odgovorili ustrezno. Namesto da bi se uchinkovito borili za svoje mesto pri upravljanju drzhave, tj. svojih dezhel, smo se s pomochjo Cerkve umikali na podrochje religije, etnije, kulture in folklore, drzhavni posli pa so vse bolj postajali domena tujih uradnikov. Zadevo s(m)o katastrofalno zaokrozhili tako, da so se narodni voditelji (brez mandata) od nashe drzhavnosti poslovili in Slovence prepustili usodi: t. i. »narodna reshitev« leta 1918 je dejansko bila slovo od nashih dezhel/drzhav, ki se je manifestiralo z dobesednim razchetverjenjem. Iz narodne skupnosti, ki je zhivela v svojih lastnih drzhavah, smo chez noch postali ogrozhena manjshina v shtirih tujih drzhavah in lastno drzhavnost smo »pustili lezhati ob cesti«.

Da smo lastno drzhavnost Slovenci imeli in da smo se je zavedali, se je odrazilo in se odrazha prav v tistem, kar sta ugotavljala sogovornika na TV: razdeljenost, pomanjkanje enotnosti, infantilno gledanje, da je drzhava nekje tam zgoraj, nekaj tujega, klavrn odnos do drzhavnih praznikov in ignorantstvo do simbolov.

Imeli smo lastno drzhavnost. Seveda. In jo imamo, saj drzhavnosti ni mogoche ukiniti – lahko jo le ignorirash. Da pa zhivi bolj ali manj pritajeno, bolj ali manj globoko v (pod)zavesti, jasno kazheta prav omenjeni odnos in razpolozhenje ljudi. Ker imamo v zavesti to svojo pradavno lastno drzhavnost, nam komaj dve desetletji trajajochi nadomestki in izmishljije ne morejo pomeniti kaj dosti. Zato preslikavamo svoj odnos do vsiljenih juznoslovanskih drzhavnostnih tujkov – celo do okupatorjev – na lastno slovensko drzhavo, ker nam jo na silo ponujajo kot novum, ne pa kot vrnitev nechesa zhe davno obstojechega in zaradi krutih okolishchin (ter prav gotovo v veliki meri tudi zaradi nesposobnosti in nekompetentnosti t. i. voditeljev) skoraj izgubljenega. Zato se do nje tako vedemo. Zato ne sposhtujemo drzhavnih simbolov, saj so vendar izmishljeni. Nashe lastne, izvirne pa nam odrekajo. Ne bo zadovoljen s ponaredki, kdor ve, da so originali njegova last. Seveda je popoln nesmisel prichakovati in zhe kar zloch in je terjati narodno enotnost na izmishljenih podlagah.

Slovenski katolishki metropolit je – morebiti prav zaradi katolishkega praznika Matere – zelo odlochno izpostavil družhino kot temelj moralnega in zavestnega oblikovanja chloveka kot osebe. To je prav in logichno. Družhine si ljudje niso izmislili. Družhina se je izoblikovala in je obstala zato, ker je oblika sozhitja, ki je sposobno prezhivetja, in katerega uchinki so družhbeno koristni, pravzaprav nujni: chloveka nauchijo pripadnosti, tolerance, zdrave tekmovalnosti in solidarnosti. Zaradi tega obstaja družhina in zato so mochne tiste družhbe, ki imajo svojo podlago v zdravih družhinskih skupnostih (katere koli oblike – da bo prvi minister pomirjen!).

Zelo podobno je z državo. Tudi države si ljudje niso izmislili. Ni nikogaršnja kaprica. Nastala je iz naravnih danosti in potreb. Tista, ki je zrasla v polnem soglasju tako z materialnimi okolishchinami kot z duhovnimi razsežnostmi/potrebami bivanja drzhavljanov, je pach obstala in ostala, sama ali v taki ali drugachni shirshi, naddrzhavni povezavi. V zavesti jo nosijo njeni prebivalci, tudi che za daljsi ali krajshi chas nastopijo drugachne okolishchine.

Govor je o izvorni drzhavnosti, o drzhavnosti npr. slovenskih dezhel, ki obstaja od zacetkov dokumentirane zgodovine in ki je temelj druzhbene identitete njih prebivalcev. Kdor hoche vzpostaviti narodovo enotnost, solidarnost pri spopadanju s problemi moderne dobe, kdor zahteva sposhtovanje lastne drzhave in nje simbolov, mora ljudem najprej vrniti to njihovo domovanje. Vrniti mora v ustavnopravno strukturo drzhave Slovenije njene dezhele, katerih drzhavna subjektiviteta nikoli ni izginila, katerih teritorij in drzhavne meje she vedno obstajajo – tudi in she zlasti na jugu, kjer je nastal problem prav zaradi pomanjkanja slovenske drzhavne (samo)zavesti. Zahteve Evropske unije po regionalizaciji izvirajo iz te evropske tradicije suverenih dezhel/drzhav, kakor so slovenske, mi pa jih ignoriramo. Ne le zaradi slovenskih drzhavnih interesov in zaradi zdravega sozhitja in razvoja znotraj drzhave Slovenije, tudi zaradi zahtev Evropske unije moramo vrniti dezhele v nasho drzhavno strukturo. Njihovo ozemlje in meje so znane in zaznamovane na terenu, ne le v zavesti prebivalcev. In kakor bi na ta nachin izginili vzroki neenotnosti, nedrzhavotvornosti, netolerance in zapiranja v lastne ozke interese (zaradi občutka ogroženosti), bi se hkrati tudi sama po sebi pojavila prava izhodishcha za razreshitev neutemeljenega spora o t. i. juzhni meji, ki ga ni in ga ne bi smelo biti, saj so slovenske dezhele, ki so mejile na teritorij juzhne sosedne, imele s tem teritorijem vedno jasno določeno in trdno meddrzhavno mejo. Seveda se je mogoche o vsaki meji dogovarjati; o nekaterih spremembah drzhavnih meja slovenskih dezhel proti zahodni, severni in vzhodni sosedji so bili v okviru juzhnoslovanske drzhave sklenjeni zavezujochi sporazumi, na jugu, kjer je znotraj in v chasu obstoja juzhnoslovanske drzhave nastala danashnja Republika Hrvashka, pa omenjene in obstojeche drzhavne meje doslej nihche ni obravnaval, in tako ta meja ni določena, kar pove tudi podpisani in ratificirani meddrzhavni Sporazum o arbitrazhi, s katerim je določeno, da bo o tej meji odlochil arbitrazhni tribunal. Ta mora odlochati v okviru pravil in nachel internacionalnega prava – mora torej uposhtevati mednarodnopravno relevantna dejstva, to pa je v prvi vrsti prav tu omenjena meddrzhavna meja slovenskih dezhel/drzhav.

Prepoznanje dejanskega stanja glede slovenske drzhavnosti, slovo od nepotrebnih surogatov in izmishljij je torej pravi odgovor na vprashanja in dileme, ki sta jih v pogovoru izpostavila sogovornika na slovenski nacionalni televiziji. In ne le to. Na ta nachin je tudi pot do normalne in mednarodnopravno korektne (raz)reshitve vprashanja nashe »juzhne meje« bolj zanesljiva in zlozhnejsha.

(Ljubljana, 12. 12. 2010)

Iz zgodovinskega spomina

*Lucijan Vuga*VENETI V TROJI
(XII)

DODATEK

Morda bo koga od bralcev zanimalo, kako sem se lotil preučevanja slovenske prazgodovine. Ker sem za knjižno izdajo to popisal v zapisu o mojem sodelovanju s pokojnim prof. Radivojem Peshichem, jezikoslovcem (*Zhivot je ljubav [o vinčanskem pismu]*, Beograd, 2002), se mi zdi smotrno to ponatisniti.

V svojih zgodnjih študentskih letih, verjetno je to bilo leta **1958**, sem odkril v antikvariatu na Mestnem trgu v Ljubljani knjigo, ki na pogled ni bila nič kaj »ugledna«, platnice iz mehkega, tankega kartona, zhe nekoliko obledele in od starosti zdelane, papir grob, strani she nerazrezane; kot je bilo takrat pogosto v navadi, knjiga ni bila obrezana, torej je pred menoj ni she nihche prebral. Naslov: Giuseppe Sergi, *Le prime e le più antiche civiltà*, Torino, 1926. Toda izkušnje so me izučile, da ne gre zaupati zunanjemu videzu stvari, pomembna je vsebina! In prav ta me je presenetila in dobesedno pretresla. Sergi namrech pishe in podrobno utemeljuje, da je latinshchina nastala s spojitvijo praslovanshchine in jezika staroselcev (Mediterrancev) na tleh Italije in da ni bila prinesena od drugod! Ches takega v sholi nisem slishal niti kot hipotezo. Najprej sem se prepričal v enciklopedijah, kdo je Sregi, in odkril, da gre za zelo plodnega univerzitetnega profesorja zgodovine, antropologije in lingvistike, ki je bil kot mladenich z Garibaldijem med slovitim izkrcajem na Siciliji, od koder se je zachelo zedinjenje Italije. Ko sem knjigo na dushek prebral, se je zachelo moje dolgoletno zbiranje podatkov, listin in knjig o tej stvari. Obenem sem presenečen in zaprepaden spoznal, da »javnost« ni naklonjena tovrstnim raziskavam, da jih ne le odklanja, ampak jih celo obsoja; seveda pod »javnost« mislim sredstva javnega obveshchanja, uradno znanost in njene revije ter ne nazadnje politiko.

Prav glede vloge politike pri tej cenzuri se mi zdi potrebno povedati svoje mnenje, ki se mi je izoblikovalo v dolgih desetletjih in se mi potrjuje vse do danes: da so pravi cenzorji bili profesorji (vseh politichnih barv!) na univerzi, ne pa, kot se obichajno misli in dolzhi, politiki, cheprav so seveda oboji delali z roko v roki.

Vechkrat sem poskushal kaj objaviti, vendar so me zavrachali. Kot primer naj navedem mnenje (kasnejshega dr. zgodovine) Pershicha, pisano in podpisano lastnorochno, vendar je tudi to pismo brez datuma in na ovojnici (kakshno nakljuchje!) znamka ni zhigosana, vendar ocenjujem, da je iz **konca aprila ali zacetka maja 1983**:

»Sposhtovani tovarish Vuga, dovolite, da se najprej predstavim: Janez Pershich. Uredništvo *Nashih razgledov* me je prosilo, naj stopim v stik z Vami glede Vashega članka, ki ste jim ga poslali. Po moji krivdi je članek potem vech mesecev lezhal pri meni, ker sem imel premalo chasa, da bi se mu posvetil. Nekako od meseca julija dalje bom imel vech chasa (sedaj namrech konchujem doktorsko disertacijo) in se bom z veseljem posvetil tudi problemom, ki jih v članku obravnavate. Seveda bi Vas zhe vnaprej opozoril, da je elementov, glede na katere bi se moglo sklepati na prisotnost Slovanov na Balkanskem polotoku pred 6. stoletjem, premalo za razvitje kakrshnekoli resnejshe teze. Tudi raziskovalne metode prof. Sergija so v luchi sodobne arheoloshke in antropoloshke znanosti postale nekoliko vprashljive; vsekakor jih ne moremo jemati kot stoddstotno točne. Kljub temu sem mnenja, da bi Vash članek bil primeren za objavo, cheprav z določenimi korekturami.

Za razliko od abotnih ignorantov tipa Stiplovshek Vi izkazujete dobro poznavanje problematike in neujedljiv pristop, s tem pa tudi sposobnost za nevsiljivo komuniciranje z ljudmi, ki kot na primer jaz ne delijo z Vami nekaterih mnenj.

Janez Pershich«

Članek, ki ga omenja dr. Pershich, sem bil poslal uredništvu *Nashih razgledov* (ki je tisti chas »slovelo« kot odprto in svobodomiseln) v **zacetku leta 1983**; ker ni bilo odgovora nanj, sem po telefonu poklical urednika, ki se je mencaje izgovarjal, da se mu je članek zalozhil. Po tistem sem mu pisal:

»Uredništvo Nashih razgledov

Tovarish Capuder!

17. 03. 1983

Poshiljam Vam kopijo članka, o katerem sva danes govorila po telefonu.

Kot sem zhe povedal, so nekatera vprashanja v nashem – slovenskem zgodovinopisju, ki povprechnega bralca motijo in prav klichejo po javnem pojasnjevanju. Tu sem nakazal le nekatera in doslej mi zgodovinarji v privatnem razgovoru niso znali zadovoljivo odgovoriti.

Povedal sem tudi, da je odgovorni urednik *Nedeljskega dnevnika* zavrnil objavo teh mojih javnih vprashanj (poslal sem mu jih zhe **10. novembra 1982**), chesh, da sedanji trenutek ni primeren za take razprave, ki dishijo po nacionalizmu (?!!), in da je bilo o tem zhe itak vse povedano; che pa zhelim she kakshno pojasnilo, da mi bo osebno odgovoril nek kvalificiran univerzitetni delavec. Ti razlogi in predlog razreshitve zame niso resni, ker so odprta vprashanja v takih publikacijah, ki so javne, celo sluzhijo kot uchila, in ne moremo in ne smemo pushchati zmede, che jo zaznamo.

Spricho vsega tega Vas, tovarish urednik prosim, da mi pomagata, da javno postavim svojo proshnjo za pojasnilo tistega, chesar *Zgodovina Slovencev* ni natanchno opredelila.

Zahvaljujem se Vam za pomoch in Vas tovarishko pozdravljam!

Lucijan Vuga«

Od nobenega univerzitetnega delavca nisem dobil pojasnil in tudi članek ni bil nikoli objavljen, čeprav sem še enkrat poskusil, ker so se na uredništvu sprenevedali:

»24. 10. 1983

Uredništvo Nashih razgledov

Ljubljana, Dom SPIT, Titova 35

Sposhtovani tovarish Kalishnik!

Ko sva spet govorila po telefonu, sem Vam obljubil fotokopijo mojega zagatnega članka; istochasno sem se domislil, da verjetno pomishljate, che imam prav, in zakaj, da tako trmasto vztrajam za objavo. Vprashanja, ki sem jih zastavil v članku, so she vedno aktualna. Ne nazadnje pa se mi le zdi zanimivo, zakaj taka usoda tem vprashanjem. Razumeti morate, da si kot nezgodovinar nabiram znanje s tega podrochja pri priznanih strokovnjakih, in da si zato zhelim, da se povsod, kjer so v zgodovini nejasnosti, to nedvoumno napishe. Preprichal pa sem se, da so prav taka mesta predmet shpekulacij in nasilja tudi pri nas. Veliko manj bi bilo »romantiziranja« zgodovine ali pa dushenja ustvarjalnega iskanja, che bi storili tako, kot pravim.

Prosim Vas, tovarish Kalishnik, da mi pomagata javno postaviti vsaj teh nekaj vprashanj, ki sem jih v članku zastavil.

S sposhtovanjem!

Lucijan Vuga«

Na to moje pismo nisem dobil odgovora kljub temu, da je dr. Pershich, ki ga je isto uredništvo prosilo za mnenje, menil, da je članek primeren za objavo.

Morda bo (zagotovo delno) pojasnila nemaren odnos slovenske univerzitetne sfere do tega vprashanja javna izjava akademika Franceta Bezlaja, ki je bila objavljena v *Delu* **30. oktobra 1985** v jeku hudih polemik in obrachunavanj z Matejem Borom:

»Podpisani France Bezljaj izjavljam, da se ne morem strinjati z izvajanji o Venetih in venetshchini Mateja Bora in dr. Jozhka Shavlija, cheprav me oba vechkrat citirata in se celo sklicujeta name. Ako bi njuno mnenje dozorelo tako dalech, da bi ga sprejela za objavo katera koli resna domacha ali tuja strokovna revija, bi bil pripravljen resno polemizirati z obema. Dokler pa se izogibata takshnemu v znanosti edino normalnemu postopku, ne chutim potrebe, da bi svoj chas in svoje mochi troshil za primitiven diletantizem.

France Bezljaj«

Cheprav ni res, da sta se omenjena izogibala objavi v kateremkoli strokovnem glasilu, in to podtikanje gre zameriti uglednemu zgodovinarju Bezlaju, je pa res, da o objavah odlochajo uredniki in she kdo od zunaj, ki ima vpliv na urednishko politiko. Kar zbode v ochi v tej izjavi, je naslednje: da je pogoj za resno obravnavo objava v resnih revijah. Ker pa je to bil zacharani krog, ki ga v takratnih (ali le takratnih?) okolishchinah ni bilo mogoche razkleniti, bi bilo izredno zanimivo

slishati mnenja tudi naših uglednih profesorjev in akademikov sedaj, ko so bile objavljene debele knjige in predstavljeni referati na vrsti mednarodnih konferenc o **teoriji kontinuitete** (TK) – o njej vech kasneje – nazadnje na 14. kongresu Mednarodnega združenja prazgodovinskih in predzgodovinskih znanosti v Liègeu (Belgija), septembra 2001.

Končno mi je uspelo najti naklonjenega urednika takratnega tednika *Teleks* Staneta Trbovca, da mi je v primerno prirejeni obliki objavil **1. avgusta 1985** kar na treh gosto tiskanih straneh chlanek, s katerim sem zaman poizkušal srečo pri drugih chasopisih, pod naslovom: *Dedich sem – namesto recenzije*. Izrabil sem namrech izid knjige Antona Berlota in Ivana Rebca *So bili Etruscbani Slovani?* iz leta 1984.

Kakshno nakljuchje! Prav istega dne je visokonakladno *Delo* zachelo objavljati feljton Mateja Bora *Jezik, ki govori tudi danashnjemu Slovcu*, ki je po obsegu in odmevnosti dalech zasenchil moj veliko skromnejshi chlanek v reviji *Teleks* s skromnejsho naklado. Zato se je celotna dolgotrajna polemika odvijala (pretezhno, vendar ne le tam) na straneh *Dela* in (skoraj v celoti, cheprav so se na obeh straneh vkljucevali tudi drugi) z Matejem Borom. Padali so nizki udarci in potekala je umazana igra, v kateri so uradno zmagali nasprotniki »venetologov«; tak vzdevek so pritaknili vsem, ki so pomishljali, ali je dovolj argumentov za trditev, da so se Slovani priselili na Balkanski polotok iz zakarpatskih mochvirij shele v srednjem veku.

Cheprav bi bilo zanimivo razkriti she marsikaj iz tiste polemike, ki je bila prej obrachun z Matejem Borom in njegovimi somishljeniki kot kaj drugega, je med drugim zanimivo, da v chasopisih nisem prishel do besede, cheprav sem poslal tudi svoje prispevke (!); to sem poskusil tudi she kasneje, ko sem urednishtvu *Dela* poslal prispevek »*Venetovanju*« *pod rob*, ki sem ga zachel z naslednjim stavkom: »V zadnjih desetih letih sem vsaj trikrat poslal *Delu* svoje pripombe ob polemikah v zvezi z »Veneti«, toda vselej je urednishtvo objavo zavrnilo, chesh da je »s polemiko zakljuchilo« ali pa celo brez obrazlozhitve ...«. Zelo verjetno je to zbudlo urednike *Dela*, da mojih prispevkov niso objavljali.

Ne bom se zadrževal na tistih dogajanjih, ker bi rad osvetlil moje odnose s prof. Radivojem Peshichem. Ne spomnim se natanchno, toda mislim, da je chlanek o njem izshel v beograjski reviji *Galaksija*; tja sem pisal, a tega chlanka in kopije mojega pisma nimam ohranjenega, hranim pa pismo, s katerim mi je dr. Peshich odgovoril:

»Beograd, 12 maja 1987

Poshtovani družhe Vuga,

prochitao sam Vashe pismo koje ste uputili *Galaksiji*. Drago mi je da se interesujete o civilizaciji Etruraca, odnosno Rasena. Od juče je beogradska *Borba* pochela objavljivati u nastavcima delove moje rasprave *Poreklo etrurskog pisma*. Iz ovih priloga se mozžete blizhe upoznati s izvesnim chinjenicama koje su na osnovu mojih dugogodishnjih istrazhivanja od vazhnosti za sagledavanje prave

istorije ove civilizacije. Rekonstrukcija istorije te civilizacije zahteva komparativno istraživanje i ostalih koje su joj prethodile, koje su je nasledile ili se razvijale uporedno sa njom. Taj posao je i dugotrajan i veoma slozhen. Uz to nailazi na otpor iz poznatih pobuda kako u inostranstvu tako i kod nas. Kao da su ljudi srećniji da zhive u zabludi. Ovo shto chete naichi u *Borbi* je samo prvi korak u razsvetljavanju etrurskog, odnosno rashenskog pisma i jezika. Stojim na stanovishtu da se tekstovi jedne civilizacije ne mogu chitati ako se ne poznaje pismo. Stoga sam poshao najpre od porekla pisma. Nakon toga che uslediti i ostalo.

Radovi Rebeca, Berlota i Bora su mi poznati. Mozhda ste i sami pratili na kakav su prijem naishli u jednom delu nashe nauke koja josh uvek stoji u mestu. Ovi pisci nisu mogli odjednom da rasvetle svestrano etrursku civilizaciju, pogotovu njen jezik, ali njihov napor zasluhuje svaku pazhnju i poshtovanje. To je bar moje mishljenje.

Eto, ja sam Vam dao nekoliko informacija koje su Vas mozhda interesovale. Shto se tiche predavanja, izvolite me izvestiti gde ste mislili da bude i pod kojim uslovima, odnosno u koje vreme, pa bih ja, eventualno Vash predlog i prihvatilo u zavisnosti od mojih obaveza.

Zahvaljujem na pazhnji i toplo Vas pozdravljam,
Prof. dr. Radivoje Peshich.«

In res je *Borba* zachela **maja 1987** objavljati njegov obsezni feljton *Tragom vinchanske kulture: Da li je ovaj lokalitet, u davnoj proshlosti, bio centar svjetske pismenosti?*, ki je imel velik odmev v drugih delih Jugoslavije, v Sloveniji pa je ostal skoraj neopazhen; to gre pripisati blokadi slovenskih medijev in/ali neskrbnemu spremljanju chasopisja iz drugih takratnih republik SFRJ.

Kot je razvidno iz Peshichevega pisma, sem ga prosil, ali bi bil pripravljen o svoji teoriji predavati v Sloveniji. Po njegovem nachelnem pristanku sem se lotil priprav, se dogovoril za prostor, kritje stroshkov njegovega potovanja in bivanja, ter razposhiljanja vabil, seznanjanja novinarjev itd.

Vendar se mi je zdelo potrebno predvsem zagotoviti na njegovem predavanju prisotnost Bora, Berlota, Shavlja in patra Tomazhicha. Zato sem o objavah dr. Peshicha v *Borbi* govoril z Matejem Borom, kot je razvidno iz pisma, ki sem mu ga poslal:

»**22. 5. 1987**

Sposhtovani tovarish Bor!

Kot sva se danes dogovorila po telefonu, Vam poshiljam fotokopije chlanok dr. Peshicha, zraven pa she tisti chlanek, ki je izshel v *Teleksu* istočasno z Vashim prvim podlistkom v *Delu*. Ta moj chlanek ima zanimivo usodo; vech kot dve leti ga ni hotel nihche objaviti. Sprva je lezhal kakshno leto pri *Nashih razgledih* in nihche ni rekel jasno, da ga ne bodo objavili, le menciali so. Konchno so povprashali za strokovno mnenje zgodovinarja Pershicha, ki mi je pisal, da je stvar

zanimiva, vendar shpekulativna in se je ne more resno strokovno lotiti, ker ravno pripravlja doktorsko disertacijo in nima chasa. Nato sem to ponudil ljubljanskemu *Dnevniku*, kjer so se prav tako sprenevedali, dokler ni spis lezhal nekaj mesecev pri *Teleksu*, in shele, ko se je pojavil novi urednik, me je poklical in mi rekel, da bo ta moj prispevek iz predhodnikove zapushchine objavil. Da ne boste mislili, da je kakshna bolestnost vzrok tega mojega vztrajnega prizadevanja, da bi mi objavili – moram rechi, da sem se prav prijetno zabaval, spoznavajoch mnoge nachine spretnega izmikanja objavi "spornih" tekstov. Vendar to ni bil namen tega mojega pisanja, zato mi oprostite.

Zhelel sem Vam ponoviti zheljo, da bi, ker je zhe tako naneslo, da je dr. Peshich le strokovnjak, ki mu ni mogoche kar tako poceni oponesti nekompetentnosti, skupaj z njim pripravili v Novi Gorici, pa morda she kje, predavanja o njegovih odkritjih. O tem sem tu pri nas zhe govoril s primernimi ljudmi.

Zahvaljujem se Vam za dosedanjo prijaznost in rachunam tudi vnaprej na naklonjenost!

Prisrchen pozdrav!

Lucijan Vuga«

Prejel sem prvi odgovor akademika Mateja Bora s poshtnim zhigom **25. junija 1987** iz Radovljice, vendar se mi je na zhalost ohranila le ovojnica, pismo se mi je nekam zalozhilo in ga doslej nisem mogel najti. Ker je medtem minilo zhe petnajst let, ne bom tvegala rekonstruirati vsebine. Vendar je dovolj zgovorno njegovo drugo pismo, na katero sam ni napisal datuma, je pa na poshtnem zhigu mogoche videti, da ga je zagotovo odposlal **12. avgusta 1987**, verjetno iz Beograda, ker je v tej podrobnosti zhig nejasen, vendar to z veliko gotovostjo potrjuje drugi, manjsi zhig pravokotne oblike, na hrbtni strani ovojnice, z napisom: »Biblioteka doma sovjetskoy kulturi, Belgrad, Ul. N. fronta, 33«. V pismu mi pishe:

»Sposhtovani tovarish Vuga,

prav lepa hvala za poslana kopije Peshicheve "nadaljevanke". Kasneje mi je poslal on sam she nekaj odzivov iz beograjskih in drugih chasopisov. Med njimi (*Novosti*, 16. junij 1987) se eden koncha takole: "Treba se nadati, da su u pitanju slabe nauchne komunikacije i nesporazum, a ne hajka na nauchnika (namrech dr. Peshicha, moja op.). Ako je za sramotu, dosta nam je bilo i dve poslednje afere: afera VIDASIL i nenauchni napad na Mateja Bora povodom njegovog nauchnog rada o Venetima – narodu vrlo srodnom sa Etrurcima."

Tisti vash chlanek izpred dveh let, ki je izshel po nakljuchju istochasno z mojo razpravo, sem prebral. Zelo zanimivo in prodorno razmishljanje. Morda bi bilo dobro, che bi napisali, po mozhnosti chim prej – kolikor zhe niste – svoje misli ob Peshichevem odkritju ali teoriji, ki povezuje izvor etrushchanskega pisma z Lepenskim Virom. Poshljite ga *Knjizhevni listom* ali *Teleksu*. Glede *Knjizhevni listov*, che poshljete tja, prosim, obvestite mene, da bom posrechoval, che bo treba. Glede *Teleksa* pa obvestite urednico tega lista (oz. eno izmed njih) Mojco Vizjak-

Pavshich, ki je moja snaha. Trenutno je na študijskem dopustu, a ima vseeno stike s svojo "bazo". Njen naslov najdete (privatni) v telefonskem imeniku. Jaz ga trenutno nimam pri roki.

Zhe po telefonu sem Vam omenil, da pridem prav rad v Novo Gorico, ko bo stvar dozorela. Pomenek s krogom primorskih intelektualcev, ki so zhe od nekdaj – kot da res eksistira v nas jungovski nadosebni spomin – preprichani o istem kot midva, bi bil zame prav poduchen in tudi prijeten. Upam, da tudi zanje.

Pravkar sem dobil z Dunaja od Ivana Tomazhicha (*Glas Korotana*) tipkopolis nemshkega prevoda moje shtudije. Izshla naj bi skupaj s Shavlijevo she to leto (v knjizhni izdaji). Spricho tega, da se stvar internacionalizira tudi po zaslugi dr. Peshicha, bo morda koristno, che stvar izide tudi v enem vechjih jezikov. Kakshen bo odmev, si lahko predstavljate – posebno med Nemci. Lahko pa, da je nekatere zhe sreчала pamet (z drugo besedo: vechja strpnost), ki dopushcha tudi drugim pravico, da jo uporabljajo, kot vedo in znajo.

Che dobite kakshne odzive – morda v italijanskih chasopisih – bi mi ustregli, ako mi poshljete kakshno kopijo. Tudi jaz bom dal kopirati, kar sem dobil, in prilozhim vse skupaj k temu pismu.

Prisrchne pozdrave!

Matej Bor

PS. Kasneje, ko dobim she kaj glasov o Peshichevi teoriji (odkritju), bom verjetno napisal tudi sam kakshno razmishljanje. Prav dobro pa bi bilo, che seznanite s polemiko in seveda Peshichevim delom nashe bralce tudi Vi.«

Po tej vzpodbudi Mateja Bora sem pripravil chlanek in ga ponudil *Teleksu*, ker sem pach pri njih naletel na razumevanje; izshel je **23. 7. 1987** pod naslovom *Ali je kljuch do Etrushchanov v Vinchi? – Presenetljivo odkritje dr. Radivoja Peshicha, profesorja na Inshtitutu za orientalske shtudije v italijanskem Arezzu*. Na dveh gosto tiskanih straneh, kolikor so mi v *Teleksu* dali na voljo, sem predstavil teorijo dr. Peshicha v luchi takratnega stanja znanosti v mednarodnem zgodovinopisju in paleolingvistiki.

In tako je prishel **13. oktober 1987**, ko je dr. Peshich v polni dvorani Zavarovalne skupnosti Triglav v Novi Gorici (sponzorja sta bila she Kulturni dom v Novi Gorici in ISKRA DELTA-Izobrazhevalni center v Novi Gorici, kjer sem bil tachas na mestu vodje programov izobrazhevanja menadzherjev) predstavil svojo teorijo pod naslovom *Nova odkritja o etrushchanskem chrkopolisu*. Prisostvovali so med drugimi tudi Matej Bor, Joshko Shavli, Zorko Jelichich (profesor v Kanadi) in Ivan Rebec, medtem ko pater Tomazhich ni mogel priti z Dunaja; vsi skupaj smo se zadržhali na večerji in se o marsichem pomenili. Predavanje je lepo odmevalo v javnosti. Ohranjenih imam tudi nekaj fotografij.

Po tem dogodku mi je dr. Peshich poslal pismo:

»Beograd, 21. okt. 1987

Poshtovani družhe Vuga,

i ovom prilikom zahvaljujem Vama, Vashem cenjenom direktoru i Domu kulture na izuzetno lepom i prijatnom prijemu koji ste mi priredili. Nadajmo se da su nashi slushaoci u Novoj Gorici neshto vishe saznali o putevima najnovijih istrazhivanja na podruchju nashe praistorije. Kao shto znate, ja sam se trudio u granicama svojih moguchnosti, ali je materija veoma opshirna i kompleksna da bi mogla biti potpunije obuhvachena u jednom predavanju pa makar ono trajalo onoliko koliko je nashe. Jedna drugarica iz radio Kopra trazhila mi je adresu i ponudila se sama da mi poshalje *Primorski dnevnik* i *Delo*. Ona je to ili zaboravila ili je zaturila negde moju adresu pa bih Vas molio da je podsetite da mi se javi.

U medjuvremenu razgovarao sam sa drugovima iz *Galaksije* i isprichao im ideju o nashim projektima. Oni su spremni da se ukljuche u saradnju sa nama i Vashim kibernetiskim centrom shto smatram veoma uputnim. Ukoliko Vi i Vash direktor josh ostajete pri tome, mogu im rechi da Vam se jave radi daljih razgovora.

Shto se tiche Instituta za orijentalne studije u Milanu i Nauchne grupe koja radi na realizaciji Novog programa istrazhivanja etruske civilizacije, mi Vam uvek stojimo na raspolaganju i josh sada mozhetе smatrati da Vas ukljuchujemo u saradnju. O detaljima bismo se naknadno dogovorili.

Gospodin Rebec mi je dao svoju diskusiju koju je nameravao voditi na predavanju. Mishljenja sam da ne bismo smeli dozvoliti diletantska nadmetanja jer to bi shtetilo ugledu jugoslovenske etruskologije u celini. On, naime kazhe da sam ja doshao do svojih nauchnih rezultata na osnovu Berlotove metode. Pre svega Berlot nije izlozhio principe svoje metode. Celokupan njegov rad je bez neophodne nauchne aparature pa stoga se i ne mozhe ni sagledati njegov metod, ako ga uopshte ima. Ja ne bih zheleo polemisati oko toga. Cenim rad svih ljudi bez obzira na rezultate. Medjutim, govoriti o metodu je velika stvar, a neozbiljno je u nashim diskusijama insistirati na shirokoj primeni nekog metoda koji ne postoji.

O ovome Vam ne pishem zato shto bi me eventuelna javna primedba gospodina Rebeca mogla pogoditi. Ne. Ja samo zhelim da se nasha etruskologija, makar i skromna, ne predstavlja diletantski, jer ona to vishe nije. A sve to znachi da bismo morali stogo voditi rachuna o tome shta sve mozhe nanesti shtetu ugledu nashoj etruskologiji.

Uchinili biste mi veliku uslugu ukoliko biste slali ono shto se u Sloveniji objavljuje u vezi nasheg predmeta.

Ukoliko ostanete pri tome da se i Vash kibernetiski centar ukljuchi u ova istrazhivanja zajedno sa *Galaksijom*, moje je mishljenje da mozhetе stechi medjunarodnu reputaciju i na ovom podruchju nauke. A poshto sam kod Vas upoznao veoma mlade i nadarene ljude koji zdravorazumski gledaju na stvari, ja u to i verujem.

Josh jednom srdachne pozdrave Vama i Vashem direktoru u ocekivanju Vashih novosti.

Srdachno Vash,

Radivoje Peshich.«

Namrech, ob svojem predavanju v Novi Gorici si je dr. Peshich ogledal tudi osrednji Izobrazhevani center računalniške industrije ISKRA DELTE, ki je bil izredno dobro opremljen z zelo zmogljivimi računalniki in nadvse sodobno zasnovan. Bil je navdušen in v pogovoru se je rodila zamisel, da bi lahko v njegovem sklopu zasnovali posebno informatiško podprto enoto za raziskovanje evropskih civilizacij. Na osnovi teh pogovorov je pripravil pisno zasnovo:

»CENTAR ZA ISTRAZHIVANJE EVROPSKIH CIVILIZACIJA

Ovaj Centar bi se bavio istraživanjem onih civilizacija koje su nastajale i razvijale se na području Evrope i Mediterana i to posebno u periodu do hrišchanske ere. Narochitu pazhnju Centar posvečuje sledechim oblastima:

1. Istrazhivanje i utvrđivanje geografskih prostora prema nastanku i razvoju pojedinih civilizacija, njihova prethodna i dalja kretanja. S tim u vezi Centar bi radio na izradi geografske mape koja bi hronoloshki obuhvatila sve narode i plemena koja su uchestvovala u stvaranju evropskih civilizacija.
2. Geografija starih evropskih civilizacija bila bi povezana sa hronologijom veka trajanja pojedinih kultura i njihovih nosilaca.
3. Posebnu pazhnju Centar posvečuje razvoju religije i mitologije, arhitekture i umetnosti, kao i drushtveno-ekonomskom zhivotu, stvaranju vechih drushtvenih zajednica i drzhave.
4. Centar za istraživanje evropskih civilizacija smatra da je nastanak pisma i razvoj jezika od prevashodne vazhnosti za sagledavanje ključnih problema razvoja evropskih civilizacija u predistorijsko doba, pa prema tome ulazhe narochiti napor na istraživanju ove bashtine koju inache smatra nedovoljno istražhenim i nedovoljno objektivno prikazanom u danashnjem prezentiranju praistorije.
5. Centar se oslanja na dosadashnju arheoloshku dokumentaciju koja che naknadno biti otkrivena, pa s tim u vezi uchestvuje u radu arheoloshkih ekipa i istraživanju tog materijala.
6. Centar vrshi kompjutersku obradu svih prikupljenih podataka, koristi i druge savremene metode za obradu materijala i utvrđivanje njegove verodostojnosti.
7. Centar saradjuje sa svim zainteresovanim nauchnim institucijama, organizuje javne nauchne diskusije i savetovanja i svoje materijale objavljuje ili preko svog godishnjaka ili kroz drugu formu informisanja nauchne i shire javnosti.
8. U radu Centra angazhovani su isključivo nauchni radnici iz pojedinih oblasti nauke kako iz zemlje tako i iz inostranstva.
9. Tokom 1988 Centar radi na realizaciji dva osnovna programa:
  - izrada geografske mape rasprostiranja plemena i naroda na području Evrope i Mediterana u predistorijsko doba;
  - izrada hronologije doseljavanja, nastanka i trajanja pojedinih kultura, odnosno njihovih nosilaca.

- 10 Pored ovoga Centar radi i na manjim projektima koje utvrđuje tokom godine u zavisnosti od interesovanja saradnika, pojedinih institucija i materijalnih mogućnosti.«

Po tem poslednjem srečanju sva se še slishala po telefonu. Vendar pa so se stvari, na zhalost, neugodno zasukale. ISKRA DELTA je zashla v ekonomske tezhave, ki so se kasneje konchale s stečajem; jaz sem bil prisiljen poiskati drugo sluzhbo v Ljubljani, nove zadolžitve in obilica drugega dela sta me odtegnila od te zamisli, ki je v prvotno zamishljenem okolju ni bilo vech mogoche materializirati. Z dr. Peshichem sem se še enkrat osebno srechal (verjetno) na **pomlad 1990**, ko me je obiskal v spremstvu dr. Milenka Popovicha in neke gospe. Potem pa sem izgubil stik z njim.

Vendar sem bil še enkrat, cheprav kar nekaj let kasneje, na poseben nachin povezan z njegovim imenom. Pater Ivan Tomazhich mi je napisal naslednje pismo:

»Dunaj, 5. veliki traven 94

Sposhtovani gospod Vuga!

Po dolgem chasu se ponovno oglasam, saj ne pozabim Vashih prizadevanj in Vashega doprinosa za uveljavitev spozanja slovenskih zacetkov. S skupnimi mochmi smo mnogo dosegli in bomo še. V tem chasu se je marsikaj zgodilo. Tudi neprichakovana smrt Mateja Bora. Na srecho mi je nekaj mesecev prej poslal shtudijo o etruschanskih napisih, ki jo prevajamo v angleshchino, da bi jo objavili v angleshki izdaji knjige *Veneti nashi davni predniki*. Vendar je izid knjige še negotov, dokler ne najdem nachina za distribucijo.

V chedadskem *Domu* objavljam zhe nekaj chasa chlanke za italijansko javnost. Che mi bo urednishtvo naklonjeno, bom nadaljeval celo leto. Vam poshiljam, kar je bilo do zdaj objavljeno.

Rad bi prishel v stik s prof. Radivojem Peshichem. Ker ste Vi leta 1987 organizirali z njim predavanje v Gorici, morda imate njegov naslov. V tem sluchaju Vas prosim, da mi ga poshljete.

Vedno sem Vam hvalezhen za vso podporo, ki ste nam jo dali s spodbujanjem ter z lastnim raziskovanjem in spisi.

Zhelim Vam mnogo uspehov in Vas najlepše pozdravljam.

Ivan Tomazhich«

Takrat še nisem vedel, da je dr. Radivoje Peshich preminil leta 1993. Patru Tomazhichu sem odgovoril:

»6. 5. 94

Sposhtovani gospod Tomazhich!

Z velikim zadovoljstvom sem prebral Vashe pismo, saj zvesto spremljam in po svojih mocheh prispevam k "venetski stvari", h kateri je veliko pripomogel pokojni Matej Bor; njegovo izgubo bomo tezhko pogreshali.

Zadnje naslove g. Peshicha imam izpred nekaj let; če se ne motim, sva se zadnjih srečala 1990, ko je pršel v Novo Gorico še z enim gospodom, katerega naslov sta mi dala, da bi ev. lazhje prishli v stik, ko je v Italiji, zato ga vzemite s pridržkom.

Prof. dr. Radivoje Peshich (op. L. V.: naslov tu izpushcham),
dr. Milenko Popovich (op. L. V. : naslov tu izpushcham).

Trenutno se ukvarjam s preuhevanjem dela dr. G. K. Zipfa s Harvardske univerze, ki se je ukvarjal z relativno frekvenco glasov kot determinanto fonetichnih sprememb. V ta namen je sam analiziral (ali pa zbral analize drugih) vech jezikov, med njimi ni bilo slovenshchine, pač pa vrsta tudi slovanskih jezikov, med njimi "vendshchina", pri chemer ni preciziral, na kateri jezik pri tem meri – domnevam, da gre za Luzhishke Srbe. Jaz sem pa zbral vrednosti relativnih frekvenc glasov v slovenshchini iz literature, ki se ukvarja z informatiko. Domnevam, da je med vsemi jeziki s tega prostora na osnovi teh podatkov res velika sorodnost med slovenshchino in to "vendshchino ali luzhishko-srbshchino" na eni strani ter med slovenshchino in latinshchino na drugi strani (slednje se sklada s Sergijevim mnenjem, da je latinshchina nastala s sintezo protoslovanshchine in jezika staroselcev na Apeninskem polotoku).

O tem pripravljam tudi chlanek. Vesel bom vsakega Vashega sporočila, če pa se namerite kdaj na nash konec, ne odlashajte, da bi me obiskali.

Sprejmite prisrčne pozdrave!

Lucijan Vuga«

O teoriji kontinuitete (TK) in Peshichevi teoriji o »chrkopisu iz Vinche«

V drugi polovici devetdesetih letih dvajsetega stoletja je v mednarodnih strokovnih krogih vzbudila veliko pozornost teorija kontinuitete, ki uposhtevaje najnovjša arheoloshka, zgodovinska, genetska, lingvisticzna, etnoloshka in druga dognanja utemeljuje bistveno kontinuiteto poselitve evropskega prostora vse od neolitika in v določenem smislu celo od paleolitika naprej. ***S tem v zvezi je treba uposhtevati migracije po zadnji ledeni dobi, ki pa so shle od juga proti severu, ne pa obratno!***

Najvidnejši predstavnik te shole zagovornikov teorije kontinuitete je Mario Alinei, dolgoletni profesor in emeritus univerze v Utrechtu, predsednik evropskega urednishtva *Atlas Linguarum Europae* pod pokroviteljstvom UNESCO, direktor in urednik revije *Quaderni di semantica* itd., ki je v dveh knjigah na skoraj dva tisoč straneh, objavljenih v letih 1996 in 2000, celovito podal in utemeljil nov pristop k obravnavanju zgodovine ter se izrecno opredelil proti konvencionalnim in nevzdržnim teorijam o t. i. preseljevanju ljudstev, za katero ni ne arheoloshkih ne drugih dokazov, je pa veliko dejstev, ki govore v prid teoriji kontinuitete, s katero je mogoče odpraviti celo vrsto neskladnosti in očitnih "ideoloshkih konstruktov" (zlasti s strani nemshkih zgodovinarjev).

Teorija je bila zhe predstavljena na mednarodnih znanstvenih srečanjih in je prav spricho svoje nekonvencionalnosti ter trganja okovov dosedanjih paradigem povzročila veliko vznemirjenje – na eni strani zavrachanje, na drugi strani pritrjevanje.

Teorija kontinuitete ima zagovornike zhe zelo dolgo, le da je bila zlasti v osemnajstem in devetnajstem stoletju v izraziti senci prevladujochih, zlasti nemshkih shol (dasi je bilo tudi tam najti pristashke teorije kontinuitete). Najsodobnejsha teorija kontinuitete je sistematično nadaljevanje najnovjših raziskav o izvoru Indoevropcejev, ki jih je v shestdesetih letih 20. st. zasnovala Marija Gimbutas s teorijo kurganov v prid chnomorske inachice, v osemdesetih letih pa je lord Colin Renfrew to zamisel razvil v anatolsko teorijo indoevropskega izvora, in to na osnovi novih arheoloshkih in lingvističnih (predvsem arhivi glinastih klinopisov na Blizhnjem vzhodu) odkritij.

Za shirshke slovensko ozemlje je zlasti zanimivo ugotavljanje, da so zhiveli nashi predniki zhe v davnini dalech proti zahodu v Alpah in da je v latinshchini she po tisoehletjih mogoche zaslediti vplive slovanskih jezikov; to je mogoche rechi tudi za davne Venete. Za lingviste je npr. med drugim zanimiv izraz »verica«, ki je izprichan pri Pliniju in katerega analiza podpira izjemne sklepe.

Sodobna teorija kontinuitete je nova paradigma paleolitske in neolitske poselitve Evrope, ki ji bomo morali tudi pri nas posvetiti veliko pozornosti na razlikih specializiranih podroehjih znanosti, da bi ji dali svoj kritichni in ustvarjalni prispevek.

Za teorijo kontinuitete je izrednega pomena delo F. C. Guisasola (GUI) *Enigma baskovshchine pred indoevropskimi jeziki*.

O izvoru Indoevropcejev

V tem trenutku obstajajo o izvoru Indoevropcejev (IE) tri prevladujoche, a med seboj dokaj različne teorije.

Invazionistična teorija, ki jo lahko imenujemo kar »tradicionalna«, temelji na zamisli, da so bili IE, preden so se razselili, bojeviti pastirski nomadi, ki so v halkolitiku (bakreni dobi), torej v IV. tisoehletju pr.n.sht., vdrli v Evropo, akulturirali dotedanje prebivalce in popolnoma nadomestili prejšnji(e) jezik(e) z indoevropeshchino. Vidna predstavnica moderne oblike te teorije, pokojna Marija Gimbutas, Litvanka delujoča v ZDA, je v shestdesetih letih 20. stoletja razvila svojo »teorijo kurganov«, po kateri naj bi bila zibelka IE na severni strani Chrnege morja, torej v juzhni Ukrajini oz. juzhni Rusiji, od koder so z vojashko silo zavzeli Evropo. Njena pomembna pristasha sta med drugimi v ZDA rojeni severnoirski arheolog James Mallory in amerishki lingvist Wilfred Lehman.

Ekonomiistična teorija, po kateri naj bi IE prishli z Vzhoda kot prinashalci revolucionarnega gospodarstva – novega nachina kmetovanja: to naj bi bilo v VII. tisoehletju pr.n.sht., torej kar tri tisoehletja (!) prej, kot domneva tradicionalistična teorija; shlo naj bi tudi za zachetek neolitizacije Evrope. Najpomembnejshi

predstavnik te shole je njen ustanovitelj, Anglezh lord Colin Renfrew (REN), ki je teorijo prvich celovito predstavil leta 1987, podpira pa ga vrsta genetikov, med njimi Cavalli Sforza z univerze Stanford v Kaliforniji. Po tej teoriji naj bi se IE oblikovali na Blizhnjem vzhodu, natanchneje v Anatoliji, in od tam naj bi se difuzno, miroljubno, predvsem s svojo inovativno tehniko poljedelstva, širili po Evropi.

Indigenistichna/domorodna ali teorija kontinuitete (TK); po tej naj IE ne bi prishli v Evropo in Azijo ne v halkolitiku ne v neolitiku, ampak so bili preprosto dedichi prvich skupin *homo sapiensa*, ki so se kot prishleki iz Afrike naselili v Evropi in Aziji v srednjem oziroma v spodnjem paleolitiku (odvisno od modela, ki ga sprejmemo o razvoju *homo sapiensa*). To teorijo je razvil v drugi polovici devetdesetih let 20. stoletja italijanski historichni lingvist Mario Alinei, delujoch na univerzi v Utrechtu; med drugimi ga podpira tudi belgijski arheolog Marcel Otte. Skratka, po teoriji kontinuitete naj bi danashnji prebivalci zhiveli v Evropi na bolj ali manj sedanjih ozemljih zhe v paleo-mezolitiku; v posebnem oziru so torej Slovani zhe tedaj zhiveli na obmochju jugovzhodne Evrope ter so se odtod selili proti severu, se pravi, da so tod zhiveli tudi Slovenci, ki pa so nekoeh segali globlje v Italijo in vse do Shvice.

Vse do sedemdesetih let 20. stoletja ne le, da se o tem ni razpravljalo, ampak arheologija celo nikoli ni podvomila o »veliki selitvi narodov« (!) na nashi celini, ki naj bi jo povzročila bojevita IE ljudstva. V tistih letih je evropska arheologija dozhivela le dvoje velikih revolucij: (a) kronoloshko, povezano z novimi tehnikami radiokarbonskih, dendroloshkih in drugih datacij, ki je za nekaj tisochetij premaknila prazgodovinska dogajanja v Evropi, za katero je bil na ta nachin priznan kulturni razvoj, neodvisen od velikih dogodkov na vzhodu; (b) druga revolucija je bila interpretativne in metodoloshke vrste glede na razvojne oblike evropske prazgodovine; medtem ko se je arheologija prej zatekala k velikim in obseznim »migracijam ljudstev« kot prednostnim razlagam za vsakrshne velike spremembe, tudi za zamenjave jezikov, se sedaj celoten razvoj evropske prazgodovine jemlje kot notranjo evolucijo s socialnimi in ekonomskimi protislovji ter z razshirjanjem naprednih proizvodnih postopkov in novih zamisli. **She vech: na podlagi vse bolj natanchnega branja arheoloshkih virov in njihovih implikacij danashnja arheologija odlochno zavracha vsakrshno invazijo celinskih razsezhnosti v novejschem chasu, se pravi tako v halkolitiku kakor v neolitiku.**

Na lingvistichni ravni so te najnovejshe spremembe chasovnih okvirov in metodoloshkih pristopov sledile arheologiji z zakasnitvijo, vendar s pomembnimi posledicami za preucevanje tistih evropskih ljudstev, ki jih imenujemo *uralska*. Prej je veljavna tradicionalna teorija izhajala iz domneve, da so tudi ta ljudstva prishla v Evropo od zunaj v razmeroma novejschem chasu ter so nadomestila dotedanje prebivalce, podobno kakor naj bi IE nadomestili Predindoevropce v preostalem delu Evrope. Danes nam nova teorija govori o »uralski kontinuiteti« v

severovzhodni Evropi, to pa sprejemajo tako arheologi kakor jezikoslovci ter je zhe postalo del splošne kulturne osveshčenosti. Gre za trditev, da so vsa uralska ljudstva potomci skupin *homo sapiensa*, ki so se pred deglacializacijo znashli v vzhodni Evropi, juzhno od polarne kapice, in so po otoplitvi, z nastopom danashnjega podnebja (holocen), naselili obsezhna ozemlja severovzhodne Evrope.

Pomembnost in odmevnost celovite objave teorije Colina Renfrewa v letu 1987 je v njeni prvi temeljni in argumentirani kritiki tradicionalistichne teorije, ki jo je Renfrew nadomestil z revolucionarno tezo, da IE niso bili bojeviti napadalci, invazorji, marvech preprosto le prvi poljedelci, ki so prishli iz zahodne Azije, akulturirali evropske mezolitske lovce in nabiralce ter zaradi svoje vishje kulture nadomestili njihov(e) jezik(e) z indoevropseshchino. Torej ne z orozhjem, ne z vojashko silo ali rasno vechvrednostjo, kot so govorile tradicionalne teorije, ki so po Renfrewu povsem nesprejemljive, temvech z uveljavljanjem naprednejshega poljedelstva, ki je dajalo vechje gospodarske uchinke kot lov in nabiralnistvo; to je IE prishlekom dvigalo ugled, jim dajalo gospodarsko trdnost in jim omogochalo vechjo nataliteto, s tem so prevladali in razshirili svoj jezik tudi na ostala ljudstva. Neolitizacija ali neolitska revolucija sicer zajema tudi nova znanja v metalurgiji (baker, bron), v obdelavi in uporabi gline itd.

Toda medtem ko skoraj brez izjeme vsi soglashajo glede »uralske kontinuitete«, je Renfrewova teorija presenetljivo naletela na huda nasprotovanja ne le med indoevropseshi, tesno navezanimi na tradicionalno »veliko preseljevanje« bojevutih nomadskih pastirjev v bakreni dobi, ampak so kritike nanj letele tudi s strani arheologov, ki so brez velikih tezhav lahko dokazali, da se je poljedelstvo razshirjalo med avtohtonim prebivalstvom tudi tam, kjer ni bilo zaznati kakshne pomembnejshe migracije z vzhoda oziroma se je poljedelstvo razshirilo celo kasneje in ne sovpada z naselitvijo IE. Na podlagi take kritike Renfrewove sicer napredne teorije so (Alinei in drugi) razvili najsodobnejshe teorijo kontinuitete (TK), ki pa ima z njegovo mnogo skupnega: (a) obe pomikata datacije za vech tisoehletij dalech v preteklost v primeri s tradicionalisti; (b) obe pripisujeta kontinuirano etnichno sestavo evropskega prostora vse od neolitika do danashnjega dne; (c) obe korenito spreminjata okvir tradicionalnih predstav o jezikovnem razvoju na evropski celine. Toda najnovejshe TK je veliko doslednejshe in je naredila she korak naprej; tako **Alinei, poglavitni zagovornik TK, med drugim trdi, da je nujno popolnoma opustiti misel, da je imel antichni Rim odlochilno vlogo pri oblikovanju vseh neolatinskih jezikov, to pa je za preucevanje Venetov izjemnega pomena.**

Veneti v luci teorije kontinuitete

Po **Renfrewovem** mnenju so bile prve evropske neolitske kulture na različnih območjih celine obenem tudi kulturna manifestacija različnih jezikovnih skupin. Iz tega izhaja, da prvi pojav etnolingvistične skupine, ki jo *tradicionalno* (!) označujejo kot **italsko** (torej tisto, ki zajema tudi latinshchino, osko-umbrijschchino, venetshchino [?!] in druge manjše jezike, sočasne s kulturo vtisnjene ali kardialne lonchevine, ki je dobila ime po značilnem okrashevanju keramike, pogosto izvedenem z robom školjke, imenovane *cardium*), ki se od zacetka VII. tisočletja pr.n.sht. naprej razširja po vsem osrednjem in zahodnem zgornjem Sredozemlju, od Dalmacije do portugalskih obal na Atlantiku, sovpada s sočasnim širjenjem agropastirstva.

Po **teoriji kontinuitete (TK)** ta domneva ostaja popolnoma veljavna; dobiva celo dodatne podkrepiteve, saj je zhe pred razširitvijo omenjene lonchevine za celotno severno Sredozemlje značilna homogenost kultur ne le v mezolitiku (kulture, imenovane sauveterian in castelnovian), ampak zhe ob koncu paleolitika (s kulturo, imenovano epigravetian). Chasovna odmaknjenost italske, po TK italidske/italoidske (!), torej nekakšne preditalske ali italiskim sorodne jezikovne skupine, se s tem she povečuje. Vendar pa se v obeh teorijah poglobitna posledica pripisovanja značilne keramike italiski/italoidski skupini kaže v dejstvu, da smo s tem prisiljeni sprejeti obstoj ne le latinshchine in drugih italiskih/italidskih jezikov, kar jih poznamo, vse od neolitika naprej, ampak tudi drugih sorodnih jezikov v Dalmaciji, južni Franciji in na Iberskem polotoku, ki so nedokumentirani. To je presenetljiv zaključek za historično lingvistiko, ki bi tako morala sprejeti ne le zamisel, da je imela latinshchina svojo vechtisočletno predrimsko predzgodovino, ampak tudi, da **Rim ni bil zacetnik zgodovine neolatinskih jezikov**, marveč le pomembno poglavje v njihovem razvoju, ki se je zachel šest tisoč let prej. Spricho teh argumentov je Alinei uvedel nov pojem za latinshchini sorodne jezike – *italidski* ali *italoidski* jeziki; s tem je hotel poudariti, da po tem zgodovinskem scenariju, ki je skupen Renfrewovi in teoriji kontinuitete (TK), Italija predstavlja le del celote, zajemajoče tudi južno Francijo, Iberski polotok in Dalmacijo.

Podobno kakor za italoidsko skupino velja po njegovem tudi za germansko, keltsko, grško, slovansko itd. skupino. Vse te jezikovne skupine naj bi poseljevale svoja zgodovinska in (v glavnem) sedanja ozemlja zhe najmanj v neolitiku, delno celo v paleolitiku, in so dozhivele vech tisoč let starejši razvoj, kot to domneva tradicionalna zgodovina; to velja tako po teoriji Renfrewa kakor po TK, le da so po TK imele vse te jezikovne skupine she starejšo zgodovino.

Venete moramo preučevati v kontekstu izvora Indoevropcev, kar je she vedno eno od prvovrstnih znanstvenih vprasanj sodobnega zgodovinopisja in jezikoslovja. Med velikim shtevilom teorij, ki zhe stoletja obravnavajo ta vprasanja in postavljajo njihov izvor na različne konce obsežnega evro-azijskega prostora, v zadnjih treh desetletjih izstopajo (v chasovnem zaporedju) tri:

(1) »Teorija kurganov« pokojne arheologinje **Marije Gimbutas**, Litvanke po rodu, ki je delovala v ZDA; to teorijo (iz šestdesetih let 20. st.) krepko podpira drugi vidni arheolog **J. P. Mallory** s trditvijo, da so v IV. tisočletju pr.n.sbt. ljudstva pastirskih nomadov – Indoevropejci – surovo podjarmila, che ne celo iztrebila predbodne naseljence miroljubnih kmetovalcev ter jim vsilila svojo kulturo (kulturo kurganov) in svoj jezik. Ta teorija vdora ali katastrofistična teorija je med zgodovinarji priljubljena vse od 19. st. Po tej teoriji jezikoslovci izvajajo iz prvotno enotnega indoevropskega jezika razmeroma pozno diferenciacijo posameznih indoevropskih jezikov.

(2) Po preučevanjih tretjega vidnega arheologa **Colina Renfrewa**, ki je svoje teorije intenzivno razširjal v osemdesetih letih, se zastavlja tudi lingvistično vprašanje (to je za arheologa nekoliko neobichajno), ko ugotavlja, da arheologija ne ponuja nobenih dokazov za nasilja in spopade v IV. tisočletju pr.n.sbt., ki bi povzročili kulturne in jezikovne spremembe. Renfrew misli, da so Indoevropejci le prvi poljedelci na evropski celini ter da je indoevropeizacija le vidik neolitike revolucije, ko je kmetijsko-zhivinorejsko gospodarstvo pospesbeno nadomestilo ekonomijo, temelječo na lovu in nabiralništvu. Ta neolitizacija se je širila iz Anatolije proti zahodni Evropi od zacetka VII. tisočletja pr.n.sbt., torej tri tisočletja pred kurgani Gimbutasove; shlo je namrech, kar je she posebej pomembno, za difuzijo, ne pa za nasilno, ali celo genocidno shirjenje nove kulture.

(3) V devetdesetih letih je **Mario Alinei**, ki so ga nedvomno prevzela dela C. Renfrewa, nadgradil njegove ugotovitve v kombinaciji s tezami priznanega arheologa svetovnega slovesa **G. Childa** iz petdesetih let ter razvil novo arheologijo z mnogo starejšimi datacijami od dotlej uveljavljenih. Alinei zavracha invazionistichne teorije in meni, da je indoevropska diaspora she nekaj tisočletij starejsba od tiste, ki jo je postavil Renfrew; to potrjujejo tudi najnovejsbe radiokarbonske meritve in je mogoche spraviti v sklad z lingvističnimi dognanji, ki prav tako potrjujejo kamenodobno prvotno indoevropsko skupnost. Alinei opozarja, da so zhe v zacetku II. tisočletja pr.n.sbt. v Anatoliji tri ljudstva – Hetiti, Luvijci in Palaiki – govorila troje različnih indoevropskih jezikov (ta spoznanja so plod najnovejših odkritij glinastih ploščic in preučevanja jezikov, zapisanih na njih). Njihov prihod na to območje postavljajo v III. ali celo v IV. tisočletje pr.n.sbt. Spricho tega si je težko predstavljati, da bi she v III. tisočletju obstajal neki skupni indoevropski jezik, ki bi se tako hitro diferenciral v posem različne jezike na tako ozkem prostoru. Prav tako nam razvozlan linearni B napisi (**Ventris in Chadwick**, 1956) kazhejo, da mikenshchina ni bila le oblika arhaichne grshchine v II. tisočletju pr.n.sbt., ampak je zhe bila koiné neke dezhele, ki je zhe poznala veb različnih dialektov. To nam spet vsiljuje vprašanje, ali je bilo mogoche, da je prishlo do indoevropske diaspore le nekaj stotletij pred tem, che naj bi shtirje tako različni, cheprav priznana indoevropski jeziki (v Anatolji in v Grchiji) nastali shele v II. tisočletju pr.n.sbt.

Alinei je seveda naletel na vrsto nasprotnikov iz vrst tradicionalistichnih zgodovinarjev, cheprav se njegova teorija kontinuitete (ki trdi, da so v Evropi na sedanjih ozemljih v bistvu ista ljudstva zhe od paleolitika-mezolitika in med temi izrecno omenja tudi Slovence) v osnovi ne razlikuje dosti od Renfrewovih stališch, le veliko doslednejshi je tudi v lingvističnem smislu. Med tistimi, ki ga sprejemajo z naklonjenostjo, je **Xaverio Ballester** z univerze v Valenciji, ki je zapisal

(*Rivista italiana di dialettologia*, 23/1999; vsi prevodi navedkov L.V., che ni posebej oznacheno): »Alineiu bo pripadala zasluga, da je bil prvi v najnovejšem času (prav pri tem ne gre pozabiti, kot odkrito priznava tudi Alinei, vsaj na daljnega predhodnika **Herberta Kühna** in na njegovo delo *Herkunft und Heimat der Indogermanen*, 1932), ki je razvil dragoceno in pogumno teorijo paleolitskega izvora tudi za indoevropske jezike. Res bodo lahko posamezne od teh novih zamisli videti revolucionarne (in subverzivne) glede na nekatere temeljne vech stoletij veljavne doktrine, zato ne smemo pričakovati, da bodo hitro in z naklonjenostjo sprejete v določenih okoljih, morda sploh ne bo nobene naklonjenosti, torej ne bodo sprejete. Vsekakor pa upajmo, da v akademskih in znanstvenih krogih ne bo prevladal dub cenzure, tako da bodo imeli drugi, zlasti mladi, možnost spoznavati in preučevati nove zamisli, in jih bodo lahko zavrnili ali sprejeli; skratka, da bodo imeli možnost ovrednotiti razloge, spricho katerih smo Alinei, in she kdo drug z njim, cheprav smo sedaj v manjšini, zabeli trditi, da so bili evropski predhodniki obichajni ljudje, ne nekaj posebnega, in da so celo bili boljshi, kot se je domnevalo. Boljshi od nas samih, vendar ne superiorni nad drugimi.« – V tem navedku je možno slutiti tudi kritiko rasistichne arijske teorije, ki jo je she vedno zaslediti v temeljnih predpostavkah klasichnih teorij geneze Indoevropcejev...

Te radikalne, posodobljene in strokovno mochno podprte teorije, nasprotne domnevnemu preseljevanju ob koncu starega in v zacetku novega veka, ki zaposluje tudi nas Slovence, podobno kakor Hrvate, Srbe itd. (da ne pozabimo na Etrushchane, Grke, Italce itd.), seveda pomembno tangirajo vprasanje Venetov. Zato je izrednega pomena, da je konchno izshel drugi del knjige *Izvor evropskih jezikov – teorija kontinuitete* (prvi del 1996), ki jo je napisal zhe omenjeni dolgoletni profesor in emeritus na univerzi v Utrechtu Mario Alinei, sicer Italijan po rodu, ki je ustanovitelj in direktor revije *Semantichni zvezki*, predsednik *Atlas Linguarum Europae* pod pokroviteljstvom UNESCO, predsednik Société Internationale de Geolinguistique et de Dialectologie in pisec shtevilnih strokovnih del. Knjigi skupaj obsegata nad 1800 strani podrobnih razchlemb in strokovnih utemeljitev teorije kontinuitete, ki v bistvu izhaja iz predpostavke, da so hipoteze o evropski selitvi narodov nevzdrzhne ter da je mnoga odprta zgodovinska vprasanja in nejasnosti mogoche razlozhiti le s priznanjem, da toliko razvpitega preseljevanja narodov sploh ni bilo in da v Evropi zhive indoevropska ljudstva zhe od kamene dobe naprej bolj ali manj na ozemljih, kjer so naseljena danes. Profesor Mario Alinei se she prav posebej ukvarja s Slovani, za katere meni, da od davnine zhive na obmochju jugovzhodne Evrope, she vech – da so se celo z obmochja jugovzhodne Evrope shirili proti severu in severovzhodu. Vendar pa prof. Alinei o Venetih meni, da so sicer dobili ime od slovanskih Venetov, ker so zhiveli v njihovi neposredni soseshchini, in tudi slovenske jezikovne ter kulturne vplive lahko zaznamo pri njih, a po njegovem so Veneti genetsko Italoidi/Italidi, to pa ni isto kot Italiki, kakor izrecno opozarja, poudarjajoch, da so Italiki kasnejsha tvorba, iz chesar sledi, da so bili Veneti preditalsko ljudstvo, ki je po Alineijevem mnenju dozhivelo slovenski vpliv.

Peshicheva teorija in teorija kontinuitete

Ker dr. Peshich izhaja iz arheoloshkih odkritij na Balkanskem polotoku, konkretno iz nahajalishch v Lepenskem viru, pri postavljanju svoje teorije o zgodnjem razvoju pisave na teh jugovzhodnih prostorih Evrope, je treba njegovo teorijo soochiti s TK.

Peshichevega dela tu ni potrebno posebej predstavljati, vendar se v osnovnih hipotezah sklada s TK. Tako pravi (PESH, str. 22-25): »Na gotovo chetredeset lokaliteta shirom Balkana, jedna bogata riznica pisanog materiala nije bila samo svedochanstvo visokog stepena pismenosti sveta iz perioda neolitika, vech je pruzhila i obilje dokumentacije o visokom stepenu njegove svesti. Sve je to pruzhalo moguchnost da se taj svet sagleda u pravoj svetlosti koja odbacuje inache uvrezhene predrasude i domishljanja o njegovoj duhovnoj zakrzhljalosti ... Istorija je potvrdila da vreme smenjivanja koncepcija ujedno znachi i vreme preotimanja tekovina civilizacija. Takav je sluchaj i sa balkanskom razgrabljenom civilizacijom. Gotovo deset hiljada godina svet ne mozhe da se snadje u sopstvenim projekcijama ... Godine 1987. u Milanu je dokumentovano obrazlozhen sistem tog pisma koje je, prema prvom najbogatijem nalazishtu, dobilo naziv Vinchansko pismo ... kao slovno pismo nastalo u VI milenijumu, ushlo je u enciklopedije i predmet je izuchavanja na univerzitetskim katedrama Evrope ... Stara hronologija ... morala je ustupiti mesto novoj bez roptanja ... Vinchansko pismo je poteklo iz svog sistema i trajalo u svom sistemu, a sistem pisma su Etrurci ispravno nazivali elementa, shto znachi azbuka ... arheoloshka otkricha nastala na podrucju izmedju Dnjepra i Dnjestra, poznata kao Tripoljska kultura, koja dokazuje da se populacija o kojoj je rech shiri preko Balkana, sve do Krita i sastavljena je uglavnom od slovenskih plemena. Nauka se, naravno, ne oslanja samo na Tripoljsku kulturu da bi zakljuchila kako su Sloveni tri hiljade godina pre Hrista zauzimali prostranstva na liniji Dnjepar-Dnjestar-Balkan-Krit.«

Z nekaj navedki pa naj osvetlimo she, kaj o Balkanskem prostoru pravi eden poglavitnih tvorcev TK Mario Alinei (ALI 2), ker je TK v vzponu prav od leta 1995 naprej in ni dovolj poznana.

»V skladu s TK (ALI str. 197 in naprej) lahko reshimo problem v luchi stabilnosti kulture na tem prostoru, kar je v popolni harmoniji z arheoloshko dokumentacijo. Vemo, da se je proces neolitizacije v Evropi zachel prav na Balkanskem polotoku (sprva v Egeju in nato v notranjosti) proti sredini VII. tisoohletja pr.n.sht. Od tod se je v razponu okoli 2.500 let razshirila vzdolzh Donave ter je dosegla vzhodno in srednjo Evropo v drugi polovici V. tisoohletja pr.n.sht. Prvi obsezni kulturni neolitski kompleks balkanskega obmochja z njegovimi nadaljnjimi odrastki [Lichardus & Lichardus 1985. 242, 253, 311 i.n.] lahko podrobneje razdelimo v tri velike enote, ki jih bolj ali manj zlahka identificiramo s prav toliko jezikovnimi skupinami: 1) tesalska in makedonska kultura iz Proto-Sesklo, ki se nadaljuje v Sesklo in Dimini, ki jo lahko identificiramo kot **grshko skupino**; 2) kulture "obarvane keramike" iz Anzabegovo-Vrshnik v Makedoniji, Starchevo v Srbiji,

Körös/Criş na Madzharskem in v Romuniji ter Karanovo I v Bolgariji; kasneje nadaljevano v Vinchi (Srbija, Madzharska in Romunija), Veselinovo (Bolgarija), Dudeşti in Bojan (Romunija) prepoznamo kot **juzhnoslovanske**; albanske kulture "obarvane keramike" iz Vashtemi-Podgornie in Kolsh, ki jim sledi Chakran in she kasneje Maliq; iz te poslednje sami albanski arheologi izvajajo izvor Ilirov ... (str. 198). Ni naključje, da so se zhe zelo zgodaj bistveno diferencirale grshka, slovanska in ilirska kultura ... (str. 199). Med Slovani je prishlo le do skromne (op. L. V.: lingvistične) diferenciacije: che je na grshkem in juzhnoslovanskem območju obstajala stabilnost in kulturna kontinuiteta od neolitika do predzgodovine, lahko po eni strani postuliramo kontinuitetni odnos med neolitskimi grshkimi skupnostmi – najstarejšimi v Evropi nasploh – in bodočo mikensko civilizacijo v bronasti dobi, po drugi strani pa postaja upravičeno eliminirati tradicionalno tezo o "veliki selitvi" Slovanov kot etnogenetskem modelu, saj ga moramo nadomestiti z drugim v skladu z ostalimi indoevropskimi skupinami.«

Nedvomno je zelo zanimivo tudi, kako TK gleda na t. i. (geografsko) severnoslovansko skupino. Alinei o tem pishe:

»Ta severnoslovanska skupina po TK obstaja od mezolitika (str. 199), agro-pastirsko neolitsko kulturo sta tja uvedli dve skupini, nosilki »obarvane keramike«: a) prva v danashnjo Ukrajino in Moldovo, kamor je prishla s spodnje Donave in z Balkana, ti poljedelci so izoblikovali kmetijske kulture Bug-Dnester in nato Tripolje [Telegin, 1994, str. 376] ... ki jih razberemo kot slovanske mejne kulture, ki so bile na Krimu in na vzhodu ob Dnepru v stiku z altajskimi kulturami, etnično in kulturno povsem različnimi [Chernik, 1992, str. 37-42]; b) v karpatskem bazenu pa so agro-pastirstvo vpeljale skupine poljedelcev iz kulture Körös/Criş, ki so prishle iz Madzharske in Romunije [Telegin, 1994, str. 376], po teoriji TK so bili tudi ti slovanskega jezika. Prva neolitska kultura druge generacije, ki odsljkava enotnost karpatske in tiste, ki ji pravimo Lengyel (Madzharska), se je iz juzhnega dela karpatskega bazena, kjer se je rodila, razshirila vzdolzh Donave na prostoru, ki je pretezhno slovanski: na juzhnem Slovaškem, v spodnji Avstriji, na Moravskem, Poljskem, v Shleziji, na Cheshkem in v juzhni Nemčiji.

Ta zacetna diferenciacija, združena z onimi kasnejshimi v teku razvoja na obeh območjih, nam omogoča ustrezno razloziti diferenciacijo med zahodnimi in vzhodnimi Slovani; to torej nista dve veji predhodno enotne skupine, temvech sta rezultat dveh različnih procesov. V osnovi torej ni obstajala neka »severna slovanshchina«, ampak je shlo za različici juzhne slovanshchine, ki so se jima pridružili vplivi različnih superstratumov. Kultura Lengyel, tudi v svojem imenu, ima velik pomen za dolochitev tega prostora k slovanski skupini.«

Iz teh navedb je popolnoma jasno, da so po TK severni Slovani izshli iz juzhnih Slovanov in ne obratno, kot se obichajno misli. Toda gre she za druge navedbe, ki kazhejo na povsem drugachen pogled na genezo Slovanov: vzrok je razvoj metalurgije, tehnologije bronu. She enkrat moramo bralca opozoriti, da je celotna argumentacija TK zelo obsezhna; sam Mario Alinei je v svojem poglavitnem delu *Origini delle lingue d'Europa*« to obdelal na 2000 straneh, poleg tega pa je izdal vrsto drugih razprav.

Na str. 200 (ALI 2) piše:

»Tudi glede nastanka metalurgije ima balkanski prostor (po TK pretežno slovanski) temeljno vlogo. Zadnje arheološke raziskave so pokazale, da je najstarejša evropska metalurgija – ta sicer izhaja iz Anatolije – tista, ki jo je ruski arheolog Jevgenij N. Chernik, najpomembnejši strokovnjak s tega področja, imenoval "metalurška halkolitska balkansko-karpatška pokrajina". Prvi prazgodovinski rudniki so na prostoru, ki je danes slovanski, v Srbiji in Bolgariji ... (str. 201). Enako kakor se je zgodilo z inovacijo neolitskega gospodarstva, se je iz tega balkanskega ognjishča razširila metalurgija proti severu, po istih poteh, po katerih se je širilo agro-pastirstvo v karpatški bazen in v ukrajinsko Tripolje, od koder je metalurgija prishla tudi do azijskih nomadskih pastirjev, ki so jo razvili po svojih povsem izvirnih načinih, pri čemer so sposobni mojstri dosegli izjemno in razpoznavno metalurško proizvodnjo, v nasprotju z evropsko metalurgijo, ki je pretežno uporabna in industrijska. V kontekstu medsebojnih izmenjav so bojvnishke nomadske kulture iz azijskih step, zlasti kurganska (grobi pokopi v jamo z gomilo), v nekem trenutku vpeljale v vzhodno Evropo svoje temeljne inovacije: uporaba konj za jahanje ter patriarhalno in bojvnishko ideologijo, ki so jih bile pripravljene sprejeti tedaj na to zhe pripravljene evropske družbe poznega neolitika. Lastna evropska prilagoditev teh ekonomskih in ideoloških inovacij je dala kulture "vrvičaste keramike" in "bojne sekire" ... meshano kmečko gospodarstvo, ki je tipično evropsko, in bo kasneje omogočilo nastanek grshkega, etruskanskega in latinskega urbanizma. **Prve balkanske metalurške kulture so torej južnoslovanske** [podčrtal L. V.], so bolje ohranile stik s preteklostjo in so zato bližje prvotni slovanshchini; cheshka metalurška kultura je zahodnoslovanska, medtem ko je tripoljska ukrajinska kultura vzhodnoslovanska, od tod se je metalurgija razširila na območje Altaja.«

Prof. Alinei opozarja tudi na poljedelsko tehniko krčenja polj in prahe. Pri tem analizira besedno družino **ledina** (str. 202-203): »Madzhari uporabljajo za Poljake etnonim *lengyel* (beri: lendzhel), ki je dal ime prvotni neolitski kulturi, to ime so si izposodili pri slovanskem imenu za Poljake *Ljach* [Vasmer], ki je skrajšana oblika **ledeninъ* "Neulandbewohner", "colono di terra dissodata", "naseljenc na izkrčenem zemljishču". To izposojenko pri Madzharih njihovi jezikoslovci datirajo pred t. i. Honfoglalas, torej v madzharsko prazgodovino. Izraz je izprisan tudi v stari srbskshchini in hrvasshchini *Ledanin* "Poljak", kar daje v madzharskshchini *Lengyel* "Poljak" in grshko-bizantinsko *Lenzanenoi* (v množini), krimskotatarsko *Läb* "Poljak" [Vasmer] kakor tudi arabsko *Laudžaneh* "Poljak". Vsi ti leksemi izvirajo iz praslovanshchine: *ledo "Rodung, Neuland", "maggese", rusko *ljada* "mit jungem Holz bewachsenes Feld, Neubruch, Rodeland", ukrajinsko *lado*, belorusko *lado*, starorusko *ljadina* itd., bolgarsko *leda*, *ledina* "aue, Berg wiese", srbsko in hrvasshko *ledina* "Neuland", slovensko *ledina*, cheshko *lada*, *lado* "Brache", slovashko *lado*, poljsko *lad* "Land", zgornjeluzhishko *lado* "Brache", spodnjeluzhishko *ledo*, shvedsko v istem pomenu (*linda* "Brachfeld") in germansko za "zemlja, dezhela". Baltski pojem, kot je v stari prushchini *lindan* "dolina", ne sodi v to semantichno

izogloso. Po tradicionalnem gledanju je preprosto nemogoče razložiti konstelacijo tako različnih pomenov ter ujemajočo se konvergenco jezikov, izhajajoč iz izraza za *ledino*, *kerchevino*. Po scenariju TK pa postane ta leksična družina ključna za razlago, ker: 1) prehod od *ledine*, "nanovo izkrčenega zemljishcha", na "zemljo, dezhelo" z razvojem "prebivalec na izkrčenih zemljishchih" ter etnonim "poljak" lahko postavimo v okvir poljedelske predzgodovine; 2) kaže nam tudi razširjenost temeljne tehnike izvora in razvoja kmetovanja, ki je kolobarjenje kultur na osnovi prahe, na dveh različnih etnolingvističnih področjih: na ozemlju Slovanov (prvi, skupaj z Grki in drugimi balkanskimi narodi, ki so razvili poljedelstvo) in na ozemlju Germanov (ki so poljedelstvo prevzeli od Slovanov); 3) ta tehnika iz začetkov poljedelstva je arheološko dokumentirana prav v kulturah LBK in Lengyel v srednji Evropi, torej natanko na območju, ki gre od Nemčije na Madžarsko, čez Cheshko, Slovashko in južno Poljsko; 4) Poljska ne bi mogla biti vključena v to izogloso z lastnim etnonimom, če ne bi imela slovanskega jezika v trenutku te konvergenca ... (str. 204). Dejansko prisotnost te leksične družine predstavlja dokaz, po mojem mnenju, ne le za prisotnost Slovanov na tem področju, ampak tudi za koeksistenco zahodnih Slovanov (Poljakov, Čehov, Slovakov) in Germanov na karpatskem nevalgichnem področju, stichishchu vzhodne in zahodne Evrope v obdobju razvoja kulture Lengyel, LBK-Linienbandkeramik, ceramika lineare in njene naslednice TRB-Trichterbecher, vazo imbutiforme, tj. lijakasti vrh (slednja je odgovorna za uvedbo poljedelstva v Skandinavijo), ki sta prav tisti, ki ju TK pripisuje zahodnim Slovanom in Germanom.«

Povzetek

1. Po TK so zhe v mezolitiku, neolitiku v Evropi zhivela ljudstva bolj ali manj na sedanjih ozemljih kot danes; izrecno to velja za južne Slovane.
2. Po TK ni bilo nobenega srednjeveskega priseljevanja Slovanov izza Karpatov na Balkan in v srednjo Evropo, zato, kar se tiche Slovanov, ni mogoče vztrajati pri konvencionalni naselitveni teoriji za srednji vek; to je tudi ena od Peshichevih predpostavk.
3. Po TK so se južni Slovani postopoma razširili proti severni, srednji in zahodni Evropi, nikakor pa ne velja obratno, da bi prishli s severa.
4. Neolitsko poljedelsko revolucijo in metalurgijo so z Balkana zanesli Slovani tudi h Germanom in v Alpe.
5. Slovani so med drugim vplivali na etnogenezo ljudstev severovzhodne Italije in vzhodnih Alp; izrecno je to recheno za Ladinca vse do Shvice, medtem ko so po mnenju Alineija jadranski Veneti v severovzhodni Italiji genetsko Italidi, ki pa so bili v tesnem neposrednem stiku s Slovani, od katerih so dozhiveli določen kulturni vpliv ter so od njih prevzeli ime.
6. Peshich opozarja na balkanski izvor pisave, to pa je v soglasju s TK, po kateri je neolitska kulturna revolucija napredovala z juga proti severu in zahodu.

LITERATURA:

(Tu so navedena le najpomembnejša in celovitejša dela, ki se nanashajo izključno na izvajanje v pogl. *Dodatek*.)

1. (ALE) – ATLAS LINGUARUM EUROPAE / (Perspectives nouvelles en géolinguistique), **Mario Alinei**, president et coll. – Sous les auspices de l'UNESCO; sur la recommandation du Comité International Permanent des Linguistes (CIPL) et sous le auspices du Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines (CISPSH) – Istituto poligrafico e zecca dello stato, Libreria dello stato, Roma, 1997. Vol. 1.1 Van Gorcum, Assen, 1983; vol 1.2 Van Gorcum, Assen/Maastricht 1986; vol. 1.3 Van Gorcum Assen/Maastricht 1990.
2. (CAL) – DIZIONARIO LATINO-ITALIANO, **Ferruccio Calonghi**; Rosenberg & Sellier Ed., Torino, 1965.
3. (BAT) – DIZIONARIO ETIMOLOGICO ITALIANO, **Carlo Battisti-Giovanni Alessio**; G. Barbera Ed., Firenze 1957.
4. (ERN) - Dictionnaire étymologique de la langue latine, **A. Ernaut et A. Meillet**; Librairie C. Klincksieck, Paris, 1951.
5. (CAM) – VOCABOLARIO LATINO-ITALIANO e ITALIANO-LATINO, **G. Campanini / G. Carboni**; G.B. Paravia & Co. Ed., Torino, 1930.
6. (BRA) – LATINSKO-SLOVENSKI SLOVAR, **Franc Bradach**; Jugoslovanska knjigarna, Ljubljana, 1937.
7. (ZIN) – VOCABOLARIO DELLA LINGUA ITALIANA, **Nicola Zingarelli**; Zanichelli Ed., Bologna, 1988.
8. (ALI/1) – ORIGINI delle LINGUE d'EUROPA, vol. 1, **Mario Alinei**; Il Mulino Ed., 1996;
(ALI/2) – ORIGINI delle LINGUE d'EUROPA, vol. 2; 2000.
(ALI/3) – L'etnogenesi Ladina alla luce delle nuove teorie sulle origini dei popoli indeuropei, **Mario Alinei**, Università di Utrecht; by Institut Ladin »Micura de Rù«, San Martin de Tor, 2000.
9. (COR) – DIZIONARIO ETIMOLOGICO DELLA LINGUA ITALIANA, **Manlio Cortelazzo e Paolo Zolli**; Zanichelli, Bologna, 1991.
10. (AlR) – ATLAS LINGUISTIQUE ROMAN, **Comité de parrainage: Alinei Mario etc. (14 membr) – Comité de direction: pres. Tuailleon Gaston, dir. Contini Michel etc. (112 membr.)**; Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato, Libreria dello Stato, Roma, 1993.
11. (FOR) – LEXICON TOTIUS LATINITATIS, **Aegidio Forcellini, Iosepho Furlanetto, Francisco Corradini et Iosepho Perin**; Arnaldus Forni Excudebat Bononia Gregoriana Edente Patavii, 1965.
12. (SER) – LE PRIME E LE PIU ANTICHE CIVILTA, **Giuseppe Sergi**; Fratelli Bocca Ed., Torino, 1926.
13. (SEM/1) – LE ORIGINI DELLA CULTURA EUROPEA / Rivelazioni della linguistica storica, **Giovanni Semerano**; Leo S. Olschki Ed., Firenze, 1984;
(SEM/2) – LE ORIGINI DELLA CULTURA EUROPEA / Dizionari etimologici, 1994.
14. (VUG) – JANTARSKA POT, **Lucijan Vuga**; Založba Humar, Bilje, 2000.
15. (GUI) – EL ENIGMA DEL VASCUENCE ANTE LAS LENGUAS INDEUROPEAS, **Florentino Castro Guisasola**, Consejo superior de investigaciones científicas, Madrid, 1944.
16. (ANEW) – Altnordisches Etymologisches Wörterbuch, **Jan de Vries**, Ed. E. J. Brill, Leiden, 1977)
17. (DES) – Toponomastica e archeologia del Friuli prelatino, **Cornelio Cesare Desinan**, Ed. Biblioteca dell'Immagine, Pordenone, 1990.
18. (ESSJ) – Etimološki slovar slovenskega jezika, **France Bezlaj**, SAZU/MK, Ljubljana, 1995.
19. (RIX) – Rätisch und Etruskisch (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft. Vorträge und Kleinere Schriften, 68), **Helmut Rix**, Innsbruck, 1998.
20. (CON) – Les Slaves, **Francis Conte**, Ed. Albin Michel s.a., Paris, 1986.
21. (REN) – Before Civilization, **Colin Renfrew**, Cambridge University Press, 1979.
22. (BOA) – The Cambridge Ancient History, viol. III, part. I, The Prehistory of the Balkans; the Middle East and the Aegean World, **J. Boardman, I. E. S. Edwards, N. G. L. Hammond and E. Sollberger**; Cambridge University Press, Cambridge, 1982.
23. (PESH) – Vinchansko pismo i drugi gramatološki ogledi, **Radivoje Peshich**, Peshich i sinovi, Beograd, 2001.

Davorin Trstenjak

RAZISKOVANJA NA POLJU STAROSLOVENSKE ZGODOVINE

O plemenski sorodnosti Venetov v Armeniji, Paflagoniji, v Iliriku, ob Jadranu, ob Baltskem morju in v Armoriki

Srednja *Azija* je pradomovina rodovne skupine, ki jo sedaj zemljepisci in zgodovinopisci na splošno imenujejo: *arijska*. Gorovje Himalaje je sredishche te skupine. Svete povesti zendskih (*Zend Avesta*) knjig imenujejo ta pradam *Ariana vaêdzho*, to je semenishche (izvir semena) Arijcev, staroindijsko: *vêdzha*, semenishche. Zhe stari zemljepisci so *Ariano* delili v vzhodno, kjer so prebivala ljudstva Gandharâs, Parupanishadhâs, Parikani, Gadrozi, Drangi in druge indijske veje, dalje v severno, kjer so prebivali Baktrijanci, Sogdianci, Kharazmi, Kaspijci in druge perzijske veje, potem v zahodno, kjer so imeli bivalishcha medijski Hirkanci, Parti in Medijci, in nazadnje v južno, kje so bile naselbine Perzijcev, Harmanov, Kuzov itd.¹

Ta arijska plemena so bila bratje in sestre *evropskih arijskih* narodov: Grkov, Italov, Ilirov, Keltov, Germanov, Slovano-Litvancev, Sarmatov, Trachanov, Skitov itd.

Ta rodbina se je zhe v Aziji imenovala *Aria*, svojo dezhelo pa je poimenovala *Ariavarta*, *Ariaka*; iz zadnje oblike je nastalo novoperzijsko *Irak*. *Aria* pomeni: *chastitljiv*, *slaven*, *ehrwürdig*, *venerabilis*, in to ime je bilo nasprotje do drugih narodov, ki so se imenovali *Mlêkhas* in *Varvarikas*;^a s tem zadnjim imenom so poimenovali posebni *chrnski rod Kushitov* ali Etiopcev.²

Vsa vechja plemena arijske rodbine se niso le v Aziji imenovala *Arias*, tako na primer tudi Medijci, in *Artai* je najstarejshe ime Perzijcev, ki ga je ucheni Lassen³ bistroumno razlozil iz staroperzijskega *areta*, *chashchen*, *geehrt*, temvech so se tudi njihovi sorodniki, priseljeni v Evropo, ponashali s svojim chastitljivim pokolenjem; in tako zvemo, da so Trachani svojo dezhelo imenovali *Aria*,⁴ med germanskimi rodovi najdemo *Arie*, in visokoucheni Gilferding⁵ je dokazal, da tudi ime *Sarmat* pomeni *chastitljiv*. Ravno Gilferdingu se je prav tako posrechilo dokazati, da je tudi ime *Veneti*, *Venti*, to prastaro poimenovanje *Slovanov*, sinonim imen *Arias*, *Aretas*, *Sarmatas* in da tudi izrazha chlana *chastite*, *slavne arijske rodbine*. Sanskrtski koren *van*, iz katerega je lat. *veneror*, *venustus*, *Venus*, *venerabilis*, izrazha pomene: *amare*, *desiderare*, *venerari*, in prav ta koren najdemo v slovanshchini v oblikah *van* in *un*; primerjaj staroslovansko *uniti* z grshko *ποθεω*, gotsko *unjan*, *favere*.

Iz istega korena so staroslovanska osebna imena: *Van*, *Vanis*, *Veneta*,^b *Uneta*, *Unesh*, *Unimir*, *Unimysl*, *Ventoslav*, *Unegost*, *Vangost* itd.⁶

Ker je dokazano in brez vsakega dvoma priznано, da so Tacitovi *Veneti* bili *Slovani*, in ker tudi sosedni Finci in Skandinavci zhe od nekdej *Slovane* imenujejo *Wane*, *Veneje*, ter jim *Venelaiset* pomeni dezhelo *Venov* – *Venetov*, in ker po zakonih in lastnostih svojega jezika Slovane tudi Nemci imenujejo *Wenedi*, *Wanadi*, *Vinuli*,

Windili, Wenden, Winden, Kelti pa *Vineth, Veoned, Gwineth*, smemo zagotovo *povsod* iskati *slovenske* pleme tam, kjer najdemo ime *Venet*.^d

Homer je prvi, ki slavi *Venete*. Omenja, da je v vojni Trojancev proti Helenom (Grkom) prvim prishel na pomoč tudi Pylaimenes, vodja Paflagoncev, s posebnim odredom iz roda *Enetov*; ta odred je bil tako junashki in viteshki, da ga Homer imenuje »λάσιον κηρ« – hrabro srce.⁷

Da sta obliki *Ένετοι* in *Ένετοι* posebnosti grških pisateljev, priznavajo vsi kritični jezikoslovci. Grški jezik ni poznal glasu *v*, menda ga tudi ni mogel izgovoriti, zato ga je zamenjal z dvema spiritusoma – asper in lenis, ali pa je *v* razvezal v vokale. Tako grški pisatelji pishejo indijsko ime bozhanstva vina Suradêvas – Σουραραδειος, perzijsko ime kralja Dârjavush – Δαρειος; pomagali so si tudi z glasom *ó* ali *oi*, zato v grščini vidish oblike: *έσπέρα* = lat. vespera, *οίκος* = vikos, lat. vicus, *οίνος* = vinos, lat. vinum, *αίων* = lat. aevum, *έδω* = lat. video, *νάες* = lat. naves itd.^e Latinskemu jeziku je glas *v* primeren, zato so Latinci pravilno pisali: *Veneti*.

Eustathij,⁸ po rodu Grk, sam pove, da se je rod, ki ga Grki imenujejo *Ένετοι* ali *Ένετοι*, za njega imenoval: *Βενετοι* – to je *Veneti*, ker Grki so zhe za Suidasa izgovarjali *B* kot *V* (*βητα* – vita). Eustathij she pristavi: »οί δε παλαιοι Ούενετιαν την χώραν πεντασλλάβος έκαλούν κατὰ γλώσσαν οίκειαν«; torej: *Venetia*.

Pomen imena *Venet* je bil znan she Jornandu⁹ (iz leta 525), ker pishe: »cujus urbis (Ravenae) dudum ut tradunt majores possessores *Venetii*, id est: *laudabiles* dicebantur«.

Che se vrnemo k paflagonskim *Venetom*, zvmemo iz Homerja, da je pleme *Venetov* prebivalo v severni Paflagoniji na obrežju morja »Pontus euxinus« in da je imelo v lasti mesti *Kytor* in *Sesam*. *Paflagonci* so bili po Lassenovih¹⁰ raziskavah sorodni z *Armenci*, armenski jezik ima svojo podlago v *iranshchini*. Dalje Homer pripoveduje, da so *Veneti* bivali ob Devishki reki (*άμφι τε Παρθενιον ποταμον*), da je bilo njihovo mesto *Kromna* in obrežlje *Aigial*, ali kakor Eustathij to bere: *Kobial*. Tudi grad *Erythyn* (*Έρυθινος*) je bil njihov. Mesto *Kytor* (primerjaj panonski rod: *Κυττοι*) je stalo tik zraven *kite* (tj. venec ali chelo, lat. frons) Chrnega morja, in to je prav naravno poimenovanje; po obliki primerjaj *shator*, *sipor*, *prapor*; *Kromna* je bila trdnjava, primerjaj staroslovansko *Krom*, arx; *Aigial* in *Kobial* pa sta gotovo v ustih grshkega pevca popacheni imeni; in obrežlje se je pri *Venetih* reklo *Egalo* ali *Igalo*, kar she sedaj v južni slovanshchini pomeni litus, Meeresufer; da se pravilneje bere *Kobial*, pa nam to ime razlozhi slov. *Kobel*, Berg, Hügel.

Έρυθινος si je Eustathij¹¹ prizadeval razlozhati iz grshkega: *έρευθος*, *έρυθαινω*, rekoch, da je ta grad dobil svoje ime po rdechi barvi (*από της χρώας*), ker je stal na »*ερευθος σκοπελος*«. Toda venetsko ime izpeljevati iz grshchine je nedosledno, in *Eritin* tudi v slovanshchini pomeni *rdechi* grad, Rothenburg, Rothenwart – iz *aruernu*, rusko *al'*, srbsko *al'* rdech, in *tyn*, ograjen kraj.

Strabon in Ptolomej navajata she vech imen mest, rek in gora v Paflagoniji, ki imajo slovenski zven, na primer: *Zagora* (ime gore), *Sivata*, *Tobata*, *Rastia*, *Sekora*, *Titva*, *Olen*, *Elvia*, *Laskoria*, *Armen* itd.

Homer hvali pri teh *Venetih lepo rejo konj*, in pripoveduje, da je tam zhvelo obilo divjih mul. S konjerejo so se Slovani od nekdaj marljivo ukvarjali, tako še sedaj, zato bi jaz iskal *pradomovino Venetov* v Aziji na *nishanskih* visokih planjavah. *Nisba* v sanskrtu pomeni Bergwiese (gorski travnik), tudi v slovanskih dezhelah nosi to ime vech krajev in slovanskih plemen.^f Kako so ti *Veneti* prishli na severni bok Chrnega morja? Z učenim Gilferdingom trdim, da so pri preseljevanju velikega *venetskega* plemena iz srednje Azije tam sluhajno zaostali; kakor tudi *Veneti*, ki jih Pomponij Mela¹² navaja med *Armenci* in *Kapadochani*, Apollonij¹³ pa med *Tibareni*; torej v pokrajini izvirov reke *Halysa*. Znachilno je tudi, da v istih pokrajinah najdemo imena starih mest s slovenskim zvenom: *Zara, Zela, Ibora, Komana, Komisha* s itd.

Ti *Veneti* so se za chasa zgodovinarja Mosea Chorenskega¹⁴ (rojen 370, umrl 489 po Kr.) še ohranili v *Armeniji*, in on poroča po starih domasih pisateljih, da je leta 127 pred Kr. neka veja *Bolgarov* vdrla v armenski okraj imenovan *Vanat-Vanand*, to je v *dezhelo* Pomponijevih in Apollonijevih *Venetov*, in se tam z njimi pomeshala, zato so prebivalci dobili ime *Bulgar-Vanand* ali *Pulgar-Vend*.

Veje *venetske* družhine pa pri svojem preseljevanju niso zaostale zgolj v *Paflagoniji* in *mali Armeniji*, temvech tudi na *spodnjem Istru* (Donava). *Appian*¹⁵ navaja *Venete* v soseshchini *Dardanov* in *Sintov* vse do meja *Makedoncev*. »Ἐνετους και Δαρδανέας, και Σίντους, περίοικα Μακεδονιον ἔθνη.«

Makedonija je v starih chasih segala do gore *Orbelos*, do danashnjega Balkanskega pogorja. *Rod Sintov* ali *Sintikov* stari geografi postavljajo zraven gore Bentiskos, tam se njihovo glavno mesto imenuje *Heraclea Sintica*. Toda Sinti so prebivali na juzhni strani Balkana. Dardanom stari zemljepisci dolochajo obmochje od »mons scardus« (gora Shar), ob reki Drina, ob izvirihi Morave; in sicer je to bila gornja Dardanija, spodnja pa se je vlekla poleg Haima (Balkana) do trashkih meja. Za Appianove *Venete* nam torej ne ostaja drugo obmochje kot od Babichke gore do mesta *Nisb* (stari *Naisos*), ob desnem bregu Morave gor mimo Jagodine do Pozharevca na zahodni, in od Vidina (Bolgarija) do Zheleznih vrat (Demir kapija, Makedonija) na vzhodni strani, s starimi mesti *Bonionia, Ratiaria* in *Naisos*, ker dalje spodaj najdemo *Tribale*; v soseshchini Tribalov jih navaja tudi neki Anonymos pri Eustathiju¹⁶ in njih bivalishcha oznachuje vse do reke *Timok*. Ta Anonymos je tudi mnenja, da so se ti *Veneti* iz Paflagonije preselili v Trakijo, in shele od tam na jadransko obalo. Vendar so utegnili biti potisnjeni na spodnji Ister tudi iz gornje Panonije ob napadih keltskih plemen, ki so pod imenom *Skordiski* leta 370 pred Kr. iz Galije pridrla skozi zgornjo Italijo in Julijske Alpe na ilirski polotok. Grshki pisatelj Arrian¹⁷ je zvedel, da so *Veneti* svojo pradomovino v Aziji zapustili zaradi vojne, ki so jo imeli z Assyrci, ki so zacheli *arijske* narode napadati okoli 2200 pred Kr.,¹⁸ torej kakshnih sto let po smrti Abrahama. Takrat se je verjetno zachelo preseljevanje *arijskih* plemen v Evropo. Gilferding to vojno postavlja v leto 1270 pred Kr., to pa se zdi premalo verjetno, in zato raje pritrdim Krügerju. Naj bo kakorkoli, v Arrianovem porochilu lahko najdemo vzrok in tudi priblizhno dobo, ko se je *venetska* družhina podala na pot v Evropo. Da je to preseljevanje trajalo

vech kot stoletje, je gotovo, a ostaja vprasanje, po kateri poti. Gotovo ne le chez Kavkaz in skoz velike juzhnoruske ravnine proti Baltskemu morju, marvech tudi od Chrnega morja skozi *donavsko dolino* do boka Jadranskega morja, morebiti celo *edino* po tej poti.

Zhe Shafařik¹⁹ je v svoji knjigi: *Ueber die Abkunft der Slaven*, cheprav mu, kakor se zdi, Appianova omemba *Venetov* v soseshchini Makedoncev ni bila znana, navedel, da je v cerkveni staro-bolgarshchini mozhno najti *dva jezikovna rodova*, enega iz pradobe v *Iliriku* naseljenih *Slovanov*, drugega primeshanega s poznejshimi severnimi slovanskimi prishleki.

Meni se zdi, da so bili chlani tistih petih slovanskih plemen, ki jih Moses Chorenski navaja v Trakiji in na katerih podrochje so se pozneje naselili Goti, *ostanki Appianovih Venetov*.^h

Med *Slovani*, zhivechimi na *ilirskem* polotoku, so she zhive povesti o *Aleksandru Velikem*, zato je zhe Shafařik vprashal: »Datieren sich nicht die späteren Sagen der Slovenen über Alexander der Grossen von da?«; namrech od tedaj, ko je bil napadel sosednje *Tribale*, kakor poroča Justin, ki pishe:²⁰

»Alexander protinus superato jugo per Haemum montem in *Triballos* ad flumen Lygium profectus est. *Syrmus* Triballorum rex erat: in cognito Alexandri adventu uxores et pueros caeteramque imbellem turbam ad Danubium in insulam Peucam [v donavski delti] confestim misit, quo et Thraces Triballis finitimi se receperant. Nec multo post et ipse *Syrmus* eodem fugit. Reliqua Triballorum multitudo ad alteram insulam se contulerat eo in loco, ex quo pridie Alexander moverat, sitam. Alexander Triballos repetens, hostes ex sylvis in aperta provocatos superat 300 caesis.«
Te *Tribale* je Surowiecki, in sprva tudi Shafařik, imel za *Slovane*, primerjajoch ime *Tribal* z imenom: *Srbal*; pozneje je to svoje mnenje opustil, vendar mislim, da po nepotrebem. Cheprav je izpeljava imena posiljena, je vendar *Tribale* mozhno pridati k luzhishkim *Triebovanom*; pri njih she danas stoji mesto: *Triebel*. Ime njihovega vladarja *Syrmus* je spet najti v imenu kneza *Sermon*, ki je leta 1019 po Kr. vladal nad sremskimi Slovani.²¹

Ti v predhistorichni dobi na severni strani Balkana naseljeni slovanski *Veneti*, ki so se zadržali do prihoda novih slovanskih naseljencev s severa Evrope, so ohranili povesti o Aleksandru Velikem in jih izročili svojim novim sorodnikom, kajti ni si mogoche misliti, da bi se te povesti lahko prenashale drugache, ker je med prihodom Aleksandra na obale Istra in prihodom severnoslovenskih *Antov* na Balkan preteklo blizu 800 let.

Ti predhodniki so novincem tudi izročili trashke pesmi o *Orfeju*. Orfejeva povest ima svoj zacetek na gori Pangaon pri Libethri in v kykonski okolici. Odtod je prishla h Grkom in po njih k Rimljanom, chez Haemus pa k *Venetom* in *Tribalom*, ki so jo prenashali iz roda v rod, in zato je Bolgar *Verkovich*²² nashel *Orfejev* spomin v narodni pesmi med bolgarskimi Slovani v balkanskih planinah. V okrozhju bivalishch Appianovih *Venetov*ⁱ in *Tribalov* navaja Prokop (552) mnozhico trdnjav s chistim *slovenskim zvenom*, na primer: *Labutzza*, *Skaplitzza*, *Klesvetitzza*, *Vrazizte*, *Balesina* itd. Ta mesta so verjetno zgradili zhe *Veneti*, ker ni mogoche, da bi jih lahko

zgradili sredi petega stoletja s severa priseljeni Slovani v kratkem času kakšnih 50 let med nenehnim bojevanjem. Iz plemena Appianovih *Venetov* je verjetno izviral slavni cesar in zakonodajalec *Justinian*, ki se je, preden je latiniziral svoje ime, imenoval *Upravda*; enako tudi imenitni vojskovodja *Belizar*. Tako tudi razumemo, zakaj ime za bivola *bonas* najdemo, po Solinovem poročilu, v Rodopskem gorovju; z istim imenom so po Pliniju to zhival poimenovali tudi Panonci; to je spet nov dokaz sorodnosti *Panoncev* z *Veneti*, mejashi Makedoncev.

Te *Venete*, zhiveche v dezheli *Ilirov*, je najbrz poznal Herodot,²³ ker omenja, da je bil pri *ilirskih Venetih* (»τῶ καὶ Ἰλλυρῶν Ἑνετῶν«) enak običaj kot pri Babiloncih, da so neveste vodili na sejem in vse omožhili istega dne; ta običaj je bil znan tudi pri ruskih Slovanih.

Dardanci, Misi, Sinti itd. so bili rodovi ilirskega plemena, in sicer tod naseljeni v vechini (a potiori fit denominatio), zato je Herodot te *Venete* imenoval *ilirski* glede na *Venete* ob Jadranu, ki jih je tudi poznal, ker pravi, da so se *Singini*, po rodu Medijci, razshirjali od Istra do meja *Venetov* ob Jadranskem morju. *Venetska* plemena so torej v pradobi prebivala na *spodnjem Istru*, in njihova selishcha so segala skoz Panonijo, Norik, Karnijo do Ravene v gornji Italiji, na zahodu pa po severnem Tirolskem do *Bodenskega* jezera, ki se je imenovalo *lacus Veneticus*, kakor porochata Pomponij Mela in Ptolomej²⁴; ob tem jezeru se je do danes ohranilo slovensko poimenovanje za ladje: *Ladis*,²⁵ staroslovansko: lad', poljsko in luzhishkosrbsko: *lodz*.

Slovenskost jadranskih Venetov je ucheni Gilferding tako jasno dokazal, da meni pri tem ostanejo le ostanki. Zhe v *Novicah* sem jih vech predstavil uchenemu svetu, tukaj le nekoliko novih.

Dokazano je, da so v starodavnih chasih *baltski Veneti* jadranskim prodajali *jantar*.

Stari pisatelji niso vedeli, kako nastane jantar in kje je pravzaprav njegova domovina.

Teophrast je mislil, da v Liguriji; gotovo ga je zmotilo poimenovanje jantarja: *λυγκουρίον*. Tudi tako so Grki, kakor zvemo iz Aeliana, imenovali jantar, mislechi, da nastaja iz: »*λυγκος ουρον*« – iz scalnice *risa* (Luchs). Tega mnenja je bil tudi Demonstrat, ker Plinij pishe: »*Demonstratus lyncurion* id (succinum) vocat, et fieri ex *urina lyncum*.« Drugache pa Zenothemis, ki pravi, da se reche *langurium* – iz zveri *langurus*, ta zver (bestia) je bivala v gozdovih ob reki Pad.²⁶ Padus je reka, ki je tekla tudi po dezheli *Venetov*, *langur* torej utegne biti *venetska* beseda. Najbolj naravna razlaga je iz staroslovanskega *lang*, лагъ, sylva; torej *langur* (primerjaj: dihur), animal silvestre. Saj celo Srbi imenujejo zhivali, ki v glavnem zhivijo v gostem logu – *lugare*.²⁷

Nashim bralcem, ki se hochejo natanchneje pouchiti o zgodovini *jadranskih Venetov*, priporochamo Gilferdingov spis, mi pa preskochimo k *baltskim*. Odkod so ti prishli v baltsko okolico? Po mojem z juga, ko so se odtrgali od donavske in norishko-panonske veje. To potrjujejo vse stare povesti severnih Slovanov. Poljski *Krak* izhaja iz Korotana (Koroshka), *Lel* in *Cheb* iz hrvashkega Zagorja; Nestor pripoveduje, da so severne Slovane, ki so nekoč bivali ob *Donavi* v *Noriku* in v *Iliriku*, iz podonavskih pokrajin pregnali *Vlabi*, to je *Kelti*. Surowiecki, Shafařik, Schlötzer, Mannert so ugotovili, da so v pradobi *slovanska* plemena segala

nepretrgoma od *Jadrana* do *Baltskega morja*, zasedla so ves svet med porechjem Save, Drave, Ina, Donave, Labe in Visle. Schultze, Wersebe, Müller, Landau²⁸ in drugi nepristranski Nemci, med Slovani pa Shembera in Hanush, so ugotovili, da so *Slovani* v *vzhodni Germaniji* zhe v predhistorichni dobi zhiveli pomeshani med Germani in tudi med Kelti, in da je ta zmes ustvarila posebno *germansko-keltsko-slovansko* pleme *Svabini* (Svabi, Svebi), in to pod nadvlado Germanov. Zato je taka bistvena razlika v družbenem zhivljenju *Germanov* in *Svabinov*, ki jo je bistrourni Landau zasledil tudi v gradnji svetishch, razdelitvi zemljishkih posesti (Hufen) itd. Torej ne smemo prvotnih selishch Slovanov iskati v pokrajinah *Tanaisa* in dalje navzdol proti Maotidi, tam so izvirno bivali *Kelti* in *Germani*, za katerimi so prishla tja *trashka*, *skitska* in *sarmatska* plemena. Poselitev *Venetov* je shla skozi *donavsko* ravnino, chez norishke (Noricum) planine v Germanijo ter chez Karpate in Krkonoshe v ravnine Visle in Odre vse do *venetskega* morja. Na *najbolj skrajnih robovih* so ohranili rodovno ime *Veneti*; tako ob reki *Pad*, ob spodnjem Istru (Donava), na zahodu ob Bodenskem jezeru in na severu ob Baltskem morju. Prav je torej imel stari pisatelj, ko je pisal: »*Heneti Asiae incolae jam in Evropa aliis permixti incolis habitabant.*«¹

Ali so *Veneti* prishli v Evropo pred Germani, ni dognano; Gilferding meni, da so bili Germani izseljenci iz arijske družine, a meni se to ne zdi točno ter bi pritegnil Surowieckemu, ki slovanski prihod postavlja pred germanskega. Prihodnje raziskave bodo razsvetile tudi ta mrak.

Pri svojem raziskovanju sem nabral dosti gradiva o jeziku in veri starodavnih Slovanov, primerjajoch oboje z jezikom in vero drugih sorodnih evropskih *Arijcev*, toda za objavo teh raziskav she potrebujem chas in poseben pretres.

Ker je *slovenska* narodnost *baltskih Venetov* nedvomna, se podajmo do *armorishkih Venetov*. Ti so bivali ob Atlantskem oceanu²⁹ v provinci Lugdun, tj. v danashnji *Bretanji* (fr. Bretagne, Armorique – Armorka), in to ne le na kopnem ali pri morju, marvech tudi na otokih *Siata*, *Sena*, *Vindillis*; zadnji pomeni *venetski* otok v poimenovanju Keltov. Danashnje mesto *Vannes*, bretonsko imenovano *Venet* in *Gwenet*, na robu departmaja Morbihan she spominja na nekdanja bivalishcha *Venetov* v bretonskem primorju. Njihovo morsko pristanishche (portus) so Gali imenovali *venetsko*: »*vindana portus*«²; geografi pravijo, da je bilo tudi mesto *Dariorigum* v venetski posesti. Prvi del besede ima prav slovenski zven, drugi del spominja na rusko mesto *Riga* in rusko besedo *riga*. Znano je, da se *venetski* otok, po Keltih imenovan *Vindillis*, danes imenuje *Belle Isle* – lepi, svetli, jasni otok, sosednji pa se je imenoval *Siata*, to ime pa spet kazhe na *sijajno*, svetlo lastnost otoka. Morsko predgorje rimski geografi imenujejo »*promontorium Gobaemus*«, namrech po besedi *gob* (Rücken, Höcker, gibbus) ali *guba* (Bai, kleiner Meerbusen). Danes se reche: *Pic de Penn marche*. Pristanishko mesto se je imenovalo *Vorganium*, to je: Бръганіе из Бръгаіон, werfen, anstossen. She danes se kraji ob bregu rek, kjer ladje zadenejo kopno, imenujejo *vrzhenja*. Drugo primorsko mesto stari geografi imenujejo *Blavia*, to je najbrzh pokvarjeno iz *Plavia*, tj. kraj, kjer se

zachne morska *naplavina*. Uckert k *Venetom* prishteva otoka *Riduna*, *Sarnija*^k in otok, ki je dobil ime po Cezarju – *Caesarea*.³⁰ Vech toponimov nam stari pisci niso ohranili.

Ti armorishki *Veneti* so pozneje tudi v blizhnji *Britaniji* (Anglija) ustanovili naselbino, imenovano *Venedotia* ali *Gwineth*. Omenja jih zhe Einhard³¹ v osmem stoletju, ko govori o vrnitvi britanskih *Venetov* v Galijo. Od kod je prishlo to slovensko pleme v te kraje ob Atlantiku? Ali ga je vrgla sem usoda, ko so se *Veneti* zacheli iz Azije preseljevati v Evropo in napredovati proti Alpam? Ali so se kje odcepili od onih, ki so bivali ob »*lacus veneticus*«, in so shli naprej do bretonskega primorja? Ali so se morebiti odcepili od *jadranskih Venetov* in prodirali skoz Helvetio (Shvica), kjer she danes v kantonu Valais najdemo rahle *slovanske* ostanke, in od tam do zahodne meje stare Galije? Verjetnejshe se mi zdi, da so v Galijo prishli po morju od *baltskega* primorja, saj zhe Cezar hvali njihovo izvrstno pomorstvo in trgovino. Najbrzh so jantar dovazhali iz baltskega jantarskega kota v primorje severne Galije, kjer so ga potem natovarjali Fenichani in Grki. S tem prevazhanjem je schasoma nastala velika kolonija, ki si je pridobila znatno veljavo, tako da ji sam Cezar priznava odlicnost, ko pishe:

»hujus (veneticae) civitatis longe amplissima auctoritas omnis orae maritimae regionum earum, quod et naves habent *Veneti* plurimas, quibus in *Britaniam* navigare consuerunt et *scientia atque usu nauticarum rerum* reliquos *antecedunt*, et in magno impetu maris atque aperto paucis portibus interjectis, quos tenent ipsi omnes fere, qui eo mari uti consuerunt, habent *vectigales*.«³²

Venetske ladje so bile silno močne, kakor jih opisuje tudi Cezar, zato so mu *Veneti* povzročali velike nadloge, preden jih je uspel premagati v vojni. Res je znano, da so bili *Slovani* zhe od nekdanjih izvrstnih mornarjev in brodarjev. Vsi tedanji pisatelji hvalijo trgovsko spretnost *baltskih Venetov* in cvetoče baltsko trgovsko mesto *Volin* (Vineta); bizantinski pisatelji hvalijo plovbo *ruskih Slovanov* po njihovih rekah; da so *jadranski Veneti* sloveli kot izvrstni trgovci, dovolj poročajo rimski pisatelji.

Trdil bi, da so *Veneti* verjetno zhe v svoji azijski pradomovini bivali *ob morju* in se ukvarjali s pomorstvom, zato ni brez razloga, che njihove azijske pranaselbine ishchemo ob *Kaspjskem* morju, ki so ga starodavni Slovani imenovali *Hvalinsko*. Kambrijski (Cambria, Severni Wales) Britanci so Armoriko imenovali *Letavija* in njene prebivalce *Letevicion*. Zhe stari kambrijski interpolator si je prizadeval to besedo razlozhit iz kambrijskega jezika, in sicer iz *lled*, semi, in *tevi*, tacere, in pishe: »Nos illos *Britones armoricos* vocamus in nostra lingua *Letovicion*, idest semitacentes, *quoniam confuse loquuntur*.« Ta opomba je za nashe raziskovanje zelo vazhna, ker nam izprichuje, da je poleg prebivalstva s starokeltskim jezikom tod vladalo she neko drugo. Le na rimski (romanski) jezik ni mogel misliti, ker se je ta prav tako znashel v britanskih narechjih, torej je moral imeti svoj vpliv na jezik *Armorichanov* tudi jezik *Venetov*. Vredno bi bilo, ko bi kakshen uchenjak kritichno presodil jezik prebivalcev *Bretanje*, posebno v primorju, kjer so nekdanji bivali *Veneti*. Jaz sem v Zeussovi *Keltski gramatiki*³³ nashel besede, ki so znane le v nekdanji *Armoriki* in so chisto slovenske, na primer: *bran*, *cornus*, tj. slovensko *vran* iz *vran*,

niger; latvijsko *varns*, *yen*, *glacies*, slovensko *inje*, pruina, *bud*, victoria je slovensko *beda*, *pobeda*, *coant*, izgovori: koant, desiderare, amare, rusko *kantovat*, ljubiti; *yar*, gallina je slovensko *jara*, jarika, gallina pullus, *gueluet*, vocare je cheshko *volat*, *volovat*, klicati; *gaj*, sylva je slovensko *gaj*; primerjaj she stavek: »εξ εο ρετ τεχβετ«, necesse est fugere, kjer se *techet* ujema s slovenskim *tekati*.

Znano je tudi, da so zelishche, ki ga Rusi imenujejo *bjelena* (belená – slov. zobnik, blen) in je bilo *Belbogu* – *Belinu* posvečeno, tudi stari Gali imenovali: *βελινοντια* = belinovica, in da ga Bretonci³⁴ sedaj imenujejo: *louzawen sañtes Apollina*, Slovenci pa: *trava svete Apolonije*.

Toliko sem do sedaj nashel dokaznih primerov za sorodnost *Venetov* v Armeniji, Paflagoniji, v Iliriku ob Jadranu, ob Baltskem morju in v Armoriki. Zhelim, da bi bili drugi slovenski starinoslovci v teh raziskavah she bolj uspesni.

Na koncu te razprave prilagam she nekaj vrstic o naglavnem pokrivalu jadranskih *Venetov* – *kukuljici*.

Zgodovinar *Venetije* Romanin (I., 15) pishe, da so starodavni *Veneti*, kakor kazhejo podobe na starih spomenikih, uporabljali kot naglavna pokrivala *kukule*. Tudi rimski satirik Juvenal omenja *kukule* v naslednjih vrsticah:

»Translatus subito ad Marsos mensamque Sabellam
Contentusque illic *veneto* duraque *cucullo*.«

(Satyr. III. v 169. seq.)

Zdi se, da je beseda *veneto* po svoji koordinaciji z besedo *duro* apelativ, respective: sinonim z besedo *caeruleus*, vendar Juvenalova opomba kazhe na rod *Venetov*, ki so si glave pokrivali s *kukuljicami*. Romanin omenja tudi, da so bila oblachila starih *Venetov* resasta (fimbriata) in pisana, kot jih nosijo azijska plemena in she sedaj primorski Slovani; glavna barva teh oblachil je morala biti modra, ker je izraz *venetus* sinonim za *caeruleus*.¹ Znano je, da she danes Slovani po spodnjem Shtajerskem in Kranjskem chislajo oblachila modre barve, posebno plashche.^m Romanin tudi pravi, da so preprosti ljudje na *venetskih* otokih she dolgo chasa na glavah nosili *kukule* – »*kapisbone*«.²

Nash slavni Mikloshich ima besedo *kukuljica* za tujko in jo primerja z latinsko *cucullus*, *cuculla*, novogrshko *κουκούλα* in s staro-gornjenemshko *chugela*. Klasichna grshchina te besede ne pozna, uporabljajo jo le poznejshi glosatorji iz Hieronimove dobe. Latincem je dobro znana, najdemo jo pri Marcialu in Juvenalu ter v cerkveni latinshchini, in sicer v Hieronimovih spisih. Rimljani niso uporabljali *kukuljic* za naglavna pokrivala, k njim je to pokrivalo prishlo od *Venetov*³ in z njim tudi beseda. Sicer Marcial govori tudi o »*santonico bardocucullu*« – iz »*liburnici cuculli*«, a ravno to kazhe, da *kukuljica* ni rimskega izvora. Kukuljico omenjata tudi Collumella in Trebellius Pollio; po teh dveh piscih vemo, da so jo prishivali k plashchem, in celó pri Katonu najdemo: »Cum tempestates pluviae fuerint, centones, *cuculliones* familiam oportuisse sibi sarcire«.

Vendar v latinskem jeziku ni korena za razlago te besede. Ko je bilo v rimski cerkvi ustanovljeno menishtvo in so menihi s svojimi kutami povezali kukuljice (kapuce), sta shla menishtvo in *kukuljica* po vsej Evropi, latinizirana beseda je

prishla med *Irce* (Hibernenses) in v zhivljenjepisu sv. Kadoka se prvich omenja oblachilo *cocula*, dalje tudi v spisih klovenshavenskega koncila leta 747. V Britaniji se je beseda *kukula* zelo popachila, tako najdemo oblike: *gwccwll, cwccwll, cugol, cyccyllu, cwgwll, kongowl, cochl, cwst, cwfle, cwfle, cochull, cochal, cubhail culladh*, vse s pomenom: vestis monachalis, pallium, Kapuze. Popachene oblike te besede v novokeltskih besedah kazhejo, da beseda ni domacha keltska. Ravno tako spachena je beseda v germanskih narechjih. V teh se glasi: *kogel, gugel, gogel, kugula, kugel* itd. Tudi romanski jeziki so to besedo zelo spachili; v francoshchini je skrajshana v obliki *coule*, v shpanshchini *cuculla, cugulla, cogulla*, provansalsko *cogula*, portugalsko *cugula*, italijansko *cuculla, cocolla*.⁹ Che bi bila ta beseda del sploshnega besednega zaklada indoevropskih jezikov, kakor meni Diefenbach, bi morali v nemshchini najti oblike: *chochel, hubel, hubula*, ne pa: *kugula, gogel, kogel* itd.

Domache tvorbe latinshchine in romanskih jezikov so: *caputium, capucio, capuchon*, iz osnove: *caput*. V to skupino gredo she: *kappe, kapa, chapka* itd.

Ne razumem, kako je lahko Diefenbach besedo *cucullus* prevedel v nemshko *kugel* (globus), skandinavsko *kula*, globus; dalje: *keule, kolbe*, cheshko, poljsko, luzhishkosrbsko *kula*, globus; finsko *kula*, Schiesskugel – saj je *kerogla* (globus) *okrogla* rech, *kukuljica* pa *shpichasta*.

Kukol se je najprej pojavil pri *Venetih*, njegovo prikladnost so spoznali *Liburni* in *Gali*, ki so bili njihovi sosedje, potem *Rimljani*, in tako je shlo po svetu s pokrivalom za glavo tudi poimenovanje zanj.

Besedo *kukul* poznajo vsa slovanska narechja; starobolgarsko *kukulj, kuklar* *cucullus*, srbsko *kukuljica*, rusko *kukul*, cheshko *kuklice*, slovensko *kukma, kuchma*, to zadnje je znamenje, da v besedi *cucullus* ne gre za reduplikacijo, ki jo vidi Diefenbach. Od Slovanov so jo prejeli Madzhari: *csukelya*. Osnova *kuk* pomeni isto kot latinsko *cac* v besedah *cac-umen, cacuminatus, cacumino*, *zugespitzt*; primerjaj s staroslovanskim *kukonos*, *aduncum nasum habens*; srbsko, bolgarsko *kuka, uncus*; cheshko in rusko *kukla, kukulj, cacumen tecti*, odkoder so si Finci izposodili svojo *kukkula, cacumen*; v Romuniji po mehchanju naglasa *cucliu, Zipfel, Wipfel*; iz te osnove je juzhnoslovansko *kukuljava, alauda, Schopflerche, avis cristata, der bewipfelte Vogel, kukmast* ptich; primerjaj s slovensko *kukma, Zipfel, Wipfel, Schopf*;⁹ dalje poimenovanja za shpichaste hribe: *Kuk, Kukenbergen, Kuklice* itd. na Shtajerskem.

Kukuljica je torej *cacuminatum tegumentum, eine zugespitzte Kopfbedeckung, kukule* she danes nosijo *Rusi* in karpatski *Huculi*, pa tudi bozhanstva na norishkih rimsko-slovenskih spomenikih. Rimska cerkev je vzela dostojne obleke tujih narodov med svoja cerkvena oblachila, tako *dalmatiko* od Dalmatincev, in *kazulo* she sedaj pozimi nosijo zagorske Hrvatice. Tako je bila tudi *kukuljica* kot kapuca sprejeta za redovnishko oblachilo, in kapucin je torej *kuklar, kukuljichar, kukman, kuchmar*. Znano je, kot pishe Festus, da so si *kukuljice* spletali iz sitja ali lochja (*ex scirpo; scirpus, angl. bulrush*). Iz site si she danes slovenski pastirji delajo *kuchme* in Srbi *plashche* za obrambo pred dezhjem.

¹ Lassen, Indische Alterthumsk. I., 5 Gfrörer, Urgesch. des menschl. Geschl., str. 145 itd. Benfey, chlanek *Indien* v Ersch. in Gruberjevi Encyklop.

^a Iz staroindijsko *varvara* je grško βαρβαρος, koren *var* pomeni to, kar slov. *vr*, odtod na-*vretí*, aufwinden, *vrn*, das Gewundene, das Seil, nemshko reduplicirano kakor v indijščini: *wirwar*, *worren*, *verworren*, torej ljudstvo, ki je govorilo zmeshan, nerazumljiv jezik ali, kakor meni Benfey, ki je imelo *verwirrtes* Kopfhaar (razmrshene lase), kar je tudi lastnost kushitskega plemena. Eno vejo divjih Kushitov so Indi imenovali *Padjas*, die Schlechten, iz staroind. *padja*, primerjaj s slov. *podli*, armselig, schlecht.

² Beri: Haug, Ueber die ältesten Namen der sogenannten Indogermanen v Allgem. Monatsch. für Wissensch. in Liter. 1844, str. 785 itd.

³ Lassen, 1. c. I, b. 518, 526.

⁴ Steph. Byz. vox Thrake.

⁵ Gilferding, Drevnejši period istorij Slavjan v chasop. »Vjestnik« Evrop., str. 239.

^b *Veneta*, ime heheri hrvaškega župana. Rodbine *Venet* she zhivijo na Koroshkem.

⁶ Moroshkin, Imenoslov, sub vocibus.

^c Razloge različnih poimenovanj navaja Shafařik v Slov. starozh. I. 8.

^d Jaz sem najprej skushal ime Venet, Vend, Vind izpeljati iz keltskega *find*, albus, drugih iz *vand*, slov. *vad*, loqui; a ker se mi zdi Gilferdingova razlaga naravna in verjetnejša, me ni sram odpovedati se svojemu mnenju, ker v vseh svojih spisih se držim nachela: *resnica naj velja*.

⁷ Homer, Odys. 11., 852.

^e Tako so tudi Grki napravili iz perzijskega imena *Vastashpas* svoj Ὠσάσπες in iz *Varkanija* (Wolfsland) – Ὠρκαυα.

⁸ Eustath. ad Dionis Pierg. 378.

⁹ Jornand 29., primerjaj: Paul Diacon. Histor. Longob. II., 14. Chronicon Altinum v Archivio storico italiano, append. V., 103.

¹⁰ Lassen v Zeitsch. der deutach morgenl. Gesell. X. B. str. 386.

¹¹ Eustath. ad Il. II. v. 855.

^f *Nis*, *Nisovi*, prebivalci v ruski knezhevini Volodimir; *Nishani*, zhupanija v dezheli polabskih Slovanov; *Nishava*, okolica mesta Nish in reke *Nishava* v Bolgariji.

¹² Pomp. Mela I, 2.

¹³ Apollon. II. 378.

^g *Komana*, *Komisha*, na *komu* (mons rotundus) stoječe mesto.

¹⁴ Glej pri Langlois: Collection des historiens de l' Armenie I, 45.

¹⁵ Appian, Bellum Mithrid C. I. V.

¹⁶ Eustath. ad Hom. Iliad 852.

¹⁷ Pri Eustath. ad Dyon. Pierg. v. 378.

¹⁸ Krüger, Urgesch. des indogerman. Stammes I. Heft, str. 34. – Moses Chorens pri Shafařiku: Abkunft der Slav., str 140.

¹⁹ Shafařik l. c., str. 147, 148.

^h Goti so v Trakijo prishli med 220-251 po Kr. Moses Chorens je zajemal vechildel iz Aleksandrinca Pappa. Temu so torej lahko bile znane *venetske* veje, ki so v njegovem chasu she zhivele ob Donavi.

²⁰ Justin II.

²¹ Striliter, II, 399.

²² Verkovich v chasniku »Moskva«, shtev. 128., 13. septembra 1867.

ⁱ Ali bi smeli pri teh *Venetib* iskati zacetek glagoljice?

²³ Herodot I., 196. V., 9.

²⁴ Pompon. Mel. II., 4.

²⁵ Allg. Conversat. Lex. für das kath. Deutsch. vox Bodensee.

²⁶ Primerjaj Plinij Hist. nat. XXXVII.

²⁷ Vuk, Rječnik sub voce.

²⁸ Obširno navedena dokazna mesta je najti pri Shemberi, Zapad. Slowany, str. 283-307.

ⁱ Galina Jäthenstein piše, da je te besede izrekel »Vater der Geschichte«, torej Herodot. A pri njem jih ne najdem. Shkoda, da G. J. ne navaja vira. Iz rokava jih ni stresel.

²⁹ *Caesar bell gall.* II. 34. III. 9. Strabon Geog. VI. Dio Cass. XXXIX, 46.

^k Navaja se tudi mesto o morskem bregu: *Aletum*, primerjaj sansk. *ali*, vishina, srbsko prejotirano *jalia*, Ufer, ripa, litus. *Alet* bi torej bilo: Brezhice, Uferstadt. Suffiks *et* je najti v besedi *velet* itd.

³⁰ Glej Uckert, alte Geograph. IV, 237, 334.

³¹ Einhard Annal. ad an. 786 ed Pertz.

³² Caes. III. 8.

³³ Glej: »Zeus, Gramm. Celt.«, pag. 799.

³⁴ Bretonski »*Gandin von Anschone*«, chigar prvotno domachijo je Wolfram Eschenbachski hotel najti v mestu *Gandine* pri Ptujju, in *rdechi* vitez *Ither* (od iter, jitra?) sta utegnila biti v heroje znizhani sončni bozhanstvi bretonskih Venetov; primerjaj moj chlanek: Jeli oblichaji na petujskem etc. v »Letop. Mat. slov. za leto 1870, str. 20-23.«

¹ »*Venetus*« latinski jezikoslovci prevajajo v *caeruleus*, eisengrau, meergrün.

^m Primerjaj s tem, kar g. Verdelski piše v svoji knjigi »Opis in zgodovina Trsta«, str. 100 itd., o nekdanji noshnji trzhashkih okolichanov.

ⁿ G. Verdelski v omenjeni knjigi tudi pravi, da so Primorci pozimi nosili plashch s kapuco.

^o Po vseh krajih Venetije je polno slovenskih imen. Naj omenim le: *Stolbica*, *Lesbtice*, *Platishche*, *Timica*, *Studena*, *Glavnik*, *Mira*, *Bor*, *Cebina*, *Livenca*, *Lonka*, *Roja* itd. Znano je, kot pravi Peez, da se na severni strani *Westernalda* ponemчени slovanski prebivalci »*Hiki*« oblachijo ravno tako kakor prebivalci furlanske *Stolbice* (glej Westermann Monatshefte 1859. str. 64). Torej spet zveza jadranskih Venetov s severnimi.

^p Druge popachene oblike so: kymr, huque, hug, goth, hakuls.

^r Z besedo *kuklja*, *kukma*, *kuchma* je v zvezi cheshko, rusko, poljsko, luzhishkosrbsko *chochol*, *bobol*, *crista avium*, Busch, Schopf, in hrvashtkoslov. *bubor*, *crista*, *buborjav*, *cristatus*. Gilferding postavlja te besede k sansk. *čekhara*, *čikhara*, kar pomeni isto. Posebno srbschčina ima dosti besed iz osnove *kuk*, na primer: *kuka*, *uncus*, *kukara*, *kukinja*, Spitzkugel, *kukma*, Schopf, *kukmarka*, ptica z kukmo, *kukast*, *uncinatus*, *kuk*, spitziger Felsen, kukac, fibula itd.; v vseh teh poimenovanjih tichi pomen *konica* (Spitze). Primerjaj she litavski *kykas*.

Letopis Matice slovenske, 1871

(priredba v sodobni slovenski knjizhni jezik ur. I. A.)

DAVORIN TRSTENJAK (1817, Kraljevci v Slov. goricah – 1890, Stari trg pri Slovenj Gradcu); zgodovinar, pisatelj, katolishki duhovnik, profesor slovenshchine. Sprva pisal pesmi v nemshchini, Vraz ga je ogreval za ilirizem, a se je usmeril v slovensko literaturo (krajsha proza) in zgodovino. Zbral je zakladnico virov in podatkov (tudi z zapushchino Matevzha Ravnikarja Pozhenchana), s katerimi je v razpravah razvijal avtohtonistichno tezo o zacetkih slovanstva ter s tem utemeljil slovensko vejo t. i. teorije kontinuitete, nasprotne teoriji »priselitvenih poplav«. Ker je slednja poldrugo stoletje prevladovala v tradicionalnem sholskem diskurzu, je bil Trstenjak odrinjen na »apokrifno« obrobje amaterizma (ochitali so mu »neznanstveno metodo«, cheprav je skoraj vsako svojo trditev podpiral z obilico citatov v izvirnih jezikih dokumentov) in v sistematicno pozabo, tako da je bil celo zamenjavan s sodobnim imenjekom, hrvashtkim pedagogom. Razprave je sicer objavljval v uglednem *Letopisu MS*; med njimi spis *Raziskavanja na polji staroslovenske zgodovine* pomeni poljudnejshi povzetek njegovega zgodovinopisja, pravzaprav gre za traso vse poznejsh »venetologije«. (Op. I. A.)

Neprevedene knjige

*Lev Detela*WIPLINGERJEV KOMPENDIJ O PISATELJSKI SCENI
ZADNJIH PETDESETIH LET**Peter Paul Wiplinger: *Schriftstellerbegegnungen 1960 – 2010.***

(Pisateljska srečanja 1960 – 2010)

Zalozhba Kitab Verlag, Celovec – Dunaj 2010, 350 strani.

Na Dunaju zhivechi pesnik, prozaist in umetnishki fotograf Peter Paul Wiplinger je v chasu svojega vech desetletij dolgega literarnega in kulturnega delovanja na razlichnih pisateljskih srečanjih in festivalih spoznal veliko shtevilo avtoric in avtorjev iz najrazlichnejshih drzhav in kulturnih krogov. Rezultat teh stikov je njegova nova obsezna knjiga, v kateri v obliki nekakshnega subjektivno oblikovanega literarnega leksikona predstavi po abecednem redu okrog 260 posameznih avtorjev in s kratkimi potezami zachrta njihov duhovno-literarni profil. Ti zarisi posameznih pisateljskih osebnosti sicer niso objektivni biobibliografski sestavki, temvech predvsem Wiplingerjeva prijateljska priblizhevanja pishochim kolegom, pri katerih ga bolj kot literatura zanima chlovek, ki zhivi za svojimi zapisanimi besedami.

Wiplingerjev dinamicni, spontani pristop v nekem smislu spominja na fotografiranje in slikarsko portretiranje, to pa ne presenecha, ker se avtor knjige ukvarja tudi z umetnishko fotografijo in je dalj chasa vodil znano dunajsko likovno galerijo. S svojim »slikarskim« nachinom pisec *Pisateljskih srečanj* bralcu priblizha posamezne literate iz posebnega, nekonvencionalnega zornega kota. Pisateljske sotovarische predstavi sredi dolochenega zhivljenjskega trenutka. Zanima ga njihov literarni in druzhbeni zagon, a tudi skrivnost njihovega znachaja. Ker je angazhiran, dinamicen besedni ustvarjalec, ni chudno, da se posvecha predvsem druzhbenopolitichno angazhiranim avtorjem.

V svojih spominskih belezhkah in karakterizacijah sega dalech nazaj, v svoje literarne zacetke pred skoraj petdesetimi leti, ko se je iz Zgornje Avstrije, kjer se je rodil leta 1939, preselil na Dunaj. Tako je v knjigi veliko kulturoloshko zanimivih spominskih zapisov o nekdanjem dokaj drugachnem chasu »hladne vojne«, ko so na razlichnih pisateljskih kongresih skushali s »humanim dialogom« prerashchati napetosti med dvema ideoloshko razlichnima blokoma. Wiplinger se je v tistem chasu pojavljal kot zastopnik avstrijskih literarnih organizacij na razlichnih pisateljskih prireditvah v komunistichnih pa tudi v zahodnih

»kapitalistichnih« drzhavah. Pri tem se je srechal s shtevilnimi slovenskimi pisatelji, o katerih pozorno poroča.

Wiplinger mnogim v Sloveniji zhe pred desetletji ni bil neznan, saj so njegove v slovenshchino prevedene pesmi leta 1974 izshle v Slovenj Gradcu v knjizhni obliki pod naslovom *Znaki chasa*, tej prvi izdaji pa je leta 1989 sledila v Mariboru in Celovcu (Obzorja in Mohorjeva) she zbirka *Oporoka chasa* z novimi slovenskimi prevodi njegovih pesmi. Na kongresih PEN kluba na Bledu in na drugih literarnih prireditvah je spoznal veliko slovenskih pisateljic in pisateljev. Med njimi so bili, podobno kot v drugih komunistichnih drzhavah, tudi razni kulturni funkcionarji v sluzhbi nekdanjih rezhimov. Wiplinger vchasih zapazi njihovo politichno instrumentalizacijo za dolocene neliterarne namene, vendar pri marsikaterem od teh poudari tudi njegove pozitivne poteze, ki so v danih okolishchinah koristile ... v shkripcih nahajajochim se kritichnim in disidentskim avtorjem.

Med slovenskimi avtorji, ki jih je srechaval na raznih srechanjih v tujini in doma v Avstriji, po abecednem redu omenja naslednje: Lev Detela, Jaro Dolar, Janko Ferk, France Filipich, Fabjan Hafner, Jozhe Hudeček, Drago Janchar, Andrej Kokot, Niko Koshir, Marko Kravos, Milena Merlak Detela, Janko Messner, Milosh Mikeln, Ivan Minatti, Boris A. Novak, Iztok Osojnik, Bogdan Pogachnik, Andrej Rot, Dimitrij Rupel, Tone Svetina, Veno Taufer, Igor Torkar in Ciril Zlobec. Torej kar visoko shtevilo 23 oseb, ki dokazujejo Wiplingerjevo prijateljsko navezanost na Slovenijo in njeno kulturo ter avtorjevo izrazito multikulturnost.

V sestavku o Dragu Jancharju avtor *Pisateljskih srechanj* med drugim omeni Jancharjevo kritiko komunistichnega sistema in njegov angazhma za razchishčenje slovenske in jugoslovanske negativne polpreteklosti. V obshirnem sestavku o Igorju Torkarju poroča tudi o dachauskih procesih in o poveljnih pobojih ujetih domobrancev in drugih protikomunistov ter obzhaluje, da zelo dolgo, podobno kot vechina levo usmerjenih evropskih intelektualcev, ni spregledal brutalnosti nekdanjega Titovega rezhima. Ko je o tem in o Jancharjevi kritiki sistema skushal na raznih kongresih govoriti s komunistichnimi slovenskimi razumniki in pisatelji, so ti samo zamahnili z roko, kot na primer France Filipich, chesh: »Ah kaj, Janchar je samo provokator!«

Tem vchasih esejistichno poglobljenim portretom raznih avtorjev je Wiplinger dodal she nekaj svojih fotografskih portretov pisateljskih kolegic in kolegov. Tako so s fotografijami zastopani naslednji Slovenci: France Filipich, Fabjan Hafner, Drago Janchar, Andrej Kokot, Janko Messner, Filip Kalan Kumbatovich, Boris Pahor, Valentin Polanshek ter s Slovenci povezani, v Celovcu zhivechi avtor in prevajalec Peter Kersche. Opazno je veliko shtevilo v knjigi predstavljenih koroshkih slovenskih literatov.

Wiplingerjeva srechevanja s pisateljicami in pisatelji, pesnicami in pesniki, prevajalkami in prevajalci bralca obshirne knjige popeljejo shrom po Evropi, od Dublina in Londona do Skandinavije in Varshave ter od Ljubljane in Bleda preko

koroshke gorske vasice Fresach / Breze do Dubrovnika in Struge v Makedoniji. Poleg izletov k svečanim in zgolj dekorativnim leporechnishkim omizjem PEN kluba (ki jih Wiplinger vedno znova kritizira) med drugim ponuja tudi vpogled v dokaj neznano avstrijsko literarno sceno pred slabimi petdesetimi leti, ko se je v podzemlju nekdanje dunajske kavarne Sport zbirala ob pivu in vinu divje razposajena avstrijska anarhistična literarna avantgarda.

Slovanskih jezikov vseh tega bralca te knjige pa moti popolno neuposhtevanje diakritičnih znamenj za shumnike ch, sh, zh, kot da tiskarna ni imela chrk za »gajico«, čeprav dandanes zhe vsi veliki pa tudi manjši chasopisi in revije na nemškem jezikovnem prostoru uporabljajo posebna chrkovna znamenja, kot jih predpisujejo posamezne nacionalne ortografije. Če bi se pomankljivost, ki kazi prichujočo knjigo, ponavljala, bi bilo res mnogo bolje uvesti – vsaj, kar se slovenskega idioma tiche – staro chastitljivo protestantsko bohorichico.

Chitalnica

*Lev Detela*EKSPERIMENTALNO PESNISHTVO JANIJA
OSWALDA**Jani Oswald: *Andante Mizzi***

Zalozhba Drava, Celovec 2010, 119 strani.

Leta 1957 v Celovcu rojeni Jani Oswald je pesnik heterogeno oblikovanih jezikovnih sporočil. To dokazuje tudi njegova najnovejša, tj. shesta pesnisha zbirka *Andante Mizzi*, ki je tik pred letosnjim poletjem izšla pri celovški zalozhbi Drava. Tudi tokrat je Oswald ostal zvest svojemu eksperimentalnemu in ironičnemu pesniskemu programu, ki ga sestavlja in razstavlja iz najrazličnejših besednih chrepinj, ki so nam jih zapustile ideologije, utopije in katastrofe 20. stoletja pa tudi modni *izmi* novega globalnega računalniškega obdobja.

Oswaldova nova pesnisha zbirka ima v jedru sicer dvojezično slovensko-nemško hrbtenico, vendar je v bistvu spretna vechjezična pesnisha igra iz demontazh in remontazh, pri kateri v razkoshni splet iz nemških in slovenskih besednih delov vdirajo tudi angleshki in latinski segmenti.

Zhe naslov zbirke *Andante Mizzi* bralcu nakazhe, da se bo pri branju in razvozlanju vechstopenjskih Oswaldovih besednih iger in jezikovnih premen znashel v razgibanem medmrezhju igrive zvočnosti, ki z asociativno paradoksnostjo na pogorishchu starih chasov in sistemov poje novo pesem. To jezikovno-glasbeno naravnano Oswaldove zbirke she dodatno utemelji zbirki prilozhena dvd z animacijami zadevnih pesmi.

Zbirka je razdeljena na shtiri, z oznakami iz glasbe oznachene dele. V prvem delu *Allegretto disgustoso* avtor na duhovit nachin razgalja koroshko-avstrijski sentimentalni domovinski kich s pomocjo najrazličnejših, iz zdobljenih besednih pomenov na novo sestavljenih tekstur, pri chemer bo globlji pomen avtorjevega pesniškega pa tudi kritichnega sporočila bolje razumel predvsem tisti bralec, ki obvlada v knjigi paralelno pa tudi pomeshano uporabljena jezika – slovenshchino in nemshchino. Med branjem posameznih v verze razporejenih besed in besednih chlenov zaslisi bralec nenadoma vedno bolj buchno pivsko melodijo iz alpskih poskochnic in ljudskih napevov, vmes pa se poleg tirolskega cmoka pomesho, da je mera prikaza družbenopolitichne alpske nespameti popolna, she na glavo obeshenjashko postavljena avstrijska drzhavna himna. Pa tudi novi koroshki dezhelni glavar ima v pesmi *Dementi* glavno besedo, ko urbi et orbi jasno naglasi »Wir sind nicht so neger ... we are not so nigger« – kot so verjetno,

kar preberemo nekaj verzov zatem – »*tschuschen* (chushi) pa *katzelmacher* (lahi polentarji) in drugi tem podobni tujci.«

Sicer pa dobi v drugem delu *Solo adagio* in v tretjem delu zbirke *Quasi moderato* tudi koroshka slovenska in končno še splošno-slovenska ter združena evropska stvarnost avtorjev kritični oshvrk. Poleg ironičnega pogleda na kaotične razmere v družbi in kulturi so zanimivi Oswaldovi kot parodija uporabljeni utrinki iz koroshkih slovenskih narodnih pesmi in razlomljene travestije po znanih Preshernovih, Zhupanchičevih, Kosovelovih ali partizanskih stihih, med katere se meshajo tudi ironični erotični podtoni o sentimentalno in klishejsko izpovedanih ljubezenskih občutkih v nekaterih znanih ljudskih popevkih.

V zadnjem delu *Morendo ma non troppo* se Oswald za nameček nasloni še na latinsko psalmodijo, kot jo poznamo iz starega tradicionalnega koroshkega bogosluzhja. Kompleksna jezikovna vechsmernost njegovih k eksperimentalni in h konkretistični poeziji močno težehkih besednih sklopov doseže sedaj nov in na trenutke skorajda anarhičen vrh.

Podoba je, da Jani Oswald svojih jezikovnih iger ne uporablja le za to, da bi z njimi dosegel primerno poetično uchinovitost, saj skusha s pomočjo novih besednih sestavljenk, razstavljenk, spachenk in neologizmov sprozhiti v bralcu zavest o nujno potrebni prenovi političnega, socialnega in literarnega vedenja.

V nekem smislu so Oswaldova literarna prizadevanja osamljen pojav v sedanji slovenski literarni stvarnosti. Ta avtor se v marsichem lochi od svojih koroshkih slovenskih literarnih vrstnikov Gustava Janusha, Janka Ferka, Fabjana Hafnerja, Maje Haderlap ali Cvetke Lipush, pa tudi od ustaljenih pesniških tokov v danashnji Sloveniji. Njegova intertekstualnost je nekaj posebnega tudi znotraj danashnje avstrijske in nemshke literature, cheprav ima nekaj analognih stichnih tochk z eksperimentalno poezijo Jandla, Mona, Rühma ali Gomringerja. Oswaldov literarni svet korenini v notranjih avtonomnih jezikovnih predelih, ki so neodvisni od realnega zhivljenja, sredi katerega funkcionirajo. Iz tega notranjega vechsmernega jezikovnega klitja oblikuje Oswald svojo novo pesniško stavbo iz posameznih besednih pomenov in pomenskih zvez, ki se asociativno združujejo v novo resničnost z vechsmerno sporočilnostjo, ta pa je poleg svoje kritične družbene usmerjenosti obenem tudi izrazit literarni fenomen. Koroshki slovenski pesnik z vechjezikovno radodarnostjo in presežnostjo nam z zbirko *Andante Mizzi* ponuja ironično zabeljeni atonalni spev v nachinu konkretistične poezije.

Lev Detela

SLOVENSKE CHRITICE IZ ARGENTINSKEGA INDIJANSKEGA SVETA

Tone Brulc: *Shepetanje shkratov*

Chrtice iz argentinskih logov z dolenskim navdihom.

Drushtvo 2000, Ljubljana, 2010, 134 strani

Leta 1996 v Buenos Airesu umrli Tone Brulc se je zachel kot pisatelj razmeroma pozno oglašati v javnosti. V Hrushici pri Novem mestu leta 1927 rojeni zdomski avtor ni pripadal vodilni skupini akademsko izobrazhenih emigrantskih piscev in kulturnih organizatorjev pri Slovenski kulturni akciji. Dolgo vrsto let je delal v steklarni v mestu Avellaneda, vendar se je kot samouk s prebiranjem knjig, revij in chasopisov v različnih jezikih stalno izobrazheval in izpopolnjeval. Ta zhivljenjska pot je zaznamovala tudi njegovo literaturo. Brulc je bil samosvoj samohodec. Slovensko in tujo stvarnost je opazoval iz neprivilegiranega zornega kota tako imenovanega »malega chloveka«, ki je vedno znova nemochna zhrtev in plen najrazlicnejših prisil s strani vodilnih elitnih struktur.

Shele po upokojitvi se je zachel z lastnimi literarnimi prispevki oglašati v javnosti. Po posameznih literarnih objavah in priznanjih v različnih slovenskih emigrantskih in zamejskih revijah in chasopisih sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja je shele kot petinshestdesetletnik leta 1993 pri ljubljanski založbi Mihelach izdal svojo prvo leposlovno knjigo, zbirko novel in chrtic *Vardevanje angelchka*. Zhe v tej knjigi ne opisuje le zhivljenja slovenskih izseljencev v Argentini (z dodatnimi reminiscencami na nekdanje zhivljenje v Sloveniji), temvech s kritichno analizo posega v splošno argentinsko stvarnost, she posebej pa ga zanima usoda in kulturna zgodovina na rob družbe odrinjenih ostankov indijanskih rodov, ki so bili prvotni prebivalci Juhne in Severne Amerike.

Tudi v obeh naslednjih proznih publikacijah – *Judezbevi grosbi* in *Argentina*, ki ju je pripravil za tisk zhe ob koncu zhivljenja, Brulc s subjektivnim emocionalnim zanosom pa tudi z izjemno kritichnostjo v valovitih, velikokrat le fragmentarno povezanih sklopih opisuje tragichno epopejo slovenskega zdomstva, kot se je zachela v grozotah vojashkega spopada med domobranci in partizani med drugo svetovno vojno v Sloveniji ter se konchala v protikomunistichnem emigrantskem zdomstvu sredi vzponov in padcev povojne Argentine.

Shepetanje shkratov je chetrta Brulcheva knjiga. V njej je Andrej Rot zbral shtirinajst Brulchevih chrtic in krajskih novel z za slovenske razmere neobichajno indijansko in splošno argentinsko tematiko. Ta zbirka kratke pripovedne proze znova poudarja samosvojost Brulchevih motivov in tem. Z izostrenim občutkom za

mite in duhovne posebnosti magični usodnosti predanih animistichih praprebivalcev Amerike se zna Brulc približati posebnostim indijanskega življenja. S poslušom pristopi k drugačnostim indijanskega doživljanja sveta. Tipa v notranjost indijanske duše in s smislom za najznahilnejše odtenke njihovega duševnega življenja zarishe psihograme svojih protagonistov. Bralca odpelje v tuje svetove starih mitov, skozi katere se v magični svetlobi zrcali usodnost in nevarnost chloveshkega bivanja. Poleg tega nas v različnih tekstih seznanj z življenjem stare podezhelske Argentine, z velikimi kmeti, govedorejskimi baroni, veleposestniki ter njihovimi delavci in sluzhabniki. Ti opisi niso le slikoviti, temveč so velikokrat tudi etnološko zanimivi.

Zhe v prvem tekstu *Smrt na reki Paraná* nas Brulc odpelje v eksotiko tropske južnoameriške vodne pokrajine in nas napolni s spretno predstavljeno atmosfero drugačnosti. Ne le, da nas pouči o načinih ribarjenja ob veliki reki, temveč nas obenem v obliki napete zgodbe, ki jo ob pečenih ribah pripoveduje don Reynaldo Ramírez, seznanj z grozno smrtjo samotarskega posebnega Ramóna, ki je pri ribolovu padel s cholna v reko in so ga pozhrle piranje: »*Same gole kosti so ga bile ... Piranje so dobro opravile svoje delo ...*«

V chrtici *Gospod sonca* s smislom za dražljivo ironijo razplete pustolovsko zgodbo divjega škotskega rdechelasega mornarja. Ta se med sluzhbo na rečni ladji sreča z Indijanci in z radoživim dekletom Filomeno, ki mu rodi rdechelasega otroka. S to realizacijo v konkretnem svetu navadnih ljudi pa stari indijanski mit o rdechelasem bogu sonca izgubi svoj skrivnostni pridih.

Pisatelj svojih tekstov iz vcherajsnje in danashnje Argentine in Juzhne Amerike ne prepleta le z bujno indijansko mitologijo, z legendami, vrazhami in praznoverjem starih domorodcev, temveč jih hkrati izpostavi na območja vsemogočne in grozne narave, polne neposrednih nevarnosti, a vendarle tudi veličastno lepe in neznosno privlačne. Svet Brulchevih protagonistov življenjskega dogajanja je obdan s paralelnim svetom duhov in shkratov, polbogov in magičnih zhivali s chloveshkimi lastnostmi in usodnostno onostransko močjo, ki odloča o življenju in smrti. V tekstu *Volkodlak* ima veliki kmet Aristótelu sedem sinov, toda najmlajši »je nekam chuden«. Mogoche se ponoči spremeni v velikega psa, zato potepushkih psov ne smemo streljati.

Sredi mogočne narave na vsakem koraku ob nepravilnem vedenju prezhi smrt, toda najhujshi sovražnik življenja je bil, kot nam uchinovito pripoveduje ta Brulcheva zbirka nenavadnih chrtic, pohlep shpansko-argentinskih priseljencev po bogastvu in oblasti, ki kljub lepim besedam o krshchanskem bogu in vseh svetnikih ni poznal usmiljenja. V zgodbi *Presajanje zdravja* pisatelj v tem smislu opishe boj za najrodovitnejsho zemljo, ki so ga v drugi polovici 19. stoletja vodili argentinski veleposestniki s pomočjo banke pokrajine Buenos Aires proti različnim indijanskim rodovom.

Hudomushno zanimiva in obenem kruta je zgodba o nezazhelenem otroku *Zaradi dedovih brkov* – z dodatkom iz starega argentinskega vojashkega zhivljenja, kot ga med drugim spoznamo iz ukaza generala Garcíe Irarzábala z dne 21. septembra 1852: »Sporocham, da je vojak Robustiano Ruiz odlikovan za hrabrost in pogum pred sovražnikom z medaljo prve stopnje za hrabrost. Upoštevajoch, da ima najdaljshe in najlepshе brke, da je to milost bozhja, (...) ga imenujemo za desetarja od danes naprej (...) Vsem (...) pa je od danashnjega dne prepovedano kvariti od Boga dani okras mozha, ki so brki, zato bo vsakdo, ki ga bom nashel obritega, kaznovan.«

Tu in tam se v Brulcheve zgodbe, ki so, kot preberemo v podnaslovu knjige, »chrtice iz argentinskih logov z dolenskim navdihom«, ujame tudi kaj slovenskega. V zgodbi *Med romarji in svetniki* je eden od shtudentov, ki raziskujeta spoj indijanskih obichajev in katolishke argentinske tradicije, Slovenec.

Nekateri Brulchevi teksti pritegnejo zaradi izvirne in duhovite neposrednosti, drugi, nekoliko manj uchinkovito oblikovani, delujejo bolj kot fragment. Iz vseh shtirinajstih chrtic pa sije pisateljevo zanimanje za posebne usode, njegova naklonjenost zapostavljenim, izkorishchanim in preganjanim ljudem. Poleg mitoloshkih usodnostnih zgodb *Mocheradovo mashchevanje*, *Prodajalci sanj*, *Hudicheva slina ali lasje Device Marije*, *Na kozlička ne pozabi* in *Mashchevanje groba* sta ob koncu objavljeni she dve kozmoloshki indijanski zgodbi o *Veliki temi* in *Vesoljnem pozharu*. Dodan je tudi besednjak tujih besed, saj pisatelj v svoja besedila vpleta veliko indijanskih izrazov in shpanskih besed, to pa na trenutke otezhuje razumevanje in branje. Zbirko Brulchevih chrtic, ki jih krashе risbe z indijansko tematiko znane, v Argentini umrle slovenske slikarke Bare Remec, dopolnjujeta spremna eseja Andreja Rota o pisatelju Brulcu in o omenjeni slikarki, dodan pa je tudi ljubeznivi zapis pisateljeve hcherke Alenke Nezhke Brulc o ochetu.

Vprashalnica

Jolka Milich

O PREVAJANJU IN POEZIJI (XVII)

Ker nam je nedavno – 12. julija 2010, meni in brzhchas vsem cehovskim kolegom – mlajsha pesnica in prevajalka Barbara Pogachnik poslala alarmantno pismo v zvezi z novo »strashljivo prakso pogodb za prevajalce na samem DSP« (beseda je namrech o avtorskih honorarjih), sem jaz, ki sem sicer zastran honorarjev in avtorskih pravic po novih shegah zhe od zachtetka izzhivcirana, sem postala she bolj pozorna na te dodatne in po mojem mnenju chisto samovoljno vsiljene uzance. Oziroma me je v alarmno stanje postavil zhe Kajetan Kovich pred nekaj meseci, ko nas je z glasom njegove negovalke in skrbnice sprasheval, kako to, da nismo njega povprashali o avtorskih pravicah, marvech smo ga – meni nich tebi nich – kar obskli in v Trstu na svojo pest tiskali prevod njegovega *Machka Murija*, prepesnjenege od mene v italijanshchino ...

Meseca julija sem tako mislila zchetti tole svoje 17. nadaljevanje, preprichana, da bom najprej spregovorila o teh problematichnih, nevshchnih in dolgoveznih stranskih uchinkih, ki so zhe v simbiotichni zvezi z literaturo, shele nato kaj malega dodala o knjigah, ki sem jih le omenila v predzadnji shtevilki SRPa, o njih pa nisem nadrobila niti ene same misli ali vtisa, pa me je od julija do danes (20. decembra 2010) spet naravnost zasulo, da ne rechem spodneslo toliko novih knjig, da se ne morem sprenevedati, kot da jih ni pri hishi, marvech moram o njih vsaj kaj malega povedati. Konec koncev se t. i. *leto knjige* she ni povsem konchalo in se spodobi, da ga ne pokopljemo pred chasom, tako rekoeh ob zhivem telesu.

Zachela bom z zajetnim *Intervjujem* Mete Kushar (28cm x 20cm), ki je zhe lani izshel na 215 straneh pri Slovenski matici, k meni pa je kot darilo prishel letos. Intervjuvanih je 24 vidnih osebnosti; 6 zhensk in 18 moshkih, zadnjega – Freudov lapsus? – so na zavihku pozabili omeniti, razvrshcheni so poimensko po abecednem redu, ne pa po letnici pogovora z njimi. Na koncu ni niti navedbe, kje in kdaj so intervjuji revijalno ali chasopisno (morda) zhe izshli, to pa je prevech pomemben podatek, da bi ga lahko brez shkode zamolchali. Zanimivi pogovori z znanimi in vech kot zanimivimi pisatelji, pesniki, igralci, arhitekti, pevci, psihologi itd., le knjiga je za branje precej neprirochna (lahko berete: nerodna), monografsko zasnovana, edino primerne zanjo bi bile trdne ali vsaj nekoliko she trdnejshe platnice, ne pa te sicer prijetno belo-chrno oblikovane, a prevech upogljive; tu pa tam tudi v besedilu ni brezhibna, kot da ni shla skozi roke korektorja, ker v kakshni besedi ali tujem imenu she vedno shari shkrat; neodpustljivo je za *Slovensko matico*, da ne zna deliti besed ali pa neelegantno zanemarja delitev, brezhibnost bi morala biti obveznost pri izdajah vsake bolj pretenciozne publikacije, in mednje sodi ta. Ponavljam: zanimivo branje, kar je sicer za intervjuje sploh precej znachilno, saj v bistvu gre za zretje v srchne ali duhovne bolj skrite

tuje kamrice. Kaj je lepshega za chloveshko vrsto, ki jo zhe od nekdej odlikuje radovednost, ta pa je skozi stoletja in tisoletja postala zhe kronichna? Dobila sem v dar tudi nekaj novih »tezhkih Bred«. Med njimi eno pravo pravcato kot cent tezhko, in sicer *Veliki slovenski tekst Brede* Smolnikar na 860 straneh, kjer je vzorno lepo zbrano in tudi na kratko satirichno komentirano vse (kako naj rechem, da ne bo narobe razumljeno?) spotakljivo, kar je doslej zelo veshche napisala. Naklada je izshla v 70 izvodih novembra 2010, drugache recheno: zhe zdaj sodi med bibliofilske izdaje. Shkoda, da nash standard (mislím na standard obichajnih ljubiteljev knjig) in krizni chasi vnaprej onemogochajo bibliofile, ki bi znali knjizhno redkost tudi preplachati. Vechino besedil sem zhe davno prebrala, prvega sem se ponovno lotila, da bi videla, ali in koliko je kljuboval chasu, ne da bi se sesedel, in moram priznati, da se je she predobro obnesel, na povrtnine kot takrat ob prvem branju ne smem niti pomisliti, ker me takoj zagradi slabost. Zhe davno, leta 1994, ko je Smolnikarjeva *Zaznamovano* poslala na anonimni natechaj Urada za zhensko politiko in chasopisa *Republika* za kratko zgodbo, sem se sprashevala, kako jo bo zhenska komisija brala, kako komentirala, nisem si pa znala odgovoriti, in she manj danes po shestnajstih letih. Le pisateljici sem izrazila svoje dvome, da bi chrtico nagradili. Smolnikarjeva je replicirala: Tudi sama mochno dvomim, da bo kakshen od tistih nagradnih tolarjev (120.000 – 80.000 in 50.000) skochil v moj zhep, kakor bi rada, a naj vidijo razpisniki zhenski svet tudi iz moje pisateljske izkushnje in perspektive; naj vidijo, da tudi zhenske znajo kot moshski pisati trdo prozo, kar se da solidno in kruto realistichno, nich objokane ali samopomilovalne zgodbe, kot jih brzchhas prichakujejo od zhenskic, ki sukajo pero ... Navajam prosto, po spominu. Komisijo so sestavljale tri pisateljice: Nedeljka Pirjevec, Marjeta Novak-Kajzer, Lela B. Njatin in nekdanja urednica *Jane* Bernarda Jeklin. Impozantne osebnosti. Nedeljka je medtem umrla, njo bi she najlzhje vprashala, ker sva se poblizhje poznali in je bila nadvse prostodushna in polna esprija, a ta odgovor na davno temo in tudi kasnejshe bolj resne misli in občutke sem, zhal, zamudila, ko pa sem si zmotno predstavljala, da je njen odhod (kam?) she za devetimi gorami. Ostale tri pa she zhivijo in pishejo in nastopajo, in morda, che bi katero vprashala, bi mi enako prostodushno odgovorila, cheprav se med seboj manj poznamo. Enkrat si bom vzela chas, se ojunachila in vprashala Lelo B. Njatin. Najhujshche, kar se mi lahko zgodi, je, da me poshlje k vragu ali mi sploh ne odgovori. Torej kazhe tvegati. Jaz pa sem shele na zachetku *Bredinega Velikega slovenskega teksta*, shele na strani 45. Da ponovno preberem she manjkajochih 815 strani in jih po svoje povzamem, bo gotovo preteklo she precej vode. V oči in ushesa pa bijeta sochnost in zvochnost njene pisave, neposnemljiv jezik in slog, jednatost in trpkost stavkov, pa ... festivali norchavosti, grenkobe, bridkosti in prav jedke in krepke (avto)ironije in sarkazma. Prej ali slej jo bodo morali domachi oklicani kritiki in literarni zgodovinarji nehati obravnavati le kot eklatantno sodno pomoto (lahko berete: sodno sramoto), ki si je v potu obraza s skoraj nechloveshko vztrajnostjo priborila status nich krive pisateljice in si s tem reshila zhivljenje in premozhenje, in se zacheli z njo le literarno ukvarjati kot s kakshnim boljshim slovenskim piscem. Cheprav njeno afero poblizhe poznam od

zacetka do konca, mi she zdaj ni povsem jasno, zakaj so se vanjo nekaterniki zagnali kot trop volkov ali shakalov in ji naprtili nerazumno visoke globe in kazni celo za tuje prekrshke, kot da bi se skregali z logiko, ki ne le svetuje, marvech narekuje pravo mero o vsem, slepi in gluhi za vsak zdrav dvom in pameten premislek ... Sprashevala sem takrat levo in desno, brez odgovora. Postavila sem **chisto navadno** vprasanje ustanovi ali drushtvu, ki skrbi za pravice potroshnikov (ne spominjam se, kako mu je uradno ime, predseduje mu menda Kutinova), in po telefonu so mi rekli, da izrazhajo mnenja samo narochnikom njihove revije. Naročila sem se na revijo in jim ponovila tisto preprosto vprasanje, odgovora nanj pa nisem nikoli dobila, she vedno mi ga dolgujejo. Ker se je medtem vse srečno izteklo, bi mi konec koncev lahko odgovorili zdaj. Mi vsaj povedali odkritosrchno, zakaj so se obirali in si niso upali na dan z besedo. Pa ne kazhe, da bodo kdaj poravnali ta stari dolg, cheprav bi ga po mojem mnenju morali. Po preteku letne narochnine in ob prejemu nove nakaznice se na njihovo revijo nisem vech naročila. Chemu, vas vprasham, che pa ti ne dajo, kar so ti obljubili? Ne pravi nash pregovor, da gre dvakrat na led samo osel? Da bi hodil v tretje, in she na svoje stroshke, ne na tuje, bilo bi pa res prevech.

V zvezi s tem Bredinim primerom: Je pa precej strashljivo, da je, ko bolj ali manj nedolzhnega chloveka zajaha kakshno sodishche, odvisno le od njegove umske sposobnosti, denarne zmogljivosti in neomajne vztrajnosti, da ne bo ... bolj ali manj po krivici neizbezhno kaznovan. Jaz, ki ne znam brati sodnih spisov, ker mi je njihov jezik bolj nerazumljiv od culukafreshchine, bi gladko pogrnila. In z mano she marsikdo, to pa je naravost grozljivo pri vsej tej shtoriji z vech kot muchno dolgoletno vsebino in nadvse srechnim koncem – kot v pravljicah. Kakshen sodnik, odvetnik ali raziskovalni chasnikar (she eksistira ta zvrst na nepolitichnih podrochjih?) bi nam morali vseeno razlozhiti, kako se vrtijo sodni mlini in zakaj so se eni do nerazsodnosti brezobzirno zaganjali v pisateljico, drugi pa so vechinoma kot ribe ali ... riti molchali (tudi Matjazh Hanzhek kot varuh chlovekovih pravic, to se mi je zdelo naravost osupljivo, jo je ignoriral, kakor da je ni; ni protestiral niti kot literat in kolega, in se ni uvrstil med bolj redke cehovske Bredine zagovornike), shele »vrhovshcheki« (saj chez ustavno sodishche ni inshtance, samo bog bi lahko zagrmel in poslal kot svarilo v kakshno sodno dvorano ali urednishtvo kakshen blisk in strelo, a morda se tudi on ne sme vmeshavati v posle, ki so v izkljuchni chloveshki kompetenci.) so udarili po mizi, morda zagodrnjali »Pa kaj so nori?« in namesto pike na koncu stavka so okitili Rozino z zlato zvezdico in ji uradno dovolili, da se gre le literarno junakinjo in eno od najbolj privlachnih in radozhivih zhensk v slovenski knjizhevnosti. Morda pa so ji podzavestno vsi njeni preganjalci le zamerili, ker je pretrgala oziroma – cak! – presekala s svetlo tradicijo slovenskih milih Jer in ustolichila dokaj domiselno, nemirno in *malce* tudi pregreshno (to jo dela she bolj privlachno in zhivo) heroino Rozino.

Od profanih sodobnih pogovorov se zdaj napotimo k bolj pobozhnim temam iz prejsnjega stoletja in v izrazito predvojni rustikalni svet, kot bi rekli dandanes, ker dajemo prednost tujkam (da se od snovi s pretezhno kmechkega podezhelja nekako distanciramo?), se pravi v svet, ki ga na sploshno veliko rajshi idealiziramo,

kot da bi ga pogledali bolj natančno in celo dali pod lupo, lačni idilčnosti bolj kot včasih (pre)tezhke resničnosti, čeprav se vechkrat iz skopih besed dajo slutiti razpoke in neskladnosti. In zashtrlijo podobe kot pri Prezhihu Vorancu, Cirilu Kosmachu, Mishku Kranjcu pa v Potrchevih »nesmilečnih« dogodkih *Na kmetih*. No, v dar sem prejela tudi 516 strani debelo dokumentarno knjigo Milanke Dragar *Zvest Krizhanemu, Muchenec Lojze Grozde*, ki je izshla letos v Ljubljani pri založbi Dragar. Lepa knjiga, opremljena z nadvse zgovornimi fotografijami, ki pripoved plasticno dopolnjujejo in bralca zelo preprichljivo vrzhejo v *chas pretekli*, razkazhejo mu svet, ki ga v glavnem ni vech, kot da bi kdove kam potonil ali bil posrkan od zelo drugachne sedanjosti. Da jo je sestavila občutljiva zhenska, mati in lirichna dusha, ki je tudi sama, čeprav drugache, veliko pretrpela, bode naravnost v oči. Prav tako brzhechas tudi njena mestna provenienca pogojuje njen nachin gledanja, iz primerne daljave in prav nastavljeni smo vsi na pogled lepshi ali vsaj drugachni, kot pa smo dejansko. She zlasti che podobe rahlo retushiramo in magari tankochutno obarvamo. Navedki ob prijetno kratkih in neprezgoshchenih poglavjih so *non plus ultra* lepo izbrani. Ustvarjajo zheleno ozrachje ali klimo za zbrano in premishljeno branje in izdajajo poglobljeno poznavalko starega in novega svetega pisma. Pripoved jasna, gladka, nich hlastava, zmerno hagiografska, skoraj nemoteche slavlina, vech kot sprejemljiva. Mladenich, o katerem teche bridka beseda, se ti prav prikupi. In silno zasmili. Blazhenost, ki je vedno *post mortem*, mi ne odtehta njegove smrti, she zlasti, che kdo z njo politichno nekako operira ali zhonglira, in zdi se, da ima politika tudi prste vmes, pa tezhnja, ki je na Slovenskem pravo tekmovanje, za katero si lahko sposodimo moto iz *Sneguljchice*: »Zrcalce, zrcalce, povej, kdo najlepshi je v dezheli tej« ... In brzhe ko je kdo najlepshi, so vsi drugi vsaj manj lepi pa veliko grshi in najgrshi. To povzrochi, da – kot v panju – zavrshi, saj je v chloveshki naturi, da hochemo biti vsi najlepshi ali vsaj dovolj lepi, da sploh ne bi bilo mogoche, da bi nas kdo presamovoljno uvrstil med grde in najgrshe. In potem rojenju in brenchanju ni vech konca. To je samo po sebi umevno. Zdi se ti, da se je tudi on, mislim ta dolenski nesrečni fant in blazheni, kot mnogi drugi pokosheni na bojnem polju ali usmrcheni, ki si jih včasih tudi osebno poznal ali pa si o njih bral, pa čeprav so bili chisto drugachni, nich ali komaj kaj pobozhni, in za navrh na nasprotni, recimo kar na partizanski ali kakshni drugi strani – le znashel v nepravem chasu na nepravem mestu. Zgodi se in se bo she zgodilo. Jaz mislim, da ga niso ubili, kot je bilo vechkrat recheno, le zato, ker je bil veren, marvech nasprotno: ker je bil veren, so skleпали, da je kot veliko vernih na Kranjskem in Dolenskem na strani okupatorja, ali bolj jasno recheno – nekakshen kolaboracionist. Dandanes so tudi italijanski manjshinjci in vechinci podobno sintagmo obrnili v svoj prid. Nadvse radi poudarjajo, da so veliko njihovih sorojakov – znancev in sorodnikov – zmetali »nashi« (beri: zmagovalci) po vojni v brezna, v znamenite italijanske *foibe*, samo zato, ker so bili Italijani, to pa sploh ni res niti od dalech. Gre za spretno ponarejanje resnice sebi v prid. Res je, da je tudi kakshen nedolzhen Italijan konchal v breznu, ker so zmagovalci mislili, da so bili fashisti vsi Italijani, ki so se za chasa fashizma naselili v nashih krajih. Razlika je občutna, in noben resnicoljubljen raziskovalec vojnih grozot – saj se vendar

pogovarjamo o vojnih grozotah, ali ne? – tega ne bi smel spregledati, ne glede v chigav prid je in ne glede, katero stran zagovarja danes, saj sploh ni recheno, da je isto stran zagovarjal tudi vchera in predvcherašnjim. In niti da jo bo jutri in pojutrishnjem. Oportunisti sodijo med vechne nestalnice. Ljudje pa smo na splošno prej vetrogonchichi kot viharniki. Avtorici Milanki Dragar, ki je nadvse sochutno in prizadevno zbrala tako obshirno dokumentacijo, jo komentirala in uredila to, vsaj zame, zelo bolecho knjigo (premalo nas je, da bi si lahko privoshchili luksuz, da se sovrazhimo ali da se samo ne maramo in se odklanjamo, to nas lahko pripelje le v pogubo, zlasti zato, ker imamo o sebi zelo slabo mnenje, ne ljubimo se, in od tu do samomora je le korak, te razkrajajoche igrice nashivashi, mi-vi bomo morali zamenjati s kakshnimi bolj socialno naravnanimi, bolj adhezivnimi, zrashhajochimi, tipa *vsí enaki, vsí drugachni, vsí nashi*), sem zelo hvalezhna, da mi jo je podarila in mi dala prilozhnost, da poblizhe spoznam koshehek domovine, se zamislim v zgoe in nezgoe skupaj z apoteozo mladenicha, ki je brez vsake krivde umrl nasilne smrti, brzchhas samo zato, ker je bil na napachni strani (se pravi, na strani tistih, ki so izgubili vojno, da o napachnem kraju v nepravem chasu niti ne govorimo). Torej storimo vse, che se le da, da prepRechimo vojne. Che se ne da, ker smo nadvse agresivna in krvoločna vrsta, pa si vsaj ne delajmo iluzij, kaj nas hudega lahko dochaka, saj je v takih primerih parola »aufbiks in kdo bo koga« zapovedan evangelij. Omeniti moram she tri debelejshe knjige, prvo, *Zhiveti zhhivljenje* Jozheta Felca (Celjska Mohorjeva družba, Celje-Ljubljana 2010) sem takoj po smrti znanega pisatelja, psihiatra in prijatelja prebrala z zelo zhivo bolechino, ki she vedno tli na dnu in peche; branje je kajpada povzročilo plaz davnih in blizhnjih, silno prisrchnih in she vedno svezhjih spominov. Njegov smehljaj na platnici in smehljaj zhene Alenke, njegovega angela varuha, na koncu knjige ti pomagata zhiveti v trenutkih depresije, ob pogledu nanju te spet oblije vedrina. Krasna knjiga. Pravzaprav malce pogresham ob razdelku *Intervjuji (1976-2009)* ali na koncu she seznam imen vseh tistih, ki so ga kdaj intervjuvali, pa za kateri chasopis so ga sprashevali in shtevilko strani, da to lahko prej najdeshe, ko spet in spet, po potrebi, bolj selektivno prebirash. Ponavljam: prelepa knjiga. Sposodite si jo, ne boste se kesali!

Ker knjige tudi kupujem (ne dobim jih vedno v dar, invazija vezanega papirja pa postaja pri meni zhe neznosna, she zame, ki knjige ljubim, kaj shele za obiskovalce, ki vchasih nimajo do njih nobenega odnosa, kaj shele sposhtljivega), sem si le sposodila, da ne bi prishla zhe letos na kant, knjigo *Ena je grozha* Tineta Hribarja, ki je izshla pri Shtudentski zalozhbi s silno privlachno naslovnico izpod oblikovalskega chopicha in peresa Samire Kentrich. Sem shele pri prvih bralnih taktih. Pridrsala sem shele do 87 strani. Ne vem, kako berejo drugi debele in umsko zahtevne zvezke – Italijani jim pravijo *mattoni* (opeke); naj she tako dajem plin moji bralni mashinci, premika se vseeno po polzhje. Sprashujem prijatelje, kako gre njim od rok, pa mi nekateri rechejo, da berejo samo »shlank« izdaje, najvech 120-150 strani. Vsega, kar je debelejshe, ne vzamejo niti v roke. Drugi le nekaj napol skrivnostnega zamrmrajo, da iz (nedo)rechenega sklepam, da sploh ne berejo nich, niti vitkih knjig, da je vse, kar knjizhnega vejo, mogoche zvedeti iz mesechnikov *Bukla* in *Modrijan*. No, nekaj je vendarle nekaj, a zakaj ne povejo? Menda v sobotni

prilogi *Dela* sem iz neke polemike razbrala, da je Ivo Svetina zhe prebral Hribarjevo knjigo »o eni grozi«. Ima me, da bi ga poklicala po telefonu in ga testirala, ali jo je res; občutek imam, da vse te debele knjige poklicni bralci preberejo le diagonalno, in da jaz ne pridem zlepa do konca, ker pach berem she po starem, stran za stranjo, opomba za opombo, in na koncu she literaturo in nazadnje she o vseh knjigah, ki so zhe izshle v tej knjizhni zbirki (Koda), pa v *Metamedia* in v *Claritas*.

Tretja sedemstostranska debelushka je mladinski roman Iztoka Vrhovca *Dvojchka*, ki je letos izshel pri založbi Ved s spremno besedo Leva Detele. Ista založba jo je izdala tudi v osmih zvočnih knjigah, ki jih interpretira Jadranka Tomazhich, in njeno branje v celoti traja 20 ur. Jaz sem sicer medtem utegnila knjigo samo dovolj pozorno prelistati in se razveseliti kratkih poglavij in ne prevech gosto kondenziranih stavkov, za moj bralni okus in estetske potrebe mora namrech vsaka stran ohraniti tudi nekaj beline (beri: praznine), da se oko spochije in uho oddahne. Pri zgodbah za mlade je to nujno, pri onih za odrasle pa sicer ni diktat, je le zazheleno. Na koncu knjige je nanizanih she nekaj laskavih mnenj o romanu, iz katerih bom v ilustracijo iztrgala kakshno spodbudno misel; kdo jo je izrekel, pa bralci zvedo, che sami radovedno vtaknejo nos v knjigo: »Neprekosljiva avtorjeva domishljija tudi v tej knjigi povzrochi, da nas zgodba dobesedno posrka vase ... na koncu pa se izkazhe, da ... smo meshanica sanjarij, domishljije in resnichnosti. – Zanimivo, privlachno, drugachno branje mladinskega romana ... – To bi bil tudi enkraten film (ali pa nadaljevanka) ... – Knjiga Dvojchka se zachne kot vzemirljiva mladinska kriminalka ... – Napeto branje, ki ga ne moresh vech izpustiti ... To je knjiga, ki se bralca dotakne in ga zachara.« – Avtorja romana ni treba posebej predstavljati, ker sodi med tiste pisce, ki imajo marsikaj povedati in malodane neusahljivo pero vedno v roki. Kdor bi pa hotel vedeti kaj vech, tudi o njegovih drugih knjigah, naj pogleda na spletnem naslovu www.svarun.org.

Zdaj pa je zhe skrajni chas, da se razpishem she o poeziji, saj sem tudi pesniskih zbirk dobila celo goro. A vech italijanskih kot slovenskih, recheno pa je bilo, da tujih ne bom omenjala (kakshen razlog sem zadnjih navedla? Zhe vem!) zaradi pomanjkanja prostora. Pesnica Vanja Strle je letos izdala pri Edini dve pesniski zbirki. Dvojezichno *Vprashaj Magnolijo / Pitaj magnoliju*, ilustrirala jo je zelo okusno hcherka Kristina Matichich Strle, prevedla v hrvashchino pa Silvana Lauter. Che se ne motim, je prva naklada poshla in jo zdaj prodajajo v ponatisu. Pa pravijo, da poezijo zhiv krst ne bere. Prav tako pri Edini v Ljubljani je izshla she Vanjina zbirka *Pesmi o Marjah*, prav tako ilustrirala hcherka. Moto zbirke je shtirivrstichnica: »V miru pojdimo / v nov chas, / ki ga imamo, / che ga imamo, Marja«. O kom in o chem je beseda, pa delno zvemo iz spremne besede Tatjane Pregl Kobe z naslovom *Odkrivanje bistva, ki je ochem skrito*.

Pri Kulturnem drushtvu Vilenica v Sezhanu so nedavno izshle kar shtiri pesniskhe zbirke. *Podobe zlodjev in svetnikov* istrskega Avstralca ali avstralskega Istrana Berta Pribca; *O stanju sveta od zgoraj in od spodaj* – tako je pesnik podnaslovil zbirko – je duhovito spregovoril dr. Matjazh Kmecl. V pokushnjo pesem *Biti razlichen*:

»Biti razlichen / in vendar biti zraven / kot del celote, / da nisi osamljen / in she vedno biti poseben, / da nisi utopljen / v dushe drugih, / da nisi brezoseben. //

Biti lastni jaz / in vendar v enosti / z drugimi ljudmi / in naravo obenem, / le da nisi z zlodjem / obseden.«

Magdalena Svetina Terchon je izdala *Krchenje neskončnosti*. Prvi cikel je posvetila nedavno umrlemu ochetu, na katerega je bila zelo navezana (Pesmi o atu), v ostalih pa govori o sebi, o drugih, o tesnobi, ki jo pesti, o nastajanju in odhajanju, o srcu, ki ga je pozabila zamenjati, o ponovnem rojstvu, o prajeziku pa o *Iskanju neskončnosti*.

»Na tej strani neskončnosti / je moje zhivljenje / izzhivel zhe Adam. / Le malo drugache. / Zato jaz ishchem / drugo stran neskončnosti / in druge sanje.« Spremno besedo *Zakaj skrbiti neskončnost* je napisal njen mozh in literat David Terchon, ki je tudi zelo estetsko likovno in fotografsko opremil zbirko: s staro, osamljeno in vso izdelano belo vrtno klopco, obdano od vsepovsod z osutim jesenskim listjem.

Tretjo zbirko, dvojezično, je prispevala Maja Razborshek in jo naslovila *Nepopolna Hestija*, prevedla sem jo jaz v italijanshchino (L'imperfetta Estia) in zanjo napisala tudi spremno besedo. Avtorica je sama opremila to svojo tretjo zbirko, saj je izučena oblikovalka. Sicer je pristna Ljubljanchanka, ki se je povsem udomachila na Krasu in si tu ustvarila dom in delovne pogoje. Prav pogosto razmishlja o poeziji nasploh in posebej o besedi in pisanju, skratka o *Pisavi*, ki je zanjo »kot shivanje / za she nerojenega otroka. – Pretaka se kot kri, / upochasnjena s spoznanji. / Nezajezljiva se blizha / slutenemu jedru. / Kadar ga ne zgreshi, / ga svojevoljno obide. // Varuje skrivnost. / Ohranja chistost. / Lahko bi bila voda.«

O chetrti zbirki pa bo beseda kdaj drugih, ko bo pach prestopila hishni prag in bom o njej kaj vech vedela. Zdaj le kratko informacijo iz predstavitvenega lista. Avtorica Dora Bernetich je sezahanski in okolishki publiki zhe znana po svoji prisrchni prvi pesniskih zbirki *Moje poti*, ki je izshla pred leti, naslov njene druge zbirke pa je *Murva*, tudi platnica je sugestivno okrashena najbrzh z domacho prav koshato murvo. Knjigo je predstavila Jasna Persholja; prebrala je nekaj pesmi kar velikemu obchinstvu ljubiteljev poezije v Srednji dvorani Kosovelovega doma v Sezhani, kjer je vecher popestril she nastop pevk kulturnega drushtva Krashki shopek Sezhana, ansambla Prizma in istrske skupine Triushupetre.

A ne povejte naprej o tem dogodku, da ne pride na ushesa Cirila Zlobca. Novica, da je sezahansko kulturno drushtvo Vilenica izdalo kar shtiri pesniskih zbirke hkrati, bi ga spravila chisto iz tira. Pa kaj so tudi Krashevcu ponoreli? – bi zavpil ves zgrozhen, padel vznak in si ne bi opomogel vsaj teden dni. Zlobec namrech sodi med tiste, ki jih silno moti skoraj industrijsko sthancanje slovenskih zbirk, po 200-300 letno, tako rekoch na tekochem traku, to malodane zajchje razmnozhevanje pesnikov – na shkodo onih zelo redkih, med katere shteje tudi sam sebe, poklicanih od samega boga in visokodonec in letechih grshkih muz ter domachih, malce bolj trshatih in pritlehnih, pardon, prizemeljskih in prizemljenih modric, da so ljudstvu in narodu za svitle zglede in posrednike med svetom in svetim. In takim enkratnim osebkom se samo po sebi umevno tudi »hlipa« po na primer Gregorchichevih chasih, prav glasno se jim hlipa in tozhi. Naj le imamo Slovenci Presherna za »ta narbuljshega izmed ta narbuljshih«, Zlobca in njemu podobnih ne boste prepriчали, on bo kar naprej srborito trmoglavil s svojo izbiro, in sicer z gorishkim

slavchkom. Zdaj mi boste zbornu ochitali, da natolcujem, da grdo opravljam prvo-vrstnega poeta po Srechku Kosovelu, krashkega sorojaka iz Ponikev. Pa se sami »previzhajte« o mojem verodostojnem govorjenju, zame prichata radijska novinarka Neva Zajc, ki je na predvecher svetovnega dneva knjige v Izoli pesnika Zlobca intervjuvala, koprška chasnikarka Maksimiljana Ipavec pa je o tem porochala v *Primorskih novicah* z dne 26. aprila 2010. Najprej je recheno, da je za pisatelja moch knjige neusahljiva in neminljiva, tudi v nashi informacijski dobi. Nato pesnik bridko obzhaluje, da smo Slovenci, ker smo prehlavno planili po vseh novostih in udobju informacijske dobe, pretrgali stoletja dolgo popkovino s knjigo. Drugache recheno: z njo se ne pogovarjamo vech in nimamo do nje vech aktivnega odnosa. Zgodil se je strahovit razvojni skok v smislu formalne kulturizacije; to trditev ilustrira s primerom, ki ga dobesedno citiram, in sproti tudi komentiram, kjer se mi zdi, da je tu pa tam nedosleden: »Leta 1957, ko sem izdal pesnishko zbirko Pobeglo otroshtvo, sta v Sloveniji ob moji izshli le she dve zbirki poezije. Lani jih je izshlo tristo!« (Potemtakem le nismo pretrgali popkovine s knjigo, marvech smo povezanost z njo neverjetno razvili, jo tako rekoch postoterili.) Zlobec nadaljuje: »Dogaja se nam proizvodnja, kakovost je vse manjsa, tehnicna dostopnost omogocha, da zbirko v samozalozhbi izda domala vsakdo, ki si to zheli.« – In doda, da je v takih razmerah kritika popolnoma odpovedala, ker je kolichina premaknila in sesula vse kriterije. Strinjam se z njim, da je kolichina popolnoma premaknila vse dozdashnje kriterije, saj se je kar veliko shtevilo ljudi iz navadnih in posebnih bralcev spremenilo v bolj ali manj spretne in zanimive pisce-lirike. Obvezno sholanje je svojo misijo vech kot odlicno opravilo. Naj chez njo le kar naprej udrihomo in jo non stop iz meseca v mesec reformiramo, na slabshe ali na boljshe – vseeno, vse te male in velike ujme je niso zaustavile v zmagovitem pohodu izobrazhovanja mnozhic doma in po svetu. Zlobec se mi zdi domala presenetljiv, da tarna, namesto da bi se veselil ob samo pozitivnih konstatacijah. Jaz, ki sproti (pre)berem vse novo na pesnishkih poljanah in nikoli ne govorim na pamet, kot je pri nas zhe utirjena navada pri negodovanju, lahko na splošno samo pohvalim nivo pretezhnega shtevila izdanih zbirk. Vech kot marsikatera se sploh ne bi osmeshila, che bi shla vshttric s *Pobeglim otroshtvom*, ki je prav lepa zbirka, mimogrede recheno in brez zamere na levo in na desno. Med njimi in njo ne bi zazijal noben prepad v zvezi s kvaliteto. Morda pa Zlobec premalo bere druge ali pa pristopa k novi pisariji z vnaprejsnimi predsodki, ki postanejo pogosto nepremostljiva ovira za sproshcheno dojemanje vseh novosti. Bogve. Morda pa dobimo odgovor na vsa ta vprashanja iz zakljuchnih misli sprashevalke in pesnika, saj oba z obzhalovanjem ugotavljata, da slovenski pesnik ali pisatelj od svojega dela ne moreta zhiveti. Na zhalost to velja tudi za vse pesnike in vechino pripovednikov v tujini. Zlobec je v potrditev svoje misli potegnil iz svojega zheleznega repertoarja nich manj kot Gregorchicha (Bojan Shtih – kako ga pogresham! – se je rad skliceval na bajne honorarje Ivana Cankarja, ko se je sam sebi zasmilil, ker je premalo plachan, on in njegovi *copains de plume*). Takole pravi Chiro: »Simon Gregorchich si je s honorarjem prve in edine pesnishke zbirke kupil hisho in posestvo.« Novinarka pa je do bolj brezperspektivnega konca pripeljala to staro in pouchno Zlobchevo anekdotu in pristavila: »V zacetku 90. let prejsnjega stoletja je honorar, ki ga je dobil slovenski

pesnik za svojo knjigo, znashal približno toliko, da si je lahko uredil kopalnico. Danes pa si she metra kopalnice ne more.« – In kdo je kriv za tako klavrno situacijo? Gre pach za stranske, to je za shkodljive uchinke obvezne pismenosti. Ko bi mnozhice znale komaj kaj pisati, bi veliko vech brale, zlasti kaj podobno komunikativnega, razumljivega in milozvochnega, kot so pesmi gorishkega slavchka, nekaj, kar bi jim pomagalo zhiveti in – upati na bolshe, pismeni pa bi kasirali vechje novce za zdalech vechje naklade, da bi si lahko za prejete honorarje dokupili she dnevno sobo ali spalnico in she kakshno parcelico, primerno za vrtichek in gojenje zelenjave. Tako pa je danes, ko znajo sukati pero she fahidioti, postalo stanje za ves pisateljski ceh – s kakshno redko izjemo – prav brezizhodno. Kaj pa sloves, vas vprasham, drugovi? Pa gloriya – in od 20 do 40 zbirk na pesnishko glavo? Kaj nich ne shtejejo in nich ne zalezhejo te papirnate in bolj abstraktne satisfakcije? Pa nastopi ob zhe tradicionalnih preshernijadah vsako leto februarja? In ob raznih 20-letnicah osamosvojitve, ki jih shirom po domovini snema nacionalna televizija, one komercialne TV pa she kaj prelestnega navrzhejo? Zlobca magari bi morala izlochiti vsaka televizijska hisha, ker jih samo shimfa in postavlja na slab glas, ima jih javno za medije, ki ljudi samo poneumljajo. Zadostuje pa, da taka poneumljajocha ustanova le zazhvizhga oziroma povabi tega ali onega pesnika na recital ali pogovor, pa zhe priteche, ves blazhen, da jim lahko pomaga poneumljati javnost. Kogar pa ne povabijo ali ga iz neznanih razlogov vrzhejo iz seznama povablencev, taki iz globoke uzhaljenosti in zharkega protesta napishejo odrprto pismo predsedniku drzhave. Le zakaj predsedniku? Bi radi, da se zachne politika vmeshavati v privatne zadeve knjizhevnikov? Ne bi zadostovalo, che zhe ne gre drugache, pisemce ministrici za kulturo, ki nekako sodi v nash resor in vsaj približno ve, kaj nas tare, veseli in zhre? Ja, tudi Boris A. Novak ni samo presenetljiv kot Cyril Zlobec, marvech prav neverjeten s svojo intervencijo pred proslavo menda v *Delu*. Berem, berem in se ne neham chuditi. Kaj za boga ga je prijelo, tako bistrega fanta in subtilnega pesnika, da se na vsem lepem poteguje tudi za formalno priznanje – na neki *ad hoc* improvizirani proslavi celo! – politichnih zaslug? Ga mar daje andropavza, povzrochiteljica raznoraznih frustracij in depresij? Da odzhenem chrne misli, si *ad consolationem anima mea* zachnem pripovedovati pravljice s srechnim koncem à la brata Grimm, Svetlanine krvavo sajaste z nadvse tragichnimi izidi kar odpishem, kot da jih ni. In vzamem v roke zadnjo zbirko haikujev Josipa Ostija *Objemam te in poljublam v vseh barvah Marca Chagalla* in si zhivo, prav zhivo predstavljam, da bi za to lepo, nedavno izdano zbirko lahko kupil vsaj hishico, in prav tako za vse druge doslej izdane v slovenshchini, nabralo bi se mu jih za eno naselje. Zlobec bi si hish lahko nakupil za celo vas, vech kot shtirideset, che se ne motim, da o Tomazhu Shalamunu niti ne govorimo, ta bi si tam v Ljubljani lahko zgradil novo mestno chetrt in lichno opremljene gradbene enojchke in dvojchke pa trojchke dajal v najem turistom, da bi se lahko she bolj intenzivno, recimo kar celostno, posvechal poeziji. Itd. & itn. Chudovito! Chisto pomirjena odlozhim svinchik in se odpravim spat, z upanjem, da bo tudi prevajalcem kaj podobno tehtnega in rozhnatega padlo v prazno malho. Kakshna garsonjerca kje na lepem in tihem, vsaj 300 metrov dalech od hrupne in umazane Partizanske ceste, redkokdaj pometene, ki se vije in cepi, na mojem koncu, sredi samih razpadlih in razpadajochih hish ...

(se bo nadaljevalo)

Jolka Milich

(IM)PERTINENTNO VPRASHANJE LJUBLJANSKI FILOZOFSKI FAKULTETI

Je sporočilo članka in simpozija nekakšno vabilo v prid asimilacije?

Ni mi povsem jasno, zakaj so KL (Delo, 27. X. 2010) zhrtovali toliko dragocenega prostora za objavo poročila o simpoziju Eksofonija – *En jezik (nemški) in mnogo identitet*; opremili so ga tudi s fotografijami treh pisateljic, in sicer slovenske Koroshice Maje Haderlap, Rusinje Juliye Rabinowich in Japonke Yoko Tawade (zadnja sicer še vedno trdovratno piše tudi v japonskihini – moch navade?), ki se literarno zatekajo k nemshchini, saj jo menda zhe boljše obvladajo in jim nudi tudi vech mozhnosti za objavo.

Pustimo daljni Vzhodnjakinji, ki nekako niti nimata druge mozhnosti, da prideta na Zahodu do besede in se uveljavita, che zhivita zhe stalno v Avstriji, in se osredotočimo v Haderlapovo, ki je – cheprav manjšinka z onstran Karavank – nashe blizhnje gore list. Iz zapisa Mance G. Renko je razvidno, da se je pach pustila ... pojedsti, beri asimilirati, ker navkljub prvotni zhelji, da bi postala slovenshchina njen jezik, tega ni zmogla udejaniti do konca in je očitno vrgla pushko v koruzo, saj je recheno, da ji je zares najnaravnejshi jezik slovensko narechje, ki so ga govorili doma (moj pripis: z njim pa ne pridesh dalech!), sledi mu nemshchina, jezik vsakdana, do prave pravcate slovenshchine pa iz razlicnih razlogov ni dobila nobenega odnosa, saj se v Sloveniji pochuti bolj tujo kot v Avstriji. Shkoda. Zanj in za nas, da nas vidi tako oddaljene, nepristopne in ... drugachne, anti ne kot kakshne marsovce ali lunatike? Jaz obichajno spotim sedem srajc, preden dopovem mojim italijanskim znancem, da z Avstrijci na sploshno in s Tirolci posebej, ki so njim najbolj znani, nismo v blizhni zhlahti. Pa saj ste enaki, se pridushajo, po manirah, oblachenju in mishljenju, le v jodlanju ste nekoliko manj spretni; prej smo vas razlikovali, ker so bile meje vmes, odkar jih ni vech, ne vemo, kje se Avstrija neha in zachne Slovenija.

Skratka, pri Maji Haderlap gre malo manj kot za klasichni primer asimilacije, najprej tihcene in skoraj neslishne, nato samo tihe, ki pa prej ali slej – zlasti za pishoche in skribomane – dokaj hitro postane tudi glasna in dejavna, in vechkrat, prav tako iz najrazlicnejshih razlogov, skoraj nenaklonjena do sebi enakih, dokaj ali hudo kritichna zlasti do svojcev in vchasih ali celo prepogosto domala sovrazhna. Na dnu vsemu temu najvechkrat botruje vsaj kanchek nadležhnega občutka odpadnishtva in krivde, ki pa se ju da najlzhje odgnati ali utishati z odlaganjem tesnobe in nelagodja na druge, obichajno – pri nas na Slovenskem – na tako imenovane in zhe sploshno znane ... slovencljne, cheprav jim v vsakem domachem kraju pravijo drugache, ki so ponavadi opremljeni z ozkoglednimi pogledi in z zhe kronichno izsushenimi kulturnimi ustanovami, brez koncepta, nachrtov in denarja za zagotavljanje prostora slovenski literaturi, oni pravi, da se razumemo, ki si zasluži veliko zachetnico in preveva prsi odpadnikov, in podobne rechi, ki neizbezhno pripeljejo do zamere in posledichno do zamenjave slabe izvirne

identitete z ono bliznjjo, sposojeno, neprimerno boljsho in perspektivnejsho, saj zhe na pamet vemo, da je sosedova trava vedno bolj zelena od domache, tuje besede pa bolj zveneche in vechpovedne od lastnega govora, ki je – po mnenju zhe prevech ljudi – revcen in v bistvu za nikamor, za nobeno pravo rabo.

Je morda sporochilo chlanka pa tezhnja simpozija Eksofonija ustvarjanje knjizhevnosti v jeziku, ki ni tvoj (precizirajmo: nemshki!), ki so ga v okviru nachrta *Ljubljana – svetovna prestolnica knjige* pripravili ljubljanska Filozofska fakulteta (?), Goethejev inshstitut (!) in Avstrijski kulturni forum (!), nekakshno vabilo: Slovenci, ki zhivite na tujem in predvsem v bivshem »zamejstvu« (kot smo nekoch rekali), to je v Italiji, Avstriji, na Madzharskem in Hrvashkem, nehajte pisariti in technariti po slovensko in preshaltajte na ... jezik vsakdana, kot je bilo recheno, to je na vechinski jezik. Iz chlanka se zdi celo, da kdor se bo odlochil za ta a-similizacijsko prevratni korak, ki bi ga lahko poimenovali »iz gluhe loze v shirni svet«, lahko rachuna od slovenskega Ministrstva za kulturo pa od Agencije za knjigo, morda tudi od SAZU(?), kakshno izjemno shtipendijo z zagotovitom, da se bo evrom zelo kmalu pridruzihlo – seveda le za posebno prizadevne – she kakshno visoko priznanje za izredne jezikovne zasluge in tvorni donesek k evropejizaciji.

Kar naenkrat se mi je stozhilo (pa brez zamere – she pomnite, tovarishi?) po rajnkem Josipu Vidmarju, prav tako rajnih Janezu Menartu in Janezu Gradishniku, Janku Modru, Ivanu Mraku in she po marsikaterem, zhal, pokojniku in po she zhivechih, a podobno ... okostenelih Slovencih, ki niso pridigali in ne pridigujejo alienirane eksofonije, marvech se po starem zavzemajo, navijajo in se navdushujejo za domache zgode in nezgode v slovenski shprahi in pisavi. Ker smo Slovenci zhe vechinsko bolj ali manj vechjezichni, je samo razveseljivo, che svoje literarne umotvore, polizdelke in artefakte znamo tudi vech kot spodobno in zhe virtuosno prevesti v kak tuj jezik, da ne obtichijo le doma, marvech si utrejo pot tudi onstran domachih in tujih plank v shiroki svet. A pri tem ne gre za tajeenje sebe in rezanje svojega jezika v prid drugega, za samoodrekanje in prestope, marvech za shiritev obzorja, prej v korist materinshchine kot v njeno shkodo ali ukinitev. Saj mi tudi italijanski poeti, oni mlajshi, ki radi krmarijo po internetu in komunicirajo prek elektronske poshte, ker me zhe nekaj let stalno berejo v neki rimski online reviji, vechkrat s pohvalami in proshnjami, kje bi lahko kupili kakshno zbirko tega ali onega nashega pesnika, poshiljajo tudi svoje pesmi v recenzijo (!), vchasih jim dodajo pobozhno zheljjo, da jim kaj prevedem, ker bi tudi oni radi prestopili italijanske pregrade in barikade in vsaj za hipec s kakshno pesmijo vedrili pri nas na tujem, beri ... v shirnem svetu.

Gornji chlanek je neokrnjeno odprto pismo naslovni slovenski univerzitetni inshtituciji, ki pa je bilo v skrajshani in tu pa tam celo prikrojeni ali osiromasheni obliki objavljeno v *Delu, KL* (10. nov. 2010) v rubriki *Pomisleki in ugovori*. Ker se nasploh ni mogoche strinjati s prakso urednishtev, ki javna in perecha vprashanja – pa naj bodo she tako pertinentna ali impertinentna – dokaj samovoljno spreminjajo v navadne odmeve, ugovore ali pomisleke, je tukaj objavljen v izvorni celoti z ohranjenim pisemskim znachajem. Naj bralci sami presodijo, zakaj so bile urednishtvu *Dela* krajshave – rez na koncu in tu pa tam med besedilom – sploh potrebne. (Op. ur.)

P. S.

Sposhtovani Tomazh Ogris, vashe razmishljanje na moj rachun v rubriki *Prejeli smo* (KL, 24. 11. 2010) sem prebrala z velikim zanimanjem, škoda le, da ste ga očitno napisali v afektu, ki je običajno zelo slab bralec in še slabši svetovalec, in tudi, se zdi, premalo veste o meni, da ne bi v prenatgjenosti streljali mimo, kot ste. Delno tudi ponevedoma, ker niste prebrali mojega pisma v celoti, le skrajshano in brzchhas nekoliko zavajajočo ali vsaj informacijsko pomanjkljivo verzijo, ki je izshla v *Knjižbevnih listih Dela*. Na obvezne krajshave sem pristala, ker drugache bi moje »predolgo« pismo ljubljanski Filozofski fakulteti zletelo v kosh, jaz pa sem pragmatiche sorte, kot so običajno zhenske, ki so mnenja, da malo je malo, nich pa nich, in po krajshem premisleku sem vzela – urednikom na ljubo – shkarje v roke in maksikrilo skrajshala tja do kolen, cheprav bi rajshi nosila ono dolgo do glezhnjev in celo podaljšhano s kakshno shushtečo vlechko. Ni sploh shlo za navadne pomisleke in ugovore, pach pa za pravo pravcato pismo s presvitlim naslovníkom, dandanes bi rekli Emonci (in za njimi vsi pishochi, ki kaj dajo nase) z destinacijo in destinatorjem, bog se jih usmili in mamka bozhja, ali pa njun pohlevni sluga gospod hudich! (Kletvico lahko preslishite ali preskochite.)

Ker *Delo*, osrednji dnevnik za celo Slovenijo, ne samo za Ljubljano, svetovno prestolnico knjige, nima posebno v chislih obrobni in manjshinskih perechih tem, ker hochesh nochesh neprijetno zaudarjajo po naftalinu provincialnosti in zaprashenih prejshnjih stoletjih – bolj po njegovih srchnih in umskih merah so mu vesoljna in vesolska razpredanja, ker so veliko bolj zrachna »e di largo respiro«, kot bi rekli nashi zahodni sosedi, od domachijskih malodane nereshljivih marenj, vam svetujem, da polemiko umakneva na stranski tir, kamor pravzaprav sodi, kjer pa noben urednik ne mene ne vas in ne drugih ne bo prosil, naj bomo kratki, marvech bo (do)pustil, da si poveva in povemo, kar pach misliva/mo, in tudi zakaj mislimo tako in ne drugache. Ker *Dela*, zhal, vechina manjshincev v Italiji ne bere, sem tisto svoje pismo z izvirnim naslovom **(Im)pertinentno vprashanje ljubljanski Filozofski fakulteti** poslala tudi gorishkemu tedniku *Novi glas* (odgovorni urednik Jurij Paljk; e-mail: gorica@noviglas.it), in je izshlo v celoti 11. nov. 2010. Zdaj nestrpno chakam na reakcije nanj, lahko berete: kdo bo lopnil po meni. Ker iz izkushnje vem, da matichni Slovenci zamejskega tiska ne berejo, sem prosila urednika ljubljanske *Revije SRP*, s katero redno sodelujem, naj ga objavi v nastajajochi shtevilki 101/102, menda je zhe na internetu. Che she ni, vam ga lahko poshljem jaz po e-mailu ali po navadni poshti, le povedati mi morate, kam. Ko ga boste prebrali, vashe zhe objavljeno pismo v *Delu* lahko poshljete na revijo, popolnoma nespremenjeno, che ste mnenja, da so vsi vashi pomisleki she vedno upravicheni, lahko pa ga temeljito spremenite, da ne bo strelav v prazno.

V predokus samo nekaj drobnih odgovorov.

1. Ja, kaj malega in tudi precej, da ne rechem vse knjizhno vezanega, seveda v slovenshchini, ker nemshchine ne znam, od Maje Haderlap sem sproti preb(i)rala.

Pa she od drugih koroshkih pesnikov in piscev. Zame velja parola: nich zamejskega ji ni tuje. Prej kot med vzvishene in samozadostne matichne gospe s sonchne strani Alp sodim med zelo verzirane in malce tudi ... zadrte manjšince z zelo dolgim sta(le)zhem na tem področju.

2. Ponovim, kar sem rekla, ne da bi v nich devala nobeno narechje: z njimi ne pridemo dalech. Ko bi se z vami sporazumevala v krashkem mishmashu (ki vechkrat res ne zasluži plemenitega imena slovensko krashko narechje), bi verjetno vame le debelo gledali kot tele v nova vrata. Jaz pa podobno v vas, che bi zavijali, veliko bolj zgledno kot mi, kot so vasha mati djali. Obenem se popolnoma strinjam z vami, da tudi s slovenshchino ne pridesh dalech. Zhiva resnica. Neki mlajshi ljubljanski pesnik je to bridko resnico zelo duhovito komentiral, mislech na angleshke kolege: blagor njim, ki pishejo zhe v prevodu. Prav zaradi tega sem se odlochila, da nekaj svojega publicistichnega in polemichnega chasa zhrtvujem in posvetim prevajalstvu v italijanshchino, da omogochim nashim pesnikom skok chez domache planke v shirni (?), ne le v shirshi svet. Nachrt mi je 100 % uspel. Naj se malo pobaham, saj mi ne zamerite: objavila sem zhe okrog 40 pretezhno dvojezichnih prevodnih pesniskih zbirk. Pa she to dobronamerno strelico mi dovolite: Che bi Maja Haderlap prishla dalech s svojo domacho govorico, ji sploh ne bi bilo treba, da se odlocha med slovenshchino in nemshchino, ta hamletovska kot svinec tezhka dilema bi povsem odpadla, saj bi lahko pisala kar po domache, pa bi jo razumeli tudi na Sashkem in na Bavarskem, da o Tirolcih in Shtajercih v blizhnji Avstriji niti ne govorimo. Tudi jaz bi jo tolkla rajshi kar po nashe – in slovenshchina kot uchni predmet in nasploh bi lahko kar vzela slovo, prav tako nemshchina itd.

3. Nasvet: Ponovno prav pozorno preberite, kar je napisala Manca G. Renko o Maji. Che drzhi, kar je napisano, se je pach pustila pojesti, nich hudega zanjo, che ji je to vshech. Ne bo ne prva ne zadnja. Jaz poznam kar nekaj takih, z razliko, da zhivijo na nashem koncu. Na zhivce mi grejo le, ko mi trobezljajo malo manj kot koprneche ... o koreninah (le radici). In iz njihovih patetichnih besed se zdi, da so ti napol izruti shtrclji in oveli poganjki v njih grenkejsi kot hren. Ko bi vsaj shlo za koren lechen, ne bi nich rekla, ali za kakshno mlado in sochno redkvico. Vi pa besede obrachajte, kakor hochete, sklicujoch se na Cankarja in Presherna, za oba je bila slovenshchina, kot radi pravimo dandanes, *bisba* (namesto predomachnostnega doma) njune literature. Ko bi Presheren vrgel domache pero v koruzo in izvolil kakshno nemshko bolj ugledno pisalo, bi ga pach shli iskat v cvetnike nemshke knjizhevnosti, che bi ga pristojni spustili vanje, zapravl bi si pa totalno vse shanse, da bi postal slovenski bard, mi pa bi si morali izvoliti kakshnega drugega Presherna, morda celo manj nadarjenega, kar bi nam pach slovenski trg takrat ponujal, verjetno kakshnega rimacha ne ravno »erste Klase«, nekoga, ki je pach ostal doma in bil za domacho rabo, namesto da bi jo popihal na boljshche. Amen za zdaj. Nasvidenje v *Reviji SRP*. Prav lep pozdrav, Jolka Milich.

Na gornji chlanek, v okrnjeni obliki objavljen v *Delu, KL*, se je oglasil Tomazh Ogris; tukaj kot P. S. dodatek objavljamo she avtorichin odgovor oponentu (*Delo, KL, Pomisleki in ugovori*, 8. 12. 2010). (Op. ur.)

Dokumenti

Dokument 1

Feliks J. Bister

LAVDACIJA ZA LEVA DETELO

Dragi Lev!

She nekaj besed v najini skupni materinshchini, ker mislim, da je to neobhodno ob Tvojem slavu. Kot pisatelj z gledno uposhtevash dvojezichnost. O tem prihajo Tvoje shtevilne publikacije.

V knjigi svojega zhivljenja in cele družhine, v EMIGRANTU, ki si ji dal podnaslov »pregnanec med dvema svetovoma 1960-1990«, si avtenticno opisal svojo usodo po »Pobegu na Dunaj« 8. avgusta 1960. V prvem odstavku izprichash to dozhivetje, ko pishesh:

»Ko vstopish na tuje ozemlje, plachash sebi in dezheli, v kateri se zhelish ustaliti, davek v naturalijah: odtujenost in razosebljenost sta kot prepad, ki ga morash preskochiti, che hochesh priti v prihodnost in prepRechiti lastnemu strahu, da ti izkoplje jamo, v katero padesh z dusho in telesom. Za vse zhivljenje ostanesh zaznamovan.«¹

Mi smo bili tozadevno nadvse povrshni in gluhi, ker nismo zapazili, odkod izvirata Tvoja občutljivost in obchasna eksplozivnost, ki Te je dostikrat privedla do radikalnega odpora. Kot pishe zalozhba Nove revije, ki je izdala omenjeno publikacijo, sta z zheno Mileno »kot mlada samoizgnanca, oba zapisana literaturi, skusila vse hudo, kar chaka emigrante.« Citiram dalje:

»Izpostavljena sta bila avstrijskemu preverjanju in vsakrshnim sumnichenjem, na vsakem koraku sta morala dokazati, da pripadata civiliziranemu narodu.«²

Kar kmalu sta se na univerzi krizhali najini poti. Prihajal si tudi na sestanke KLUBA SLOVENSКИH SHTUDENTOV NA DUNAJU v prostore t. i. Starega Korotana v Bennogasse 21, ki nam jih je uredil pozhrtvovalni pater Ivan Tomazhich. Za klubski ZBORNIK, ki je izshel leta 1962 ob 40-letnici organizacije, mi je uspelo Tebe pritegniti k sodelovanju. Tako si obogatil nasho skromno publikacijo z odlično razpravo pod naslovom *Miselna struktura slovenske povojne knjizhvnosti*. Z njo si nam odprl vrata v vseslovenski skupni kulturni prostor. Odprl pa si nam tudi oči za dogajanja v Sloveniji, ko si zapisal, da »uradni krogi v domovini« iz razlichnih vzrokov ignorirajo nekomunistichni del duhovnega ustvarjanja, kar se Ti ni zdelo ne »pravichno niti objektivno, temvech preje znak nekriticnosti, razredne omejenosti in strahu.«³ V svojem tekstu si tudi poudaril pomen ustanovitve SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE s sedezhem v Buenos Airesu (1954) ter celotno tedanje slovensko »razmishljanje« preprichljivo povezal in primerjal s svetovno knjizhvnostjo. Postal si v tem pionir posebne vrste, ker si se osvobodil ozkega domachega in enoumnega pionirstva!

Da ne bom predolg, samo nekaj pogledov v Tvoja dela: V svojem zgodovinskem romanu *Kraljev kip* (London 1970) obravnavash »Kraljevsko dialektiko«, ki jo odkriješ v tem, da »Brez protikralja ni zagotovljen obstoj pravega, edino resnichnega kralja.

Kralj in protikralj sta ... za zgodovino potrebna. Kralj potrebuje nasprotnike in nasprotniki potrebujejo kralja«. Ob koncu pa ne izključujesh, da »se lahko zgodi, da zgodovina podere zgodovino«.4 Slikash neki kavzalni razvoj propadanja in vendar verujesh v »Rojstvo novega«, ko pishesh:

»Ples smrti sredi uganke zhivljenja,
novo se v starem kot smrt znova zachenja.«5

V knjizhici *Legende o vrvodcib in mesechnikib*, izdani leta 1973 v avstralski Canberri, obravnavash sicer ob robu eno svojih glavnih tem – namrech ocheta, ki ga vidish naenkrat kot mesechnika. V drugi kritici Tvoje pesmi beremo:

»Dobro ga vidite, tega presnetega ocheta,
pod luno stoji kot mesechnik in ceste pometa.
Na vrvi pa se guga njegov otrok kosmati,
to je vrvohodec bedasti,
ki ga oche ni hotel priznati.«6

Zdi se mi, da je imaginarni oche, ki Te resnichno spremlja, tisti »charovnishki metaelement«7 Tvojega celotnega literarnega ustvarjanja, neke vrste razkodirana shifra. Seveda pa razumem ochetovo duhovno prisotnost predvsem kot pritegnitev doma in domachnosti v tedaj zate she precej tujem avstrijskem svetu, ko nisi mogel vedeti, da se bodo »vrata domovine« chez dolgih 30 let vendar odprla, ko Ti bo spet mogoche vrniti se v ljubljeno Sredishche ob Dravi, v nekdanji raj svojega otrostva in mladosti ... Zato si se pochutil kot v »Blodnjaku« (tudi naslov Tvoje prve knjige, izdane v Trstu leta 1964), katerega si se zdaj reshil, ki pa Ti je vsilil »neizprosno alternativo«. To so:

»bojna napoved popachenemu, nechloveshkemu stanju v svetu, bojna napoved nasilju vsakrshne vrste in vsakrshnim zaviralnim pojavom v svetu, ki skushajo unichevati osveshchanje chloveka.«8

Ostal si svojemu proglasu »za novo zhivljenje, za novo literaturo«, objavljenem leta 1964, vsa leta zvest. Preprichan sem, da si bosh kot ustvarjalni chlovek do zadnjega vzdihljaja prizadeval za »novo dobo«, za »novo zemljo« in ne nazadnje seveda za »novo literaturo«. V tem smislu: ad multos annos!

¹ Lev Detela, *Emigrant, pregnanec med dvema svetovoma 1960-1990*, Ljubljana 1999, str. 7.

² Lev Detela, *Emigrant*, cit. ovitek.

³ Lev Detela, *Miselna struktura slovenske povojne knjizhevosti*. V: *Zbornik 1923-1963*, Dunaj 1962, str. 38.

⁴ Lev Detela, *Kraljev kip*. Zgodovinski roman (Zbirka Sodobna knjiga, shtev. 11), London 1970, str. 8-9.

⁵ Lev Detela, *Kraljev kip*, str. 35.

⁶ Lev Detela, *Legende o vrvodcib in mesechnikib* (Pesnishka uresnichevanja 2), Canberra 1973, str. 21.

⁷ Lev Detela, *Metaelement*. Pesmi, London 1970, str. 32.

⁸ Lev Detela, *Blodnjak*. Sedem pripovedi, Trst 1964, str. 6.

Feliks J. Bister je imel to lavdacijo 17. junija 2010 na Dunaju na prireditvi v Avstrijskem zveznem ministrstvu za pouk, umetnost in kulturo ob podelitvi chastnega naslova profesorja Levu Deteli.

Naj dodamo she lavdacijo *Revije SRP*. Lev Detela je pomemben slovenski pisatelj in sodelavec *Revije SRP* zhe od njene ustanovitve, eden tistih, brez katerih si revije ne moremo predstavljati. O tem prihajo njegove objave tako v reviji kot v njeni knjizhni zbirki: knjige, eseji, pesmi – vse neposredno dostopno na internetu. <http://www.revijasrp.si/knrevsrp/avtkaz/D.htm> (Op. ur.)

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Bohorichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.

Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.

